MILITIEOMBUDSMANNENS

ÄMBETSBERÄTTELSE

AVGIVEN VID LAGTIMA RIKSMÖTET

ÅR 1941

STOCKHOLM 1941
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
408864

Innehållsförteckning.

Sid.

Allmän redogörelse för militieombudsmansämbetets förvaltning 7

Redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder.

A. *Mål som varit föremål för prövning hos domstol eller annan myndighet.*

1. På grund av förväxling har en värnpliktig blivit dömd för en förseelse som icke blivit av honom begången. Åtal mot kårchef som ålagt bestraffningen samt mot auditör som kontrasignerat bestraffningsbeslutet 15
2. Sedan värnpliktig genom kungörelse inkallats att viss dag inställa sig till fullgörande av värnpliktstjänstgöring, har rullföringsbefälhavare utfärdat beställning å tjänsteresa för den värnpliktiges inställelse och därvid angivit annan dag för inställelsen. Den värnpliktige, som förlitat sig på riktigheten av den senast erhållna uppgiften om inställelsedagen och därför underlåtit att inställa sig å den i kungörelsen angivna dagen, har med anledning härav av regementschefen ålagts disciplinär bestraffning för rymning. Åtal mot regementschefen och mot auditör som kontrasignerat bestraffningsbeslutet 21

3 o. 4. Värnpliktig, som skolat inkallas genom personlig order, har icke erhållit del av ordern. Han har likväl blivit efterspanad och, sedan han genom polisens försorg införpassats till sitt regemente, dömd för olovligt undanhållande. Åtal mot rullföringsbefälhavaren som, oaktat ordern ej blivit delgiven, dels till regementet insänt avlämningshandlingarna, dels vidarebefordrat av regementschefen utfärdad efterspaningssedel rörande den värnpliktige, ävensom mot regementschefen, som ålagt straffet, och mot auditör, som kontrasignerat bestraffningsbeslutet.... 27

5. Obehörigt tillsägande av förvarsarrest 32
6. Åtal mot auditör för försummelse vid expedierande av utslag i krigsrättsmål till truppförbandschefen 38
7. Vakttjänstgöring ålagd såsom tillrättavisning..... 44
8. Vakttjänstgöring och förbud att tills vidare lämna förläggning (bivackområde) ålagda såsom tillrättavisning. För en och samma förseelse hava två slag av tillrättavisning använts 46
9. Sedan rapport mot officer för olika förseelser genom beslut av vederbörande förbandschef förklarats icke föranleda någon åtgärd, har, efter ingripande från militieombudsmannens sida, bestraffningsförfarande inletts och fullföljts mot officeren 49
10. Missfirmelse av underlydande m. m..... 51
11. Missfirmelse av underlydande 53
12. Officer har gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten genom att meddela rättelse och kritik på olämpligt sätt..... 54
13. Åtal mot landstormsofficer (bataljonschef) för oriktiga beslut om tillrättavisningar samt olämpligt uppträdande 57
14. Olämpligt uppträdande av officer inför trupp 70
15. Olämpligt uppträdande mot underordnad 72
16. Åtal mot regementsläkare för det han dels anlitat stamanställd personal och värnpliktiga för utförande av arbete för regementsläkarens privata räkning, vilket arbete i stor utsträckning ägt rum å tid då de anlitade skulle hava tjänstgjort å sjukrum, dels ock underlåtit att bestämma sjukvårdares indelning i vakter .. 74

Sid.

17. Sedan manskap vid en skvadron anfört klagomål hos militieombudsmannen och klagomålen remitterats för utredning har skvadronschefen gjort sig skyldig till försummelse vid ärendets handläggning. Tillika fråga huruvida skvadronschefen sökt göra ingrepp i manskapets rätt att anföra klagomål hos militieombudsmannen och om annan befälhavare, som verkställt förhör med anledning av klagomålen, förfarit felaktigt genom att söka förmå klagandena att återkalla klagomålen.... 75
18. Fråga huruvida auditör vid förhandlingar med enskild person om förhyrande för kronans räkning för inkvarteringsändamål av en denne tillhörig sommarvilla gjort sig skyldig till tjänstefel genom att han dels icke ägnat tillbörlig uppmärksamhet åt att inkvarteringen ordnades så att intrånget för ägaren ej bleve större än som oundgängligen krävdes, dels utan tillräckliga skäl åberopat rekvisitionsförfarande, dels ock fört in personliga önskemål på ett sätt som varit ägnat att väcka den föreställningen, att han velat gynna enskilda intressen på kronans bekostnad 78
19. Värnpliktig som erhållit viss tids uppskov med inställelse till värnpliktstjänstgöring vid mobilisering var, då beslutet om medgivande av uppskovet gavs, inkallad till tjänstgöring. På grund av att vederbörande rullföringsbefälhavare försummat att om uppskovsbeslutet underrätta det truppförband, vid vilket den värnpliktige tjänstgjorde, blev denne kvarhållen i tjänstgöring längre tid än som vederbort. Åtal mot rullföringsbefälhavaren för försummelsen 94
20. Sedan värnpliktiga under järnvägstransport utan tillstånd förtärt sin reservproviant eller del därav har batterichefen under hot att eljest anmäla förseelsen tvingat de värnpliktiga att (till uppenbart överpris) tillösa sig en ny portion av de livsmedel de förtärt 101
21. Försummelser vid handläggning av uppskovsansökan..... 103
22. Åtal mot kompaniadjutant för försummelse vid handläggning av ansökan om hemförlovning från beredskapstjänstgöring (underlåtenhet att föredraga ansökningen för kompanichefen) 107
23. Försummelse av expeditionsofficer att för vederbörande beslutande chef anmäla visst ärende 110
24. Sergeant som tjänstgjort som furageuppbördsman har genom att föra förhandlingar med spannmålsfirma om att försälja ett kronan tillhörigt havreparti gjort sig skyldig till grovt tjänstefel. Fråga tillika huruvida han, som jämväl hade att fullgöra vissa av motorunderofficerens åligganden, vid anskaffande för kronans räkning av motorfordon förfarit på ett sätt som innebure tjänstefel 113
25. Försummelser av regementskassör i fråga om bokföring m. m. 127
26 o. 27. Kompanichef har inom förläggningsområde uppträtt överlastad av starka drycker. Bataljonsadjutanten, som erhållit vissa uppgifter härom, har underlåtit att för bataljonschefen eller högre chef rapportera vad han erfarit 131
28. Misshandel av underlydande 139
29. Missfirmelse av underlydande. Meddelande av rättelse och kritik på olämpligt sätt 140
30. Åtal mot depåchef för missbruk av tjänstebil. Den omständigheten att depåchefen redan av militär myndighet meddelats tillrättavisning för förseelsen har icke utgjort hinder för ansvarsfrågans prövande vid domstol 149
31. Åtal mot chef för fartygsavdelning för det han låtit en ovidkommande person deltaga i en flygtur med ett av kronan rekvirerat flygplan m. m. Den omständigheten att ifrågavarande chef redan av militär myndighet meddelats tillrättavisning har icke utgjort hinder för ansvarsfrågans prövande vid domstol 151

B. Mål som ännu icke varit föremål för prövning av domstol eller annan myndighet.

32. Värnpliktiga som uteblivit från tjänstgöring, till vilken de inkallats genom kungörelse, hava vid förhör med anledning av utevaron uppgivit att de icke förstått

Sid.

kungörelsen och att de vilseletts genom de upplysningar om kungörelsens tolkning som de erhållit från polistjänsteman eller befattningshavare vid rullföringsexpedition. Utan att lämnas tillfälle att styrka sålunda uppgivna omständigheter hava de av förbandschefen ålagts bestraffning för rymning. Åtal mot förbandschefen härför ävensom för det han tillämpat skärpt arrest, ehuru förutsättningar för användande av denna bestraffningsform ej förelegat 152

33. Misstirmelse av underlydande och felaktig handläggning av disciplinmål..... 153

Redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd.

1. Näringsfysiologisk undersökning av utspisningsförhållandena vid truppförband i Boden 154
2. Fråga huruvida truppförbandschef sökt hindra eller inskränka manskapets rätt att anföra klagomål hos militieombudsmannen..... 155
3. Felaktig tillämpning av bestämmelserna om upptagande av nöjdförklaring av häktad 157
4. Försummelse av auditör vid förandet av saköreslängd och upprättandet av rättsstatistisk uppgift m. m. Felaktig handläggning av ärende angående verkställande av bötesstraff..... 158
5. Olämpligt och anstötligt innehåll i tidskrift som är avsedd för spridning vid militärförläggningar..... 162
6. Sekundchef har till korpral befordrat volontär som icke uppfyllt för sådan befordran föreskrivna villkor. Sedan klagomål häröver framställts till militieombudsmannen har utnämningen återtagits. Anmärkning mot sekundchefen för bristande noggrannhet vid utnämningsärendets handläggning 165
7. Fråga om villkoren för befordran till furir i regemente..... 167
8. Regementschef har till sergeant i regementets reserv befordrat musikfurir av 1. klass ehuru denne icke uppfyllt för sådan befordran stadgade villkor. Fråga om den verkan denna befordran kunnat äga och om regementschefens ansvarighet för därav orsakade kostnader för statsverket..... 172
9. Militär bussförare har vid färd med kronans buss haft i uppdrag att ombesörja spritinköp för enskild persons räkning. Sedan åtgärden påtalats hava skärpta instruktioner om bussresorna utfärdats..... 175
10. Otillfredsställande handläggning av ansökan om familjeunderstöd 178
11. Fråga om innebörden av den förhandlingsrätt som tillkommer Försvarets Civila Tjänstemannaförbund i förhållande till flygförvaltningen 179
12. Regementschef har obehörigen låtit regementsintendenten verkställa upphandlingar för marketenteriets räkning..... 181
13. Sergeant på tvångsvis övergångsstat har genom militära tjänstepensionsreglementet fått sin pensionsålder sänkt med över tre år. Enligt övergångsbestämmelserna skulle han äga rätt att kvarstå i tjänst ett år efter uppnådd pensionsålder. Förutsättning härför utgjorde dock att han före viss tidpunkt anmälde sin önskan att kvarstå. Sådan anmälan gjordes ej, enligt vederbörandes egen uppgift av den anledningen att han ej från sitt truppförband erhållit meddelande om övergångsbestämmelserna. Fråga huruvida skyldighet kunnat anses åvila truppförbandet att lämna sådant meddelande och om någon befattningshavare vid förbandet gjort sig skyldig till försummelse härutinnan 184
14. Överskott som för täckande av utgallring lämnas vid leverans av vara skall tagas till uppbörd 189
15. Bevakningschef vid marindistrikt har erhållit stående förskott till avsevärda belopp för bestridande av utgifter, som bort likvideras direkt i marindistriktets kassa. Bevakningschefen har sedermera erhållit egen krigskassaförvaltning 191

Sid.

16. De i en av arméförvaltningens intendenturdepartement utfärdad instruktion meddelade föreskrifterna om förvaltningen av viss materiel hava ansetts icke stå i överensstämmelse med de föreskrifter som i samma hänseende meddelats i ett av Kungl. Maj:t utfärdat reglemente 195

Redogörelse för vissa framställningar till Konungen m. m.

1. Angående behovet av ny marketenteribyggnad för Norrbottens regemente 199
2. Angående upphävande av gällande bestämmelser om degradering av underbefäl 199
3. Angående enhetliga grunder för avgivande av vitsord åt fast anställt manskap vid försvarsväsendet 200
4. Angående åtgärder med anledning av den s. k. Våldökatastrofen för förhindrande av liknande olyckshändelser och för beredande av viss ekonomisk gottgörelse åt de omkomnas anhöriga 201
5. Angående iakttagelser vid inspektion år 1940 av Gotlands kustartillerikår i fråga om vissa hygieniska förhållanden m. m. 202
6. Angående gällande soldatinstruktioners innehåll i fråga om krigslagsbestämmelser 203
7. Angående villkoren för lämnande av uppgifter åt myndigheter ur de militära registren rörande straff och tillrättavisningar 207
8. Angående krigsavlöningsreglementets avlöningsbestämmelser för fast anställd personal tillhörande 1.—3. krigslöneklasserna 212
9. Angående lärarbefattningen i krigshistoria vid krigshögskolan 214
10. Angående vissa förhållanden å Skeppsholmen 234
11. Angående behovet av klarare bestämmelser i vissa avseenden i förfogandelagstiftningen 237
12. Angående svensk ulls användning i yllevaror för försvarets räkning 240
13. Angående bestämmelser i militärt järnvägsreglemente om tjänsteresor 241
14. Angående vissa åtgärder för att underlätta inkallelser av värnpliktiga till tjänstgöring m. m. 242

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av ett av fångvårdsstyrelsen framlagt förslag till vissa förenklingar i fråga om fångförteckningarna 245

Till RIKSDAGEN.

Jämlikt § 100 regeringsformen och 13 § i den för riksdagens militieombudsman gällande instruktionen får jag härmed avlämna redogörelse för förvaltningen av militieombudsmansämbetet under år 1940.

Härvid har jag till en början att meddela, att jag från och med den 15 juli till och med den 10 augusti samt från och med den 6 till och med den 23 december begagnat mig av den militieombudsmannen enligt 23 § i instruktionen tillkommande rätt till semester. Jämlikt bestämmelse i sistnämnda paragraf har militieombudsmansämbetet under nämnda tider uppehållits av den för mig utsedde suppleanten, häradshövdingen Ivar Lamech Wieslander.

Inspektionsresor hava under året av mig företagits till Kronobergs, Gotlands, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Värmlands och Norrbottens län. Under dessa resor har jag för ändamål, som avses i 12 och 13 §§ av instruktionen för militieombudsmannen besökt:

Gotlands kustartillerikår;
Gotlands artillerikår;
Göta artilleriregemente;
centralfängelset å Härlanda;
chefen för Västkustens marindistrikt;
Göteborgs örlogsdepå;
Älvsborgs kustartilleridetachement;
Älvsborgs fästning;
Värmlands regemente;
Södra skånska infanteriregementet;
Skånska kavalleriregementet;
remontdepån å Herrevadskloster;
Flygkrigsskolan;
chefen för Övre Norrlands trupper;
befälhavaren för Norra militärområdet;
kommendanten i Bodens fästning;
Norrbottens regemente;
Norrbottens artillerikår;
Bodens signalkompani;
arméns intendenturförråd i Boden;
3. intendenturkompaniet;
garnisonssjukhuset i Boden;
Bodens artilleriregemente;
Bodens ingenjörkår;
Kronobergs regemente och
centralfängelset i Växjö.

Härförutom har jag i Stockholm inspekterat:

Svea livgarde;
Svea artilleriregemente;
chefen för Ostkustens marindistrikt;
Stockholms örlogsstation och
Stockholms örlogsvarv.

För inspektion av vissa med anledning av den förstärkta försvarsberedskapen vidtagna åtgärder har jag företagit särskilda resor till Malmöhus och Jämtlands län.

Under den tid jag åtnjutit semester har tjänstförrättande militieombudsmannen företagit en inspektionsresa till Kopparbergs och Västernorrlands län och därvid besökt:

Dalregementet;
straffängelset i Falun;
Västernorrlands regemente;
Norrlands trängkår;
chefen för Norrlandskustens marindistrikt och
Hemsö fästning.

Under inspektionsresorna hava rullföringsexpeditioner besökts, då sådant kunnat ske utan att resorna därigenom förlängts eller fördyrats.

Vid inspektionerna har militieombudsmannen biträtts av byråchefen och byråintendenten vid militieombudsmansexpeditionen. För granskningen av vissa kassaförvaltningars räkenskapshandlingar har militieombudsmannen såsom biträde anlitat en intendenturofficer. Vid inspektionen av truppförband hava krigsrättsprotokollen, protokollen angående disciplinära bestraffningar, de militära straffregistren, anteckningsböckerna över meddelade tillrättavisningar, kassaförvaltningens räkenskapshandlingar samt handlingar rörande upphandling och redovisning av materiel av olika slag ävensom marketenterirörelsen granskats. Tillika har uppmärksamhet ägnats åt vården av kaserner och materiel, åt hygieniska förhållanden samt åt utspisningen. I samband med inspektionerna av truppförband hava även arrestlokalerna besökts. De i förestående redogörelse omnämnda besökan å de allmänna straffanstalterna hava uteslutande avsett personer, som av krigsdomstol dömts till frihetsstraff eller såsom häktade avvaktat rannsakning inför sådan domstol.

På sätt militieombudsmannens ämbetsberättelse till 1940 års lagtima riksdag utvisar kvarstodo vid början av år 1940 från år 1939 balanserade ärenden till ett antal av	85
Under år 1940 tillkommo ärenden till följande antal:	
enligt allmänna diariet	1,050
enligt diariet över hemliga ärenden	135
Sammanlagda antalet ärenden, som förelegat under år 1940, utgör alltså	1,270
De ärenden, som tillkommit under år 1940, utgöras av:	
ärenden inkomna från myndighet	99
klagomål eller framställningar från enskilda	727

ärenden uppkomna under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskning 327
militieombudsmannens organisations- och förvaltningsärenden m. m. ... 32

Summa 1,185.

Sammanlagda antalet av dem som under året anförde klagomål eller gjorde framställningar utgjorde 2,072, varav 38 officerare, 32 underofficerare, 1,830 underbefäl och meniga samt 172 civila personer.

Av de från år 1939 balanserade 85 ärendena hava 54 utgjorts av klagomål eller framställningar från enskilda samt 30 av ärenden, som uppkommit under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskning m. m. Ett ärende hade inkommit från myndighet.

Till behandling under år 1940 hava alltså förelegat 100 ärenden, som inkommit från myndighet, 781 klagomål eller framställningar från enskilda, 357 ärenden, som uppkommit under inspektioner eller eljest vid militieombudsmannen åliggande granskning m. m., samt 32 organisations- och förvaltningsärenden, tillhopa 1,270 ärenden.

Av dessa ärenden hava
till annan myndighet hänvisats 9
utan åtgärd avskrivits 3
på grund av återkallelse avskrivits 5
efter vederbörandes hörande eller eljest verkställd utredning avskrivits 657
på grund av att klagande erhållit gottgörelse eller rättelse eljest vunnits blivit avskrivna 212
föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd 33
föranlett framställning till Konungen eller till departementschef 16
föranlett annan åtgärd 131

och äro vid 1940 års utgång
under utredning 111
på militieombudsmannens prövning beroende 93

Summa 1,270.

Av hela antalet under år 1940 till behandling föreliggande ärenden (1,270) hava under året slutbehandlats 1,043 medan till följande år balanserats 227.

Av de anhängiggjorda åtalen (därmed jämförliga ärenden) voro vid 1940 års början ännu icke slutligt prövade 7
anhängiggjordes under år 1940 26

Summa 33.

Av dessa åtal
hava under året slutligen avgjorts 22
äro vid årets slut på prövning beroende 11

Summa 33.

De under det gångna året rådande särskilda förhållandena hava givetvis icke kunnat undgå att i hög grad påverka även militieombudsmannens verksamhet. Antalet till behandling under året föreliggande ärenden, som under år 1928 utgjorde 208 och därefter så gott som oavbrutet varit i stigande — det utgjorde 1938 561 och 1939 707 — steg under 1940 såsom framgår av det ovan anförda till icke mindre än 1,270. Antalet under året expedierade skrivelser var 1,814 mot 863 under 1939 och 670 under 1938. År 1928 var antalet blott 314. Även i fråga om ärendenas art har en betydlig förskjutning inträtt. Under ämbetets fjorton första verksamhetsår utgjordes de under respektive år uppkomna ärendena till ungefär lika delar av klagomål och inspektionsanmärkningar. Under de senare åren hava emellertid inspektionsanmärkningarna starkt övervägt. De utgjorde under åren 1934—1938 i genomsnitt årligen något över 300 samt år 1939 450 medan klagomålen, som alltsedan 1928 hållit sig under 100 om året, först 1938 stego till 103 och 1939 utgjorde 179. Medan under det nu förflutna året antalet inspektionsanmärkningar nedgått — det utgjorde såsom förut nämnts under året 327 — steg antalet klagomål till icke mindre än 727. Den under de senare åren inträdda ökningen av antalet ärenden som uppkommit genom inspektionsanmärkningar sammanhänger med en intensifiering av inspektionsverksamheten och kan icke påstås avspegla någon minskning av noggrannheten inom den judiciella och administrativa militära förvaltningen. Att antalet inspektionsanmärkningar nedgått under år 1940 beror också delvis på att inspektionsverksamheten under året måst något begränsas. Inskränkningen av inspektionsverksamheten anser jag i hög grad beklaglig men den har varit ofrånkomlig på grund av den stora tillströmningen av andra ärenden, främst klagomål, och de begränsade möjligheter som stått mig till buds att anlita extra arbetskraft. Det har likväl varit förenat med betydande svårigheter att hålla arbetsbalansen inom rimliga gränser.

Ehuru antalet under året inkomna klagomål såsom framgår av det anförda utvisar en mycket kraftig ökning lärer man likväl, med hänsyn till de omfattande beredskapsinkallelserna, icke kunna göra gällande att det varit anmärkningsvärt stort. Anledningar till berättigade klagomål hava ej saknats. Det må erinras om att redan de första inkallelserna under hösten 1939 ställde till åtskillig förvirring genom den i flera fall olämpliga avfattningen av inkallelsekungörelserna. De därefter gjorda inkallelserna hava, såvitt jag kunnat bedöma, förlöpt vida bättre. Den långa tid vissa kategorier av värnpliktiga varit inkallade har för dessa inneburit en allvarlig påfrestning i flera hänseenden. Ovissheten om hur lång tid inkallelserna varit avsedda att gälla har föranlett åtskilliga förfrågningar som jag efter hänvändelser till de militära myndigheterna sökt i görligaste mån besvara. Särskilt under den första beredskapstiden anfördes många klagomål över den långsamma och även i andra hänseenden stundom otillfredsställande handläggningen av ärenden om familjeunderstöd (familjebidrag). Truppernas fältmässiga förläggning och vad därmed sammanhänger hava av naturliga skäl också givit anledning till vissa klagomål. Klagomålen över utrustnings-, förläggnings- och förpläg-

nadsförhållandena torde dock, i förhållande till de svårigheter som givetvis mött, kunna betraktas såsom mycket få. De stundom mycket stora manskapsstyrkorna hava krävt en stark ansvällning även av befälskadern. Härvid har även mindre lämplig eller i vissa fall direkt olämplig personal tagits i anspråk. Detta har ökat konfliktanledningarna inom försvarsmakten och varit till skada bland annat därigenom att försvarsmaktens anseende utåt nedsatts. Man har icke heller alltid hos befälet kunnat spåra en rätt förståelse för de svårigheter med hänsyn till försörjningen med motorbränsle som under nuvarande läge mött vårt land.

En värnpliktskategori, från vilken många klagomål inkommit, utgöres av de s. k. samvetsömma. Som bekant genomfördes under våren 1940 vissa ändringar i bestämmelserna rörande denna värnpliktskategori. Det föreskrevs därvid att värnpliktig, som redan blivit inskriven, skulle, oaktat han ingivit ansökan om samvetsömhetstillstånd, under tiden intill dess Konungen prövat ansökningen, i fråga om sin tjänstgöring och sina värnpliktsförhållanden i övrigt vara underkastad i allmänhet för värnpliktiga gällande föreskrifter. Denna föreskrift kom, vid det förhållandet att avgörandet av samvetsömhetsansökningarna av skilda anledningar avsevärt fördröjdes, att medföra att många värnpliktiga ådömdes fängelsestraff, emedan de i avvaktan på att deras ansökningar prövades, vägrade att fullgöra militärtjänstgöring. Sedermera hava emellertid i särskilda generalorder angående värnpliktsinkallelser lämnats bestämmelser som i realiteten upphävt nämnda föreskrift. Även i fråga om de samvetsömmas ekonomiska förmåner under tjänstgöringstiden har åtskilig ovisshet varit rådande på grund av otydligheten hos de i ämnet utfärdade bestämmelserna. Sedan arméförvaltningens vederbörande departement lämnat en tolkning av bestämmelserna till vilken jag kunnat ansluta mig har jag emellertid kunnat underlåta att vidtaga särskilda åtgärder med anledning härav.

Vissa ärenden rörande felaktigheter vid anskaffande för krigsmaktens räkning av motorfordon och velocipeder hava, efter samråd med ordföranden i statens krisrevision, överlämnats till revisionen.

Ehuru sålunda rum funnits för åtskilliga anmärkningar i olika hänseenden anser jag mig dock hava fått ett övervägande gott intryck av det gångna årets arbete inom försvarsmakten. Till detta intryck har främst bidragit den stora villighet med vilken de inkallade värnpliktiga burit de ofta mycket tunga bördor som lagts på dem.

Beträffande förvaltningen av militieombudsmansämbetet under år 1940 får jag i övrigt hänvisa till ämbetets diarier och registratur, vilka jämte protokollen över inspektionerna komma att överlämnas till vederbörande utskott.

Såsom bilagor till denna allmänna redogörelse fogas:

redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder,

redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd, samt

redogörelse för vissa framställningar, som av militieombudsmannen gjorts till Konungen m. m.

Beträffande åtalen har här liksom i militieombudsmannens föregående ämbetsberättelser en mera fullständig redogörelse ansetts böra lämnas endast för sådana, som under året prövats av första domstol, varemot annat åtal allenast i korthet omnämnts.

I avdelningen »vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd» hava huvudsakligen medtagits sådana ärenden, vilka på grund av de däri föreliggande spörsmålen ansetts hava intresse utöver de enskilda fallen.

Stockholm den 10 januari 1941.

STURE CENTERWALL.

BENGT LASSEN.

Redogörelse för anhängiggjorda åtal och därmed jämförliga åtgärder.

A. Mål som varit föremål för prövning av domstol eller annan myndighet.

1. På grund av förväxling har en värnpliktig blivit dömd för en förseelse som icke blivit av honom begången. Åtal mot kårchef som ålagt bestraffningen samt mot auditör som kontrasignerat bestraffningsbeslutet.

I en den 26 juni 1939 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 84 35/38 E. H. Arnell följande:

Arnell som tjänstgjorde vid Göta trängkårs 2. kompani hade den 13 juni 1939 av kårchefen jämlikt 52 och 79 §§ strafflagen för krigsmakten för olovligt undanhållande och brott mot givna ordningsföreskrifter ådömts fem dagars vaktarrest med tjänstgöring. Samtidigt hade värnpliktige nr 63 29/38 S. C. H. Nilsson av kårchefen för olovligt undanhållande jämlikt 52 § strafflagen för krigsmakten ådömts tre dagars vaktarrest med tjänstgöring. Arnell förmodade att bestraffningsbesluten blivit förväxlade. Vid förhören hade nämligen följande framkommit. Arnell hade den 7 juni haft en kommendering till klockan 23.10 och hade därefter, utan permission, gått till folkparken i Skövde. Där hade Arnell av korpralen nr 40/2 Phersson anmodats att förete permissionsbevis. Eftersom Arnell saknat dylikt hade han av Phersson beordrats att snarast anmäla sig vid kårens vaktlokal, dit Arnell anlände klockan 0.30 och där han verkställde anmälan. Nilsson hade utan permissionsbricka begivit sig till folkparken, där han av Phersson anmodats att förete permissionsbevis. Då Nilsson saknat sådant hade han i likhet med Arnell beordrats att anmäla sig i vaktlokalen. Detta hade Nilsson emellertid underlåtit. I stället hade han tagit sig in på kasernområdet genom att hoppa över stallgrinden. — Arnell hade vänt sig till kompaniadjutanten, fanjunkaren P. G. Bäck med sin förmodan att en förväxling skett av bestraffningsbesluten, vilken förmodan Bäck lovat delgiva majoren K. O. Hagberg. Några dagar senare hade Arnell av Bäck erhållit upplysning om att någon förväxling icke ägt rum utan att vederbörande myndighet antagit att Arnell på något sätt hoppat över stängslet kring kaserngården. Då något dylikt icke framkommit vid förhöret, ansåge Arnell att han blivit dömd för denna förseelse utan att hava blivit hörd angående densamma.

Av förhörsprotokollen i målen, vilka i avskrift insänts till militieombudsmansexpeditionen, inhämtades bl. a. följande:

Arnell hade vid förhör uppgivit, att han den 7 juni på kvällen beordrats att i Edåsa avhämta en motorcykel, som kvarlämnats där under kompaniets övningar. Han hade anlänt till kasernen några minuter efter klockan 23. Sedan han ställt in motorcykeln i kårens bilhall hade han utan permissionssedel gått till folkparken. Klockan 0.30 hade han passerat in genom vakten. Genom beslut den 13 juni 1939, undertecknat av kårchefen, överstelöjtnanten K. G. Björck, samt kontrasignerat av auditören, vice krigsdomaren G. O. Wiberg, hade Arnell jämlikt 52 och 79 §§ strafflagen för krigsmakten för olovligt undanhållande och brott mot givna ordningsföreskrifter ålagts disciplinstraff av fem dagars vaktarrest med tjänstgöring, vilken bestraffning, med hänsyn till att Arnell varit inlagd å sjukrum, börjat verkställas först den 16 juni.

Nilsson hade vid det med honom hållna förhöret uppgivit, att han utan permissionsbricka begivit sig ut i staden, att han klockan 23.30 fått order av korpralen Phersson att anmäla sig i vakten, samt att han anlänt till kasernen klockan 0.15, därvid han emellertid underlåtit att göra anmälan och i stället tagit sig in genom att klättra över stallgrinden. Genom beslut den 13 juni, undertecknat av Björck samt kontrasignerat av Wiberg, hade Nilsson jämlikt 52 § strafflagen för krigsmakten för olovligt undanhållande ådömts disciplinstraff av tre dagars vaktarrest med tjänstgöring, vilken bestraffning tagit sin början samma dag.

Av protokollen framgick, att Arnell och Nilsson tidigare varken blivit bestraffade eller tillrättavisade.

Uti infordrade yttranden anförde Björck och Wiberg följande.

Wiberg: Sedan Wiberg tagit del av förhörsprotokollen erinrade han sig — enär straffbesluten icke som vanligt skrivits med skrivmaskin utan av Wiberg egenhändigt — att förhörsprotokollen kommit Wiberg rätt sent tillhanda, så att ordonnansen som överbringat dem till honom fått vänta för erhållande av inskrivning av besluten och Wibergs kontrasignation för att straffen samma dag skulle kunna taga sin början. Att Arnell då varit inlagd på sjukrum och beslutet beträffande honom sålunda icke brådskat, hade Wiberg icke haft någon kännedom om. Det framginge tydligt av förhörsprotokollens innehåll, att Wiberg vid utskriften av besluten beklagligtvis förväxlat dem, varför Wiberg ansåge sig ensam vara ansvarig. Med hänsyn därtill, att det Arnell, för vad denne låge till last, ålagda straffet icke kunnat befinnas i någon mån obefogat, ansåge Wiberg en hemställan till militieombudsmannen, att Arnells anmälan icke måtte föranleda till någon militieombudsmannens åtgärd, vara befogad.

Björck: Av Wibergs yttrande framginge att Wiberg vid beslutens utskrivande förväxlat protokollen över målen rörande Arnell och Nilsson. Härtill hade Björck endast att tillägga, att han i fullt förtroende för riktigheten av Wibergs å protokollen antecknade och kontrasignerade beslut i vad de avsåge den juridiska bedömningen av de förseelser, för vilka Arnell och Nilsson

gjort sig förfallna till ansvar, påtecknat besluten, samt att han hemställde, att militieombudsmannen ville på grund av vad i ärendet anförts och då straffsatsen i och för sig icke kunde anses obefogad låta Arnells anmälan icke föranleda till någon åtgärd.

I skrivelse till krigsfiskalen vid kårens krigsrätt den 28 juli 1939 anmodade tjänstförrättande militieombudsmannen denne att genom förhör med Arnell och de övriga personer som kunde anses äga kännedom om saken verkställa utredning, huruvida Arnell vid ifrågavarande tillfälle gjort sig skyldig till förfarande av beskaffenhet att föranleda ansvar jämlikt 79 § strafflagen för krigsmakten.

Med anledning härav höll t. f. krigsfiskalen N. Lundberg den 7 augusti 1939 förhör med Arnell, Nilsson, furiren nr 32/2 Larsson och korpralen nr 47/2 Persson. Därvid förekom följande.

Arnell uppgav: På aftonen den 7 juni hade han av dagunderofficeren, furiren Larsson beordrats avhämta en kronan tillhörig motorcykel, vilken gått sönder under nämnda dags övningar i Edåsa socken, omkring 2 mil från Skövde, och där kvarlämnats. Sedan motorcykeln blivit försatt i brukbart skick, hade Arnell företagit återfärden till Skövde och anlänt till kårens garage ungefär klockan 23.10. Arnell hade omedelbart satt in motorcykeln på dess plats i garaget. Härvid hade han icke behövt passera det inhägnade kasernområdet, enär garaget vore beläget utanför (norr om) detsamma. Härefter hade Arnell utan permissionssedel begivit sig ut i staden i sällskap med värnpliktige nr 461 Karlsson, vilken enligt permissionssedel haft permission till klockan 1. De hade därefter tillsammans besökt en danstillställning i stadens folkpark. Härunder hade korpralen nr 40/2 Phersson, som haft anledning förmoda att Arnell varit opermitterad, sedan han erfarit att denna förmodan varit riktig, beordrat Arnell att återvända till kasernen. Denna order hade Arnell omedelbart efterkommit och vid framkomsten omkring klockan 0.30 anmält sig i vakten.

Furiren *Larsson* bestyrkte Arnells uppgifter angående garagets läge samt tillade på frågor angående permissionsförhållandena: Permission för vistelse inom staden beviljades regelmässigt endast till klockan 23. Härvid begagnades permissionsbricka. Anträffades därför en värnpliktig i staden av något underbefäl efter denna tid, vore det den senares skyldighet att undersöka permissionsförhållandena och i förekommande fall beordra den värnpliktige att återvända till kasernen.

Arnell anförde vidare: I anledning av det inträffade hade Arnell underkastats förhör dels av kompanichefen, kaptenen S. B. Beckman den 10 juni och dels av majoren Hagberg den 12 juni. Följande dag, den 13 juni, hade Arnell intagits på sjukhuset, där han fått kvarstanna till den 16 juni på morgonen. Härunder hade protokollet i anledning av förhöret den 12 juni blivit Arnell delgivet för vidkännande. Den 16 hade Arnell erhållit del av bestraffningsbeslutet och samma dag börjat avtjäna arreststraffet. Härunder hade Arnell erfarit att Nilsson, vilken enligt vad som framkommit gjort sig skyldig till den grövre förseelsen att klättra över kaserninhägnaden, erhållit

endast tre dagars arrest. Förbryllad över att Nilssons förseelse förskyllt lägre straff än Arnells, hade Arnell efter straffets avtjänande vänt sig till Bäck med förfrågan, huruvida ej förväxling ägt rum mellan Arnell och Nilsson. Bäck hade sagt sig ej känna till saken men per telefon inhämtat besked av regementskvartermästaren, kaptenen G. A. Appeltofft att någon förväxling icke ägt rum, vilket besked han vidarebefordrat till Arnell.

Nilsson uppgav: Den 7 juni hade han erhållit permission till klockan 23 och härför tilldelats permissionsbricka. Omkring klockan 22.30 hade han ensam inpasserat genom vakten och därvid återlämnat brickan. Omedelbart därefter hade han gått över kaserngården till stallgrinden och där osedd hoppat över denna samt begivit sig till folkparken. Under vistelsen där hade han omkring klockan 23.30 påträffats av korpralen nr 40/2 Phersson, vilken beordrat honom att omedelbart återvända till kompaniet, enär han saknat permissionssedel. Nilsson hade först så småningom återvänt till kasernområdet och klockan hade varit omkring 0.15 då han ånyo klättrat över stallgrinden och därefter begivit sig till kompaniet.

Korpralen nr 47/2 *Persson* uppgav: Han hade varit förhörsvittne vid förhöret inför majoren Hagberg den 12 juni. De av Arnell och Nilsson nu relaterade händelseförloppen stämde överens med de under det föregående förhöret lämnade upplysningarna. Enligt Perssons mening hade intet förekommit vid förhöret den 12 juni som kunnat giva anledning till förväxling.

Krigsfiskalen anförde vidare i sin rapport över förhören:

En förväxling av protokollen hade ägt rum. Sedan Björck i vederbörlig ordning tagit del av handlingarna, hade han den 13 juni 1939 överlämnat dem till regementskvartermästaren och därvid anmodat denne att vid protokollens översändande till Wiberg meddela denne Björcks förslag till beslut, som innebure, att Arnell skulle tilldelas tre dagars vaktarrest, under det Nilsson borde erhålla fem dagars arrest. Härefter hade regementskvartermästaren per telefon i korthet underrättat Wiberg härom samt med ordonnans låtit översända protokollen till Wiberg för vederbörligt utskrivande och kontrasignerande av bestraffningsbesluten. I brådskan med anledning av önskvärdheten att i varje fall Nilsson skulle kunna börja avtjäna straffet redan samma dag klockan 17 hade Wiberg därefter förväxlat båda förhörsprotokollen. I förlitande på riktigheten av auditörens bestraffningsbeslut hade Björck underskrivit handlingarna. Med fullt förtroende för beslutens riktighet hade senare regementskvartermästaren vid Bäcks förfrågan ansett sig kunna meddela denne, att någon förväxling ej ägt rum.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 13 september 1939 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Handlingarna i målet utvisade att natten mellan den 7 och den 8 juni 1939 Arnell gjort sig skyldig till olovligt undanhållande samt Nilsson till olovligt undanhållande och till brott mot ordningsföreskrifter, den senare förse-

elsen bestående däri, att Nilsson vid in- och utpassering från kaserngården icke passerat vakten utan i stället hoppat över inhägnaden kring kasernområdet. Efter förhör i målen hade Björck bestämt sig för att utmäta bestraffningarna så att Arnell erhölle tre och Nilsson fem dagars vaktarrest, därom Wiberg underrättades. Wiberg hade emellertid, på grund av att han förväxlat målen, på förhörsprotokollen tecknat förslag till beslut av det innehåll att Arnell för olovligt undanhållande och för brott mot givna ordningsföreskrifter ådömdes fem dagars vaktarrest samt Nilsson för olovligt undanhållande ådömdes tre dagars vaktarrest. Dessa förslag till beslut hade Björck sedermera underskrivit. Bestraffningarna hade blivit verkställda. — Genom den förelupna förväxlingen hade Arnell blivit dömd för en förseelse, vartill han icke gjort sig skyldig, nämligen brott mot givna ordningsföreskrifter, och hade undergått bestraffning av vaktarrest under två dagar längre tid än som varit avsett. För vad som förekommit måste både Björck och Wiberg anses ansvariga. Wiberg hade direkt misslett Björck genom sina felaktiga anteckningar på protokollen. Dessa felaktiga anteckningar hade av Björck utan vidare godtagits. Björck hade uppgivit att han förlitat sig på att Wibergs anteckningar vore riktiga i vad de avsett den juridiska bedömningen av förseelserna. Det förhölle sig emellertid icke så att fråga varit om den juridiska bedömningen av förseelserna. I detta fall hade det gällt att kontrollera huruvida det varit den ene eller den andre av de tilltalade som gjort sig skyldig till, förutom olovligt undanhållande, även brott mot givna ordningsföreskrifter, bestående i att han hoppat över kaserninhägnaden. Härför hade intet juridiskt bedömande krävts. Visshet hade lätt kunnat vinnas genom en blick i de mycket kortfattade förhörsprotokollen. En dylik kontroll hade Björck, som i egenskap av kårchef varit ensam beslutande, icke ägt underlåta. Både Björck och Wiberg hade till sitt försvar åberopat att det straff som Arnell erhållit i och för sig icke kunde anses obefogat. Detta funne militieombudsmannen emellertid i förevarande sammanhang vara av mindre betydelse, då det framginge att såväl Björck som Wiberg avsett att ålägga Arnell endast ett lägre straff och att Arnell allenast genom förväxlingen erhållit det högre. Vad Björck och Wiberg låtit komma sig till last ansåge militieombudsmannen sig, med hänsyn till den stora betydelsen av att det inskärptes att den disciplinära bestraffningsrätten handhades med den största omsorg, icke kunna underlåta att i laga ordning beivra. Militieombudsmannen uppdroge sålunda åt ämbetet att vid krigshovrätten anhängiggöra och utföra åtal mot Björck och Wiberg och därvid yrka ansvar å dem efter lag och sakens beskaffenhet. Arnell borde av ämbetet underrättas om åtalet för att bliva i tillfälle att mot Björck och Wiberg framställa de ersättningsyrkanden, för vilka han kunde anse sig hava fog.

* *
*

Till fullgörande av detta uppdrag ställde överkrigsfiskalsämbetet Björck och Wiberg under åtal inför krigshovrätten under yrkande att de för vad militieombudsmannen lagt dem till last måtte dömas till ansvar, Björck enligt 130 § strafflagen för krigsmakten och Wiberg enligt 25 kap. 17 § allmänna strafflagen. Därjämte överlämnade överkrigsfiskalsämbetet en till krigshovrätten ställd skrift från Arnell, i vilken skrift Arnell — under uppgift, att han gått miste om en provision om tvåhundra kronor för försäljning av en automobil därigenom att hans fritid gått förlorad under tiden för undergåendet av det honom ålagda straffet — fordrat skadestånd med nämnda belopp.

Krigshovrätten meddelade utslag i målet den 5 mars 1940 och utlät sig därvid:

Enär i målet vore utrett, att Björck och Wiberg ålagt Arnell disciplinstraff, som varit avsett för annan person och innefattat straff för förseelse, som icke begåtts av Arnell, samt Björck och Wiberg härigenom gjort sig skyldiga till vårdslöshet i fullgörande av dem åliggande tjänsteplikt, prövade krigshovrätten lagligt döma dem, Björck jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar och Wiberg jämlikt 25 kap. 17 § allmänna strafflagen att utgiva femton dagsböter, envar om tio kronor, vilka böter skulle tillfalla kronan. Vidkommande Arnells yrkande om ersättning för förlorad provisionsinkomst, så enär Arnell icke mot Björcks och Wibergs bestridande styrkt att han genom deras förenämnda felaktiga förfarande gått miste om sådan inkomst, funne krigshovrätten nämnda yrkande icke kunna bifallas.

Krigshovrättens utslag vann laga kraft mot Björck. Wiberg anförde däremot underdåniga besvär över utslaget. På Wibergs besvär *meddelade Kungl. Maj:t utslag den 28 juni 1940* därvid Kungl. Maj:t ej fann skäl att göra ändring i krigshovrättens utslag såvitt vore i fråga.

2. Sedan värnpliktig genom kungörelse inkallats att viss dag inställa sig till fullgörande av värnpliktstjänstgöring, har rullföringsbefälhavare utfärdat beställning å tjänsteresa för den värnpliktiges inställelse och därvid angivit annan dag för inställelsen. Den värnpliktige, som förlitat sig på riktigheten av den senast erhållna uppgiften om inställelsedagen och därför underlåtit att inställa sig å den i kungörelsen angivna dagen, har med anledning härav av regementschefen ålagts disciplinär bestraffning för rymning. Åtal mot regementschefen och mot auditör som kontrasignerat bestraffningsbeslutet.

Vid en av militieombudsmannen den 22 juni 1939 förrättad inspektion av Hallands regemente antecknades följande vid granskning av förhörsprotokollen i disciplinmål:

Den 6 maj 1939 hade av majoren B. Döös verkställts utredning med anledning av att befälhavaren för Halmstads rullföringsområde nr 8, majoren H. Kjellman vid utfärdande av beställning å tjänsteresa för värnpliktige nr 423 8/38 Johansson för inställelse vid Hallands regemente den 14 april 1939 uppgivit att inställelsedagen varit den 28 april 1939. I yttrande den 2 maj 1939 hade Kjellman medgivit, att felskrivning förelupit. Genom beslut den 8 maj 1939 hade Kjellman av regementschefen meddelats tillrättavisning i form av varning för den försummelse han låtit komma sig till last.

I skrivelse den 5 augusti 1939 till regementschefen anmodade militieombudsmannen denne att bl. a. inkomma med uppgift angående den inverkan på Johanssons värnpliktstjänstgöring som den förelupna felskrivningen haft. Med anledning härav anförde regementschefen, översten *N. G. K. Bildt* i skrivelse den 17 i samma månad bl. a. följande:

Johansson hade inkallats medelst kungörelse i likhet med övriga till den 14 april 1939 inbeordrade värnpliktiga. I militärbiljetten hade rullföringsbefälhavaren felaktigt angivit den 28 april som resdag. Förebärande datum i biljetten hade Johansson icke inställt sig utan hade hämtats på grund av efterspaningssedel och inställt sig den 27 april. Såsom lagligen inkallad genom kungörelse hade Johansson ålagts bestraffning av fem dagars vaktarrest. Vid en under arreststraffets avtjänande företagen läkarundersökning hade det visat sig sannolikt, att Johansson skulle bliva överförd till handräckningstjänst eller frikallas. Johansson hade icke hemförlovats. Vid sedermera företagen läkarundersökning hade Johansson jämlikt § 110 inskrivningsförordningen överförts till handräckningstjänst. Ändringen i Johanssons värnpliktsförhållanden vore sålunda att hans tjänstgöringstid nu räknades från den 28 april samt hade ökats med fem dagar, som motsvarade arreststraffet.

Vid sin skrivelse hade Bildt fogat ett exemplar av den ifrågavarande inkallelsekungörelsen, vilken var av följande lydelse:

»Härigenom inkallas till tjänstgöring nedan angivna till linjetjänst uttagna (ävensom före år 1926 inskrivna vapenföra) värnpliktiga av årsklassen 1938 tillhörande Halmstads rullföringsområde nr 8 och Varbergs rullföringsområde nr 9, vilka jämlikt § 27 värnpliktslagen äro skyldiga att för sin utbildning under fredstid innevarande år påbörja sin första tjänstgöring.

Värnpliktiga tilldelade infanteriet — I 16 — inkallas att medelst enskild färd inställa sig den 14 april 1939 vid I 16:s kasern i Halmstad enligt nedanstående.

Värnpliktiga, som resa med järnväg, skola använda följande tåg:

— —

Anmälan för samtliga inryckande värnpliktiga vid I 16:s kasern skall ske utanför östra ingången.

Tjänstgöringstid: 150 dagars första tjänstgöring.

Särskilda bestämmelser.

— —

12. Beträffande värnpliktiga, som med enskild färd skola inställa sig å tjänstgöringsorten gäller.

a) Värnpliktig, som från sitt hemvist har att tillryggalägga mer än två nymil till tjänstgöringsorten, kommer att från rullföringsbefälhavaren erhålla beställning å inryckningsresa med vidsittande biljett, berättigande till fri resa å järnväg från å biljetten angiven station till tjänstgöringsorten.

— —»

Vid regementschefens skrivelse hade vidare fogats avskrifter *dels* av den av Kjellman utfärdade beställningen å tjänsteresa för Johanssons inställelse vid regementet, gällande resa från Laholm till Halmstad C den 28 april 1939 med tåg nr 1858, som avginge klockan 10.31, *dels ock* av protokoll vid förhör med Johansson med anledning av den försenade inställelsen vid regementet. Av sistnämnda protokoll inhämtades att Johansson uppgivit *att* han läst kungörelsen om inryckning den 14 april, *att* han observerat, att inryckningsdagen angivits till annat datum på biljetten, samt *att* han ansett, att biljetten angivit rätt datum, i vilken förmodan han styrkts genom inryckningsbestämmelserna för några av hans kamrater. På protokollet hade Bildt den 29 april 1939 tecknat det beslutet att Johansson jämlikt 50 och 53 §§ strafflagen för krigsmakten för rymning (underlåten inställelse till tjänstgöring) ålades disciplinstraff av vaktarrest i fem dagar utan tjänstgöring. Beslutet var kontrasignerat av auditören, vice krigsdomaren E. V. Fogelklou.

I skrivelse den 22 september 1939 till Bildt anmodade militieombudsmannen därefter denne att inkomma med yttrande såväl för egen del som av Fogelklou med anledning av att handlingarna syntes giva vid handen att Johansson icke uppsåtligen undanhållit sig från tjänstgöring vid regementet. Samtidigt anmodades Bildt att meddela av vem kostnaderna för Johanssons inställelse vid regementet blivit guldna.

De begärda yttrandena inkommo till militieombudsmansexpeditionen den 29 september 1939. Därvid anförde *Fogelklou:*

Johansson hade medgivit, att han tagit del av kungörelsen, vilken tydligt angivit, att värnpliktiga, tilldelade infanteriet — I. 16 — som Johansson tillhörde, skulle inställa sig vid regementets kasern i Halmstad den 14 april 1939. Johansson hade vidare uppgivit, att »han var fullt på det klara med att inryckningsdagen i kungörelsen och biljetten icke stämde överens», och då hade Johansson givetvis bort inse, att det varit kungörelsens innehåll och icke biljettens, som varit avgörande för inryckningsdagen. Och om han tvekat rörande rätta inryckningsdagen hade han ju med lätthet kunnat hos vederbörande myndighet erhålla bestämt besked. Under sådana förhållanden kunde Fogelklou ej finna annat än att Johansson blivit rättvist dömd för rymning (olovligt undanhållande under flera än tre dagar) enligt de i straffbeslutet angivna lagrummen.

Bildt anförde:

Johansson hade efter tillsägelse från polismyndigheten själv inställt sig vid regementet. Han hade därvid själv betalt biljetten från Laholm till Halmstad (kronor 1.30) för att kunna behålla militärbiljetten och därmed kunna framlägga bevis att denna varit felaktigt utställd. Några andra kostnader för inställelsen hade icke förekommit. I övrigt hade Bildt utöver auditörens yttrande intet att tillägga.

Efter redogörelse för vad handlingarna sålunda innehålla anförde militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 9 oktober 1939 följande:

Enligt utfärdad inkallelsekungörelse skulle Johansson inställa sig vid Hallands regemente i Halmstad den 14 april 1939 för påbörjande av värnpliktstjänstgöring. Inställelsen skulle ske medelst enskild färd. I den beställning å tjänsteresa för inställelsen som med anledning härav utfärdats för Johansson av befälhavaren för Halmstads rullföringsområde nr 8 majoren H. Kjellman hade emellertid datum för inställelsen angivits till den 28 april 1939. Johansson som syntes hava noga tagit del av såväl kungörelsens som beställningssedelns datumuppgifter hade antagit att beställningssedelns uppgift varit den riktiga och hade sålunda underlåtit att inställa sig vid regementet den 14 april. Sedan han efterspanats från regementet hade han efter tillsägelse från polismyndigheten inställt sig den 27 april. Den 29 i samma månad hade han, efter förhör, genom beslut av Bildt, kontrasignerat av Fogelklou, jämlikt 50 och 53 §§ strafflagen för krigsmakten för rymning (underlåten inställelse till tjänstgöring) ålagts disciplinstraff av vaktarrest i fem dagar utan tjänstgöring. Bestraffningsbeslutet, som omedelbart blivit verkställt, hade icke överklagats. — Det rådde icke någon tvekan om att Johansson förfarit felaktigt genom att icke inställa sig vid regementet å den i inkallelsekungörelsen angivna dagen. Emellertid syntes det militieombudsmannen vara lika uppenbart att Johansson icke avsiktligt underlåtit inställa sig och att han sålunda icke kunnat åläggas bestraffning för underlåtelsen. Johansson hade erhållit två olika tidsuppgifter för inställelsen, den ena genom kungörelsen, den andra

genom beställningssedeln. Han hade icke utan vidare kunnat utgå ifrån att kungörelsens uppgift varit den riktiga. Lämpligt hade varit att han gjort en förfrågan på rullföringsexpeditionen, då han säkerligen erhållit upplysning om att beställningssedeln varit felaktig. Underlåtenhet att genom en dylik förfrågan få den riktiga inställelsedagen fastslagen kunde emellertid icke i och för sig medföra att Johansson gjort sig skyldig till straffbart undanhållande genom att icke inställa sig vid regementet enligt kungörelsens föreskrifter. Överhuvud syntes man icke kunna och böra kräva alltför stor självverksamhet från allmänhetens sida för undanröjande av ovisshet och tvekan som myndigheterna själva framkallat genom felaktiga åtgärder. I detta fall hade Johansson erhållit ett inställelsemeddelande vars uppgift om inställelsedatum varit otvetydig. Detta meddelande hade kommit från den myndighet som han vetat hade att handlägga inkallelseärenden. Ingenting i meddelandet — frånsett den bristande överensstämmelsen med kungörelsen — hade tytt på att det varit felaktigt. I stor utsträckning betraktade de värnpliktiga dylika biljettbeställningar såsom order, vilket militieombudsmannen erhållit bekräftelse på vid förfrågan hos rullföringsbefälhavare. Detta syntes även vara naturligt, då ju rekvisitionen angåve en bestämd dag för avresan. Den värnpliktige kunde ju icke förutsättas veta vilka förhållanden som föranlett myndigheten att föreskriva annan inställelsedag än den i den allmänna kungörelsen angivna. Han borde vara från ansvar fredad om han ställde sig en sådan anmaning till efterrättelse. — Med hänsyn till vikten av att dylika bestraffningsbeslut icke vunne efterföljd och då Johansson otvivelaktigt lidit skada genom beslutet ansåge militieombudsmannen sig icke kunna underlåta att lagligen beivra det felaktiga bestraffningsbeslutet, för vilket Bildt och Fogelklou båda vore ansvariga. Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt ämbetet att vid krigshovrätten ställa Bildt och Fogelklou under tilltal därför samt därvid yrka ansvar å dem jämlikt lag och sakens beskaffenhet. Johansson borde genom ämbetets försorg underrättas om åtalet så att han bleve i tillfälle att mot Bildt och Fogelklou föra den skadeståndstalan för vilken han kunde anse sig hava fog.

* *
*

Till fullgörande av detta uppdrag ställde överkrigsfiskalsämbetet Bildt och Fogelklou under åtal i krigshovrätten under yrkande att de måtte dömas till ansvar för vad militieombudsmannen lagt dem till last, Bildt enligt 130 § strafflagen för krigsmakten och Fogelklou enligt 25 kap. 17 § allmänna strafflagen. Ämbetet överlämnade därjämte en till krigshovrätten ställd skrift, däri Johansson yrkade åläggande för Bildt och Fogelklou att till honom utgiva skadestånd.

Krigshovrätten meddelade utslag i målet den 5 mars 1940 och yttrade därvid:

Krigshovrätten funne väl att Johansson, vilken måste antagas hava blivit vilseledd beträffande inställelsedagen genom den felaktiga datumanteckningen å biljettbeställningen, följaktligen icke bort åläggas straff för sin underlåtenhet att komma tillstädes den 14 april 1939, men enär med hänsyn till omständigheterna i målet den vidtagna bestraffningsåtgärden skäligen icke kunde anses innefatta tjänstefel av beskaffenhet att böra föranleda ansvar, lämnade krigshovrätten de mot Bildt och Fogelklou framställda ansvars- och ersättningsyrkandena utan bifall.

Över krigshovrättens utslag anförde militieombudsmannen den 18 mars 1940 underdåniga besvär och anförde därvid:

Saksammanhanget i målet vore i huvudsak ostridigt. Johansson, som genom kungörelse inkallats till första tjänstgöring vid Hallands regemente i Halmstad den 14 april 1939, hade från rullföringsbefälhavaren erhållit en beställning å inryckningsresa med järnväg jämte vidsittande militärbiljett, därå resdagen felaktigt angivits till den 28 april 1939. För den försummelse i tjänsten som rullföringsbefälhavaren låtit komma sig till last genom att utsätta felaktigt datum i biljettrekvisitionen hade denne sedermera av regementschefen meddelats tillrättavisning. Johansson hade underlåtit att inställa sig vid regementet den 14 april, hade med anledning härav efterspanats samt hade inställt sig vid regementet den 27 april 1939. Sedan förhör hållits med Johansson i anledning av hans uteblivande, därvid Johansson uppgivit, att han antagit att den å militärbiljetten angivna inryckningsdagen varit den rätta och därför icke inställt sig den 14 april, hade Bildt genom ett den 29 i samma månad meddelat, av Fogelklou kontrasignerat beslut, under åberopande av 50 och 53 §§ strafflagen för krigsmakten, ålagt Johansson disciplinstraff av vaktarrest i fem dagar för rymning. Detta straff hade Johansson därefter undergått och straffbeslutet hade ej blivit överklagat. — Bildt och Fogelklou hade icke kunnat förmås att erkänna, att de förfarit felaktigt, Bildt genom att ålägga Johansson bestraffning samt Fogelklou genom att kontrasignera bestraffningsbeslutet. Sedan krigshovrätten nu förklarat, att Johansson icke bort åläggas straff för sin underlåtenhet att komma tillstädes den 14 april 1939, ansåge militieombudsmannen det icke erforderligt att närmare bemöta Bildts och Fogelklous invändningar i denna del. Nu hade emellertid krigshovrätten därjämte uttalat, att den felaktiga bestraffningsåtgärden med hänsyn till omständigheterna i målet skäligen icke kunde anses innefatta tjänstefel av beskaffenhet att föranleda ansvar. Krigshovrätten hade förty lämnat den mot Bildt och Fogelklou förda talan utan bifall. Vilka de av krigshovrätten åberopade omständigheterna varit, som föranlett detta bedömande av det begångna felet, hade krigshovrätten icke angivit. Processmaterialet i målet mot Johansson hade varit varken stort eller svåröverskådligt, erforderlig utredning hade förefunnits på de punkter, där så-

dan varit av nöden, och den till avgörande föreliggande rättsfrågan hade varit enkel. Att Johansson under dessa omständigheter likväl felaktigt ålagts bestraffning ansåge militieombudsmannen innebära ett så grovt åsidosättande av den tilltalades berättigade anspråk på rättsskydd, att de för felaktigheten ansvariga icke borde undgå ansvar därför. Ansvaret syntes icke kunna uteslutas därav, att felet blivit begånget under utövande av dömande eller därmed likställd verksamhet; att det, såsom Fogelklou synts vilja göra gällande i krigshovrätten, skulle inskränka sig till en felaktig tolkning av något lagrum kunde militieombudsmannen icke inse. — Bestraffningsbeslut sådana som det mot Johansson meddelade vore för rättskänslan stötande. De vore det i särskilt hög grad i tider, då stora uppoffringar krävdes och även villigt gjordes av det för det gemensamma försvaret inkallade värnpliktiga. Det vore av denna anledning, som militieombudsmannen icke ansett sig kunna låta bero vid krigshovrättens frikännande utslag.

Kungl. Maj:t meddelade utslag på besvären *den 21 maj 1940* och anförde därvid:

Kungl. Maj:t funne väl, att den felaktiga datumanteckningen å biljettbeställningen varit ägnad att missleda Johansson i fråga om den rätta inställelsedagen samt att med hänsyn härtill Johanssons underlåtenhet att inställa sig till tjänstgöring den 14 april 1939 skäligen icke bort medföra straff, men enär den vidtagna bestraffningsåtgärden icke kunde anses innefatta tjänstefel av beskaffenhet att föranleda ansvar, prövade Kungl. Maj:t lagligt fastställa det slut krigshovrättens utslag innehölle såvitt vore i fråga.

I målets avgörande i högsta domstolen deltogo justitierådet Alexanderson, generallöjtnanten Åkerman, justitieråden Geijer, Bellinder, Ericsson och Nissen samt konteramiralen Lindsström. Utslaget avfattades i enlighet med ett av justitierådet Nissen avgivet yttrande. Justitierådet Geijer, med vilken justitierådet Alexanderson var ense, anförde:

»Jag finner den åtalade bestraffningsåtgärden, för vilken Fogelklou är jämte Bildt ansvarig, innebära oförstånd i tjänsteutövning av beskaffenhet att icke kunna undgå straffansvar och prövar förty lagligt att, med ändring av krigshovrättens utslag i vad det överklagats, döma Bildt att jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning en dag samt Fogelklou att jämlikt 25 kap. 17 § strafflagen utgiva tio dagsböter å 20 kronor till kronan.»

3 och 4. Värnpliktig, som skolat inkallas genom personlig order, har icke erhållit del av ordern. Han har likväl blivit efterspanad och, sedan han genom polisens försorg införpassats till sitt regemente, dömd för olovligt undanhållande. Åtal mot rullföringsbefälhavaren som, oaktat ordern ej blivit delgiven, dels till regementet insänt avlämningshandlingarna, dels vidarebefordrat av regementschefen utfärdad efterspaningssedel rörande den värnpliktige, ävensom mot regementschefen, som ålagt straffet, och mot auditör, som kontrasignerat bestraffningsbeslutet.

Vid en den 7 juni 1939 förrättad inspektion av Jönköpings-Kalmar regemente antecknades beträffande förhörsprotokollen i disciplinmål, att värnpliktige nr 162 22/37 Helge Ejnar Persson genom beslut den 4 maj 1938, undertecknat av dåvarande regementschefen generalmajoren på arméns reservstat H. F. Falk och kontrasignerat av auditören H. Månsson, jämlikt 50 och 53 §§ strafflagen för krigsmakten för olovligt undanhållande dömts till fem dagars vaktarrest, ehuru det blivit i målet upplyst att utfärdad inkallelseorder icke kommit Persson till handa.

I anledning härav verkställdes utredning, varvid Falk och Månsson ävensom befälhavaren för Vimmerby rullföringsområde nr 22 majoren Bertil Karling efter anmodan inkommo med yttranden. Utredningen i ärendet utvisade följande:

Persson som var född den 30 augusti 1915 hade icke blivit inskriven vid de år 1935 och 1936 hållna inskrivningsförrättningarna. Detta hade tydligen berott därpå, att han icke blivit upptagen i de av vederbörande mantalsskrivningsförrättare och pastorsämbete upprättade inskrivningslistorna. Vid 1937 års inskrivningsförrättning hade Persson ej heller funnits upptagen i handlingarna men hade dock blivit inskriven sedan kronobetjäningen gjort inskrivningsnämnden uppmärksam på att Persson varit närvarande och antagligen inskrivningsskyldig. Persson hade uttagits till linjetjänst och tilldelats infanteriet.

Den värnpliktskategori som Persson tillhört — infanteriet tilldelad sommargrupp av 1937 års klass — hade haft att fullgöra första tjänstgöring sommaren 1938 med inryckning den 22 april 1938. Inkallelse till denna tjänstgöring hade inom rullföringsområdet skett allenast genom personliga order. I ärendet var ostridigt, att dylik order beträffande Persson i mitten av mars 1938 i rekommenderad försändelse avsänts under Perssons adress i hemorten (Kristdala), att försändelsen återkommit såsom obeställbar, att vidare åtgärd för Perssons inkallande icke vidtagits samt att Persson underlåtit att inställa sig den 22 april 1938.

Av de avlämningshandlingar för Persson som Karling tillställt regementet hade tydligen icke framgått, att Persson icke anträffats med inkallelseorder. På grund härav hade Falk upprättat efterspaningssedel beträffande Persson samt översänt den till Karling för att den efter vederbörlig granskning skulle

befordras till verkställighet. Karling hade därefter den 28 april 1938 överlämnat efterspaningssedeln till polismyndigheten. I sitt till militieombudsmannen avgivna yttrande hade Karling medgivit, att han härigenom gjort sig skyldig till tjänstefel.

Genom polismyndighetens försorg blev Persson den 2 maj 1938 inställd vid regementet. Vid förhör med Persson följande dag uppgav denne, att han vid den tid, då inkallelseordern utsändes, ej vistats i Kristdala utan tillfälligt uppehållit sig i Oskarshamn, att avi om försändelsen den 30 eller 31 mars 1938 skickats från Kristdala till Oskarshamn, att Persson med anledning därav begivit sig till Kristdala för att avhämta försändelsen, vilken emellertid då redan returnerats, samt att Persson därefter skrivit till rullföringsexpeditionen med anhållan om orderns översändande under rätt adress. Enligt ett av Månsson å förhörsprotokollet tecknat yttrande, dagtecknat den 3 maj 1938, hade Månsson vid telefonsamtal med rullföringsbefälhavaren erhållit upplysning, att inkallelseordern till Persson expedierats den 22 mars 1938 men återkommit såsom obeställbar ävensom att befälhavaren för rullföringsområdet icke kunde erinra sig hava mottagit någon skrivelse från Persson. I övrigt var yttrandet av följande lydelse: »Vid detta förhållande och då Persson erkänt sig hava emottagit avis å inkallelseordern men han det oaktat icke gjort sig underrättad om tiden, då han haft skyldighet att inställa sig, så anser jag Persson icke kunna undgå ansvar för förfallolöst uteblivande och föreslår, att Persson jämlikt 50 § strafflagen för krigsmakten ålägges att för olovligt undanhållande, som jämlikt 53 § samma lag skall anses som rymning, undergå vaktarrest i förslagsvis fem dagar».

Genom ovannämnda beslut den 4 maj 1938 ålades därefter Persson vaktarrest i fem dagar, vilket straff verkställts den 4—9 maj 1938.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 19 juni 1940 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad utredningen sålunda givit vid handen, följande:

Av utredningen finge anses framgå, att anmärkningsvärda fel begåtts vid behandlingen av ifrågavarande fall.

Inkallelse till första tjänstgöringen för den kategori som Persson tillhört hade skett allenast genom personlig order. I egenskap av rullföringsbefälhavare hade Karling avsänt inkallelseorder till Persson i rekommenderad försändelse under Perssons adress i hemorten. Sedan denna försändelse återkommit såsom obeställbar hade ordern bort tillställas Persson genom polisbetjäningens försorg. Så hade emellertid icke skett, och Persson kunde således icke anses hava blivit inkallad till tjänstgöring. Vid sådant förhållande hade Karling icke bort översända avlämningshandlingar för Persson till Jönköpings-Kalmar regemente, där tjänstgöringen skolat fullgöras. Karlings oriktiga förfarande i denna del finge anses hava förorsakat, att regementschefen utfärdat efterspaningssedel beträffande Persson.

Sedan efterspaningssedeln inkommit till Karling hade det jämlikt § 2 hämtningskungörelsen ålegat denne att, innan han befordrade den till polismyndigheten, verkställa erforderlig granskning. Karling hade emellertid befordrat efterspaningssedeln till verkställighet, ehuru Persson icke mottagit någon inkallelseorder. Härigenom finge Karling anses hava gjort sig skyldig till tjänstefel. Hans uppgift att felet skett av förbiseende syntes böra godtagas. Försummelsen hade lett till att Persson av polismyndigheten blivit inställd vid regementet.

Vad därefter anginge bestraffningsbeslutet syntes detta icke böra betraktas såsom en följd av Karlings försummelser. Före beslutets meddelande hade Månsson nämligen erhållit kännedom därom, att inställelseorder icke kommit Persson till handa. Månsson hade dock ansett, att Persson icke kunde undgå ansvar för olovligt undanhållande. Detta sitt omdöme hade Månsson grundat på den omständigheten att Persson, som ägt vetskap om att inkallelseorder utfärdats, bort förskaffa sig kännedom om dagen för inställelsen.

I sitt till militieombudsmannen avgivna yttrande hade Månsson vidhållit denna sin ståndpunkt, varvid Månsson bland annat gjort gällande, att det förhållandet att Persson mottagit en avi, som han vetat gällde inkallelse, vore fullt likvärdigt med att han mottagit själva försändelsen. I varje fall borde, enligt Månssons uppfattning, straffrihet icke inträda i sådana fall, där omständigheterna tydligt gåve vid handen, att den värnpliktige själv i avsikt att undandraga sig fullgörandet av värnplikten arrangerat det så, att han icke skulle kunna anträffas med den personliga inkallelseordern. Månsson hade vidare anfört, att han icke kunnat få annan uppfattning, än att Perssons uteblivande berott på en bestämd avsikt att så länge som möjligt undandraga sig krigstjänsten, varför Månsson tillrått regementschefen att ålägga Persson bestraffning för rymningsbrott. Till stöd härför åberopade Månsson att Persson enligt anteckningar å värnpliktskortet utan laga förfall uteblivit vid inskrivningsförrättningarna 1935 och 1936. Månsson framhölle vidare att det varit en enkel sak för Persson att per telefon sätta sig i förbindelse med rullföringsbefälhavaren och erhålla besked om inryckningsdagen samt att Perssons uppgift att han skrivit till rullföringsexpeditionen icke blivit i någon mån styrkt.

Månssons antagande att Persson avsiktligen sökt undandraga sig sin tjänstgöringsskyldighet vunne icke stöd av vad som blivit i ärendet utrett. Vad särskilt beträffade den uteblivna inskrivningen åren 1935 och 1936 finge det anses klarlagt, att det berott på förhållanden som icke kunde läggas Persson till last. I detta sammanhang borde det anmärkas, att de anteckningar i detta avseende som återfunnes å det vid förhörsprotokollet fogade utdraget av värnpliktskortet syntes vara missvisande. Därest Månsson ansett det för målets avgörande vara av betydelse, huruvida Persson avsiktligen underlåtit att inställa sig, hade Månsson, särskilt med hänsyn till de av Persson lämnade uppgifterna, bort föranstalta om erforderlig utredning i denna del. Månsson hade emellertid i sitt skriftliga yttrande den 3 maj 1938 icke stött sig på något dylikt antagande.

I ärendet hade Månsson gjort gällande att Persson med hänsyn till omständigheterna borde anses hava blivit inkallad redan genom mottagandet av en avi om postförsändelsen samt att det ålegat Persson att taga reda på inställelsedagen. Denna åsikt syntes stå i strid med innehållet i hithörande författningar. Personlig order om tjänstgöring skulle, då värnpliktigs postadress icke vore känd eller då till värnpliktig översänd försändelse återkomme såsom obeställbar, tillställas den värnpliktige genom krono- eller polisbetjäningens försorg (§§ 74 och 98 inskrivningsförordningen). Avlämningshandlingar skulle översändas allenast beträffande värnpliktiga som inkallats, och enligt 48 § strafflagen för krigsmakten skulle den, som underläte att inställa sig då det på grund av inkallelse ålåge honom, straffas för rymning. För tillämpningen av dessa bestämmelser måste det förutsättas, att inkallelse skett på föreskrivet sätt. Att tolkningsvis utsträcka tillämpligheten på det sätt Månsson velat göra, torde icke vara tillåtet. Det syntes icke böra komma i fråga att vid straffansvar ålägga de värnpliktiga en skyldighet att söka förebygga olägenheterna av befattningsshavares försummelser.

Då Persson icke blivit på föreskrivet sätt inkallad kunde han ej genom sin underlåtenhet att inställa sig anses hava gjort sig skyldig till olovligt undanhållande. Falk och Månsson, som vore ansvariga för beslutet den 4 maj 1938, finge anses hava genom sin åtgärd att fälla Persson till ansvar visat oförstånd i tjänsten.

De tjänstefel till vilka Karling, Falk och Månsson i ovan nämnda hänseenden gjort sig skyldiga vore av den beskaffenhet, att militieombudsmannen icke kunde underlåta att lagligen beivra desamma. Då åtalet mot Falk och Månsson rörde fel eller försummelse vid disciplinmåls handläggning borde målet mot dem jämlikt 46 § 2:o) lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes anhängiggöras vid krigshovrätten.

Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt överkrigsfiskalsämbetet att anhängiggöra och utföra åtal vid vederbörlig krigsrätt mot Karling samt vid krigshovrätten mot Falk och Månsson för vad de enligt det ovan anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å dem jämlikt lag och sakens beskaffenhet. Då Karling genom sin försummelse vållat den obefogade införpassningsåtgärden, varigenom Persson åsamkats obehag, samt Falk och Månsson genom bestraffningsbeslutet förorsakat att Persson måst undergå straff för gärning som icke varit att anse som brottslig, för vilket obehag och lidande Persson borde givas tillfälle att kräva gottgörelse, borde ämbetet bereda Persson tillfälle att framställa de ersättningsyrkanden vartill skäl kunde förefinnas. Statsverket borde jämväl beredas tillfälle att av Karling erhålla gottgörelse för den kostnad som föranletts av Perssons obehöriga införpassning.

* *
*

Till fullgörande av det sålunda erhållna uppdraget lät överkrigsfiskalsämbetet ställa Karling under tilltal vid fältkrigsrätten vid Jönköpings-Kalmar regementes depå under yrkande om ansvar å honom jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för vad han enligt militieombudsmannens skrivelse låtit komma sig till last. Mot Karling framställdes dessutom yrkande att han måtte förpliktas att till kronan utgiva ersättning med 39 kronor 40 öre, utgörande kostnaderna för Perssons införpassande till regementet. Persson, som inställde sig vid fältkrigsrätten, förde icke någon talan mot Karling.

Karling anförde vid krigsrätten bl. a. följande:

Militieombudsmannen hade i sin åtalsinstruktion framhållit att Karling, sedan inkallelseordern återkommit såsom obeställbar, icke bort översända avlämningshandlingar för Persson till regementet och att Karling härigenom förfarit oriktigt. Denna militieombudsmannens förklaring vore enligt Karlings tolkning kategorisk och skulle således gälla såväl då inkallelseordern författningsenligt utfärdats en månad i förväg som då den utfärdats med kortare frist. Ofta vore emellertid inkallelsetiden kort, ibland endast några dagar. Enligt inskrivningsförordningen tillkomme det rullföringsbefälhavaren att »i god tid» insända avlämningshandlingarna till befälhavaren för det truppförband där tjänstgöringen skulle fullgöras. Härav framginge enligt Karlings förmenande att rullföringsbefälhavaren icke alltid kunde eller finge avvakta mottagningsbevisets återkomst innan avlämningshandlingarna överlämnades. Det vore praxis att vid större inkallelser rullföringsbefälhavaren finge från regementet mottaga skrivelser, däri viss dag vore utsatt då avlämningshandlingar för samtliga värnpliktiga som varit *inryckningsskyldiga* senast skulle insändas. Karling ansåge därför att han i nu förevarande fall haft att insända avlämningshandlingar för Persson samt att han, då efterspaningssedeln återkommit, skolat stoppa densamma enär Persson ej varit behörigen inkallad. Genom ett oförklarligt förbiseende hade Karling icke gjort detta och han medgåve att han därigenom gjort sig skyldig till tjänstefel.

Fältkrigsrätten meddelade utslag i målet den 8 augusti 1940 och anförde därvid:

Genom Karlings eget erkännande samt vad i övrigt i målet förekommit funne fältkrigsrätten det utrett, *att* Karling i egenskap av befälhavare för Vimmerby rullföringsområde nr 22 till Persson, som haft att fullgöra första tjänstgöring med inryckning till regementet den 22 april 1938, i rekommenderad försändelse avsänt personlig order att fullgöra nämnda tjänstgöring, *att* försändelsen återkommit såsom obeställbar, *att* Karling till regementschefen översänt avlämningshandlingar för Persson, *att* regementschefen på grund härav utfärdat efterspaningssedel beträffande Persson, *samt att* Karling genom att sedermera befordra efterspaningssedeln till verkställighet utan att verkställa erforderlig granskning av densamma föranlett att Persson genom kronobetjäningens försorg den 2 maj 1938 införpassats

till regementet. På grund härav och då Karling genom vad han sålunda låtit komma sig till last visat oskicklighet i tjänsten, prövade fältkrigsrätten rättvist, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten, döma Karling att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar. Fältkrigsrätten förpliktade vidare Karling att gälda av allmänna medel förskjutna kostnader för Perssons införpassning till regementet med 39 kronor 40 öre.

Fältkrigsrättens utslag vann laga kraft.

Till fullgörande av uppdraget i övrigt ställde överkrigsfiskalsämbetet Falk och Månsson under åtal vid krigshovrätten under yrkande att de måtte för vad militieombudsmannen lagt dem till last dömas till ansvar, Falk enligt 130 § strafflagen för krigsmakten samt Månsson enligt 25 kap. 17 § allmänna strafflagen.

Målet mot Falk och Månsson är beroende på krigshovrättens prövning.

5. Obehörigt tillsägande av förvarsarrest.

Vid en av tjänstförrättande militieombudsmannen den 7 juli 1939 förrättad inspektion av Jönköpings-Kalmar regemente antecknades vid granskning av förhörsprotokollen i disciplinmål bl. a. följande:

Den 27 september 1938 hade hållits förhör med värnpliktiga nr 254 21/36 Ekström, nr 147 21/36 Palmkvist, nr 441 21/37 Viktor, nr 256 21/36 Johansson, nr 435 21/37 Lundell, nr 148 21/37 Johansson, nr 482 36/35 Larsson, nr 202 42/36 Allard, nr 365 22/35 Svensson och nr 299 20/36 Ehn. Av en vid förhörsprotokollet fogad den 26 i samma månad dagtecknad rapport av daglöjtnanten, löjtnanten Nils Dandenell framgick att Dandenell sistnämnda dag efter tystnad påträffat de förstnämnda sex värnpliktiga spelande kort samt de andra fyra i ett logement, där ljuset icke varit släckt. I rapporten hade Dandenell anmält att han »efter samråd med kompanichefen» tillsagt samtliga uppräknade värnpliktiga förvarsarrest »för att ordningen skulle upprätthållas i fortsättningen».

Det anmärktes vid inspektionen att utredningen i målet icke syntes giva vid handen, att sådana omständigheter förelegat att Dandenell varit berättigad att tillsäga ifrågavarande värnpliktiga förvarsarrest.

Med anledning härav inkommo förutvarande regementschefen, generalmajoren på arméns reservstat H. F. Falk, samt kaptenen F. P. K. Steckzelius och löjtnanten Dandenell den 26 september 1939 med infordrade yttranden.

Dandenell anförde därvid:

Han hänvisade till tjänstgöringsreglementet för armén beträffande befälhavares plikt att anmäla begångna fel samt till föreskriften i regementsinstruktionen som stadgade, att daglöjtnanten inom en timme efter tystnadssig-

nalen skulle verkställa visitation inom kasern för att tillse ordning och anbefalld ljussläckning, stängning av manskapsmässar, av grindar och ytterdörrar. Då Dandenell vid visitationen den 26 september 1938 sett två man i ett logement på 7. kompaniet sitta i fönstret och spela kort, hade Dandenell gått upp till kompaniet för att söka reda på kompanidagunderofficeren. Dandenell hade omedelbart fått reda på att denne visiterat kompaniet 15 minuter efter tystnadssignalen. Det hade då ej varit någon anmärkning. Samtidigt hade Dandenell fått veta att kompanichefen, kaptenen Steckzelius, befunnit sig på kompaniexpeditionen. Dandenell hade då för kompanichefen anmält, att det lyste i ett logement och att Dandenell sett två värnpliktiga i färd med att spela kort. Steckzelius och Dandenell hade tillsammans gått till logementet. Först hade de funnit sex värnpliktiga, påklädda, spelande kort, samt, sedan de förhört dessa, fyra andra i ett bredvidliggande logement, påklädda sittande runt ett bord och prata. Dandenells uppfattning hade varit den, att enbart en tillsägelse till de felande att gå och lägga sig ej skulle hava haft önskat resultat nämligen ordning och tystnad i logementet. Denna uppfattning hade Dandenell grundat dels på att de felande visat sig ohörsamma mot givna bestämmelser, då de trott sig veta att kompanidagunderofficeren verkställt sin visitation, dels på en tioårig erfarenhet att värnpliktiga i allmänhet gärna översåge med givna instruktioner och bestämmelser sista natten i kasern, ehuru de strängt taget borde vara mest fullärda vid slutet av utbildningen och då bäst borde förstå vikten av att lyda givna befallningar och föreskrifter. Av Steckzelius hade Dandenell delvis styrkts i denna sin uppfattning, då Dandenell av honom fått veta att en av de kortspelande värnpliktiga vid upprepade tidigare tillfällen fått tillsägelse av Steckzelius att bättra sitt uppträdande. Då de värnpliktiga genom sitt uppträdande visat att de icke respekterade givna bestämmelser, hade Dandenell såsom högst sannolikt antagit, att de skulle vara ohörsamma även efter kompanichefens ingripande och att det ej skulle bliva lugnt under fortsättningen av natten. Dandenell hade därför föreslagit Steckzelius att de värnpliktiga skulle tillsägas förvarsarrest. Steckzelius hade då i kompanikorridoren till de där församlade tio värnpliktiga givit följande order: »Ni hava allihop förbrutit er mot ordningsföreskrifterna på kompaniet. Jag kan icke lita på att ni i fortsättningen i natt skola åtlyda dem. Ni följa nu med daglöjtnanten, som kommer att sätta er i arresten, där ni får invänta ert straff.» I rapportkonceptboken i vaktlokalen hade av vaktchefen antecknats: »På order av daglöjtnanten insättes i förvarsarrest o. s. v.» På grund härav hade Dandenell följande dag till regementschefen avlämnat rapport i saken. Genom att regementschefen dömt de värnpliktiga till två resp. tre dagars vaktarrest hade det visat sig att de värnpliktiga gjort sig skyldiga till straffbar handling, vilket styrkte Dandenell i hans uppfattning att han handlat riktigt.

Steckzelius anförde i sitt yttrande att han icke längre kunde erinra sig detaljerna kring ifrågavarande händelse eftersom så lång tid förflutit sedan den timat men att han dock mindes, att arresteringen skett mot hans vilja men med hans vetskap.

Falks yttrande var av följande innehåll:

Ehuru i det närmaste ett år förflutit efter den till föremål för anmärkning vidtagna åtgärden från Dandenells sida erinrade Falk sig tämligen väl de närmare omständigheterna vid ifrågavarande tillfälle. Den 27 september 1938 hade — enligt gällande generalorder — hela den under repetitionsövningarna vid regementet inneliggande styrkan skolat utrycka. Regementet hade föregående dag, som varit en måndag, klockan 8 av Falk avtackats, och därefter hade denna dag varit helt ägnad åt avrustning och inlämning m. m. i samband med den förestående utryckningen, som för vissa kontingenter skulle taga sin början redan tidigt påföljande dag. Då Falk vid ankomsten till kasernen den 27 september på morgonen erhållit rapport om den av Dandenell föregående kväll vidtagna åtgärden att tillsäga ett antal värnpliktiga vid 7. kompaniet förvarsarrest hade Falk kommit till den uppfattningen, att denna åtgärd visserligen under normala förhållanden kunnat betecknas såsom större våld än nöden krävde, men att densamma med hänsyn till i detta fall rådande speciella förhållanden — förestående utryckning och därmed förbunden, traditionsenligt av de utryckande något i förväg diskonterad »frihetskänsla» — ej varit av den art, att den bort föranleda någon Falks bestraffningsåtgärd gentemot Dandenell, allrahelst som ifrågavarande åtgärd enligt den till Falk inkomna rapporten vidtagits »i samråd» med vederbörande kompanichef. Huruvida Falk delgivit Dandenell och Steckzelius denna sin uppfattning kunde Falk ej nu med bestämdhet göra gällande, ehuru Falk trodde sig komma ihåg att så varit fallet. Däremot stode fullt klart för Falks minne, hurusom han — för att undvika onödigt långt kvarhållande av de ifrågavarande värnpliktiga för avtjänande av dem ålagda arreststraff — omedelbart gått i författning om vederbörligt förhörsprotokolls översändande till auditören för yttrande. Trots den brådska och det jäkt, som alltid rådde under en utryckningsdag efter ett regementsmöte av den omfattning, som här vore fallet, hade även Falks beslut angående bestraffningsåtgärder för ifrågavarande värnpliktiga kunnat fattas så tidigt på dagen, att de ålagda arreststraffen kunnat taga sin början redan samma dag klockan 18, vid vilket klockslag vid regementet ålagda arreststraff under Falks chefstid brukat påbörjas. Genom tillsägandet av förvarsarrest hade ingen som helst försening uppstått i fråga om verkställandet av de arreststraff, som sagda värnpliktiga under alla förhållanden — alltså även om de ej tillsagts förvarsarrest — skulle hava ålagts jämlikt 79 § strafflagen för krigsmakten. Efter att nu — inemot ett år efter händelsen — hava rekapitulerat det passerade, kunde Falk ej finna annat än att Dandenells sätt att — under förevarande omständigheter — handlägga detta ärende måste anses fullt försvarbart. Sedan Falk därjämte blivit satt i tillfälle att taga del av Steckzelius i ärendet avgivna yttrande, kunde Falk emellertid ej underlåta att starkt ifrågasätta förmågan att hävda sin befälsrätt hos den kompanichef, som utan vidare kunde finna sig i, att vissa av hans underlydande arresterades inom hans eget kompanis lokaler »mot hans vilja, men med hans vetskap».

Efter en redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 9 oktober 1939 till överkrigsfiskalsämbetet följande:

Om tillsägande av förvarsarrest stadgades i lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes 96—99 §§.

Enligt 96 §, om vars tillämpning i förevarande fall varit fråga, vore förman berättigad att, då underlydande under tjänstgöring gjorde sig skyldig till fel, varigenom krigslydnaden eller ordningen inom krigsmakten äventyrades, och det för krigslydnadens eller ordningens upprätthållande funnes nödigt, tillsäga den felande förvarsarrest. Rätt att tillsäga förvarsarrest, då det för ordningens upprätthållande funnes nödigt, tillkomme enligt lagrummet ock förman i avseende å underlydande, som utom tjänsten störde allmän ordning eller ordningen inom krigsmakten. Enahanda rätt tillkomme även annan överordnad än förman i avseende å underordnad, såvida den överordnade vore av officers eller underofficers grad. Slutligen stadgades att tillsägelse av förvarsarrest, varom i paragrafen förmäldes, allenast vore ett förständigande att i arrest avbida vad den, som över den felaktige ägde bestraffningsrätt i disciplinmål, ville i laga ordning besluta.

Stadgandena i 96 § vore, med undantag för bestämmelserna om rätten för annan överordnad än förman att tillsäga förvarsarrest, hämtade ur det av 1901 års krigslagstiftningssakkunniga framlagda förslaget till rättegångslag, 100 §. Rörande detta lagrum hade de sakkunniga i sitt den 3 april 1905 avgivna betänkande (sid. 395 f.) anfört följande:

»Denna § motsvarar 1 och 2 mom. i 19 § av nu gällande disciplinstadga. Såsom redan i det föregående framhållits, har kommittén, då de i nämnda moment förekommande bestämmelser angående arrest enligt kommitténs förslag överflyttats till lagen angående krigsdomstolar m. m. och därstädes sammanförts med reglerna angående häktning, ansett särskilt angeläget att betona skillnaden mellan dylik arrest, å ena sidan, samt häktning, å andra sidan. Medan häktning alltid sammanhänger med angivelse eller åtal för brott av viss svårare beskaffenhet, innefattar tillsägelse av sådan arrest, varom i denna § förmäles — förvarsarrest, såsom kommittén till åtskillnad jämväl från annan arrest, som ju utgör ett straff, föreslagit, att den skulle benämnas — allenast ett förständigande för någon, som gjort sig skyldig till felaktighet av viss angiven beskaffenhet, att i arrest avbida vad den, som över den felaktige äger bestraffningsrätt i disciplinmål, vill i laga ordning besluta. Denna definition å dylik arrest, vilken återfinnes i Tjänstgöringsreglementet för armén, har ordagrant överflyttats till förevarande §.

För att härefter övergå till de fall, då tillsägelse av dylik arrest bör få ifrågakomma, stadgas härom i nuvarande lag, att för fel och försummelser, som begås i tjänsten eller under tjänstgöring, förman äger, *där så finnes nödigt,* tillsäga arrest åt underlydande, samt att enahanda rätt tillkommer utom tjänsten förman i avseende på underlydande, då denne förgått sig, och hans arresterande finnes nödigt för upprätthållande av allmän ordning, ordningen inom krigsmakten eller dess anseende. Kommittén vill i sammanhang härmed erinra, att de kursiverade orden införts genom nuvarande disciplinstadga av den 16 juni 1899, men icke förekommo i därförut gällande stadga av den 7 oktober 1881.

Fasthåller man noga den synpunkten, att tillsägelse av sådan arrest, som här avses, icke innefattar något straff för den begångna förseelsen, utan en-

dast ett förständigande att i arrest avbida beslut angående blivande bestraffning, synes därav ock framgå, att sådan arrest endast bör få användas, när det till förekommande av andra förseelser vare sig av den felaktige själv eller av andra eller till förebyggande av skada i ena eller andra avseendet befinnes nödigt. Betraktar man saken ur denna synpunkt, framstå de nu i ämnet gällande bestämmelserna — även med det 1899 gjorda tillägget — såsom otvivelaktigt alltför obestämt avfattade och lätt ägnade att kunna i tillämpningen missbrukas. Att sådant missbruk förekommit torde ock få anses obestridligt. Kommittén har därför föreslagit, att förmans rätt att, då underlydande *under tjänstgöring* gör sig skyldig till fel, tillsäga den felande förvarsarrest, skulle begränsas till det fall, att felet är sådant, att krigslydnaden eller ordningen inom krigsmakten därigenom äventyras, och det för krigslydnadens eller ordningens upprätthållande finnes nödigt, att den felande tillsäges arrest. *Utom tjänsten* synes enahanda rätt böra tillkomma förman i avseende å underlydande, som stör allmän ordning eller ordningen inom krigsmakten, under förutsättning — liksom i förra fallet — att det för ordningens upprätthållande finnes nödigt, att den felande tillsäges arrest.»

Under hänvisning till vad de sakkunniga sålunda yttrat anfördes i den av justitierådet C. A. Svedelius och hovrättsrådet Olof af Geijerstam utgivna kommentaren till strafflagen för krigsmakten och rättegångslagen m. fl. författningar, efter ett påpekande av att den frihetsförlust, som förvarsarresten i likhet med annan arrest innebure, hade en uteslutande preventiv karaktär, följande:

»Syftemålet med tillsägandet av dylik arrest är nämligen endast att förekomma vissa ur disciplinär synpunkt menliga påföljder, vilka kunde befaras uppstå, om den felande lämnades på fri fot under tiden mellan förseelsens begående och straffets åläggande. Närmast har man härvid tänkt på möjligheten, att den felande i den upprörda sinnesstämning, vari han måhända befinner sig, skulle göra sig skyldig till någon ytterligare förseelse, eller att exemplets smittande makt kunde framkalla förseelser jämväl av andra än den ursprungligen felande. Men även eljest kunde med avseende å disciplinens upprätthållande skada i ena eller andra avseendet vara att befara, om den felande finge å fri fot avbida den bestraffning han genom förseelsen förskyllt.»

I fråga om den närmare tolkningen av stadgandet anförde kommentatorerna bl. a. att med uttrycket »fel, varigenom krigslydnaden eller ordningen inom krigsmakten äventyras» i främsta rummet avsåges insubordinationsbrotten, såsom vägran eller underlåtenhet att åtlyda förmans under tjänstens utövning och i vad angår tjänsten givna befallning och dylikt, men i övrigt varje brott, varigenom ordningen inom krigsmakten kunde anses störd. I kommentaren framhölles vidare att, såsom framginge av lagtexten, tillsägandet av förvarsarrest alltid förutsatte en prövning, varigenom den felandes arresterande ur någon av de i paragrafen angivna synpunkterna framstode som behövligt samt att, därest omständigheterna icke vore sådana, att ytterligare förseelser vare sig av den felande själv eller av andra kunde förväntas eller eljest någon ur disciplinär synpunkt menlig påföljd vore att befara, om den felande lämnades på fri fot, det icke vore tillåtet att tillsäga förvarsarrest, även om förseelsen i och för sig vore av svårare beskaffenhet.

I förevarande fall hade den förseelse som de ifrågavarande värnpliktiga låtit komma sig till last bestått däri, att de natten till utryckningsdagen efter tystnadssignalen befunnit sig påklädda i logementen, somliga spelande kort, andra pratande med varandra. Denna förseelse vore uppenbarligen icke av den art att den i och för sig motiverat eller berättigat en tillsägelse av förvarsarrest. Förhållandet hade givetvis varit ett annat om Dandenell eller Steckzelius, sedan de ertappat de felande, beordrat dem att gå till sängs och iakttaga tystnad, men denna order icke blivit åtlydd. De värnpliktiga hade då gjort sig skyldiga till ett sådant insubordinationsbrott som kunnat föranleda tillsägande av förvarsarrest. Någon dylik order hade emellertid i detta fall icke givits. Dandenell hade uttryckligen förklarat, att hans uppfattning varit den att enbart en tillsägelse till de felande att gå och lägga sig icke skulle hava medfört önskat resultat nämligen ordning och tystnad i logementet, varför han icke brytt sig om att giva någon dylik order.

Därest den tolkning som Dandenell givit ifrågavarande bestämmelse vore riktig, skulle varje förseelse även om den vore av bagatellartad beskaffenhet kunna föranleda tillsägande av förvarsarrest, blott vederbörande befälhavare ansåge sig kunna förutsätta att den felande icke komme att lyda en eventuellt given tillsägelse om rättelse. En dylik tolkning kunde icke vara rimlig.

Militieombudsmannen funne alltså att den ifrågavarande tillsägelsen av förvarsarrest icke varit lagligen grundad. Med hänsyn till sakens beskaffenhet ansåge militieombudsmannen det tjänstefel som sålunda begåtts icke kunna undgå laga beivran. Då ansvaret för arresteringen under förhandenvarande omständigheter måste anses åvila Steckzelius och Dandenell gemensamt uppdroge militieombudsmannen åt ämbetet att vid krigshovrätten anhängiggöra och utföra åtal mot Steckzelius och Dandenell för vad de enligt det anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å dem jämlikt lag och sakens beskaffenhet.

* *
*

Till fullgörande av detta uppdrag ställde överkrigsfiskalsämbetet Steckzelius och Dandenell under åtal inför krigshovrätten under yrkande att de måtte för vad militieombudsmannen lagt dem till last dömas till ansvar enligt 130 § strafflagen för krigsmakten.

Krigshovrätten meddelade utslag i målet den 2 april 1940 och utlät sig därvid:

Av handlingarna i målet framginge, att, efter det Dandenell vid ifrågavarande tillfälle föreslagit Steckzelius i dennes egenskap av kompanichef, att ifrågakomna tio värnpliktiga skulle tillsägas förvarsarrest, Steckzelius till dem yttrat, att han ej kunde lita på att de i fortsättningen skulle åtlyda de vid kompaniet gällande ordningsföreskrifterna, samt därefter beordrat de

värnpliktiga att följa med Dandenell, som komme att insätta dem i förvarsarrest; och enär, enligt vad utredningen gåve vid handen, vid tillfället sådana omständigheter icke förekommit, som jämlikt 96 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes berättigat till vidtagande av dylik åtgärd, samt Steckzelius förty genom sitt omförmälda förfarande gjort sig förfallen till ansvar för tjänstefel, men vad Dandenell åtgjort icke vore av beskaffenhet att för honom föranleda ansvar, prövade krigshovrätten, med ogillande av åtalet mot Dandenell, rättvist döma Steckzelius jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänstens utövning att undergå arrest utan bevakning i två dagar.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

6. Åtal mot auditör för försummelse vid expedierande av utslag i krigsrättsmål till truppförbandschefen.

Vid en av militieombudsmannen den 9 juni 1939 förrättad inspektion av Älvsborgs regemente antecknades vid granskning av regementskrigsrättens protokoll bland annat följande:

Den 30 september 1938 hade regementskrigsrätten till handläggning företagit ett mål mot löjtnanten O. F. von Homeyer och sergeanten Th. Andersson angående ansvar och skadestånd för sprängning av en kulspruta m/1914 nr 934 vid övningsskjutning den 9 augusti 1938. von Homeyer och Andersson hade bestritt den mot dem av krigsfiskalen förda ansvars- och ersättningstalan. I målet hade företetts ett av besiktningsofficeren vid Karl Gustafs stads gevärsfaktori G. Björkenstam upprättat besiktningsprotokoll utvisande att reparationskostnaden för kulsprutan uppgått till omkring 455 kronor. von Homeyer hade uppgivit att den ifrågavarande kulsprutan varit sönderskjuten en gång tidigare och att densamma varit en gammal och dålig pjäs. Han hade ansett att fordrade beloppet 455 kronor varit alldeles för högt för lagning av kulsprutan och hade medgivit att skadan värderades högst till 100 kronor. I detta yttrande hade Andersson instämt.

Krigsrätten hade meddelat följande utslag:

»Vad mot sergeanten Thorsten Josef Andersson förekommit finner krigsrätten icke föranleda ansvar och ersättningsskyldighet för honom. Vid sådant förhållande ogillar krigsrätten den mot Andersson i målet förda talan.

Löjtnant Otto Fredrik von Homeyer har icke före ifrågavarande skjutövnings början med kulspruta modell 14 nr 934 företagit föreskriven visitation, och genom hans underlåtenhet härutinnan avfyrades från denna pjäs ett skarpt skott, ehuru pjäsen var apterad med en lösskjutningspipa. Vid avfyrandet av skottet sprängdes kulsprutan.

På grund härav prövar krigsrätten lagligt jämlikt 130 § i strafflagen för krigsmakten döma von Homeyer för försummelse vid fullgörandet av tjänsteplikt att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar.

Krigsfiskalen har icke visat att Kronan lidit större förlust än von Homeyer medgivit eller 100 kronor, och vid sådant förhållande finner krigsrätten sig icke kunna bifalla den mot von Homeyer förda skadeståndstalan i vidare mån än att von Homeyer ålägges att till kronan i skadestånd utgiva 100 kronor.»

Vid granskningen av protokollen anmärktes att vad som vid krigsrätten förekommit icke syntes hava berättigat krigsrätten att vid bedömandet av den skada som genom von Homeyers försummelse uppkommit för kronan frångå den verkställda sakkunnigvärderingen av kostnaderna för reparation av kulsprutan.

Uti infordrad förklaring anförde krigsdomaren T. Gedda, med instämmande av krigsrättens övriga ledamöter, auditören E. A. Hedlund samt kaptenerna Å. Lindberg och B. G. Hjort, följande:

Till grund för åklagarens skadeståndsyrkande hade legat Björkenstams ovan antecknade besiktningsprotokoll. Sakkunnigvärderingen hade icke angivit reparationskostnaden till visst belopp. Den verkliga kostnaden för reparation av den skada, som förorsakats av von Homeyer, hade kanske varit mindre än 455 kronor. Redan av anmärkta förhållanden framginge, att krigsrätten ej varit berättigad att i det skick, vari målet befunnit sig, då det överlämnats till prövning, utdöma skadeståndsbelopp utöver det av von Homeyer medgivna.

Sedan militieombudsmannen inhämtat att utslaget vunnit laga kraft anhöll militieombudsmannen i skrivelse till arméförvaltningen den 18 september 1939 om uppgift rörande anledningen till att utslaget icke blivit överklagat.

Med anledning härav anförde tygdepartementet, som inom arméförvaltningen handlagt ärendet, i skrivelse den 3 oktober 1939 bland annat:

Bestyrkt avskrift av regementskrigsrättens protokoll från sammanträdet den 30 september 1938, vilket protokoll även innehölle utslaget i målet, hade av chefen för Älvsborgs regemente översänts i tjänsteväg till departementet med en den 19 oktober 1938 dagtecknad skrivelse. Försändelsen hade den 21 i sistnämnda månad inkommit till III. arméfördelningens stabsexpedition, därifrån den expedierats till tygdepartementet samma dag. Till departementet hade den anlänt den 22 oktober. I skrivelse till regementschefen den 25 oktober 1938 hade departementet därefter anmodat denne att inkomma med utredning om orsaken till att anmälan om utslaget icke kommit departementet tillhanda inom sådan tid, att departementet kunnat hos krigshovrätten anföra besvär över utslaget innan detta den 20 oktober 1938 vunnit laga kraft. Med anledning härav hade regementschefen, översten A. T. Bergquist till departementet inkommit med en den 12 november 1938 dagtecknad skrivelse, åtföljd av en den 7 i samma månad dagtecknad förklaring från auditören Hedlund.

Hedlund hade därvid anfört: Fullständigt utdrag av protokollet för den 30 september 1938, jämväl innefattande utslaget i målet, hade av Hedlund den 18 oktober överlämnats till regementsväbeln. Hedlund hade därvid framhållit vikten av att protokollet expedierades till arméförvaltningen redan samma dag. Regementsväbeln hade enligt uppgift samma dag utslaget meddelats å regementsexpeditionen anmält innehållet i utslaget, vilket avkunnats i hans närvaro. Bevis om att utslag avkunnats i målet hade av Hedlund översänts till regementsexpeditionen den 1 oktober. Regementsintendenten, kaptenen P. I. Modigh hade samma dag utslaget meddelats av Hedlund muntligen erhållit del av detsamma. Då Hedlund hyst den uppfattningen, att utdrag av protokollet från regementsexpeditionen expedierades direkt till arméförvaltningen, hade Hedlund för sin del varit övertygad om att arméförvaltningen skulle före besvärstidens utgång erhålla fullständigt protokoll i målet.

Regementschefen hade yttrat i sin skrivelse: Protokollet över krigsrättens utslag hade inkommit till regementsexpeditionen den 18 oktober 1938. På grund av att regementschefen den 19 oktober följt landstormsrepetitionsövningarna vid regementet hade tygofficeren icke haft möjlighet att under denna dag föredraga ärendet, med påföljd att detsamma icke kunnat expedieras förrän den 20 oktober. Även om expediering kunnat ske den 19 syntes anmälan — med hänsyn till tjänsteväg — hava inkommit för sent till departementet. Någon påminnelse till Hedlund om honom åliggande skyldighet att omedelbart överlämna protokollsutdrag hade icke gjorts, närmast av den anledning att såväl regementschefen själv som regementsstabschefen till följd av att de tillträtt sina befattningar först den 1 oktober 1938 icke varit orienterade om vad krigsrättsutslaget inneburit i ekonomiskt hänseende. Det av Hedlund åberopade beviset om att utslag avkunnats i målet hade icke innehållit upplysning om utslagets ekonomiska innebörd.

Nämnda bevis, som i avskrift fogats vid regementschefens yttrande, var av följande lydelse:

»Genom utslag denna dag har Kungl. Älvsborgs regementes krigsrätt dömt löjtnanten Otto Fredrik von Homeyer jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för försummelse vid fullgörandet av tjänsteplikt att undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar.

Borås den 30 september 1938.

På Krigsrättens vägnar:
Erik Hedlund.»

Sedan regementschefens förklaring inkommit till departementet, hade departementet i skrivelse till regementschefen den 2 december 1938 anfört bland annat följande:

Med anledning av vad som förekommit, ville departementet erinra om det i 61 § andra stycket lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes intagna stadgandet därom, att sedan slutligt utslag avkunnats rörande någon, som tillhörde krigsmakten, ett exemplar därav ofördröjligen skulle tillsändas den tilltalades befälhavare. Hedlunds åtgärd att först den 18 oktober 1938,

eller alltså icke förrän å den 18:e dagen efter utslagets avkunnande, till regementet överlämna fullständigt utdrag av förenämnda protokoll stode icke i överensstämmelse med det återgivna stadgandet och hade uppenbarligen varit en bidragande orsak till att departementet förlorat rätten att överklaga utslaget. Därest emellertid handlingarna i fråga samma dag de inkommit till regementet, eller eventuellt å påföljande dags morgon, expedierats direkt till departementet såsom i dylikt trängande fall jämlikt tjänstgöringsreglementet för armén § 19 mom. 4, femte stycket, bort ske, syntes utslaget, om än med svårighet, hava kunnat bringas under krigshovrättens prövning.

Med översändande av handlingarna i ärendet anmodade militieombudsmannen i skrivelse den 10 oktober 1939 Hedlund att inkomma med yttrande angående det dröjsmål som förelupit vid expedierandet av krigsrättens utslag i målet.

I skrivelse den 1 november 1939 anförde Hedlund med anledning härav:

Rörande expedieringen av protokollsutskrift i målet, jämväl innefattande utslaget, och vad i samband därmed förekommit åberopade Hedlund sin skrivelse av den 7 november 1938. Anledningen till att det bevis rörande utslagets innehåll, som av Hedlund avsänts till regementsexpeditionen den 1 oktober 1938, icke berört krigsrättens beslut i skadeståndsfrågan hade varit att Hedlund alltid plägat i mål, som anginge ersättning till kronan, låta utslaget åtföljas av fullständigt protokollsutdrag, enär dessa handlingar skulle överlämnas till arméförvaltningen. Av mellankommande förhinder hade protokollsuppsättandet i förevarande mål blivit försenat, så att utskriften icke av Hedlund expedierats förrän den 18 oktober. Hedlund hade emellertid då varit i den tron, att utslaget skulle komma arméförvaltningen tillhanda inom sådan tid, att arméförvaltningen, därest den så funne lämpligt, skulle kunna anföra besvär över utslaget. Hedlund vidginge, att han förfarit felaktigt genom att först den 18 oktober 1938 expediera fullständigt utslag i målet och beklagade, att hans dröjsmål kunde hava förorsakat att arméförvaltningen icke kunnat överklaga utslaget. Därest militieombudsmannen skulle anse att skadeståndsskyldighet skulle åvila Hedlund hade Hedlund i princip intet att invända mot en dylik mening. Hedlund vore emellertid oviss, huruvida en på krigsfiskalens eller arméförvaltningens föranledande verkställd ytterligare utredning rörande det framställda ersättningskravet mot svarandena i målet skulle hava medfört, att von Homeyer ålagts utgiva till kronan mera än vad krigsrätten utdömt. I detta hänseende åberopade Hedlund ett intyg av tygofficeren vid Älvsborgs regemente, kaptenen R. Nilsson.

Det åberopade intyget var av följande lydelse:

»Till Auditören vid Kungl. Älvsborgs regemente.

Intyg.

På begäran får jag härmed intyga, att den ksp m/14 nr 934, som vid övning den $^{9}/_{8}$ 1938 blev sprängd, tillhörde regementets äldsta ksp-pjäser samt hade flerfaldiga gånger varit på Gevärsfaktoriet i Eskilstuna på reparation. Vid överbesiktningen 1936 föreslog undertecknad densamma till kassation, vilket dock icke godkändes av besiktningsofficeren.

Emellertid hade kulsprutan, även om den icke blivit sprängd, säkerligen på hösten 1938 måst skickas till faktoriet för reparation, varför de kostnader för pjäsens iståndsättande, som efter sprängningen belöpte sig till kronor 453.96 enligt min uppfattning måste vid ersättningsbeloppets bedömande betydligt nedsättas.

Borås den 25 oktober 1939.

Rob. Nilsson.
Tygofficer.»

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 5 december 1939 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

I arméförvaltningens cirkulär den 16 augusti 1932 angående anmälan om utgången av vissa vid krigsrätt anhängiggjorda mål angående skada å eller förlust av armén tillhörig materiel m. m. hade föreskrivits, bland annat, *att,* för den händelse i persedelmål, däri ersättningsyrkande för kronans räkning framställts, yrkande i berörda hänseende blivit helt eller delvis av krigsrätten ogillat, anmälan därom skulle av vederbörande befälhavare göras till arméförvaltningens vederbörande departement eller styrelse ävensom *att* sådan anmälan skulle vara till departementet eller styrelsen inkommen i god tid före den dag, då besvär över krigsrättens utslag i målet senast finge hos krigshovrätten anföras, samt vara åtföljd av samtliga protokoll jämte utslaget i målet och, därest ansvarsyrkande i målet framställts, jämväl om möjligt innehålla underrättelse om huruvida krigsfiskalen komme att för sin del fullfölja talan mot utslaget, allt i syfte att vederbörande departement eller styrelse skulle bliva i tillfälle att då sådant ansåges vara av omständigheterna påkallat, inom stadgad tid genom arméförvaltningens ombudsman underställa målet, i vad detsamma avsåge ersättningsskyldighet, krigshovrättens prövning.

Angående expediering av krigsrättsutslag till truppförbandschefen stadgades i 61 § lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes, vilket lagrum i hithörande delar vore av följande lydelse:

»Den ledamot i rätten, som har att föra protokollet, skall uppsätta rättens beslut samt, sedan detta justerats och avkunnats för parterna, expediera detsamma.

Sedan slutligt utslag avkunnats rörande någon, som tillhör krigsmakten, skall ett exemplar därav ofördröjligen tillställas den tilltalades befälhavare.»

Den krigsrättsledamot som hade att föra regementskrigsrätts protokoll vore enligt 37 § samma lag auditören.

I nu förevarande fall hade det sålunda *dels* jämlikt rättegångslagens föreskrifter ålegat auditören Hedlund att ofördröjligen efter den 30 september 1938, då krigsrätten meddelat sitt utslag, till regementschefen översända ett exemplar av utslaget, *dels ock* — eftersom det för kronans räkning av åklagaren framställda ersättningsyrkandet delvis blivit ogillat — jämlikt arméförvaltningens ovannämnda cirkulär ålegat regementschefen att i god tid före besvärstidens utgång insända protokoll och utslag i målet till arméförvalt-

ningens tygdepartement. Hedlund hade emellertid först den 18 oktober 1938 överlämnat utslaget till regementsexpeditionen, och utslaget hade därefter först den 20 oktober, med skrivelse den 19 i samma månad, av regementschefen översänts till tygdepartementet, dit det anlänt den 22 oktober, sedan det passerat III. arméfördelningens stabsexpedition. Besvärstiden hade utgått den 20 oktober 1938.

Regementschefen, översten Bergquist hade uppgivit, att anledningen till att handlingarna icke expedierats till tygdepartementet tidigare än som skett varit dels att handlingarna kommit regementet tillhanda först den 18 oktober 1938 och dels att han av vissa övningar varit förhindrad att taga del av handlingarna och vidarebefordra dem redan den 19 oktober. Bergquist hade vidare uppgivit, att även om handlingarna expedierats en dag tidigare från regementet de likväl icke skulle hava framkommit till tygdepartementet före besvärstidens utgång eftersom de måst sändas tjänstevägen.

Bergquists uppfattning att han varit nödsakad att låta handlingarna gå tjänstevägen syntes militieombudsmannen emellertid icke vara riktig. Enligt tjänstgöringsreglementet för armén § 19 mom. 4 finge nämligen avvikelse från tjänstevägen ske i trängande fall. I föreliggande fall hade läget uppenbarligen varit sådant att regementschefen varit såväl berättigad som pliktig att insända handlingarna direkt till tygdepartementet med förbigående av mellanliggande instans. Hade handlingarna översänts från regementet direkt till tygdepartementet omedelbart efter det de inkommit till regementet eller i vart fall senast följande dag, syntes de hava kommit departementet till handa så tidigt att det ännu varit möjligt att överklaga krigsrättsutslaget. Då emellertid, såsom av handlingarna framginge, såväl Bergquist som även regementsstabschefen tillträtt sina befattningar vid regementet den 1 oktober 1938, alltså efter meddelandet av krigsrättens utslag, och icke ägt kännedom om krigsrättsmålet och innebörden av krigsrättens utslag däri, syntes det militieombudsmannen att man icke kunde lägga Bergquist någonting till last med anledning av vad som förekommit.

Det huvudsakliga ansvaret borde i stället utkrävas av auditören Hedlund. Dennes underlåtenhet att ställa sig till efterrättelse föreskrifterna i rättegångslagen om expediering av krigsrättsutslag vore ostridig och hade varit den viktigaste orsaken till att tygdepartementet berövats möjligheten att låta underställa krigsrättens utslag krigshovrättens prövning. Hedlund hade härigenom gjort sig skyldig till en tjänsteförsummelse av den art att den, med hänsyn till omständigheterna, icke borde undgå laga beivran.

Militieombudsmannen uppdroge sålunda åt ämbetet att ställa Hedlund under åtal vid krigshovrätten för vad han enligt det anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom enligt lag och sakens beskaffenhet.

I skrivelse till arméförvaltningen den 5 december 1939 omnämnde militieombudsmannen att han samma dag anbefallt överkrigsfiskalsämbetet att

ställa Hedlund under åtal för hans ovan omförmälda tjänsteförsummelse. Militieombudsmannen anförde därvid bl. a. följande:

Genom Hedlunds förenämnda försummelse hade arméförvaltningens tygdepartement förhindrats att inom föreskriven tid anföra besvär över krigsrättsutslaget. Enär denna omständighet enligt militieombudsmannens uppfattning icke i och för sig torde kunna grunda någon ersättningsskyldighet för Hedlund gentemot kronan, hade militieombudsmannen ej funnit anledning att i åtalsinstruktionen för överkrigsfiskalsämbetet uppdraga åt detta ämbete att bereda arméförvaltningen tillfälle att i målet föra skadeståndstalan för kronans räkning. Militieombudsmannen hade emellertid velat underrätta arméförvaltningen om det anställda åtalet.

* *
*

Till fullgörande av det erhållna uppdraget ställde överkrigsfiskalsämbetet Hedlund under åtal i krigshovrätten under yrkande att han måtte dömas till ansvar jämlikt 25 kap. 17 § allmänna strafflagen.

Krigshovrätten meddelade utslag i målet den 19 mars 1940 och anförde därvid:

Enär Hedlund gjort sig skyldig till försummelse i tjänsten uti åtalade hänseendet, prövade krigshovrätten lagligt döma Hedlund för vad sålunda låge honom till last jämlikt 25 kap. 17 § allmänna strafflagen att utgiva fem dagsböter, en var om tolv kronor, vilka böter tillfölle kronan.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

7. Vakttjänstgöring ålagd såsom tillrättavisning.

(Jämför ämbetsberättelsen till 1939 års lagtima riksdag sid. 33 ff. samt förevarande ämbetsberättelse sid. 46.)

Vid militieombudsmannens inspektion av Bohusläns regemente den 15 juni 1939 iakttogs vid granskning av 3. kompaniets anteckningsbok för tillrättavisningar för värnpliktiga att värnpliktige nr 1480 28/37 Kristiansson den 29 juni 1938 av tjf. kompanichefen för bristande vaksamhet som post den 28 i samma månad meddelats tillrättavisning av »en kasernvakt utöver vanlig ordning lörd. d. $^{2}/_{7}$». Det anmärktes att åläggande av vakttjänstgöring icke vore någon i 210 § strafflagen för krigsmakten medgiven tillrättavisningsform.

Med anledning av anmärkningen inkom regementschefen den 16 september 1939 med infordrat yttrande av kaptenen på reservstat vid regementet E. E. Ekström, däri denne anförde bland annat:

Han erkände riktigheten av den gjorda anmärkningen. Den Kristiansson ålagda vakttjänsten borde betraktas endast som en erforderlig extra övning i vakttjänst. Att den införts i kompaniets anteckningsbok för tillrättavisningar berodde sålunda närmast på att Ekström som officer å reservstat med tjänstgöring endast kortare perioder icke haft full klarhet beträffande skillnaden. Ekström hade nu beordrat kompaniadjutanten att ur anteckningsboken för tillrättavisningar stryka ifrågavarande anteckning.

I skrivelse till regementschefen den 23 september 1939 anförde militieombudsmannen därefter:

Vid tillkomsten av nu gällande strafflag för krigsmakten hade ur förteckningen över medgivna tillrättavisningsformer borttagits åläggande av vaktgöring utom vanlig ordning. Anledningen härtill hade varit att vakttjänstgöringen ansetts utgöra en del av den rent militära tjänsten och att endast rena handräckningsarbeten — jämte åläggande av vissa förbud — skulle få förekomma såsom tillrättavisning. Ekströms förklaring att den Kristiansson ålagda vakttjänsten borde betraktas endast som en erforderlig »extra övning» förtjänade uppenbarligen icke beaktande. Ekström hade i anteckningsboken för tillrättavisningar låtit införa att vakttjänstgöringen ålagts Kristiansson för en försummelse i tjänsten från dennes sida. Vidare vore att märka att Ekström föreskrivit att vakttjänstgöringen skulle taga sin början en lördag, varigenom Kristiansson berövats möjligheten att använda sig av den under denna dag och påföljande söndag eljest medgivna fritiden. Det vore sålunda alldeles tydligt att Ekströms påtalade order haft karaktären av en tillrättavisning. Vare sig tillrättavisningen meddelats rätt eller felaktigt hade Ekström vidare icke ägt giva order om att anteckningen om densamma skulle strykas ur anteckningsboken. Även härutinnan hade Ekström förfarit felaktigt. Med hänsyn till vikten av att den tillrättavisningsrätt, som i strafflagen för krigsmakten anförtrotts de militära befälhavarna, handhades med vederbörlig omsorg hade militieombudsmannen ansett sig icke kunna underlåta att beivra vad Ekström låtit komma sig till last. Då militieombudsmannen emellertid icke ansåge det erforderligt att målet bringades under domstols prövning anmälde militieombudsmannen därför Ekström för regementschefen till disciplinär bestraffning. Militieombudsmannen anhölle därjämte, bland annat, att regementschefen ville tillse att Ekströms order om ändringar i 3. kompaniets anteckningsbok för tillrättavisningar för värnpliktiga icke bleve verkställda.

I skrivelse den 7 oktober 1939 anmälde regementschefen att Ekström med vederbörligt tillstånd vistades utrikes, varför hinder mötte att verkställa förhör med honom enligt 202 § strafflagen för krigsmakten och ålägga honom disciplinär bestraffning. Regementschefen hade därför för avsikt att låta anstå med vidtagande av åtgärder i ärendet tills Ekström åter inträtt i tjänstgöring, vilket skulle äga rum innan åtal för förseelsen blivit preskriberat. De av Ekström anbefallda ändringarna i 3. kompaniets anteckningsbok för tillrättavisningar hade icke verkställts.

Då regementschefen ännu den 9 juli 1940 icke meddelat vilka åtgärder han vidtagit i ärendet anmodade militieombudsmannen honom i skrivelse nämnda dag att lämna uppgift därom.

Regementschefen, översten greve T. Rudenschöld anförde med anledning härav i skrivelse den 13 juli 1940 bl. a. följande:

Han hade försummat att ålägga Ekström disciplinär bestraffning. Orsakerna härtill vore följande. Ekström hade icke fullgjort fredstjänstgöring vid regementet efter den 23 september 1939. Den 9 april 1940 hade Ekström, inbeordrats till tjänstgöring. Ekström, som varit bosatt å utrikes ort, hade icke inträffat vid regementet förrän den 13 april på eftermiddagen. Den 14 april på middagen hade regementet beordrats lämna garnisonsorten. Denna dag hade regementschefen varit fullt sysselsatt med organisationsarbete och med förberedelser för lösande av honom tilldelad uppgift. Han hade i samband härmed enligt gällande bestämmelser överlämnat fredsexpeditionen till depåchefen. De rådande förhållandena hade icke medgivit någon detaljerad genomgång av vilande ärenden. Ekström hade därefter icke varit underställd regementschefen. Regementschefen anhölle att militieombudsmannen vid bedömande av frågan ville taga hänsyn till de exceptionella förhållanden som varit rådande vid tillfället för Ekströms inbeordrande och under tiden därefter.

Genom beslut den 31 augusti 1940 lät militieombudsmannen bero vid vad i ärendet förekommit.

8. Vakttjänstgöring och förbud att tills vidare lämna förläggning (bivackområde) ålagda såsom tillrättavisning. För en och samma förseelse hava två slag av tillrättavisning använts.

(Jämför ämbetsberättelsen till 1939 års lagtima riksdag sid. 33 ff. och förevarande ämbetsberättelse sid. 44.)

Värnpliktige nr 122 5/31 R. Nilsson anförde i en den 29 juni 1940 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift bland annat följande:

Lördagen den 22 juni 1940 hade Nilsson utan tillstånd besökt en restaurang i en köping nära förläggningsorten. Där hade han påträffats av tjf. plutonchefen, sergeanten i Skånska trängkårens reserv J. P. E. Svensson, som befallt honom att återvända till förläggningen, vilken befallning Nilsson åtlytt. Som »straff» för den begångna förseelsen hade Nilsson av Svensson ådömts ständig vakttjänstgöring vid förläggningen tills vidare under tolv timmar om dagen med avbrott tre gånger dagligen under 30 minuter för måltider. Under återstoden av dygnet hade Nilsson icke ägt lämna förläggningen. Den 27 juni hade Nilsson anhållit om permission av Svensson

för att anföra klagomål över »straffet» hos närmast högre befälhavare men hade förvägrats detta.

I en den 5 juli 1940 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde Nilsson vidare bland annat:

Sedan han den 27 juni haft vakttjänstgöring mellan klockan 6 och klockan 18 hade han av Svensson erhållit order att gå på vakt även klockan 22—24 på natten samt klockan 4—6 påföljande morgon. Detta utgjorde sammanlagt 16 timmars vaktpatrullering på ett dygn med avbrott för tre måltidsraster, en var om en halv timma. Svensson hade sedan givit Nilsson order att gå på vakt även den 28 juni mellan klockan 6 och klockan 18. På förmiddagen samma dag hade Nilsson emellertid insjuknat av överansträngning och måst avföras till militärsjukhus, där han ännu vårdades för en troligen genom strapatserna ådragen magsjukdom.

Vid den utredning som på militieombudsmannens begäran verkställdes med anledning av Nilssons första skrift framkom att Nilsson gjort sig skyldig till olovligt undanhållande även den 23 juni samt att Svensson enligt plutonorder den 25 juni 1940 ålagt Nilsson följande »bestraffning»: »Vpl. 122 Nilsson ådömes förbud att lämna förläggningen (bivackområdet) t. v. med undantag för måltiders intagande och anslås härför 30 minuter. Nilsson kommenderas till ständig dagvakt den tid straffet pågår. Bestraffningen grundar sig på avvikelse från förläggningen och upprepning av samma förseelse.»

Svensson uppgav vid förhör bland annat följande. Anledningen till att han meddelat permissionsförbud tills vidare vore att ordinarie plutonchefen varit tjänstledig till den 29 juni 1940 och att Svensson avsett att plutonchefen själv borde bestämma permissionsförbudets slutliga omfattning. Tillrättavisningen, kommendering till ständig dagvakt tills vidare, hade meddelats för Nilssons förseelse att trots permissionsförbud lämna förläggningen. På grund av denna »bestraffning» vore det självfallet att Nilsson icke kunde erhålla permission under den tid »straffet» avtjänades.

Vid förhör som med anledning av Nilssons andra skrift anställdes med Svensson samt vederbörande högre chef och dennes ställföreträdare anförde de båda sistnämnda, att de icke förrän militieombudsmannen påkallat utredning med anledning av Nilssons klagomål erhållit kännedom om den »bestraffning» Svensson ålagt Nilsson, samt att de för Svensson framhållit det otillåtna i hans »bestraffningsåtgärd» och uppmanat honom att för framtiden iakttaga givna föreskrifter i fråga om tillrättavisning och »annan bestraffning». Svensson uppgav, att han icke kände till att »tillrättavisningsstraff» icke finge åläggas tills vidare och ej heller att man icke finge ålägga vakttjänstgöring såsom »straff»; om han haft kännedom om det oriktiga däri, skulle han aldrig hava ålagt »bestraffningen» utan i stället hava anmält Nilsson för vederbörande högre chef till bestraffning. Att Nilsson, som denne uppgivit, haft två vaktpass under natten mellan den 27 och den 28 juni påstod sig Svensson icke känna till, eftersom han icke fördelat nattvakterna, vilka kommenderingar i stället handhafts av en vid plutonen tjänstgörande korpral Zellinger. Denne, som även hördes i ärendet, vitsordade

Svenssons uppgifter om fördelningen av vakterna och yttrade därvid att han vid beordrandet av Nilsson för nattjänstgöring saknat kännedom om att Nilsson gått på vakt hela dagen och att han, om han vetat detta, givetvis icke skulle hava beordrat Nilsson som nattvakt. Zellinger, som förmenat att Nilsson själv bort hava kunnat meddela Zellinger att han redan gått på vakt under dagen, framhöll, att nattjänstgöringen icke vore särskilt ansträngande, enär vakten vore berättigad att ligga. På särskild fråga sade sig Nilsson icke vilja ifrågasätta annat än att Svensson saknat kännedom om att Nilsson beordrats till nattjänstgöring och ej heller vilja göra gällande att Zellinger ägt kännedom om hans dagvakttjänst.

I skrivelse den 6 september 1940 till vederbörande kårchef anförde militieombudsmannen efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit följande:

Handläggningen av ifrågavarande disciplinmål föranledde i flera hänseenden till erinringar. Såväl Svensson och Nilsson som de högre chefer, vilka avgivit yttrande i ärendet, hade betecknat Svenssons åtgärder i fråga om Nilsson som bestraffningsåtgärder. Med hänsyn till innehållet i det påtalade beslutet kunde detta emellertid icke anses innebära något annat än en tillrättavisning. — Svensson, som uppenbarligen saknat disciplinär bestraffningsrätt, syntes med hänsyn till den självständiga ställning, plutonen i organisatoriskt hänsende intagit, få anses hava i egenskap av tjänstförrättande plutonchef haft tillrättavisningsrätt i förhållande till plutonens manskap. Vid meddelandet av tillrättavisning hade Svensson varit bunden av föreskrifterna i 210 § strafflagen för krigsmakten samt i militär bestraffningsförordning. Då åläggande av vakttjänstgöring icke vore någon i 210 § strafflagen för krigsmakten medgiven form av tillrättavisning hade Svensson icke ägt använda denna tillrättavisningsform. Enligt lagrummet kunde tillrättavisningar, som innebure förbud eller åläggande att något göra endast avse viss bestämd tid eller visst antal gånger. Tillrättavisningar av förbud eller åläggande »tillsvidare» vore sålunda icke medgivna. Svensson hade, vid sidan av vakttjänstgöringen, ålagt Nilsson ännu en tillrättavisning nämligen förbud att lämna förläggningen (bivackområdet). Även denna tillrättavisning hade meddelats tills vidare. Enligt 210 § strafflagen för krigsmakten finge emellertid ej mer än ett slag av tillrättavisning användas för samma förseelse eller fel. Såsom en förmildrande omständighet vid bedömandet av Svenssons felaktiga handläggning av målet, vilken militieombudsmannen ansåg innebära tjänstefel av så allvarlig beskaffenhet att det icke kunde undgå att lagligen beivras, kunde anföras att lång tid förflutit sedan Svensson senast varit i militär tjänstgöring och att Svensson sålunda saknat nödig erfarenhet rörande disciplinmåls handläggning. Huvudsakligen av detta skäl hade det synts militieombudsmannen icke erforderligt att bringa målet mot Svensson under krigsdomstols prövning. Militieombudsmannen hade därför ansett sig kunna inskränka sig till att anmäla Svensson till erhållande av disciplinär bestraffning eller tillrättavisning.

I skrivelse den 7 oktober 1940 anmälde chefen för I. arméfördelningen, att sergeanten Svensson av chefen för Skånska trängkårens depå jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten ålagts disciplinstraff av arrest utan bevakning i sex dagar.

Bestraffningsbeslutet blev icke överklagat.

9. Sedan rapport mot officer för olika förseelser genom beslut av vederbörande förbandschef förklarats icke föranleda någon åtgärd, har, efter ingripande från militieombudsmannens sida, bestraffningsförfarande inletts och fullföljts mot officeren.

Kaptenen vid Norrlands artilleriregemente A. G. A. Nordlander rapporterades den 2 maj 1940 för chefen för Norrbottens artillerikår, vilket förband Nordlander då tillhörde, för obehörigt användande av kronans bil samt olovligt undanhållande. Rapporten som var avgiven av kårstabschefen, kaptenen vid Norrlands artilleriregemente W. Wilson var av följande innehåll:

Nordlander, som av kårchefen permitterats för vistelse utom kårens uppehållsort den 30 april på e. m. t. o. m. den 1 maj klockan 14, hade återinställt sig först den 2 maj omkring klockan 1.30. Den 1 maj omkring klockan 17 hade den officer, som ensam ägde beordra personbilskjutsar på förbandet, mottagit ett telefonsamtal från Nordlander. Denne hade begärt att en bil skulle sändas till Stadshotellet i den stad där Nordlander för tillfället uppehöll sig. Den nämnde officeren hade vägrat efterkomma denna begäran. Den 2 maj på morgonen hade det kommit till Wilsons kännedom att Nordlander telefonledes direkt hos förbandets växel givit order om att en bil skulle hämta Nordlander på det uppgivna stället. Denna order hade verkställts.

Sedan denna rapport inkommit till kårchefen, översten A. Rehnberg tecknade denne å densamma följande beslut: »Föranleder ingen åtgärd för närvarande.»

Den 27 maj 1940 hölls förhör med Nordlander med anledning av att denne den 25 i samma månad iförd uniform uppträtt berusad inom förläggningsområdet och på grund av sitt tillstånd ej åtlytt regementschefens genom regementsadjutanten, löjtnanten G. Molander framförda upprepade order att i dennes sällskap lämna den lokal där han befunnit sig.

Genom beslut den 27 maj 1940 av Rehnberg ålades Nordlander jämlikt 96 och 133 §§ strafflagen för krigsmakten för fylleri och underlåtenhet att efterkomma given order disciplinstraff av vaktarrest i tio dagar.

Med anledning av att Nordlander natten mellan den 17 och 18 juni 1940 ådragit sig vissa skador genom olycksfall verkställdes av överstelöjtnanten S. Halvorsen viss utredning därom Halvorsen den 5 juli avgav rapport. Av denna framgår bl. a. följande.

Nordlander hade den 17 juni på kvällen förtärt vissa i rapporten uppgivna kvantiteter spritdrycker och hade enligt utsago av löjtnanten Molander, som omkring klockan 23.30 skilts från Nordlander, vid sagda tidpunkt förefallit något berusad. Innan Nordlander på kvällen avlägsnat sig från mässen hade han beordrat officerskocken att slå upp två snapsar och framsätta dessa jämte en flaska öl i mässen där Nordlander senare skulle avhämta eller förtära desamma. Officerskocken som hade sin sovplats utanför officersmässen hade mellan klockan 1 och 2 vaknat av upprepade dunsar i trappan ned till mässen. Han hade konstaterat att det varit Nordlander som fallit utför hela trappan. Sedan han hjälpt Nordlander hade han tillkallat regementsläkaren som styrt om att Nordlander blivit införpassad till lasarett. Regementsläkaren hade sedermera på förfrågan uppgivit att Nordlander vid läkarundersökningen på natten luktat sprit och förefallit något virrig. Läkaren hade dock icke kunnat konstatera om detta berott på spritpåverkan eller orsakats av fallet i trappan varvid Nordlander bl. a. erhållit en kontusion över ena ögat, spräckt underläppen samt fått näsbenet krossat.

Halvorsens utredning överlämnades den 5 juli 1940 av Rehnberg till chefen för Norrlands artilleriregementes depå.

Vid militieombudsmannens inspektion av artillerikåren den 15 augusti 1940 erhöll militieombudsmannen av Rehnberg bekräftelse å att den första rapporten mot Wilson icke föranlett någon särskild åtgärd mot Nordlander. I fråga om det tredje ärendet uppgav Rehnberg att utredningen däri icke varit slutförd då Nordlander, som icke längre vore underställd Rehnberg, återgått till sitt ordinarie förband.

I skrivelse den 28 augusti 1940 till chefen för Norrlands artilleriregemente omnämnde militieombudsmannen vad mot Nordlander sålunda förekommit samt de beslut som med anledning därav meddelats. Med förmälan att Nordlander i disciplinärt hänseende dåmera vore underställd regementschefen hemställde militieombudsmannen att denne ville slutföra utredningen i det första och det tredje av de ovan omnämnda ärendena samt därefter vidtaga de åtgärder som kunde föranledas av utredningen. Militieombudsmannen tillade att det syntes kunna ifrågasättas huruvida icke det slutliga avgörandet av målen borde överlämnas till krigsrätt.

I skrivelse den 31 oktober 1940 anmälde chefen för Norrlands artilleriregemente att, sedan han efter vad i saken framkommit föranletts att hänskjuta målet till krigsrätt, denna genom utslag den 26 oktober 1940 ådömt Nordlander vaktarrest i fjorton dagar.

10. Missfirmelse av underlydande m. m.

I en den 24 oktober 1940 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 12425 Fagerman och 45 andra värnpliktiga vid 2. plutonen av ett sjukbärarkompani bland annat följande:

Klagandena hade börjat sin beredskapstjänstgöring den 1 augusti 1940. Då flera årsklasser blivit sammanförda hade bland förbandets manskap funnits sådana som varit över 30 år gamla. Under hela sin tjänstgöringstid hade klagandena av plutonchefen, fänriken Ragnar Werner blivit behandlade på ett synnerligen osympatiskt sätt. Då en gång under en lektion en av klagandena ej kunde svara på en fråga som han erhållit hade Werner gått fram till den tillfrågade och skrivit ned svaret med krita på bröstet på hans överdragskläder. Mannen hade därefter fått göra helt om mot kamraterna, vilka blivit anmodade att läsa upp svaret för honom. Under pågående tjänst till fots hade Werner vid tillrättavisning upprepade gånger använt bl. a. följanda olämpliga uttryck: »Ni går som utknullade horor», »Drag åt helvetet», »Ni går som djävla paddor», »Håll käften» o. s. v. Klagandena förklarade sig beredda att styrka sina påståenden med ed och anhöllo att en ändring med det snaraste måtte komma till stånd.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse den 24 oktober 1940 till vederbörande chef anmodat denne att skyndsamt inkomma med utredning, insände chefen med skrivelse den 30 i samma månad ett den 29 oktober dagtecknat protokoll vid förhör med Werner med anledning av anmälan.

I protokollet var antecknat att Werner vitsordat anmälans riktighet i huvudsak samt att han vidare tillagt:

Det första av de i anmälan återgivna uttrycken hade han fällt den 22 oktober 1940, dagen före chefens för Svea trängkår inspektion av förbandet. Det andra uttrycket hade fällts till numera hempermitterade värnpliktige nr 12130 Hall. Möjligt vore dock att någon mera av manskapet hört uttrycket fällas. Övriga citerade uttryck kunde Werner icke erinra sig hava fällt men ville dock icke bestrida, att så varit fallet. Werner ville framhålla, att nämnda uttryck icke varit fällda i avsikt att missfirma utan varit att betrakta som ett kanske olämpligt men dock välbehövligt medel att »rycka upp» truppen. Vid många tillfällen hade han, då han ansett det motiverat, i berömmande ordalag meddelat truppen, att han varit nöjd med dess prestationer.

Vid förhöret hördes vidare fem av klagandena, vilka samtliga vidhöllo, att de vid skilda tillfällen hört Werner fälla ett eller flera av de i anmälan återgivna uttrycken. De vitsordade även Werners uppgift att han vid flera tillfällen uttalat sig berömmande om truppen.

Sedan militieombudsmannen beslutat anställa åtal mot Werner för hans förseelser, anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ären-

det förekommit, följande i en den 2 november 1940 dagtecknad till chefen översänd instruktion för vederbörande åklagare:

Av den i ärendet förebragta utredningen framginge att Werner, medan han varit chef för ifrågavarande pluton, dels vid en lektion genom olämpliga rättelsemetoder missfirmat en icke namngiven värnpliktig, dels vid skilda tillfällen genom smädliga tillmälen missfirmat värnpliktige nr 12130 Hall och andra under Werners befäl stående värnpliktiga. Genom vad Werner sålunda låtit komma sig till last hade han även brustit i anständigt uppförande under tjänstgöring. De förseelser, till vilka Werner gjort sig skyldig, funne militieombudsmannen vara av en så allvarlig beskaffenhet att de icke kunde undgå laga beivran. Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt åklagaren att vid den fältkrigsrätt, varunder Werner lydde, anhängiggöra och utföra åtal mot Werner för vad han enligt det anförda låtit komma sig till last och därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet. De av de värnpliktiga vid plutonen, vilka ville föra talan mot Werner, borde genom åklagarens försorg erhålla tillfälle därtill.

* *
*

Sedan målet av chefen för Svea trängkårs depå överlämnats till depåns fältkrigsrätt yrkade vederbörande krigsfiskal vid fältkrigsrätten ansvar å Werner jämlikt 91 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten för vad militieombudsmannen i åtalsinstruktionen lagt Werner till last. Någon talan fördes i övrigt icke mot Werner.

Fältkrigsrätten meddelade utslag i målet den 30 november 1940 och utlät sig därvid:

I målet vore utrett, att Werner, då han tjänstgjort som chef för ifrågavarande pluton dels vid en med plutonen i mitten av september 1940 hållen lektion genom olämpliga rättelsemetoder missfirmat en värnpliktig vid namn Blomberg dels ock under övningar med plutonen i augusti, september och oktober månader med smädliga tillmälen missfirmat värnpliktige Hall och andra under Werners befäl stående värnpliktiga. Genom vad Werner sålunda låtit komma sig till last hade han även brustit i anständigt uppförande under tjänstgöring. På grund härav dömdes Werner, jämlikt 91 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten för missfirmelse av underordnad krigsman samt för det han under tjänstgöring brustit i anständigt uppförande att undergå disciplinstraff av vaktarrest i åtta dagar. Werner förpliktades därjämte att ersätta en på åklagarens begäran i målet hörd värnpliktig för hans inställelse i målet med tio kronor 60 öre.

Fältkrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

11. Missfirmelse av underlydande.

I en den 27 september 1940 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 419 40/23 Dahlberg bland annat följande:

Vid läkarundersökning den 19 september 1940 av Dahlberg, som tjänstgjorde vid ett landstormsförband, hade Dahlberg för tjänstgörande läkaren, värnpliktige bataljonsläkaren W. Hellsten framvisat ett intyg från en annan läkare angående hjärtbesvär och hade i samband därmed begärt undersökning. Sedan denna verkställts, hade Hellsten i häftig ton yttrat: »Er är inget fel på. Men ni står ju som en potta. Blir ni av med magen, så blir ni bra.» Yttrandet hade åhörts av ett antal kamrater till Dahlberg. Dahlberg anhölle att militieombudsmannen ville vidtaga erforderliga åtgärder mot Hellsten.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse till vederbörande försvarsområdesbefälhavare den 27 september anhållit om utredning, inkom försvarsområdesbefälhavaren den 4 oktober 1940 med yttrande av Hellsten, däri denne vitsordade att han vid det av Dahlberg angivna tillfället yttrat sig så som Dahlberg uppgivit.

Efter en redogörelse för vad sålunda förekommit, anförde militieombudsmannen i skrivelse den 11 oktober 1940 till försvarsområdesbefälhavaren följande:

Då det av Hellsten fällda yttrandet innebure en klar missfirmelse av Dahlberg hade militieombudsmannen icke ansett sig kunna underlåta att lagligen beivra den förseelse Hellsten sålunda begått. Då det å andra sidan icke syntes militieombudsmannen erforderligt att saken bringades under krigsdomstols prövning, därest Dahlberg icke påfordrade sådan handläggning av målet, hade militieombudsmannen ansett sig böra till försvarsområdesbefälhavaren, som syntes äga disciplinär bestraffningsrätt över Hellsten, anmäla Hellsten för erhållande av lämplig bestraffning.

I skrivelse den 16 oktober 1940 meddelade försvarsområdesbefälhavaren att Dahlberg förklarat sig icke medgiva att målet behandlades som disciplinmål, varför försvarsområdesbefälhavaren hos chefen för Värmlands regemente anhållit om målets handläggning vid krigsrätt.

Med anledning härav hänsköt regementschefen målet till fältkrigsrätten vid regementets depå.

Fältkrigsrätten meddelade utslag i målet den 14 november 1940 och utlät sig därvid:

I målet vore utrett att Hellsten den 19 september 1940, omedelbart sedan han på begäran av Dahlberg, vilken liksom Hellsten vid nämnda tid fullgjort beredskapstjänstgöring, i tjänsten verkställt undersökning av Dahlberg an-

gående hjärtbesvär, till denne yttrat: 'Er är inget fel på. Men ni står ju som en potta. Blir ni av med magen, så blir ni bra.' Enär nämnda yttrande måste anses innebära en missfirmelse av Dahlberg jämlikt 16 kap. 11 § allmänna strafflagen och då sagda förseelse sålunda kunde sonas med böter, prövade fältkrigsrätten med stöd av sagda lagrum och 94 § 2 mom. strafflagen för krigsmakten lagligt döma Hellsten för förolämpning mot underordnad krigsman under tjänstgöring att undergå arrest utan bevakning i en dag.

Fältkrigsrättens utslag vann laga kraft.

12. Officer har gjort sig skyldig till oförstånd i tjänsten genom att meddela rättelse och kritik på olämpligt sätt.

I en den 3 augusti 1940 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift gjorde vicekorpralen vid Gotlands infanteriregemente nr 6757 B. Bäckstadi anmälan mot kaptenen T. Hedengren för missfirmelse och anförde därvid bland annat:

Vid kompaniets uppställning den 30 juli 1940 hade Bäckstadi kommit försent med anledning av att han deltagit i en övning med en annan pluton än den han tillhörde. Han hade därför ställt in sig i kön. Då Hedengren tagit emot kompaniet, hade han hållit ett förmaningstal till manskapet. Härunder hade Bäckstadi blivit tilltalad av en värnpliktig och hade svarat denne. Hedengren hade då frågat Bäckstadi, om han tillhörde 1. plutonen, vilket Bäckstadi bejakat. Hedengren hade yttrat: »Jag fordrar, att när jag talar, skall truppen lystra och korpralen hålla huvudet still. Ett sådant befäl, en sådan trupp och sådant ämnar jag icke tolerera.» Därefter hade Hedengren visiterat truppen, och när han kommit till Bäckstadi, hade han rättat dennes enskilda ställning. Hedengren hade förnyat visitationen av plutonen men hade gjort ett markerat uppehåll endast vid Bäckstadi. Sedan Hedengren återvänt till täten hade han yttrat: »Pojkar, tänk på att i kön står ett befäl, som ej är värt att vara befäl, och en sådan skall taga hand om andra, som själv behöver tagas om hand.» Härefter hade Hedengren givit order om nedmarsch till cyklarna. Då Bäckstadi passerade Hedengren, hade denne ett flertal gånger givit Bäckstadi befallning att intaga enskild ställning, varefter han kommenderat »Helt om marsch!»

På militieombudsmannens begäran verkställdes utredning i ärendet genom regementschefens försorg. Förhör hölls med Bäckstadi och Hedengren ävensom med ett antal vittnen.

Bäckstadi uppgav vid förhöret att Hedengren vid det ifrågavarande tillfället yttrat att han avstyrkt rekapitulering för Bäckstadi, vilket denne ansåge vara nedsättande. Bäckstadi vidgick att Hedengren varit befogad att ingripa mot honom på grund av hans uraktlåtenhet att anmäla sig efter försenad ankomst och på grund av hans vårdslöshet i hållning och uppträdande i övrigt.

Hedengren vitsordade, att han till Bäckstadi i plutonens närvaro fällt yttranden av i huvudsak det innehåll som Bäckstadi uppgivit, ävensom att han yttrat, att han icke ansett sig kunna tillstyrka rekapitulering för Bäckstadi. Hedengren anförde vidare, att Bäckstadi vid upprepade tillfällen visat dålig hållning och dåligt uppträdande — bland annat hade han vid ett tillfälle tagit en kronan tillhörig cykel från ett annat kompani och därför blivit ålagd tillrättavisning — att Bäckstadi i sin tjänstgöring som befäl vid trupp visat sig underhaltig, att Bäckstadi saknade vilja och förutsättningar för utbildning till befäl samt att Bäckstadi därför framdeles icke skulle tjänstgöra som gruppchef. Hedengren uppgav även att han ansåge rättvisan och disciplinen kräva att fel och försummelser, som förefunnes hos underbefälet, rättades till i truppens närvaro i likhet med vad som brukades, då det gällde de värnpliktiga, samt att det av honom använda uttrycket »ovärdig» (eller »icke värdig») enligt hans mening hade samma innebörd som »icke användbar» (eller »icke duglig»).

Löjtnanten S. Holmbäck uppgav, att enligt hans åsikt Hedengrens ingripande mot Bäckstadi varit befogat och att Hedengrens yttrande icke varit mera sårande för Bäckstadi än varje annan befogad tillsägelse.

Vid förhöret hördes även furiren nr 8978 S. Eskelund, korpralen nr 2154 K. Johansson, vicekorpralerna nr 7595 O. Roslund och nr 6737 R. Klang samt värnpliktiga nr 8985 A. Bergkvist och nr 9063 L. Nilsson, vilka samtliga uppgåvo, att de ansågo de rättelser och det ingripande, som Hedengren gjort i fråga om Bäckstadis hållning och uppträdande, hava varit befogade, men att de funnit Hedengrens yttranden i truppens närvaro rörande Bäckstadis ovärdighet att föra befäl och angående avstyrkandet av Bäckstadis rekapitulering hava varit för denne sårande.

Bataljonschefen, överstelöjtnanten M. Hedenlund anförde i ett särskilt yttrande bland annat:

Som bataljonschef hade han funnit att Hedengren med allvar och nit sökt upprätthålla disciplinen, leda utbildningen och frammana en god anda vid sitt kompani. Hedengren hade därvid visat en utpräglad känsla för rättvisa och likformighet i uppträdandet mot sina underlydande och hade vid många tillfällen — även i annat sammanhang — framhållit såsom sin bestämda åsikt, att disciplinen inom ett förband måste handhavas så, att allt vad som kunde giva de värnpliktiga intryck av mannamån måste sorgfälligt undvikas. Om ett underbefäl förtjänade en admonition, borde denna meddelas för truppen på samma sätt som när det gällde en värnpliktig. Mot bakgrunden av denna ärliga övertygelse syntes här föreliggande fall böra bedömas. Någon medveten vilja att nedsätta Bäckstadis anseende kunde därför icke hava förefunnits. De starka — och delvis mindre väl valda — ordalag, som Hedengren använt, kunde härledas ur denna Hedengrens inställning och förhållandena i övrigt i samband med det passerade. Beträffande Bäckstadi vitsordades, att hans uppträdande och hållning lämnat mycket övrigt att önska och att han icke fyllde de fordringar som måste ställas på en elev i furirskola under tjänstgöring vid trupp. Med anledning av vad som framkommit hade

Hedenlund för Hedengren framhållit att hans handlingssätt icke varit i överensstämmelse med bestämmelserna i tjänstgöringsreglementet för armén § 1, mom. 16 och påpekat vikten av att han framdeles iakttoge nämnda bestämmelser.

För egen del föreslog regementschefen, under hänvisning till vad överstelöjtnanten Hedenlund sålunda åtgjort, att Bäckstadis anmälan icke skulle föranleda någon vidare åtgärd.

I skrivelse till regementschefen den 29 augusti 1940 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Det av överstelöjtnanten Hedenlund omnämnda stadgandet i tjänstgöringsreglementet för armén vore av följande lydelse: »Befälhavare skall meddela rättelse och kritik på ett grannlaga sätt och med avseende fäst vid, att den rättades eller kritiserades värdighet och anseende inför underlydande icke nedsättas. När rättelsens eller kritikens art så kräver, bör densamma icke meddelas i närvaro av den rättades eller kritiserades underlydande.» Att rättelse och kritik i förevarande fall varit befogad — vilket utgjort en förutsättning för att Hedengren över huvud ägt meddela sådan — ville militieombudsmannen icke ifrågasätta. Hedengren hade emellertid genom sina yttranden till Bäckstadi inför truppen så grovt brutit mot de i tjänstgöringsreglementet intagna, ovan återgivna bestämmelserna om sättet för meddelande av rättelse och kritik att militieombudsmannen icke ansåge sig kunna lämna vad som förekommit utan beivran. Då den förseelse, vartill Hedengren gjort sig skyldig, dock icke syntes vara av beskaffenhet att behöva bringas under krigsdomstols prövning hade militieombudsmannen därför velat hos regementschefen, som hade den disciplinära bestraffningsrätten över Hedengren, anmäla denne till bestraffning. Militieombudsmannen förutsatte därvid att Bäckstadi komme att medgiva att målet finge behandlas såsom disciplinmål.

I skrivelse den 10 september 1940 anmälde regementschefen att han den 9 i samma månad, efter hållet förhör, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten ålagt Hedengren disciplinstraff av arrest utan bevakning i tre dagar för visat oförstånd i tjänsten.

Bestraffningsbeslutet blev icke överklagat.

13. Åtal mot landstormsofficer (bataljonschef) för oriktiga beslut om tillrättavisningar samt olämpligt uppträdande.

I en den 20 juni 1940 till militieombudsmansexpeditionen inkommen, den 15 juni dagtecknad skrift påkallade värnpliktige nr 330 18/19 Andersson jämte 121 andra värnpliktiga undersökning och vidtagande av rättelse beträffande vissa förhållanden vid 7. kompaniet av en landstormsbataljon inom Södra militärområdet.

På grund härav verkställdes undersökning. Från militärområdesbefälhavaren inkom protokoll över förhör i ärendet, hållet den 28 juni 1940 inför vederbörande försvarsområdesbefälhavare. Vid detta förhörsprotokoll hade fogats en den 19 juni 1940 dagtecknad skrift, vari 21 värnpliktiga ur 2. plutonen av ifrågavarande kompani anhöllo att få återtaga sina underskrifter å anmälningsskriften till militieombudsmannen.

Sedan värnpliktige Andersson på 7. kompaniets vägnar i en den 29 juni 1940 dagtecknad skrift till militieombudsmannen anmält ytterligare missförhållanden, lät militieombudsmannen genom hovrättsassessorn C. Svennegård och byråchefen vid militieombudsmansexpeditionen B. Lassen verkställa ytterligare utredning i ärendet. I anledning härav hölls den 12 juli 1940 förhör å särskilda platser inom försvarsområdet.

I anmälningsskriften av den 15 juni 1940 anfördes:

Allt manskap vid 7. kompaniet, omfattande 174 man, hade sedan den 30 maj 1940 erhållit permissions- och tjänstledighetsförbud. Ledighet som beviljats före nämnda dag hade återkallats. Då ingen av manskapet veterligen gjort sig skyldig till någon som helst ohörsamhet eller eljest till olämpligt uppträdande vare sig i eller utom tjänsten eller brustit i fullgörandet av sina skyldigheter, hade förbudet framstått såsom i hög grad omotiverat. Även för klagandenas närmaste förmän torde förbudet hava tett sig minst sagt egendomligt. Trots förbudet hade varje man även i fortsättningen uppträtt fullt korrekt. Förbudet hade meddelats av bataljonschefen landstormskaptenen Oskar Halle. — På aftonen pingstdagen 1940 hade Halle uppträtt synbarligt berörd av starka drycker; han hade gått ostadigt och luktat sprit mycket starkt. I detta tillstånd hade Halle omedelbart utanför en förläggning i V. avlossat tre skarpa skott. Med hänsyn till det sätt, varpå skotten avskjutits, hade stor fara förelegat att någon av de i förläggningen vistande männen kunnat träffas, särskilt om någon av dem till följd av ljudet från det första skottet rusat ut genom dörren. Samma afton hade jämväl ett annat intermezzo inträffat. När Halle i bil skulle passera posteringen i E. hade han hejdats av vaktposten, som enligt gällande instruktion haft att kontrollera alla passerande bilar. Då vaktposten öppnat bildörren för att verkställa visitering, hade Halle till en medpassagerare i bilen skrikit: »Slå'n på käften!»

Vid *försvarsområdesbefälhavarens förhör den 28 juni 1940* hördes Halle samt två värnpliktiga. *Halle* uppgav därvid:

I egenskap av bataljonschef hade Halle tillkännagivit generellt permissions- och tjänstledighetsförbud för 7. kompaniet under en tid av 14 dagar, räknade från och med den 30 maj 1940. Anledningen till detta förbud vore tvåfaldig. För det första hade Halle ansett, att det militära uppträdandet inom kompaniet icke vore sådant, att den där tjänstgörande personalen kunde tillåtas vistas utom förläggningsorten; Halle hade därför anbefallt övningar i personligt uppträdande under den tid förbudet varat. För det andra hade Halle funnit, att disciplinen inom kompaniet varit bristfällig; detta hade visat sig i ohörsamhet mot utfärdade bestämmelser t. ex. vid skjutövningar samt i bristande intresse för övningarna. De övriga kompanierna inom bataljonen hade icke givit anledning till vidtagande av »sådana aggressiva åtgärder». Halle ansåge, att största skulden till den bristande disciplinen inom 7. kompaniet låge hos befälet på detta kompani. Kompaniets personal hade inryckt till tjänstgöring den 14 april 1940. Under tiden från denna dag till den 30 maj hade permission och tjänstledighet meddelats i vanlig ordning. Att förbudet utfärdats sistnämnda dag hade berott på, att Halle funnit, att kompaniets personal icke bättrat sig i nyssnämnda två avseenden, och att han därför måst tillgripa »aggressiva åtgärder». — Halle bestrede att han under inspektionsresan natten till den 13 maj 1940 varit på något sätt spritpåverkad. Då Halle ankommit till posteringen vid V., hade han funnit posten på den för denne bestämda platsen å hamnområdet. Halle hade från denna plats med postens gevär avlossat tre skarpa skott i 45° vinkel samt ut mot havet. Anledningen till skottlossningen hade varit, att Halle velat utkalla posteringens slutna del för att kontrollera, hur fort en dylik utryckning skedde. För posten å hamnområdet vid V. hade icke funnits något annat signalmedel än skottlossning. Bataljonen hade icke blivit tilldelad lösa skott. — Senare på kvällen hade Halle besökt posteringen vid E. Han kunde icke minnas, huruvida hans bil hejdats av vaktposten, men han bestrede, att han fällt uttrycket: »Slå'n på käften!» Halle kunde icke för tillfället erinra sig vilka som åkt med i hans bil.

I klagoskriften av den 29 juni 1940 anfördes:

7. kompaniet hade posteringar förlagda i S. samt på fem andra ställen utmed kusten. På en del av dessa posteringar hade landstormsfänriken G. Westeborg, trots att han själv haft permissionsförbud, rest omkring med en lista samt under direkt hot fått en del av manskapet att återkalla sina namn under anmälan till militieombudsmannen. Då manskapet trots flera påtryckningar vägrat att skriva på hade Westeborg hotat dem med permissionsförbud. Han hade också för manskapet omtalat, att han fått flera telefonpåringningar av Halle varvid denne skulle hava grälat på Westeborg för att han ej fått manskapet att skriva på samt hotat dem med krigslagarna och givit dem direkta order att skriva på. — Vid förhöret den 28 juni 1940

hade endast en av manskapet vid V. och en av manskapet vid E. blivit hörda angående uppträdena, vilket klagandena funne egendomligt.

Efter anmodan vid förhör den 12 juli 1940 översände Halle till militieombudsmannen bland annat avskrifter av protokoll, hållna vid förhör med värnpliktige Andersson den 21 och den 28 juni 1940, jämte en till förstnämnda protokoll hörande rapport, samt av en den 11 juli 1940 dagtecknad handling, innehållande beslut om permissionsförbud beträffande 27 värnpliktiga tillhörande 7. kompaniet.

Nyssnämnda rapport, dagtecknad den 20 juni 1940 och underskriven av landstormskaptenen *B. Wallenström* såsom chef för 7. kompaniet, innehöll att Andersson erkänt, att han den 18 juni oaktat han varit sjukskriven i kvarter på grund av eksem på benen, cyklat norrut för att i D., där han förut varit förlagd, hämta en del persedlar.

Genom beslut av försvarsområdesbefälhavaren den 28 juni 1940 ålades Andersson jämlikt 52 § strafflagen för krigsmakten för olovligt undanhållande den 18 juni 1940 mellan klockan 10.30 och klockan 22 disciplinstraff av vaktarrest i tre dagar. Enligt vad som blivit upplyst verkställdes detta straff å ett tillfälligt militärhäkte vid bataljonsstabens förläggning; Andersson frigavs på kvällen den 8 juli 1940.

Nyssnämnda handling av den 11 juli 1940 lydde:

»Rapport om demonstrationsföretag som verkställts vid bataljonsstabens förläggning den 8 juli 1940 klockan 20.30 från värnpliktiga tillhörande 7. cykelkompaniet. Deltagare: 27 värnpliktiga avreste på kronan tillhörande olovligt lånade cyklar och utan att ha erhållit tillstånd av kompanichefen i samlad trupp till stabens förläggning, där blommor under hurrarop överlämnades till från tillfälliga militärhäktet klockan 20.30 på fri fot försatte värnpliktige nr 330 18/19 Andersson, som undergått 3 dagars vaktarrest. (Härefter nummer och namn å de 27 värnpliktiga.)

Beslut: I avvaktan på order från högre myndighet permissionsförbud gällande även förbud att under icke tjänstgöring eller uppställning till mat lämna förläggningslokal med därtill hörande gårdsutrymme enligt anvisning under en tid av 14 dagar från och med den 11 juli till och med den 24 juli 1940. Avmarsch till utspisning skall ske efter förut verkställd uppställning och upprop; återmarsch på enahanda sätt. Daglig kontroll kommer att företagas.

Den 11 juli 1940.

O. Halle.

W. Andrée.»

Om sistnämnda beslut underrättade Halle försvarsområdesbefälhavaren genom en den 11 juli 1940 dagtecknad anmälan, vilken lydde:

»Jag får härmed vördsamt anmäla att jag i dag tilldelat 27 vpl. fr 7. komp 14 dagars permissionsförbud och förbud att lämna förläggningslokal med tillhörande gårdsutrymme enl. anvisning under icke tjänstgöring. Orsaken härtill är att ovan angivna vpl. demonstrerat vid lösgivandet av arresterade vpl. 330 18/19 Andersson från samma komp.»

Vid *förhöret den 12 juli 1940* hördes Halle, Wallenström, landstormslöjtnanten A. Kronzell, landstormsfänriken W. Andrée, Westeborg och 14 värnpliktiga. De hörda lämnade därvid följande berättelser:

Halle: Förbudet mot permission eller tjänstledighet under tiden den 30 maj—den 12 juni 1940 hade gällt hela 7. kompaniet, för vilket Wallenström vore chef. Beslutet hade meddelats av Halle, som personligen givit Wallenström ordern om permissions- och tjänstledighetsförbud. Till grund för beslutet hade legat Halles personliga iakttagelser rörande det militära uppträdandet inom kompaniet. Före beslutets meddelande hade Wallenström ej beretts tillfälle att framföra sina synpunkter på saken. Några rapporter hade icke förelegat beträffande manskapet på kompaniet vare sig från kompanichefen eller från någon annan. Det hade ej heller inkommit några rapporter mot befälet på kompaniet. Mot de Wallenström underställda officerarna eller underofficerarna hade Halle ej något att anmärka. Manskapet på 7. kompaniet vore antagligen icke besvärligare än bataljonens manskap i övrigt. Det militära uppträdandet hade varit bristfälligt i alla avseenden på detta kompani. Hela förbandet hade sett ut som om var och en gått hemma hos sig och varit sin egen herre. Halle hade givit order om att kompaniet skulle övas i personligt uppträdande. Hur denna order verkställts kände Halle icke till. — Det meddelade beslutet hade inneburit förbud mot beviljande under 14 dagars tid av permission eller tjänstledighet, vilket enligt Halles förmenande vore samma sak. Förbudet hade, såvitt det avsåge tjänstledighet, icke varit ovillkorligt. Om någon kunnat anföra synnerliga skäl för tjänstledighet, hade sådan beviljats. Sålunda hade en värnpliktig, som önskat resa hem i anledning av en systers död eller något dylikt, också erhållit ledigt för ändamålet. Ytterligare en värnpliktig hade erhållit ledigt under tiden för förbudets giltighet; de närmare omständigheterna i detta fall kunde Halle ej erinra sig. Några avslagna ansökningar om tjänstledighet hade icke förekommit; eftersom förbud utfärdats hade tydligen ej någon annan än de nyssnämnda ansett det tjäna någonting till att ens anhålla om ledigt. Redan beviljade tjänstledigheter hade icke återkallats, sålunda hade intill den 7 eller 8 juni återkommit värnpliktiga som på grund av tjänstledighet varit hemresta. Ingen hade återkallats eller haft att återvända tidigare än som eljest skolat ske. — Halle hade icke tagit någon befattning med tillkomsten av den skrift varigenom manskap ur 2. plutonen återkallat sin anmälan till militieombudsmannen. Halle hade icke haft någon aning om denna skrift förrän densamma till honom överlämnats av Westeborg. Westeborg hade därvid sagt, att manskapet ångrat att de skrivit på. Halle hade ej känt till att manskapet på nämnda pluton blivit behandlat på annat sätt än de övriga. Något favoriseringssystem förekomme icke på bataljonen. De uppgifter som förekomme i Anderssons senare skrift till militieombudsmannen vore, såvitt de berörde Halle, helt osanna. — Inspektionsfärden natten till den 13 maj 1940 hade utgått från platsen för bataljonsstabens förläggning. Såväl Halle som 1. bataljonsadjutanten landstormsfänriken Andrée hade varit inkvarterade där. Färden hade gått till

posteringarna i D., V., E. och K. Under färden hade Kronzell medföljt i egenskap av tjf. chef för 7. kompaniet. Bilen hade förts av värnpliktige nr 302 7/25 Bengtsson. Starten hade ägt rum omkring klockan 22. Halle hade före starten icke förtärt en droppe spritdrycker. Andrée, som vistats vid bataljonsstabens kvarter, hade sammanträffat med Halle strax före avfärden. Ingen å posteringarna hade varskotts om att inspektion komme att äga rum. Halle hade själv givit order om posteringarnas utsättande. I övrigt hade han ej haft någon befattning med dem. Sedan posteringen i K. blivit inspekterad, hade Halle återvänt till stabens kvarter. Inspektionsfärden hade icke föranlett någon rapport från Halles sida. — Skottlossning vore ett sätt att tillkalla postchef eller postering. Vid besöket vid posteringen i V. hade Halle skjutit för att posteringens slutna del skulle komma snabbt ut. Från det styrkan blivit kallad ut och till dess att Halle avlossat skotten hade det gått flera minuter. Därpå hade det gått ytterligare en stund innan vakten kommit ut. De som tillhört den slutna delen hade sovit inomhus. Hur de varit förlagda kände Halle ej till. Ansvaret härför vilade på kompanichefen och plutonchefen, samt i sista hand på Halle såsom bataljonschef. Vid ifrågavarande tillfälle hade det förelegat allmän order om hög stridsberedskap. Halle hade tillsagt postchefen, att nästa gång skulle utryckningen gå fortare. Det hade icke förelegat risk att någon skulle kunna träffas av de skott som Halle avlossat. — Posteringen i E. hade bestått av en befälhavare och 8 man, alla värnpliktiga. Två vakter hade befunnit sig på vägen ned till hamnen för att hejda vägfarande. Någon vägspärr hade icke funnits. I bilen hade Halle suttit i framsätet till höger om Bengtsson. Kronzell hade suttit i baksätet. Halle hade själv öppnat dörren till höger om sig och gått ur bilen. Han hade ej sträckt upp händerna. Han bestrede att han fällt yttrandet »slå'n på käften» eller något liknande. Även i E. hade posteringen inspekterats. — Sedan värnpliktige Andersson ålagts tre dagars arrest hade han insatts i tillfälligt militärhäkte vid stabens förläggning, varest straffet verkställts. Vid Anderssons utsläppande från häktet hade 27 värnpliktiga från 7. kompaniet demonstrerat mot Halles åtgärder. Halle veterligen hade något bestämt fritidsområde icke angivits för 7. kompaniet. Från såväl högkvarteret som militärområdesbefälhavaren hade kommit order om att disciplinen skulle med alla medel upprätthållas. Halle ansåge sig icke kunna frångå dessa order. De inkallade skulle lära sig att veta hut och förstå att de vore krigsmän. Beslutet den 11 juli beträffande nyssnämnda 27 värnpliktiga vore att uppfatta såsom en dem tilldelad tillrättavisning. Avskrift av beslutet skulle såsom bilaga fogas vid anteckningsboken över tillrättavisningar. Beslutet den 30 maj hade inneburit, att kompanichefen under tiden den 30 maj—den 12 juni icke finge bevilja permissioner. Även detta beslut kunde uppfattas såsom innefattande tillrättavisning.

På särskild fråga förklarade Halle att sistnämnda beslut möjligen kunde uppfattas såsom en order, att manskapet icke finge lämna förläggningen under den angivna tiden, emedan det militära uppträdandet icke varit godkännbart.

Wallenström: Upprinnelsen till misshälligheterna hade varit en episod vid en fältskjutning som ägt rum den 30 maj. Halle hade infunnit sig vid skjutningen för att inspektera, men han hade icke övertagit ledningen av övningen. Då några värnpliktiga skolat hämta klisterlappar hade de icke blivit så fort färdiga som Halle önskat. Med anledning härav hade Halle utfärdat permissionsförbud. Han hade sedan besökt kompaniexpeditionen och meddelat Wallenström beslutet samt strukit dem som redan av Wallenström fått sina ansökningar om hempermittering beviljade. De som redan rest hade icke kallats tillbaka. Av kompaniets styrka hade Wallenström enligt utfärdade order ägt rätt att permittera högst $^1/_3$, vilket sedan ändrats till högst $^1/_5$. Troligen hade denna ändring skett före detta tillfälle. Då förbudet kom hade jordbrukarna möjligen redan varit hempermitterade och de övriga stått i tur att få resa hem. Halles uppgift att två värnpliktiga under tiden för permissionsförbudet fått ledigt för hemresa syntes vara riktig. En värnpliktig hade hänvänt sig direkt till Halle och fått tillstånd att resa hem, emedan hans moder varit sjuk. Det andra fallet torde ha varit chauffören Bengtsson. Wallenström veterligen hade några andra fall av permission under den tiden icke förekommit. Efter den 13 juni hade permitteringstiden begränsats till 4—5 dagar. Därest permissionsförbudet ej kommit emellan skulle 3 grupper hava kunnat erhålla ledighet under tiden. Permittering i större utsträckning än förut hade ej kunnat givas efter förbudets upphörande. Följden hade alltså blivit att samtligas hempermittering blivit 14 dagar försenad. Om det varit fråga om värnpliktiga vilka ej varit jordbrukare syntes uppskovet ej hava medfört särskilda olägenheter. Något särskilt fritidsområde hade ej funnits fastställt. Enligt Wallenströms uppfattning hade de värnpliktiga icke utan tillstånd ägt begiva sig så långt bort som till bataljonsstabens förläggning. Utan permission hade manskapet kunnat gå till sjön för att bada. Med hänsyn till omständigheterna hade förbudet mot permission icke spelat någon större roll; det väsentliga i beslutet den 30 maj hade varit tjänstledighetsförbudet, d. v. s. förbudet att bevilja hempermittering. Någon anteckningsbok över tillrättavisningar funnes icke vid kompaniet. Några tillrättavisningar hade icke förekommit vid kompaniet, icke heller rapport på någon. Vid tidigare inspektioner hade Halle framställt anmärkningar mot kompaniet. Detta hade en mycket spridd förläggning och vore svårt att hålla ihop. De av Halle anbefallda övningarna i personligt uppträdande hade verkställts av plutoncheferna. Beträffande det militära uppträdandet kunde man enligt Wallenströms mening icke ställa samma fordringar på dessa 40-åringar som på värnpliktiga rekryter. Möjligen hade Halle en annan uppfattning om drillens betydelse. Mellan kompanibefälet och manskapet hade rått ett gott förhållande, det bästa tänkbara. Man hade icke kunnat önska sig bättre folk. Wallenström hade aldrig behövt rikta någon förebråelse mot någon. Det hade aldrig förekommit att någon försummat att göra vad han blivit tillsagd, snarare hade manskapet gjort mera än man fordrat. Såvitt Wallenström hade sig bekant hade det ej heller brustit i fråga om vakthållning och dylikt.

Möjligen hade anmälningar och dylikt emellanåt icke skett i den strängt militära yttre formen.

Westeborg: Han vore chef för 2. plutonen av 7. kompaniet. Han hade satt upp den skrift, varigenom vissa värnpliktiga återtagit sin anmälan till militieombudsmannen. För plutonens manskap hade han framhållit det olämpliga i att skriva under en handling, som innehölle uppgifter om händelser vid vilka de icke varit närvarande. De hade icke bort beskylla sin bataljonschef för onykterhet, när de icke känt till hur det förhållit sig. Detta hade de förklarat, att de själva insett, ävensom att de skrivit under emedan de godtagit andras uppgifter. Sedan de undertecknat skriften, hade Westeborg överlämnat den till Halle. Denne hade dessförinnan ej haft någon kännedom om vad som i denna del förekommit. Westeborg bestrede bestämt riktigheten av uppgifterna i den av värnpliktige Andersson till militieombudsmannen insända skriften av den 29 juni 1940. 2. plutonen vore i fråga om proviantering och dylikt underställd 5. kompaniet. I övrigt vore den mycket självständig. Manskapets militära hållning och uppträdande hade varit mycket korrekt. Det hade rått ett mycket gott samarbete. Westeborg hade icke haft någon anledning att framställa anmärkning mot någon, och ingen på plutonen hade varit rapporterad. Någon anmärkning hade ej heller framställts från Halles sida. Bestraffningar hade ej förekommit på plutonen. Vid tiden för permissionsförbudet den 30 maj hade Westeborg ej fört befälet över plutonen. Han hade tyckt att det varit egendomligt att plutonen fått permissionsförbud. Under tiden för detta hade icke någon på plutonen fått resa hem. De som stått närmast i tur hade fått vänta 14 dagar.

De berättelser som avgåvos av övriga vid förhöret den 12 juli hörda personer hava här utelämnats.

Sedan tjänstförrättande militieombudsmannen i anledning av vad i ärendet förekommit beslutat ställa Halle under åtal för tjänstefel anförde han i en den 31 juli 1940 dagtecknad instruktion för vederbörande åklagare följande:

Tjänstgöringsreglementet för armén upptoge i § 23 allmänna bestämmelser rörande tjänstledighet. Såsom tjänstledighet vore att anse i behörig ordning erhållet medgivande att vara frånvarande från tjänstgöring under hel tjänstgöringsdag (övningsdag) eller därutöver. Tjänstledighet vore icke att anse såsom en personalen tillkommande rättighet.

Uppginge frånvaron icke till hel tjänstgöringsdag, gällde för densamma vad i § 123 tjänstgöringsreglementet stadgades om permission. Sistnämnda paragraf innehölle bland annat följande bestämmelser: Under den del av dygnet, då tjänstgöring för vederbörande icke förekomme (under fritid), skulle menig, där tjänstledighet icke åtnjötes, vistas inom kasernområdet eller, dock endast mellan revelj och tapto, inom det område utanför detsamma, fritidsområde, som regementschefen kunde hava bestämt. För vis-

telse annorstädes fordrades särskilt medgivande, permission. Permission vore icke att anse såsom en personalen tillkommande rättighet och borde i främsta rummet beviljas såsom en uppmuntran för ådagalagt gott uppförande och nit i tjänsten. Permission finge av kompanichef beviljas åt kompaniets personal; dock vad beträffade frånvaro från tjänstgöring endast från tjänsteförrättning hänförlig till inre tjänst inom kompaniet ävensom från gudstjänst.

Beträffande tjänstledighet för viss personal tillhörande landstormen hade särskilda föreskrifter utfärdats (se exempelvis generalorder nr 2294 den 25 september 1939).

Enligt 210 § strafflagen för krigsmakten finge för mindre förseelser och fel mot militär tukt och ordning i stället för disciplinär bestraffning såsom tillrättavisning för manskap användas bland annat förbud att under viss bestämd tid, högst femton dagar, vistas utom kasernområde, läger eller däremot svarande område eller åt kompani eller likställt truppförband upplåten del av dylikt område.

Rätt att tilldela tillrättavisning, varom förmäldes i 210 § strafflagen för krigsmakten, tillkomme de befälhavare som ägde bestraffningsrätt i disciplinmål, envar i fråga om den personal, som stode under hans befäl. Enahandla rätt tillkomme ock bl. a. befälhavare för bataljon eller däremot svarande avdelning vid armén. Då någon begått förseelse, som ansåges påkalla tillrättavisning, finge vederbörande befälhavare omedelbart meddela tillrättavisning, så vitt han själv iakttagit förseelsen. I annat fall skulle befälhavaren vid förhör med den felaktige lämna denne tillfälle att förklara sig (§§ 39 och 40 militär bestraffningsförordning).

En tillrättavisning bestående i förbud att vistas utom kasernområde, läger eller dylikt område innebure hinder för den tillrättavisade att erhålla permission så länge tillrättavisningen varade.

Halles beslut den 30 maj 1940.

Beträffande innebörden av Halles beslut den 30 maj 1940 hade Halle själv uppgivit, att det gällt ett allmänt förbud mot permission eller tjänstledighet beträffande 7. kompaniet under en tid av 14 dagar, räknade från och med den 30 maj. Av utredningen framginge att beslutet varit avsett att tillämpas och även blivit tillämpat så, att värnpliktiga vilka före beslutets meddelande beviljats hempermittering måst kvarstanna i tjänst under den tid förbudet gällde.

Redan i vad förbudet avsett inskränkningar i manskapets rätt till permission kunde anmärkning riktas mot detsamma. Sålunda anslöte sig ordalagen icke till 210 § strafflagen för krigsmakten. Därest förbudet varit avsett att innebära, att manskapet ej finge vistas utom förläggningarna, kunde det anmärkas, att i beslutet icke blivit angivet, vilket område manskapet vid de olika förläggningarna hade att hålla sig inom.

Mera anmärkningsvärt vore att förbudet även omfattat tjänstledighet. Tidigare strafflag för krigsmakten av den 7 oktober 1881 innehölle bestäm-

melse (9 §), att för mindre förseelser och oarter, som icke funnes påkalla ansvar enligt lagen, finge användas bland annat vägran av tjänstledighet samt för manskapet dessutom inskränkning i friheten att vistas utom kasern, läger eller däremot svarande område. I det förslag till ny strafflag för krigsmakten som av Kungl. Maj:t framlades för 1908 års riksdag (prop. 1908 nr 67) återfunnes vägran av tjänstledighet icke bland de tillåtna formerna för tillrättavisning (209 § i förslaget). I statsrådsprotokollet uttalades, att vad vägran av tjänstledighet anginge hade det synts mindre lämpligt att, innan en person ifrågasatt att erhålla ledighet från tjänstgöring, tillrättavisa honom medelst dylik vägran; för övrigt kunde ju sökt tjänstledighet vägras av många andra orsaker, än att personen i fråga förskyllt tillrättavisning (prop. 1908 nr 67 sid. 98). Det förnyade förslag till strafflag för krigsmakten, som förelades 1914 års senare riksdag och som låge till grund för gällande lag (prop. 1914 B nr 57), upptoge icke vägran av tjänstledighet såsom en form av tillrättavisning. Med hänsyn härtill torde någon tvekan ej råda därom, att vägran av tjänstledighet icke finge begagnas såsom tillrättavisning.

Rörande anledningen till förbudet av den 30 maj 1940 hade Halle påstått, att han ansett att det militära uppträdandet inom kompaniet icke varit sådant, att personalen kunnat tillåtas att vistas utom förläggningsorten, samt att han funnit att disciplinen inom kompaniet varit bristfällig, vilket visat sig i ohörsamhet mot utfärdade bestämmelser, till exempel vid skjutövningar, samt i bristande intresse för övningarna. I samband därmed hade Halle förklarat, att största skulden till den bristande disciplinen inom 7. kompaniet låge hos befälet på detta kompani. Att förbudet utfärdats den 30 maj 1940 hade, enligt Halles uppgift, berott på att Halle funnit att kompaniets personal icke bättrat sig i nyssnämnda avseenden.

Enligt 210 § strafflagen för krigsmakten finge tillrättavisning användas i stället för disciplinär bestraffning. Tillrättavisningen finge sålunda komma till användning endast under förutsättning, att en jämlikt strafflagen för krigsmakten straffbar förseelse av beskaffenhet att kunna föranleda disciplinär bestraffning blivit begången. Att lagrummet hade denna innebörd framginge — förutom av ordalagen — av förarbetena till den gällande lagen. Till motivering för den nuvarande avfattningen av lagrummet anförde föredragande departementschefen i proposition till 1914 års senare riksdag: »Jag har ansett förevarande paragraf böra så avfattas, att därav med erforderlig tydlighet framgår, att tillrättavisningarna icke få meddelas för andra förseelser än sådana, som äro bestraffade i strafflagen för krigsmakten.» (Prop. 1914 B nr 57 sid. 161.)

På grund av den allmänna avfattning som givits vissa bestämmelser i strafflagen för krigsmakten, vore visserligen området för de enligt nämnda lag straffbara handlingarna mycket vidsträckt, men varje förhållande som ej överensstämde med militär tukt och ordning vore dock icke av beskaffenhet att kunna föranleda bestraffning. Sålunda torde sådana omständigheter som att disciplinen eller det militära uppträdandet å ett förband i allmänhet vore mindre tillfredsställande icke kunna föranleda bestraffningsbeslut beträffande

manskapet i dess helhet. Detsamma torde gälla i fråga om bristande intresse för övningar.

Vad slutligen anginge konstaterandet av de förhållanden som låge till grund för beslutet den 30 maj 1940 hade Halle gjort gällande, att han själv iakttagit de av honom åberopade omständigheterna.

Såsom en huvudregel i all straffprocess gällde att straff icke finge ådömas med mindre det blivit styrkt, att den tilltalade begått det brott för vilket han tilltalats. I detta avseende intoge det militära tillrättavisningsförfarandet principiellt icke någon särställning. Föreskrifter angående utrednings förebringande vore, såvitt tillrättavisningsförfarandet anginge, givna i § 40 militär bestraffningsförordning. Då det medgivits vederbörande befälhavare att omedelbart meddela tillrättavisning, såvida han själv iakttagit förseelsen, finge detta icke uppfattas såsom åsyftande ett avsteg från grundsatsen att förseelsen skulle vara erkänd eller konstaterad; stadgandet innebure endast ett undantag från paragrafens huvudregel, att förhör med den felande skulle hållas.

Vad det föreliggande fallet beträffade torde Halle väl hava kunnat konstatera, att det militära uppträdandet inom kompaniet icke varit tillfredsställande, att disciplinen varit bristfällig eller att intresset för övningarna varit slappt. Därmed kunde det emellertid icke anses konstaterat att bestraffningsbara förseelser förelegat. En fullständig utredning angående förmenta förseelser hade bort omfatta undersökning, vilka krav som ställts på ett godtagbart militärt uppträdande från det närmaste befälets sida, huruvida brott mot disciplinen förekommit samt vilka som gjort sig skyldiga därtill, huruvida vissa missförhållanden vid övningar berott på ohörsamhet eller försummelse från manskapets sida eller haft annan orsak o. s. v.

Det vore givetvis uteslutet, att Halle beträffande varje enskild man på kompaniet kunnat själv iakttaga någon bestraffningsbar förseelse. Det förefölle som om hela grupper av värnpliktiga på kompaniet icke givit anledning till någon som helst anmärkning och icke heller blivit föremål för någon sådan. Några särskilda händelser vilka skulle hava kunnat innebära förseelser av enskilda värnpliktiga hade icke i målet blivit åberopade i vidare mån än att det uppgivits, att Halles beslut meddelats i omedelbar anslutning till en episod som inträffat vid en skjutövning, den 30 maj 1940. Den verkställda utredningen syntes icke bekräfta, att någon låtit straffbart förhållande komma sig till last vid detta tillfälle.

Det låge i bestraffningens egen natur, att den såsom riktad mot viss gärning måste drabba den eller dem som gjort sig skyldiga till denna gärning och således icke finge avse en viss avdelning såsom sådan. Kollektiva bestraffningsbeslut drabbade ju skyldiga och oskyldiga lika och tjänade således icke det syfte man ville uppnå med ett straff.

Av det anförda framginge att Halles beslut den 30 maj 1940 lämnade rum för allvarliga anmärkningar. I syfte att tillrättavisa manskapet hade Halle vidtagit åtgärder som icke vore tillåtna enligt gällande lag. Halle hade underlåtit att verkställa nödig utredning eller att ens höra vederbörande, innan be-

slutet meddelades. Förbudet hade gällt 7. kompaniet i dess helhet, utan hänsyn till huruvida enskilda värnpliktiga eller möjligen hela grupper av dem tilläventyrs icke låtit komma sig till last några sådana brister i fråga om disciplin eller militärt uppträdande, som Halle åberopat. De åberopade bristerna syntes i och för sig icke hava varit av den natur, att Halle mot dem bort inskrida med tillrättavisningar. Att oförskyllt lidande vållats manskapet genom förbudet låge i sakens natur. Därtill komme att beslutet genom sin uppenbara oriktighet torde hava varit ägnat att skada själva syftet med tjänstgöringen. Genom beslutet den 30 maj 1940 hade Halle gjort sig skyldig till tjänstefel.

Halles inspektionsfärd natten till den 13 maj 1940.

Genom de utsagor som avgivits av vaktposterna vid E. måste det anses styrkt, att Halle under sin inspektionsfärd natten till den 13 maj 1940 vid besök å förläggningen vid E. i vaktposternas närvaro fällt yttrande som varit synnerligen olämpligt. Härigenom hade Halle gjort sig skyldig till tjänstefel.

Av flera av de i ärendet hörda personerna hade uppgivits, att Halle under inspektionsfärden verkat att vara onykter, varjämte dessa personer angivit åtskilliga omständigheter som ansetts utvisa, att Halle icke haft fullt herravälde över sina handlingar. Halle hade bestritt att han förtärt spritdrycker. Emellertid finge det anses styrkt, att Halle förtärt spritdrycker så kort tid före inspektionsfärden att spritkonsumtion kunnat konstateras av personer som vid olika tillfällen under färden talat med Halle, samt att Halle under inspektionen fällt yttranden och vidtagit åtgärder, som tydde på att Halle saknat nödigt herravälde över sina handlingar. Dock syntes tillräckliga skäl till antagande att den förtärda spriten påverkat Halle så att han varit onykter icke föreligga.

I övrigt syntes Halles uppträdande vid posteringarna vid V. och E. icke hava varit sådant, att det utgjort ett gott föredöme för de underlydande, särskilt om hänsyn toges till då rådande allvarliga läge. Straffbart förhållande torde dock icke i denna del kunna läggas Halle till last.

Halles beslut den 11 juli 1940.

Av utredningen framginge att Halle icke själv iakttagit den händelse som föranlett beslutet den 11 juli 1940 om tillrättavisning beträffande 27 värnpliktiga. Vid sådant förhållande hade det, såsom förut berörts, ålegat Halle att bereda vederbörande tillfälle att förklara sig. Även i övrigt torde utredning hava bort föregå beslut i saken. Halle hade påstått att orsaken till beslutet varit, att de värnpliktiga demonstrerat vid lösgivandet av en arresterad, ävensom att de värnpliktiga utan lov begagnat kronan tillhöriga cyklar samt utan medgivande av kompanichefen begivit sig från sin förläggning till bataljonsstabens förläggning. Att de värnpliktiga genom att begagna kronans cyklar för ifrågavarande färd gjort sig skyldiga till straffbar handling, framginge icke av utredningen. Frågan huruvida permission erfordrats för färden syntes icke kunna besvaras utan närmare undersökning angående den praxis som rått rörande manskapets rätt att utan kompanichefens särskilda

tillstånd avlägsna sig från förläggningen. Det vore upplyst, att särskilt fritidsområde icke varit bestämt, och ganska vidsträckt rörelsefrihet hade tydligen varit de värnpliktiga medgiven. Jämväl genom ifrågavarande beslut, som meddelats utan att nödig utredning förelegat, hade Halle gjort sig skyldig till fel och försummelse av beskaffenhet att böra beivras.

Återkallelseskriften den 19 juni 1940.

I ärendet hade icke visats att Halle tagit annan befattning med återkallelseskriften den 19 juni 1940 än att han mottagit densamma av Westeborg samt vid förhör den 28 juni 1940 överlämnat den till förhörsledaren. Westeborg hade medgivit, att han uppsatt denna skrift samt tagit initiativ till att densamma blivit av åtskilliga värnpliktiga undertecknad. Vid förhör den 12 juli 1940 hade upplysning vunnits, att Westeborg åtminstone mot vissa av undertecknarna övat viss påtryckning, innan de underskrivit återkallelsen. Även i övrigt syntes anmärkningar kunna riktas mot Westeborgs förfarande i samband med tillkomsten av återkallelseskriften. De värnpliktiga vid 2. plutonen syntes hava bibringats den uppfattningen, att återkallelsen endast avsett den del av anmälan till militieombudsmannen som hänfört sig till inspektionsfärden natten till den 13 maj, varom de icke ägt någon kännedom. Återkallelsen vore dock så formulerad att den gällde anmälan i dess helhet. Av de muntliga uppgifter som lämnats av vissa av de värnpliktiga framginge, att de vidhölle sin anmälan såvitt den gällde permissions- och tjänstledighetsförbudet den 30 maj. Om återkallelsen varit avsedd att endast hava den ovan angivna mera begränsade innebörden hade detta bort framgå av dess ordalydelse. Det hade då omedelbart för militieombudsmannen framgått, att återkallelsen varit av ringa betydelse. Det torde nämligen utan vidare hava varit klart, att icke samtliga undertecknarna å anmälan till militieombudsmannen personligen kunnat äga kännedom om eller anföra klagomål beträffande varje del av anmälningen.

Westeborgs förfarande finge väl anses oriktigt men syntes dock med hänsyn till omständigheterna icke böra föranleda åtal.

På grund av vad sålunda anförts uppdroge tjänstförrättande militeombudsmannen åt vederbörande åklagare att i laga ordning ställa Halle under tilltal vid vederbörlig domstol för de tjänstefel som enligt det förestående låge honom till last, varvid åklagaren borde yrka ansvar efter lag och sakens beskaffenhet.

* *
*

Sedan handlingarna i målet överlämnats till militärområdesbefälhavaren och denne hänskjutit detsamma till fältkrigsrätten vid södra militärområdets stab yrkade vederbörande krigsfiskal ansvar å Halle jämlikt 111 § 2 mom. och 130 § strafflagen för krigsmakten för det Halle dels vid inspekterandet av en postering i E. natten till den 13 maj 1940 fällt olämpligt yttrande i

vaktposters närvaro dels ock meddelat felaktiga tillrättavisningsbeslut såväl den 30 maj som den 11 juli 1940.

Halle bestred till alla delar åklagarens ansvarsyrkande.

Sedan åklagaren påkallat vittnesförhör med tre värnpliktiga förklarades dessa av fältkrigsrätten jäviga att vittna i målet enär de undertecknat anmälningsskriften mot Halle och icke återkallat sin anmälan. Vid krigsrätten lämnades av Wallenström, vilken hördes såsom vittne i målet, sådana upplysningar att därav framgick att tillrättavisningsbeslutet av den 11 juli föregåtts av ett visst förhör med de felande.

Fältkrigsrätten meddelade utslag i målet den 29 oktober 1940 och utlät sig därvid:

Enär mot Halles nekande icke kunde anses i målet styrkt, att Halle vid inspekterandet av posteringen i E. natten till den 13 maj 1940 fällt det av åklagaren påtalade yttrandet, prövade krigsrätten lagligt ogilla åtalet i denna del. Vad härefter anginge det tillrättavisningsbeslut, som av Halle meddelats den 11 juli 1940, måste anses i målet utrett och styrkt att sagda beslut föregåtts av förhör med vederbörande och att vid sådant förhållande felaktigt förfarande i det av åklagaren angivna hänseendet icke kunde läggas Halle till last. Åklagarens ansvarsyrkande bleve alltså jämväl i denna del av krigsrätten ogillat. Vidkommande slutligen det av Halle den 30 maj 1940 meddelade beslutet funne krigsrätten, utan avseende å vad Halle därutinnan invänt, sådana omständigheter i målet ådagalagda att detsamma vore att betrakta såsom en tillrättavisning av den art, som uti 210 § strafflagen för krigsmakten avsåges, meddelad av Halle i hans egenskap av bataljonsbefälhavare och innebärande allmänt förbud mot permission eller tjänstledighet beträffande 7. kompaniet under en tid av 14 dagar, räknade fr. o. m. beslutets dag. Krigsrätten funne sagda tillrättavisningsbeslut hava varit till sitt innehåll felaktigt därutinnan, att det däri avsedda förbudet omfattat jämväl tjänstledighet, samt att förbudet gällt kompaniet i dess helhet utan hänsyn till huruvida enskilda värnpliktiga till äventyrs icke låtit komma sig till last sådana brister i fråga om disciplin eller militärt uppträdande, som Halle åberopat såsom skäl för beslutet. Vidare funne krigsrätten styrkt att beslutet icke föregåtts av behörig utredning. Med hänsyn till i målet upplysta omständigheter funne krigsrätten emellertid det oförstånd i tjänsten, som Halle sålunda visat, icke vara av beskaffenhet att böra för honom medföra ansvar för tjänstefel, varför åklagarens talan i denna del av krigsrätten lämnades utan bifall. Krigsrätten förordnade, att ersättningen till på åklagarens begäran i målet avhörda personer skulle stanna å statsverket.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 6 november 1940 uppdrog militieombudsmannen åt ämbetet att i krigshovrätten överklaga fältkrigsrättens utslag under yrkande att krigshovrätten måtte med upphävande av fältkrigsrättens utslag bifalla den mot Halle förda ansvarstalan såvitt anginge Halles förfarande under natten till den 13 maj 1940 och hans i målet ifrågavarande den 30 maj 1940 meddelade beslut.

Målet är beroende på krigshovrättens prövning.

14. Olämpligt uppträdande av officer inför trupp.

I en den 21 maj 1940 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anmälde furiren Allan Svahn och 47 andra elever vid kavalleriets reservunderofficersskola löjtnanten vid Skånska kavalleriregementet G. Bernström, vilken tjänstgjort såsom chef för skolan, för olämpligt uppträdande inför trupp. I skriften uppgavs, bland annat, att Bernström vid ett tal till eleverna vid skolan den 25 april 1940 använt svordomar och okvädinsord. Vid en den 17 maj 1940 efter övningarnas slut hållen kritik hade Bernström även uppträtt olämpligt inför trupp. Vid detta tillfälle hade Bernström använt sådana uttryck som »förbannade skitstövlar», »djävlar» och dylikt. Även i övrigt hade talet varit späckat med svordomar.

I anledning härav verkställdes utredning. Chefen för Skånska kavalleriregementets depå inkom med eget yttrande jämte protokoll över ett den 28 maj 1940 hållet förhör. Vidare inkom skriftligt yttrande från Bernström. Denne uppgav, att han vid två tillfällen sammankallat skolan för att kraftigt påtala några i hans tycke allvarliga förseelser. Bernström medgav att han använt uttrycket »skitstövlar», emedan han och befälet gemensamt ansett att eleverna gjort skäl för denna benämning. Att Bernströms tal skulle varit späckat med svordomar kunde ej vara med sanningen överensstämmande, men väl kunde det tänkas att Bernström, för att understryka vissa grova anmärkningar, använt några kraftord.

Vid en av militieombudsmannen den 2 juli 1940 förrättad inspektion av Skånska kavalleriregementets depå anställde militieombudsmannen förhör med följande vid depån då ännu tjänstgörande elever vid skolan, nämligen värnpliktige J. E. Nilsson, värnpliktige S. Clemedtson, värnpliktige R. Hansson, korpralen G. Thörne och värnpliktige S. Nilsson. Därvid förekom följande:

J. E. Nilsson anförde: Han hade icke varit närvarande vid den i klagoskriften omnämnda uppställningen den 25 april. Övningen den 17 maj hade gått dåligt och Bernström hade därför blivit arg och mot eleverna använt de i skriften omnämnda uttrycken. Några andra tillmälen än de i skriften återgivna hade icke använts. Bernström hade riktat sig till hela truppen och icke särskilt till någon enskild man. Mot slutet av skolan hade förhållandet mellan Bernström och eleverna varit gott.

Clemedtson uppgav: Vid uppställningen den 25 april hade Bernströms uttalanden riktat sig mot truppen som helhet och icke till någon viss man. Samma hade förhållandet varit den 17 maj. Mot slutet av skolan hade förhållandet mellan lärare och elever varit bättre.

Hansson berättade: Han ville icke göra gällande att Bernström i allmänhet plägat använda mycket svordomar i sitt tal. Vid uppställningen den 25 april hade tillgått så som i klagoskriften omförmäldes. Bernströms uttalanden hade riktat sig mot hela truppen. Förhållandena hade senare

blivit mycket bättre, då övningarna kommit riktigt i gång och eleverna fått mera att göra.

Thörne uppgav: De okvädinsord som Bernström enligt anmälningsskriften använt mot truppen den 25 april hade huvudsakligen bestått i svordomar. Bernström hade icke särskilt riktat sig till någon enskild av eleverna. Vid kritiken den 17 maj hade Bernström använt de uttryck som återgåves i skriften. Sedan skolan erhållit gemensam förläggning, hade förhållandet mellan Bernström och eleverna ändrats och i stället blivit mycket gott.

S. Nilsson anförde: Han kunde icke så noga erinra sig vad Bernström yttrat vid uppställningen den 25 april. Bernström hade riktat sig till skolan som helhet. Vid kritiken den 17 maj hade Bernström varit uppretad över att övningen gått dåligt och därför använt en del svordomar såsom han haft för vana då han bleve arg. Sedan skolan förlagts till Ljungbyhed, hade förhållandena helt förändrats, och eleverna hade varit mycket belåtna med Bernström som lärare.

Det antecknades, att ifrågavarande skola avslutats den 20 juni 1940 samt att enligt tillgängliga handlingar samtliga elever av Bernström erhållit högsta betyg (10) i uppförande.

I skrivelse den 22 juli 1940 till chefen för Livregementets husarers depå, vid vilket förband Bernström dåmera tjänstgjorde, anförde tjänstförrättande militieombudsmannen, efter omnämnande av vad i ärendet förekommit, följande:

I ärendet vore utrett, att Bernström vid åtminstone två tillfällen inför eleverna vid den av honom ledda skolan uttalat sig rörande eleverna på ett sätt som måste betecknas såsom olämpligt och innebära tjänstefel. Bland annat hade Bernström i ett tal till eleverna betecknat dessa med uttrycket »skitstövlar». Vad sålunda låge Bernström till last syntes tjänstförrättande militieombudsmannen icke kunna undgå laga beivran men torde dock med hänsyn till omständigheterna ej böra bedömas strängare än att det kunde hänföras till sådana mindre förseelser mot militär tukt och ordning, för vilka tillrättavisning enligt 210 § strafflagen för krigsmakten skulle användas.

På grund härav anmälde tjänstförrättande militieombudsmannen Bernström för depåchefen till den tillrättavisning, till vilken den av honom begångna förseelsen borde föranleda.

Depåchefen anmälde därefter i skrivelse den 26 juli 1940, att han samma dag meddelat Bernström tillrättavisning av varning för det tjänstefel, vartill denne gjort sig skyldig.

15. Olämpligt uppträdande mot underordnad.

I en den 11 december 1939 dagtecknad, den 28 i samma månad till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige G. Norén bl. a. följande:

Den i göteborgstrakten förlagda landstormspersonalen hade av Göteborgs-Tidningen samt Folkteaterns i Göteborg direktion inbjudits till teaterns föreställning fredagen den 8 december 1939 kl. 3 e. m. Biljetter hade utdelats genom vederbörande truppförbands befälhavare. Även Norén hade erhållit en biljett. I en tidningsnotis om föreställningen — denna notis bifogades av Norén — hade uttryckts önskan att de som fått biljetter borde infinna sig i god tid före kl. 3. I sällskap med två andra landstormsmän hade Norén infunnit sig å teatern några minuter före halv tre och hade av teaterns vaktmästare anvisats plats å tredje bänkraden från scenen räknat. Norén och hans kamrater hade kommit i så god tid för att försäkra sig om bra platser, eftersom inga numrerade sådana förekommit. Omkring två minuter före föreställningens början hade inträtt en för Norén obekant kapten, som enligt vad han sedermera erfarit hette N. Silfverhielm. Silfverhielm hade av vaktmästaren fått besked att någon plats ej funnes för honom nere i salen, vartill Silfverhielm genmält, att »han skulle ha plats där», varefter han i kommandoton till Norén och fem andra landstormsmän yttrat, att de måste begiva sig upp på läktaren och sätta sig där. Då Norén anhållit att få sitta kvar under uppgift att platserna vore onumrerade och att han kommit i så god tid just för att få en plats med god utsikt, hade Silfverhielm frågat, om Norén hört vad han befallt, och hade tillagt, att Norén endast hade att giva sig iväg upp på läktaren. Då Norén kommit ut i korridoren hade han av vaktmästaren fått en ny plats i salongens bortre hälft, varifrån han hade haft en mycket sämre utsikt. Under mellanakten hade han anhållit om ett samtal med Silfverhielm, till vilken han sagt att han ansåge sig orättvist behandlad av denne. Till svar härpå hade Silfverhielm yttrat: »Jag har, för fan, ordnat med hela föreställningen varför jag anser, att jag har rättighet att sitta, var jag önskar.» Norén ville tillägga att då han och kamraterna av teaterns vaktmästare erhållit de platser som de först intagit hade denne upplyst om att första bänkraden vore reserverad för officerare. En landstormsfänrik hade också i sällskap med en dam tagit plats på första bänkraden. Även några andra officerare hade medfört damer, vilka tagit plats såväl i loger som i salongen. Också några landstormslottor hade varit närvarande. Norén ansåge att då föreställningen varit anordnad uteslutande för i beredskap varande manskap och många av detta manskap ej kunnat erhålla biljetter, emedan sådana uppgivits ej finnas till för alla, så vore något fel begånget av dem som handhaft biljettutdelningen. Norén anhölle att militieombudsmannen måtte föranstalta om utredning i saken samt att, därest det av utredningen framginge att något fel blivit begånget, vederbörande måtte bestraffas.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse den 28 december 1939 anmodat vederbörande militärområdesbefälhavare att inkomma med utredning i ärendet, insände denne den 5 januari 1940 yttrande av Silfverhielm och vederbörande försvarsområdesbefälhavare.

Silfverhielm anförde därvid:

Genom Göteborgs-Tidningens försorg hade under november och december månader 1939 en del underhållningsaftnar anordnats på olika förläggningsplatser samt bl. a. en föreställning på Folkteatern den 8 december. Till denna liksom till övriga föreställningar hade till försvarsområdesstaben överlämnats biljetter för fördelning mellan de olika förbanden, vilket skett genom Silfverhielms försorg. Att bereda all inkallad personal tillfälle att besöka föreställningen hade ej låtit sig göra på grund av att viss beredskap måst upprätthållas. Biljetterna hade därför fördelats på så sätt att varje förbandschef till sitt förfogande fått det antal biljetter, som han ansett sig kunna utnyttja. Ett par dagar före teaterföreställningen hade ett förband beordrats till annan ort i och för övningar. Med anledning härav hade divisionscheferna tillfrågats om de hade användning för ytterligare biljetter. Sedan deras behov tillfredsställts hade ändå återstått ett hundratal biljetter, av vilka ett tjugutal efter samråd med inbjudarna tilldelats lottorna, vilka genom att de bestritt förplägnadstjänsten gjort en synnerligen stor insats och därför ansetts väl förtjänta av att erhålla biljett. Silfverhielm bestrede att genom hans försorg några som helst biljetter utlämnats till officerares fruar eller till andra damer än lottor. Silfverhielm hade själv gärna velat hava litet förströelse men hade på grund av den ständiga anhopningen av arbete ej kunnat infinna sig till föreställningen förrän strax före dess början. Vid ingången hade han emellertid mötts av den upplysningen att salen varit fullsatt. Då han personligen haft en hel del arbete med tidningens tillställningar både vad tillkännagivandet och distribuering av biljetter beträffade, hade han ansett sig berättigad till plats, särskilt som han, på grund av att samtliga biljetter ej kunnat distribuerats, vetat att utrymmet väl räckte till. Han hade därför anmodat ett par värnpliktiga att bereda plats för honom och två andra officerare. Då Norén härvid till en början absolut vägrat att förflytta sig till läktaren, vore det möjligt att Silfverhielm uppträtt en smula bryskt. Det ägde sin riktighet att Norén under mellanakten kommit fram till Silfverhielm och beklagat sig över att denne tagit hans plats och att Silfverhielm därvid framhållit, att han haft en hel del med anordningarna att skaffa, varför han ansett sig hava rätt till plats i salen. Att Silfverhielm i detta sammanhang skulle hava fällt någon svordom vore möjligt men Silfverhielm funne det knappast troligt.

Försvarsområdesbefälhavaren anförde för egen del följande:

Fördelningen av biljetterna hade tillgått så som Silfverhielm omnämnt. Av de överblivna biljetterna hade, sedan frågan underställts försvarsområdesbefälhavaren, ett visst antal tilldelats lottorna, vilka gjort sig mer än väl förtjänta av en sådan liten uppmuntran. Lottornas närvaro vid ett dylikt tillfälle hade ej bort giva någon landstormsman anledning till missnöje.

Några lottor hade uppträtt i civil dräkt och hade möjligen kunnat hava av Norén förväxlats med »officerares damer». Utdelningen av biljetter hade sålunda skett fullt korrekt. Enligt vad divisionscheferna meddelat hade även divisionerna haft biljetter över, sedan förbandens *alla* önskemål fyllts. Om några av manskapet blivit utan syntes detta sålunda hava berott på antingen att vederbörande på grund av tjänstens krav ej kunnat få permission eller att vederbörande ej anmält sig för erhållande av biljett. Någon svårighet att få biljetter hade ej förefunnits.

Försvarsområdesbefälhavaren tilldelade Silfverhielm tillrättavisning av varning för hans olämpliga uppträdande mot Norén vid ifrågavarande teaterföreställning, varefter militieombudsmannen den 12 januari 1940 beslöt att ej företaga vidare åtgärd i ärendet.

16. Åtal mot regementsläkare för det han dels anlitat stamanställd personal och värnpliktiga för utförande av arbete för regementsläkarens privata räkning, vilket arbete i stor utsträckning ägt rum å tid då de anlitade skulle hava tjänstgjort å sjukrum, dels ock underlåtit att bestämma sjukvårdares indelning i vakter.

Ämbetsberättelsen till 1940 års lagtima riksdag innehåller (sid. 32 ff.) redogörelse för ett av militieombudsmannen anhängiggjort åtal mot regementsläkaren vid Karlskrona kustartilleriregemente marinläkaren av 1:a graden K. L. R. Urde för det han dels anlitat stamanställd personal och värnpliktiga för utförande av arbete för Urdes privata räkning, vilket arbete i stor utsträckning ägt rum å tid då de anlitade personerna skulle hava tjänstgjort å sjukrum, dels ock underlåtit att bestämma sjukvårdares indelning i vakter. Redogörelsen för åtalet utvisar att regementskrigsrätten vid nämnda regemente meddelat utslag i målet den 3 november 1939, därvid regementskrigsrätten dömt Urde jämlikt 25 kap. 16 och 17 §§ samt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen att för vad han låtit komma sig till last till kronan böta trettio dagsböter om tio kronor ävensom förpliktat honom att återgälda statsverket vad av allmänna medel utgått eller kunde komma att utgå till ett på åklagarens begäran i målet hört vittne. Av redogörelsen framgår även att militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 20 november 1939 uppdragit åt ämbetet att i krigshovrätten anföra besvär över utslaget under yrkande att Urde för vad honom låge till last måtte ådömas strängare straff.

I enlighet härmed anförde överkrigsfiskalsämbetet besvär över utslaget.

Krigshovrätten meddelade utslag på besvären *den 30 april 1940,* därvid krigshovrätten prövade med hänsyn till i målet förekomna omständigheter

skäligt sålunda ändra överklagade utslaget att det straff, Urde jämlikt de av krigsrätten åberopade lagrum förskyllt för ifrågavarande förbrytelser, bestämdes till femtio dagsböter, en var om tio kronor, vilka böter skulle tillfalla kronan.

Krigshovrättens utslag har vunnit laga kraft.

17. Sedan manskap vid en skvadron anfört klagomål hos militieombudsmannen och klagomålen remitterats för utredning har skvadronschefen gjort sig skyldig till försummelse vid ärendets handläggning. Tillika fråga huruvida skvadronschefen sökt göra ingrepp i manskapets rätt att anföra klagomål hos militieombudsmannen och om annan befälhavare, som verkställt förhör med anledning av klagomålen, förfarit felaktigt genom att söka förmå klagandena att återkalla klagomålen.

(Jfr även sid. 155 ff.)

Uti en den 24 maj 1940 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde 77 av manskapet vid en skvadron klagomål mot skvadronsadjutanten, fanjunkaren E. Tiberg. Klagomålen avsågo Tibergs sätt att uppträda gentemot underlydande. Därjämte anhöllo klagandena om utredning med anledning av att Tiberg vid olika tillfällen ådömt straff.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse den 27 i samma månad anmodat vederbörande bataljonschef att med anledning av innehållet i skriften så snart ske kunde inkomma med utredning och yttrande, höll tjf. bataljonschefen, kaptenen K. B. Westerblad den 1 juni 1940 förhör med viss personal på skadronen. Protokollet över detta förhör gav vid handen att vissa missförhållanden varit rådande vid skvadronen. Förhörsledaren fann sig med anledning av vad som förekommit jämväl föranlåten att samtalsvis meddela Tiberg, att denne borde vara mera tillmötesgående och mindre tvär mot manskapet.

Med anledning av innehållet i förhörsprotokollet och övriga till militieombudsmansexpeditionen inkomna handlingar i ärendet anförde militieombudsmannen i skrivelse till bataljonschefen den 17 september 1940 följande:

Vad i ärendet förekommit mot Tiberg funne militieombudsmannen icke vara av beskaffenhet att böra föranleda vidtagandet av rättsliga åtgärder mot denne. Visserligen syntes Tibergs uppträdande mot manskapet vid flera tillfällen hava kunnat göras till föremål för erinringar, men det syntes jämväl framgå, att Tiberg i det stora hela låtit sig ledas av omtanke om tjänstens behöriga skötande. Militieombudsmannen funne sig därför kunna låta bero vid den erinran som av Westerblad givits Tiberg.

Den handläggning som skvadronschefen, ryttmästaren i Livregementets husarers reserv T. H. Rösiö ägnat ifrågavarande ärende hade i två hänseenden lämnat rum för allvarliga erinringar.

1) Sedan ovan nämnda förhör hållits undertecknade sjuttioen av klagandena en till militieombudsmannen ställd skrift, däri de under hänvisning till förhörsprotokollet anhöllo, att deras anmälan icke måtte föranleda någon militieombudsmannens åtgärd. Om sina därefter vidtagna åtgärder anförde Rösiö följande:

Sedan han genomläst förhörsprotokollet, hade han sänt det till auditören vid bataljonsstaben jämte den skrift, varigenom anmälan återtogs. Någon tid senare hade han erhållit ett tjänstebrev, innehållande samtliga handlingar i ärendet, varibland även förhörsprotokollet med yttrande av tjf. bataljonschefen. Rösiö hade då trott att handlingarna kommit från militieombudsmannen och att återsändandet innebure att ärendet blivit avskrivet. Rösiö hade därför inlagt samtliga handlingar i skvadronsexpeditionen, där de blivit liggande.

Med anledning av att militieombudsmannen icke avhört något i ärendet sedan han den 27 maj 1940 avlåtit sin skrivelse till bataljonschefen hade militieombudsmannen i skrivelse den 2 september 1940 anmodat bataljonschefen att så snart ske kunde meddela, huruvida hinder mött att inkomma med utredning och yttrande i ärendet. Sedan denna skrivelse kommit till Rösiös kännedom hade Rösiö översänt handlingarna i ärendet till bataljonschefen. Handlingarna hade inkommit till militieombudsmansexpeditionen den 9 september med ett den 7 i samma månad dagtecknat yttrande av bataljonschefen.

Genom Rösiös försummelse hade ärendets handläggning sålunda blivit fördröjd i ungefär tre månader. Rösiö hade medgivit att det varit en obetänksamhet från hans sida att han låtit sig nöja med antagandet att målet var avskrivet. Militieombudsmannen ansåge denna obetänksamhet vara synnerligen allvarlig, då, såvitt militieombudsmannen kunde finna, Rösiö saknat varje godtagbar grund för sitt antagande dels att militieombudsmannen slutligen avgjort ärendet och därvid avskrivit detsamma, dels ock att militieombudsmannen skulle hava återsänt handlingarna till Rösiö.

2) I protokollet över det den 1 juni 1940 hållna förhöret vore antecknat att på grund av vad som yttrats av några av klagandena förhörsledaren beslutat vädja till den av klagandena som satt sitt namn främst på klagoskriften att samla kamraterna och diskutera frågan om icke anmälan borde återtagas. Av protokollet framginge även att vid förhör med ett flertal andra av klagandena förhörsledaren med dessa upptagit frågan huruvida icke anmälan borde återtagas. Slutligen hade av förhörsledaren i protokollet antecknats att Rösiö haft skvadronen uppställd och manat den till sammanhållning och framhållit, att manskapet med fullt förtroende kunde vända sig till honom i inre angelägenheter.

Det syntes militieombudsmannen kunna starkt ifrågasättas, huruvida det vore lämpligt att, såsom i detta fall skett, i samband med anbefallt förhör

söka förmå klagande att återtaga anmälan som gjorts till militieombudsmannen. Även om ingen påtryckning övades — och handlingarna syntes icke giva stöd för påståendet att så skulle hava skett i nu föreliggande fall — innebure förhörsledarens ställning som förman eller överordnad redan den en viss press som gjorde att den klagande icke kunde fullt fritt fatta ståndpunkt.

Rösiös åtgärd att med anledning av vad som förevarit ställa upp skvadronen och mana den till sammanhållning under framhållande av att manskapet med fullt förtroende kunde vända sig till honom i inre angelägenheter funne militieombudsmannen ännu mera anmärkningsvärd. Åtgärden innebure nämligen — även om syftet därmed varit ett annat — ett ingrepp i den fria rätt att klaga hos militieombudsmannen, som tillkomme den militära personalen. Denna fria klagorätt vore av sådan betydelse att det i tjänstgöringsreglementet för armén givits särskild föreskrift därom, att de eljest stadgade reglerna om tjänsteväg icke gällde för klagan hos militieombudsmannen. Det vore givet att en förbandschef helst såge att manskapet vid förbandet först vände sig till honom med klagomål, som rörde förhållandena inom förbandet, ävensom att dylika klagomål, som framkomme till högre befälhavare eller till militieombudsmannen, kunde innebära ett visst obehag för förbandschefen. Han ägde likväl icke söka ingiva sitt manskap föreställningen att dess rätt att klaga hos militieombudsmannen skulle vara på något sätt subsidiär och först få begagnas sedan det visat sig ogörligt att erhålla rättelse vid hänvändelse till befälet. Hans enda möjlighet att påverka klagomålen bestode i att han kunde undanröja anledningarna till berättigade klagomål.

Då Rösiös under 2) ovan påtalade åtgärd torde hava av honom vidtagits för att främja ett bättre förhållande på skvadronen och utan tanke på åtgärdens betänkliga konsekvenser ur principinell synpunkt hade militieombudsmannen emellertid ansett sig kunna låta bero vid den erinran som innefattades i det anförda. Hans under 1) berörda försummelse ansåge militieombudsmannen däremot innebära ett tjänstefel av den allvarliga beskaffenhet, att det icke kunde undgå laga beivran. Då det å andra sidan icke syntes militieombudsmannen erforderligt att bringa vad som förekommit under krigsdomstols prövning hade militieombudsmannen velat överlämna ärendet till avgörande av bataljonschefen som ägde disciplinär bestraffningsrätt över Rösiö.

Den 27 september 1940 hölls med anledning av militieombudsmannens skrivelse vid Livregementets husarers depå förhör jämlikt 202 § strafflagen för krigsmakten med Rösiö. Rösiö anförde därvid, att han genom sitt påtalade yttrande till skvadronens manskap icke sökt giva detta den uppfattningen att rätten att klaga hos militieombudsmannen skulle vara subsidiär utan att han blott tillåtit sig anvisa ett faktiskt och förnuftigt tillvägagångssätt som han ansett särskilt fältförhållandena påkalla.

Genom *beslut den 28 september 1940 av depåchefen* meddelades Rösiö jämlikt 210 § strafflagen för krigsmakten tillrättavisning av varning.

18. Fråga huruvida auditör vid förhandlingar med enskild person om förhyrande för kronans räkning för inkvarteringsändamål av en denne tillhörig sommarvilla gjort sig skyldig till tjänstefel genom att han dels icke ägnat tillbörlig uppmärksamhet åt att inkvarteringen ordnades så att intrånget för ägaren ej bleve större än som oundgängligen krävdes, dels utan tillräckliga skäl åberopat rekvisitionsförfarande, dels ock fört in personliga önskemål på ett sätt som varit ägnat att väcka den föreställningen, att han velat gynna enskilda intressen på kronans bekostnad.

I en den 7 juni 1940 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift påkallade domkyrkokomministern Gunnar Stenvall i Växjö militieombudsmannens åtgärd med anledning därav att en Stenvall tillhörig sommarvilla tagits i anspråk för krigsmaktens räkning.

På grund härav verkställdes utredning, varav framgick följande.

Villan, som var taxeringsvärderad till 10,100 kronor, bestod av 2 rum, kök, jungfrukammare, tambur och glasveranda på nedre botten samt 3 små rum, hall och tvättrum på övre våningen. Den var försedd med vatten- och avloppsledning samt elektriskt ljus. Stenvall uppgav, att han ämnat begagna villan som sommarbostad 1940 samt att han i stället anskaffat ett par rum på landet.

De förhandlingar som förts innan villan tagits i anspråk ägde rum dels fredagen den 31 maj 1940 i Stenvalls bostad i Växjö mellan Stenvall och Stjernquist och dels följande dag i förläggningsorten mellan Stenvall samt militärområdesbefälhavaren och Stjernquist. Beträffande anledningen till att villan behövde disponeras av krigsmakten berättade Stjernquist, att han den 29 maj 1940 plötsligt fått meddelande att de lokaler som dittills använts som kvarter för Stjernquist och en fänrik vid namn Larsson tagits i anspråk för expeditionsändamål, samt att det rum vari en fänrik vid namn Lissinger varit förlagd samtidigt skulle disponeras för annat ändamål, varför Stjernquist den 29 och den 30 maj företagit rekognosceringar efter rum för sig själv samt fänrikarna Larsson och Lissinger.

Vid de ifrågakomna underhandlingarna gällde det dels upplåtande av bostad åt de tre fänrikarna och dels rätt för Stjernquists och Lissingers familjer att vistas i villan. Vid utredningen berördes särskilt huruvida andra lokaler funnits att tillgå. Såvitt det vid underhandlingarna varit fråga om villans upplåtande åt militär personal handlade Stjernquist på uppdrag av överordnad, och enligt uppgift av militärområdesbefälhavaren handlade Stjernquist å dennes vägnar. Med hänsyn till dessa och övriga omständigheter syntes militärområdesbefälhavaren bära ansvaret för den med Stenvall träffade överenskommelsen i denna del. Vad däremot anginge underhandlingarna om att Stjernquists och Lissingers familjer skulle få vistas i villan handlade Stjernquist tydligen på eget ansvar.

Angående förhandlingarna fredagen den 31 maj 1940 om villans upplåtande åt fänrikarna berättade *Stenvall:* Vid besöket i Stenvalls hem den 31 maj 1940 hade Stjernquist förklarat, att sommarvillan jämte dess inventarier vore behövlig för militärförläggningen och att han hade i uppdrag att förhandla med Stenvall om villans upplåtande för kronans räkning. Stjernquist hade meddelat att Stenvall borde frivilligt upplåta villan, enär i annat fall rekvisitionslagen komme att tillgripas, varvid Stenvall — enligt Stjernquists uppgift — icke komme att erhålla någon som helst ersättning. Stenvall hade svarat att han ansåge det vara sin plikt att ställa huset till kronans förfogande, varför rekvisitionslagen i detta fall icke behövde komma till användning. Därpå hade de börjat underhandla om priset för upplåtelsen. Stjernquist hade upplyst, att Stenvall naturligtvis icke kunde erhålla fulla hyresvärdet, vilket Stenvall icke heller väntat. Enär det var fråga om upplåtelse för kronans räkning i en allvarlig tid, hade Stenvall begärt allenast 100 kronor per månad för den fullt möblerade villan jämte dess stora parkområde. Denna summa ansåge Stenvall synnerligen blygsam, helst som han själv haft att bära kostnaderna för försäkringar, skatter och elektrisk belysning m. m. Stjernquist hade emellertid förklarat att om Stenvall vidhölle detta pris komme rekvisitionsförfarande att tillgripas. Vid detta förhållande hade de slutligen enats om en månadshyra av 80 kronor, vartill skulle komma ersättning för den elektriska belysning som överstege den grundavgift som Stenvall hade att erlägga.

Stenvall förklarade vidare, att något skriftligt avtal icke träffats mellan honom och Stjernquist, samt att Stenvall sedermera genom en hyresbyrå i Växjö erfarit att hyresvärdet för sommarvillan, fullt möblerad, torde vara 250 kronor per månad. Enligt Stenvalls uppgift hade villan relativt små utrymmen varför den, om tre fänrikar skulle inkvarteras i villan, icke kunde lämna plats åt Stenvall och hans familj, allra helst som den blott hade en ingång. Stjernquist hade uttalat samma uppfattning.

Beträffande besöket hos Stenvall den 31 maj 1940 anförde *Stjernquist* till en början följande: Stjernquist hade omtalat vad saken gällde och även nämnt att, om överenskommelse icke kunde träffas, rekvisition skulle ske. Stenvall hade emellertid önskat göra en frivillig upplåtelse. Endast om priset hade de till en början icke blivit eniga. Med hänsyn till tidigare prissättningar i orten hade Stjernquist ansett sig icke kunna tillstyrka högre belopp än 80 kronor i månaden. Detta belopp hade godkänts av intendenten vid staben. Då Stenvall vidhållit högre belopp hade Stjernquist förklarat, att rekvisition måste ske varefter priset skulle bestämmas av den lokala värderingsnämnden. Detta hade Stenvall under inga omständigheter velat och han hade därför gått med på det erbjudna beloppet. Det muntliga avtal som träffats innebure, att hela villan skulle upplåtas med undantag av trädgårdsanläggningarna samt ett rum på övre våningen, vilket skulle disponeras av Stenvall som förvaringsrum för de föremål han önskade ställa undan, samt att hyresbeloppet skulle utgöra 80 kronor i månaden jämte ersättning för merkostnad för elektrisk belysning.

Det var ostridigt att spörsmålet om rätt för Stjernquists och Lissingers familjer att vistas i villan tagits upp redan vid förhandlingarna den 31 maj. *Stenvall* uppgav i sin klagoskrift härom:

När förhandlingarna fortskridit så långt att överenskommelse om hyresersättningen träffats, hade Stjernquist frågat Stenvall om denne haft något emot, att även fänrikarnas familjer inkvarterades i villan. Härtill hade Stenvall svarat att han naturligtvis icke kunde medgiva detta, enär den hyra han i så fall måste betinga sig måste högst väsentligt överstiga de avtalade 80 kronorna. Stjernquist hade då förklarat, att Stenvall icke kunde förhindra att även fänrikarnas familjer flyttade in i huset; han ansåge att det utrymme kronan ställde till en fänriks förfogande finge av denne disponeras enligt gottfinnande. Funnes allenast plats för familjerna, hade han menat, kunde ingen invändning göras mot ett sådant förfaringssätt. Detta hade bestritts av Stenvall som erinrat om det större slitage, som komme att uppstå vid denna användning av hans egendom. Slutligen, då Stenvall under Stjernquists fortsatta hänvisningar till rekvisitionsförfarandet ej kunnat erhålla de begärda 100 kronorna per månad, hade Stjernquist förklarat, att han ansåge en förhöjning av hyresbeloppet med 10 kronor per månad skälig, om fänrikarnas familjer skulle inrymmas i villan. Kronan skulle alltså till Stenvall betala de tre fänrikarnas kvarter med 80 kronor i månaden, och Stenvall skulle erhålla ytterligare 10 kronor i månaden såsom ersättning för upplåtelse av bostad jämte möbler åt deras familjer. Trött av Stjernquists upprepade hänvisningar till de befogenheter som rekvisitionslagen gåve honom, hade Stenvall slutligen medgivit honom detta utan att dock träffa något skriftligt avtal. Stjernquist hade förklarat att villan redan dagen därpå eller allra senast på söndagen måste ställas till kronans förfogande.

I denna del lämnade *Stjernquist* följande uppgifter:

Först på ett senare stadium hade frågan om Lissingers och Stjernquists familjer uppkommit. Det hade varit Stenvall själv som samtalsvis bragt den på tal. Själv hade Stjernquist visserligen haft en tanke på ett sådant arrangemang för kortare tid, därest militär myndighet lämnat sitt samtycke, men frågan hade icke varit på något sätt aktuell och Stjernquist hade därför saknat anledning att beröra den. Han hade emellertid frågat Stenvall om han haft något emot detta. Stenvall hade svarat, att han icke ville tillåta familjerna att bo i villan. Sedan en närvarande kvinnlig gäst, hustru till fängelsedirektören Gunnar Virding, ingripit och förklarat, att Stenvall icke borde missunna fänrikarna den glädjen att åtminstone någon tid under en lång militärtjänstgöring vara tillsammans med sina familjer, hade Stenvall medgivit detta. Då saken icke varit aktuell, hade de bestämt att den merersättning, som Stenvall i sådant fall fordrade, skulle bliva föremål för en privat överenskommelse, därest frågan komme att aktualiseras. Det vore icke riktigt, att Stjernquist på detta stadium hotat med eller ens nämnt något rekvisitionsförfarande. Tvärtom skulle ju merersättningen bliva föremål för en privat överenskommelse. Stenvall och Stjernquist hade skilts i mycket god sämja.

I sin senare skrift bestred Stenvall att han föreslagit familjernas inkvarterande i villan; han hade ej haft en aning om fänrikarnas familjeförhållanden.

Stjernquist upplyste, att hans familj bestode av hans fru samt att Lissingers familj bestode av fru och ett tvåårs barn.

Fängelsedirektören Gunnar *Virding* lämnade i en skriftlig berättelse följande uppgifter angående förhandlingarna den 31 maj 1940:

Virding ansåge sig först böra framhålla, att han under den tid Stjernquists besök hos Stenvall varat, från omkring klockan 12 till omkring klockan 15.20, endast under sammanlagt högst en halvtimme varit närvarande under förhandlingarna rörande villans upplåtande, samt att han saknat både möjlighet och intresse att noggrant och i detalj avlyssna det samtal som förts mellan Stjernquist och Stenvall. Sedan i Virdings närvaro överenskommelse träffats mellan Stenvall och Stjernquist, att villan skulle upplåtas för inkvartering av tre officerare mot erläggande av en månadshyra av 80 kronor, hade förts på tal frågan, huruvida den gjorda överenskommelsen berättigat även officerarnas familjer att bebo villan. Såvitt Virding kunde erinra sig hade det varit Stjernquist som först upptagit frågan om familjernas vistande i villan. Stenvall hade bestritt riktigheten av ett sådant förfaringssätt och hade framhållit, att detta icke kunde få förekomma utan husägarens medgivande, medan Stjernquist ansett, att ingen invändning kunnat göras mot detta förfaringssätt, under förutsättning att vederbörande militära myndigheter lämnat sitt medgivande därtill. Virding erinrade sig att hans hustru i detta sammanhang fällt det yttrande, som återgivits i Stjernquists berättelse. Av Stenvall hade i detta sammanhang framhållits det skäliga i att hyran höjdes, därest även familjerna skulle komma att bebo villan. Virding kunde emellertid icke draga sig till minnes att, medan han varit närvarande, avtal om merersättning för familjernas vistande i villan träffats mellan Stenvall och Stjernquist, ej heller att Stjernquist i denna del av förhandlingarna hänvisat till rekvisitionsförfarande. Om vad som förekommit under senare delen av Stjernquists besök hos Stenvall kunde Virding icke yttra sig, emedan han då icke varit närvarande.

I fråga om vad som förekommit den 1 juni 1940 anförde *Stenvall* i sin klagoskrift: Sedan Stenvall varit i tillfälle att övertänka saken hade han påföljande dag uppsökt militärområdesbefälhavaren och för denne redogjort för sina underhandlingar med Stjernquist. Stenvall hade förklarat att han naturligtvis ställde villan till kronans förfogande utan rekvisitionsförfarande, men han hade tillika framhållit, att den mellan Stenvall och Stjernquist träffade muntliga överenskommelsen synts i hög grad innebära ett gynnande av enskilda intressen på statens bekostnad. Denna mening hade delats av militärområdesbefälhavaren, som förklarat att ett inrymmande av familjerna i rum som tagits i anspråk för kronans räkning icke kunde komma i fråga. Stjernquist hade då tillkallats, och vid det samtal som följt hade det visat sig, att Stjernquist fortfarande varit av den meningen, att familjerna kunde inrymmas i rum som upplåtits åt kronan. I militärom-

rådesbefälhavarens närvaro hade han, då Stenvall sagt att han icke medgåve familjerna att komma in i villan, förklarat att han kunde stämma Stenvall för avtalsbrott. Vid samtalet med militärområdesbefälhavaren hade denne förklarat, att de tre fänrikarna varit berättigade att erhålla var sitt rum, men att beträffande de övriga utrymmena Stjernquist bort träffa överenskommelse med Stenvall, därest familjerna skulle inrymmas där. Sedan militärområdesbefälhavaren avlägsnat sig hade Stjernquist upprepat påståendet, att han kunde stämma Stenvall för avtalsbrott. Slutligen hade de begivit sig till villan, där Stenvall överlämnat nyckeln till densamma.

Stjernquist berättade i denna del följande:

Stjernquist hade, eftersom han och Stenvall skilts i mycket god sämja, blivit synnerligen överraskad när Stenvall den 1 juni — då han enligt löfte kommit ut till förläggningen för att överlämna villan — uppträtt tvärt och genast begärt att få tala med militärområdesbefälhavaren. För Stjernquist hade han förklarat, att han samma dag skulle börja sin semester och att han icke ämnade stå vid gårdagens överenskommelse. Det hade varit i sådant sammanhang, som Stjernquist talat om stämning för avtalsbrott. Eftersom något avtal om merersättning för eventuella familjer icke träffats, hade yttrandet icke gällt detta. Till yttermera visso hade Stenvall förklarat, att han skulle sätta sådana villkor att det bleve dem omöjligt att fullgöra dem. Trots allt hade Stenvall och Stjernquist till slut blivit goda vänner även denna gång. Stjernquist hade förklarat, att efter vad som passerat vore det alltför obehagligt för honom att bo i villan. Stenvall hade då bett honom att bo där. Stenvall hade börjat tala om villkoren för eventuella familjers vistelse och det hade varit då som merersättningen på 10 kronor bestämts.

Jämväl militärområdesbefälhavaren yttrade sig i denna del samt anförde:

Den 1 juni hade han uppsökts av Stenvall, som relaterat sina mellanhavanden med Stjernquist, vilken tjänstgjorde såsom auditör i militärområdesstaben. För att få frågan utredd hade militärområdesbefälhavaren tillkallat Stjernquist, som redogjort för de underhandlingar han haft med Stenvall. Denne hade då förklarat att han ansåge det oriktigt att fänrikarnas familjer skulle få bo i lokaler som upplåtits åt dem av kronan, men hade förklarat sig villig att åt kronan upplåta för förläggningen erforderliga lokaler. Militärområdesbefälhavaren hade framhållit för Stenvall att han ytterligt ogärna ville tillgripa rekvisitionsförfarande, då frivillig uppgörelse kunde träffas, enär de använt detta tillvägagångssätt vid övrig inkvartering i orten, men även framhållit att han ansåge det otvetydigt att de vore berättigade att tillgripa rekvisition. Sedan militärområdesbefälhavaren godkänt de lokaler som Stenvall förklarat sig villig att till överenskommet pris ställa till förfogande, hade han förklarat att rörande inkvartering av familjerna borde ett privat avtal träffas mellan fänrikarna och hyresvärden, vilket avtal han icke ansåge sig böra taga befattning med.

I anledning av Stjernquists och militärområdesbefälhavarens yttranden lämnade *Stenvall* följande kompletterande uppgifter:

Vid besöket i villan hade militärområdesbefälhavaren förklarat, att de tre fänrikarna vore berättigade att erhålla var sitt rum. I närvaro av Stenvalls hustru och Stjernquist hade därtill utvalts och godkänts Stenvalls arbetsrum på nedre bottnen samt det östra och nordöstra gavelrummet i övre våningen. I sammanhang med detta utväljande av de tre rummen, vilka Stenvall förklarat sig villig att upplåta, hade från militärområdesbefälhavarens eller Stjernquists sida nämnts ett hyresbelopp av 40 kronor per månad för dessa tre möblerade rum. Beträffande övriga utrymmen i villan hade militärområdesbefälhavaren uppmanat Stjernquist att träffa personlig överenskommelse med Stenvall, därest Stjernquist önskade upplåtelse av desamma åt familjerna. I villan hade kvarlämnats möbler, värdefulla böcker och tavlor, mattor, glas, porslin, en antik matservis, antika tallrikar, silver och kökssaker m. m.

Stenvall bestred Stjernquists uppgift, att muntligt avtal om familjernas inrymmande i villan icke kommit till stånd förrän militärområdesbefälhavaren avlägsnat sig. Då den sistnämnde anvisat tre rum åt fänrikarna för vilka kronan skulle erlägga 40 kronor i månaden kunde det enligt Stenvalls förmenande icke förefalla någon troligt, att Stenvall, såsom Stjernquist sökt göra gällande, skulle ha ställt villans övriga utrymmen till deras familjers förfogande för 10 kronor i månaden.

Vid Stenvalls påminnelseskrift hade fogats ett den 12 juni 1940 dagtecknat hyreskontrakt, undertecknat av intendenten Carl Ahlin enligt bemyndigande men icke underskrivet av Stenvall. I hyreskontraktet stadgades, att sedan Stenvalls villa upplåtits för militärt ändamål gällde för upplåtelsen följande villkor: 1. Upplåtelsen omfattade hela villan jämte tillhörande uthus och tomt med undantag av dels ett mindre rum å övre våningen dels ock trädgårdsanläggningarna. Ifrågavarande rum finge endast användas som förvaringsplats för de hyresvärdens tillhörigheter inom villan, som denne önskade sätta undan. 2. Villan skulle upplåtas i fullt möblerat och i övrigt beboeligt skick. 3. Upplåtelsen räknades från och med den 1 juni 1940 och tills vidare, så länge behov förelåge ur militär synpunkt. Upplåtelse kunde i framtiden ändras att avse allenast viss del av villan. 4. För upplåtelsen av villaegendomen i dess helhet med i punkt 1 nämnda undantag utginge ersättning med 80 kronor i månaden. Dessutom ersattes den avgift för elektrisk kraft, som kunde komma att överstiga den för egendomen utgående grundavgiften (30 kronor). Ersättningen erlades månadsvis i efterskott. 5. Alla övriga fastigheten åvilande skatter och onera betalades av hyresvärden. 6. Hyresvärden ägde fritt tillträde till trädgårdsanläggningarna men till egendomen i övrigt endast efter av stabskommendanten lämnat tillstånd.

Beträffande möjligheterna att erhålla andra lokaler förklarade Stjernquist, att vid de av honom den 29 och 30 maj 1940 företagna rekognosceringarna hade han i närheten av militärförläggningen icke kunnat uppdriva mer än ett omöblerat rum med plats för en person. Stjernquist lämnade

även den upplysningen, att han icke inflyttat i Stenvalls villa utan flyttat till det nämnda omöblerade rum som då möblerats upp. Larsson och Lissinger hade däremot icke haft tillgång till annan förläggning än villan.

Under åberopande av Stjernquists yttrande förklarade militärområdesbefälhavaren, att andra för ändamålet lämpliga lokaler icke stått till buds på annat håll.

Vid Stenvalls första skrift hade fogats ett intyg av Effa Meijer, innehavare av en hyres-, inackorderings- och fastighetsbyrå i Växjö, av innehåll att den 31 maj 1940 hos henne funnits till uthyrning anmälda ett flertal fullt möblerade samt ett par delvis möblerade rum i förläggningsorten, om vilka hon ej erhållit meddelande att de uthyrts.

Stjernquist anförde därefter i sitt yttrande, att Effa Meijer lämnat honom upplysningar om de lokaler som avsåges, vilka förtecknats å en vid yttrandet fogad bilaga, samt att icke någon av dessa lokaler hade kunnat komma i fråga. Denna bilaga upptog 1 rum med kokvrå, beläget i L., en villa om 5 rum med hall och kök, 2 rum i H. samt 2 rum i S. Stjernquist uppgav, att rummet i L. icke varit hyresledigt den 31 maj, att villan hade mycket stora utrymmen och endast vore delvis möblerad samt belägen drygt 1 kilometer från förläggningen, att rummen i H. vore belägna 6 kilometer och rummen i S. 3—3.5 kilometer från förläggningen.

I ett av Stenvall senare åberopat intyg, daterat den 20 juni 1940, uppgav Effa Meijer följande: Någon gång i början av juni 1940 hade hon per telefon från staben erhållit förfrågan, vilka möblerade rum som varit lediga i förläggningsorten den 31 maj 1940. Därvid hade hon uppgivit de rum som upptagits å nyssnämnda bilaga samt dessutom ett flertal möblerade rum i omedelbar närhet av militärförläggningen, vilka rum ej blivit medtagna i bilagan. Hon och den frågande hade varit överens om att rummen i H. icke kunnat komma i fråga för detta ändamål. De i bilagan upptagna rummen i S. låge på ett avstånd från förläggningen av cirka 1,000 meter.

Vidare åberopade Stenvall tre intyg angående hyreslediga rum. Enligt det ena hade i den fastighet som låge näst intill det hus, där militärförläggningens expedition vore inrymd, den 1 juni 1940 funnits ett möblerat rum att hyra. Enligt de båda andra intygen, utfärdade den 22 juni 1940 av pensionatsinnehavarna Martina Pettersson och fru A. Blomdahl, hade å deras pensionat funnits lediga, i det ena 4 rum med sammanlagt 8 bäddar och i det andra 2 möblerade rum. Priserna hade utgjort i Martina Petterssons pensionat, om förhyrning skedde för en månad, för ett stort rum med tre bäddar 4 kronor 50 öre per dag, för två stora rum med två bäddar 4 kronor per dag för vartdera rummet samt för ett rum med en bädd 2 kronor per dag. Priset för de båda den 1 juni 1940 hyreslediga möblerade rummen i Blomdahls pensionat hade varit 1 krona per dag och rum, men 1 krona 50 öre per dag, om rummen skulle förses med ytterligare en bädd. På sistnämnda pensionat bodde sedan ett par månader en överste och en fältveterinär. Effa Meijer uppgav bland annat, att möblerade enkelrum i förläggningsorten, med bästa läge betingade ett pris av 35 à 50, i allmänhet 40 kronor per månad,

att hon under vårens lopp förmedlat ett flertal sådana rum i orten samt att hon, enär hon våren 1940 förmedlat uthyrning av flera lägenheter där, liknande Stenvalls, ansåge sig äga tillräckligt god kännedom om prisläget i samhället för att kunna intyga att ett hyrespris av 200 kronor ingalunda kunde anses oskäligt.

Den av landsfogden i Kronobergs län verkställda utredningen rörande de rum som funnits lediga till uthyrning den 1 juni 1940 i närheten av ifrågavarande militärförläggning lämnade följande upplysningar.

Martina Pettersson uppgav: Hennes pensionat låge cirka 800 meter från militärförläggningen. Den 1 juni hade hon haft 4 rum med sammanlagt 8 bäddar lediga i enlighet med till Stenvall lämnat intyg. För kronans räkning hade hon icke haft några förfrågningar.

Fru A. Blomdahl berättade: Stjernquist hade någon gång i april månad för kronans räkning av henne förhyrt tre rum och hall å pensionatets tredje våning, vilka rum använts dels som bostad för två officerare och dels som expeditionslokal. Rummen vore möblerade. Den 31 maj hade en av officerarna rest och expeditionen hade då flyttats till en gård i närheten av pensionatet, varför två rum och hall stått lediga från detta datum. Det tredje rummet vore fortfarande förhyrt av kronan och beboddes av den förut nämnde översten. Någon förfrågan från några militärer om att hyra rummen hade sedan dess icke förekommit. Pensionatet vore beläget mitt emot militärförläggningen.

Fru Nelli Blomdahl, innehavare av ett pensionat i trakten, uppgav: Hon hade haft och innehade fortfarande ett rum ledigt å nedre botten med egen ingång. Rummet hade under en tid varit uthyrt till en sergeant, men hade varit ledigt sedan i början av maj månad. Hon hade icke fått någon förfrågan, huruvida hon hade några rum lediga den 1 juni. Hennes hus vore beläget cirka 200 meter från militärförläggningen.

I skrivelse den 12 juli 1940 lämnade militärområdesbefälhavaren följande upplysningar: Stjernquist tjänstgjorde vid hans stab som övrig auditör å rättsavdelningen med subalternofficers tjänsteställning. Larsson vore assistent å undervisnings- och själavårdsavdelningen, likaledes med subalternofficers tjänsteställning. Lissinger vore från och med den 1 januari 1940 konstituerad till landstormsfänrik. Stenvalls sommarvilla vore vid tidpunkten för skrivelsen tagen i anspråk som kvarter för två löjtnanter samt för Larsson och Lissinger.

Sedan tjänstförrättande militieombudsmannen beslutat anställa åtal mot Stjernquist, anförde han i en den 31 juli 1940 dagtecknad instruktion för vederbörande åklagare, efter en redogörelse för vad i målet förekommit, följande:

Rätten att tvångsvis taga egendom i anspråk för krigsmaktens behov eller eljest reglerades genom en serie lagar och andra författningar.

Enligt § 74 regeringsformen ägde Konungen, då rikets krigsmakt eller någon del därav ställdes på krigsfot, i den ordning, på det sätt och på de villkor samt med den skyldighet för staten till ersättning, som bestämdes i särskild av Konungen och riksdagen samfällt stiftad lag, låta av kommuner eller enskilda utfordra förnödenheter och tjänstbarheter, som kunde vara att i orten tillgå och som erfordrades för fyllande av sådana krigsmaktens oundgängliga behov, vilka icke på annat sätt kunde med tillräcklig skyndsamhet tillgodoses. Med stöd härav hade utfärdats bland annat lagen den 31 mars 1938, nr 87, angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslagen). Denna lag avsåge att tillgodose den tillfälliga och lokala militära behovstäckningen. Genom kungörelse den 5 april 1940, vilken omedelbart trätt i kraft, hade Kungl. Maj:t förordnat, att rätt till rekvisition jämlikt rekvisitionslagen skulle tillsvidare tillkomma vederbörande militära myndigheter (SFS 1940: 198).

I rekvisitionslagens 1 § stadgades att sedan förordnande enligt § 74 regeringsformen meddelats, att krigsmakten eller någon del därav skulle ställas på krigsfot, finge rekvisition äga rum. Gränserna för rekvisitionsrätten angåves genom samma ord som i regeringsformen. Rekvisitionslagen innehölle vidare stadgande (2 §), att genom rekvisition finge anskaffas eller tagas i anspråk bland annat kvarter. Byggnader som vore avsedda till kvarter finge tagas i anspråk allenast med nyttjanderätt. Kvarter skulle lämnas i mån av utrymme i tillgängliga hus och byggnader (3 §). Ersättning utginge icke för nyttjande av obegagnade byggnader, ej heller för kvarter; dock finge ersättning utgå med skäligt belopp om inkvartering påginge under så lång tid, att kvartervärden därigenom åsamkades särskilda kostnader eller avsevärda olägenheter (5 §). Hade skada eller avsevärd försämring uppkommit å förnödenhet, som tagits i anspråk med nyttjanderätt, lämnades skälig ersättning härför (9 §). Rätt att göra rekvisition tillkomme de militära myndigheter, åt vilka Konungen meddelade sådan rätt (1 §). Ersättning som icke skulle utgå efter taxa bestämdes i regel av en lokal värderingsnämnd (13 § i dess lydelse enligt lag den 31 maj 1940).

Genom en särskild förordning den 10 juni 1938, nr 304 (rekvisitionsförordning), hade närmare bestämmelser meddelats angående tillämpningen av rekvisitionslagen. Rätt att göra rekvisition tillkomme bland annat militärområdesbefälhavare (1 §). Vid rekvisition skulle iakttagas, att förnödenheter och tjänstbarheter, såvitt de militära fordringarna det medgåve, utfordrades från kommuner eller enskilda med hänsyn tagen till deras olika tillgång därå (5 §). Vid rekvisition av kvarter skulle angivas den tid under vilken det rekvirerade beräknades bliva taget i anspråk samt det antal personer för vilka kvarter skulle beredas (8 §). I mån av tillgång skulle kvartervärden tillhandahålla officerare och underofficerare sängplatser med sängkläder (14 §).

Av övriga lagar om förfoganderätt vore det särskilt en som i detta sammanhang vore av intresse, nämligen lagen den 22 juni 1939, nr 297, om förfogande i vissa fall över egendom för krigsmaktens beredskap (beredskapsförfogandelag). Denna lag avsåge liksom rekvisitionslagen huvudsakligen täc-

kandet av tillfälliga behov. Den kunde emellertid anlitas utan att mobilisering skett. Enligt en kungörelse den 26 augusti 1939, vilken omedelbart trätt i kraft, hade Kungl. Maj:t förordnat att bland annat de i 1 § första stycket a) beredskapsförfogandelagen upptagna bestämmelserna skulle omedelbart träda i tillämpning (SFS 1939: 573). I nyssnämnda lagrum stadgades att, där så prövades nödvändigt för tillgodoseende av beredskapen vid sådan del av krigsmakten som, utan att vara ställd på krigsfot, toges i anspråk för ändamål varom förmäldes i § 28 mom. 1 och § 36 mom. 2 värnpliktslagen, ägde Konungen förordna att då militär personals förläggning icke lämpligen kunde ske i de av det ifrågavarande förbandet regelmässigt använda lokalerna, ägare av rum för personal och annat, som vore oundgängligen erforderligt för tjänstens fullgörande och icke med tillräcklig skyndsamhet kunde på annat sätt anskaffas, skulle vara skyldiga att på anfordran av vederbörande militäre befälhavare tillhandahålla vad sålunda erfordrades. Anfordran som avsåges i 1 § första stycket a) skulle, där så lämpligen läte sig göra, i första hand riktas till den, som å orten dreve rörelse eller eljest mot ersättning tillhandaginge allmänheten med vad som vore ifråga. En motsvarande föreskrift funnes i 2 § första stycket i lagen den 17 juni 1932, nr 242, om skyldighet i vissa fall att tillhandahålla förnödenheter m. m. för ordningsmaktens behov.

Beredskapsförfogandelagen hade avlöst en lag av den 31 mars 1938, nr 88, om skyldighet i vissa fall att i fredstid tillhandahålla förnödenheter m. m. för krigsmaktens behov, den s. k. förnödenhetslagen. Denna lag hade i sin tur avfattats i nära anslutning till 1932 års nyssnämnda lag (se proposition 1938 nr 3 sid. 20). Beträffande ersättning för i anspråk tagen egendom stadgades såväl i 1932 års lag som i förnödenhetslagen att full ersättning skulle utgå (1 § första stycket i resp. lagar). Beredskapsförfogandelagens motsvarande föreskrift (6 § första stycket) innehölle, att ersättning för tillhandahållande av egendom enligt lagen utginge enligt de grunder, som vore stadgade i 7—10 §§ rekvisitionslagen. Däremot hade stadgandet i 5 § rekvisitionslagen, enligt vilket ersättning i vissa fall över huvud icke medgåves, ej inbegripits under hänvisningen (se propositionen 1939 nr 291 sid. 15). Den olikhet beträffande rätten till ersättning, som sålunda förelåge mellan rekvisitionslagen, å ena sidan, samt 1932 års lag och beredskapsförfogandelagen, å den andra, belystes av ett uttalande vid tillkomsten av 1932 års lag. I den proposition varigenom förslaget till sistnämnda lag förelades riksdagen anfördes (prop. 1932 nr 179 sid. 5): »En lagstiftning av förevarande art är tydligen att jämföra med expropriationslagstiftningen; i båda fallen anses ett allmänt intresse vara så starkt, att de enskilda göras skyldiga att till förmån för detta — mot full ersättning — avstå sin personliga egendom. Den rekvisitionslagstiftning, som hos oss träder i tillämpning vid krigstid, ligger principiellt på ett annat plan, bland annat på grund att rekvisition icke i alla fall förutsätter att full ersättning lämnas och således i viss mån innebär en slags beskattning av de enskilda.»

Genom ett kungl. brev den 23 februari 1940 hade Kungl. Maj:t förordnat bland annat, att envar, å vilken krigsavlöningsreglementet vore tillämpligt,

ägde å tjänstgöringsorten (krigsförläggningsorten) eller vid färd eller förrättning med trupp åtnjuta fri inkvartering eller förläggning genom kronans försorg. De närmare föreskrifter, som kunde finnas erforderliga för tillämpning av vad genom brevet blivit stadgat, skulle meddelas av de centrala förvaltningsmyndigheterna i samråd (se Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret 1940 A nr 13).

På grund av bestämmelserna i nyssnämnda kungl. brev hade arméförvaltningens intendentur- och civila departement samt sjukvårdsstyrelse den 19 juni 1940 föreskrivit bland annat: För inkvartering skulle icke tagas i anspråk större utrymme än som av förhållandena oundgängligen påkallades. Vid inkvarteringens ordnande tillämpades, därest icke särskilda skäl till annat föranledde, följande normer: för annan regementsofficer (än regementschef), kapten och såsom kompanichef tjänstgörande subalternofficer i allmänhet 1 rum samt för annan subalternofficer och för underofficer i allmänhet två i varje rum. Expeditionslokaler borde, då så läte sig göra, utnyttjas jämväl för förläggning. Därutöver hade nedanstående anvisningar utfärdats angående inkvartering under krigstjänstgöring: Inkvartering i hotell och pensionat borde endast undantagsvis ifrågakomma, då andra lämpliga inkvarteringsmöjligheter icke stode till buds. Ianspråktagande av rum hos enskilda borde, då så kunde ske, ordnas genom uppgörelse under hand. Vid underhandling om ersättning för utrymmen m. m. borde, om kvartervärd begärde gottgörelse enligt grunder, som med utgångspunkt från vad i det följande angives framstode såsom oskäliga, vederbörande erinras om möjligheten att genom rekvisitionsförfarande uttaga vad som erfordrades. Om uppgörelse ändock icke kunde träffas till skäligt pris, borde rekvisitionsförfarande tillämpas. Vid tillämpning av rekvisitionslagen erinrades om att ersättning för kvarter enligt 5 § första stycket nämnda lag som regel icke skulle utgå. I andra stycket sagda paragraf hade emellertid stadgats det undantag från regeln, att om inkvartering påginge under så lång tid, att kvartervärden därigenom åsamkades särskilda kostnader eller avsevärda olägenheter, ersättning dock finge utgå med skäligt belopp (se Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret 1940 A nr 44).

I sistnämnda meddelande nämndes, såsom exempel, vissa belopp som riksvärderingsnämnden fastställt. På landsbygden (varmed torde kunna likställas mindre samhällen) hade enligt dessa exempel fastställts ett ersättningsbelopp av 25 kronor per månad för möblerat rum med värme och lyse samt 1 bädd, samt i större samhällen för enkelrum i bostadslägenheter av äldre typ, icke utrustade med värmeledning, varmt vatten och badrum, högst 35 kronor per månad.

Vad som förekommit vid förhyrningen av Stenvalls sommarvilla syntes i flera avseenden anmärkningsvärt. Till en början torde det kunna sättas i fråga, huruvida det överhuvud taget varit nödvändigt att för kronans räkning taga villan i anspråk. Det hade uppgivits att anledningen till att nytt kvarter skulle anskaffas åt fänrikarna Larsson och Stjernquist varit den, att deras

rum skolat användas för expeditionsändamål. Emellertid borde expeditionslokaler utnyttjas jämväl för förläggning. Att icke Stjernquist, som tillhört staben och tjänstgjort som auditör, kunnat förläggas i samma rum som förut även sedan det börjat användas såsom expeditionslokal, framginge icke av utredningen. Stjernquist hade vitsordat, att ett omöblerat rum funnits i närheten av förläggningen, vilket rum han för övrigt sedermera flyttat in i. Då regelmässigt två personer av fänriks grad skulle förläggas i gemensamt rum, skulle ytterligare utrymmen icke hava erfordrats. Om ytterligare ett rum skulle hava krävts, syntes av utredningen framgå att hyreslediga rum funnits tillgängliga utan att inkvartering å platsens pensionat behövt tillgripas. Givetvis borde — bortsett från hotellrum och pensionatsrum där prisnivån kunde spela in — rum som av innehavaren utbjödes till uthyrning tagas i anspråk före rum som innehavaren själv önskade disponera, där ej särskilda skäl motiverade annat. Rekvisitionsrätten avsåge ju endast täckande av sådana behov, vilka icke kunde på annat sätt tillgodoses med tillräcklig skyndsamhet. I överensstämmelse härmed torde också vederbörande befattningshavare böra göra sig underrättad om vilka rum som vore hyreslediga innan hänvändelse skedde till personer som icke önskade hyra ut. Det borde anmärkas att i det föreliggande fallet kvarter syntes hava kunnat förhyras åt de tre fänrikarna i ett närliggande pensionat för pris, som icke överstigit det med Stenvall avtalade. Den verkställda utredningen syntes dock icke giva tillräckligt stöd för, att det i och för sig varit felaktigt att söka förhyra rum i Stenvalls villa.

Vad anginge Stjernquists förhandlingar med Stenvall den 31 maj 1940 vore det ostridigt, att Stenvall förklarat sig villig att upplåta nödiga utrymmen åt kronan. Såvitt av handlingarna framginge har Stenvall därvid icke fordrat högre månadshyra än 100 kronor. Av utredningen syntes framgå att villans hyresvärde i öppna hyresmarknaden varit omkring 200 kronor i månaden. Vid sådant förhållande syntes det icke hava funnits skäl att på sätt som skett under förhandlingarna hänvisa till rekvisitionsförfarandet. Enligt de sedermera utfärdade anvisningarna rörande inkvartering under krigstjänstgöring borde erinran om rekvisitionsförfarandet göras, om vederbörande begärde ersättning efter grunder som framstode såsom oskäliga. Det borde i detta sammanhang framhållas, att den upplåtelse varom man underhandlat syntes hava gått åtskilligt utöver vad som kunnat tagas i anspråk med stöd av rekvisitionslagen. Då fråga varit om inkvartering av tre fänrikar syntes mera än två rum icke hava kunnat rekvireras, vartill kommit sängplatser och sängkläder. Av allt att döma hade det vid Stjernquists förhandlingar med Stenvall varit fråga om villan i dess helhet med undantag av ett rum och trädgården. Härmed överensstämde det upprättade hyreskontraktet. Enligt dess ordalag, vilka finge antagas överensstämma med vad Stjernquist betingat sig, skulle villan upplåtas i fullt möblerat och i övrigt beboeligt skick. Det undantagna rummet hade skolat användas till förvaringsplats och Stenvall hade ägt tillträde till villan allenast efter tillstånd av stabskommendanten. Om kronans anspråk i stället begränsats enligt

rekvisitionslagen hade måhända villan fortfarande kunnat begagnas av Stenvall såsom sommarbostad, särskilt om nödig hänsyn till hans behov tagits vid rummens disponerande.

Stenvall hade lämnat vissa uppgifter som tydde på att det åtminstone varit på tal, att endast vissa rum i villan skulle upplåtas åt kronan. Sålunda hade Stenvall påstått, att militärområdesbefälhavaren förklarat att de tre fänrikarna vore berättigade till var sitt rum, att därtill utvalts Stenvalls arbetsrum på nedre bottnen och två rum å andra våningen, samt att därvid nämnts ett hyresbelopp av 40 kronor i månaden för dessa tre möblerade rum. En uppgörelse i huvudsaklig överensstämmelse härmed syntes, om prisfrågan lämnades därhän, icke minst ur kronans synpunkt, hava varit en tillfredsställande lösning. Vem som bure ansvaret för att upplåtelsen till kronan kommit att omfatta mera än den bort, framginge ej av handlingarna. Militärområdesbefälhavaren hade förklarat att han godkänt de lokaler som Stenvall varit villig att till överenskommet pris ställa till förfogande. Vilka lokaler och vilket pris som avsåges med detta uttalande vore icke klart. Då något annat hyrespris än 80 kronor i månaden ej torde hava varit avtalat och detta pris avsett villan i dess helhet, ville det närmast synas som om militärområdesbefälhavaren godkänt upplåtelse av hela villan för 80 kronor i månaden. Mot den avtalade hyran syntes från kronans sida någon erinran i och för sig ej böra göras. Det vore synbarligen fråga om uthyrning under så lång tid att ersättning skulle utgå. Det vore emellertid anmärkningsvärt att annat kvarter anskaffats åt Stjernquist. Följden hade blivit att under den första tiden efter villans ianspråktagande för två fänrikar disponerats, icke såsom bort ske ett rum, utan större delen av en femrumsvilla, för vilken kronan betalat hyra med 80 kronor i månaden. Under åberopande av rekvisitionslagen hade man således åvägabragt en uppgörelse som icke överensstämt med lagens grunder och som dessutom syntes hava varit för kronan oförmånligt. I en den 12 juli 1940 dagtecknad handling hade upplysts, att Stenvalls villa då vore tagen i anspråk såsom kvarter för Larsson och Lissinger samt två löjtnanter. Vilken dag de båda löjtnanterna inflyttat i villan framginge icke av handlingarna. Det förefölle osannolikt att Stenvall kunnat äga befogad anledning att motsätta sig, att annan officer i stället för Stjernquist inflyttade i villan. Däremot gåve handlingarna icke stöd för antagande, att kronan ägt rätt att utan Stenvalls samtycke inkvartera flera personer i villan än som uppgivits vid förhandlingarna med Stenvall.

Det mest anmärkningsvärda i ärendet syntes vara Stjernquists försök att förvärva rätt för sin egen och Lissingers familj att vistas i villan. Av omständigheterna finge anses framgå att Stjernquist själv tagit upp denna fråga redan vid underhandlingarna den 31 maj 1940 samt att Stenvall motsatt sig att villan disponerades jämväl för familjernas räkning. I övrigt vore det icke klart vad som förekommit vid förhandlingarna i denna del; härom hade Stenvall och Stjernquist lämnat stridiga uppgifter. Enligt Stenvalls berättelse skulle Stjernquist till en början hava hävdat den meningen, att det utrymme som kronan ställt till en fänriks förfogande finge av denne dispo-

neras efter gottfinnande, men slutligen medgivit en merersättning av 10 kronor i månaden. Även på detta stadium skulle Stjernquist hava hänvisat till rekvisitionsförfarandet. Stjernquist hade bestritt att han på detta stadium hotat med eller ens nämnt något om rekvisitionsförfarande samt uppgivit att beträffande ersättningen endast avtalats, att den framdeles skulle bliva föremål för privat överenskommelse, därest frågan komme att aktualiseras. I övrigt syntes Stjernquists berättelse på denna punkt icke vara tydlig och fullständig. Det förefölle, särskilt i belysning av det följande, som om Stenvalls uppgifter i denna del förtjänade störst tilltro. I varje fall hade det genom Virdings berättelse blivit bestyrkt, att Stjernquist inför Stenvall hävdat den meningen, att de inkvarterade utan Stenvalls medgivande kunde låta sina familjer vistas i villan.

Enligt Stenvalls framställning hade han följande dag, den 1 juni, uppsökt militärområdesbefälhavaren och framhållit att den med Stjernquist träffade överenskommelsen innebure ett gynnande av enskildas intressen på statens bekostnad. Sedan Stjernquist tillkallats skulle denne i militärområdesbefälhavarens närvaro hava vidhållit sin åsikt om rätt för honom att låta familjen vistas i villan samt hotat att stämma Stenvall för avtalsbrott, om denne icke medgåve detta. Dessa Stenvalls uppgifter hade militärområdesbefälhavaren lämnat obestridda. Han hade uttryckligen vitsordat, att Stenvall förklarat att han ansåge det oriktigt att fänrikarnas familjer skulle få bo i lokaler som upplåtits åt dem av kronan, men förklarat sig villig att åt kronan upplåta erforderliga lokaler. Dessa knapphändiga uppgifter syntes tyda på, att ett avtal om familjernas vistande i villan redan förelåge, att Stenvalls missnöje hänförde sig till detta avtal samt att Stenvall icke framställt någon anmärkning mot den överenskomna upplåtelsen till kronan. Vid sådant förhållande måste det avtalsbrott varom det då varit fråga hava hänfört sig till ett brytande av den privata överenskommelsen.

Även på denna punkt hade Stjernquist lämnat uppgifter som strede mot Stenvalls och som kunde betecknas såsom otydliga och ofullständiga. Stjernquist hade uppgivit, att Stenvall förklarat att han icke ämnade stå vid gårdagens uppgörelse, och att Stjernquist i sådant sammanhang talat om stämning för avtalsbrott. Eftersom något avtal om merersättning för familjerna icke hade träffats kunde yttrandet icke hava gällt detta. Stjernquist hade emellertid i omedelbar anslutning härtill tillagt, att Stenvall till yttermera visso förklarat att han skulle ställa sådana villkor, att det bleve dem omöjligt att fullgöra dem. Detta sista måste uppenbarligen avse det privata avtalet och icke avtalet med kronan. Stjernquist hade tydligen icke varit behörig att avgöra frågan om åtgärder från kronans sida i anledning av förment avtalsbrott. Militärområdesbefälhavarens yttrande gåve icke något stöd för att militärområdesbefälhavaren ens ifrågasatt åtgärder mot Stenvall i anledning av avtalsbrott. Däremot syntes det, såsom förut nämnts, av militärområdesbefälhavarens yttrande framgå, att det mellan Stenvall och Stjernquist varit en kontrovers angående den privata överenskommelsen. Militärområdesbefälhavaren hade uppgivit, att han förklarat att rörande inkvarteringen av

familjerna borde ett privat avtal träffas mellan fänrikarna och hyresvärden, vilket avtal militärområdesbefälhavaren ansett sig icke böra taga befattning med. Denna inställning till kontroversen syntes icke väcka gensaga, därest militärområdesbefälhavaren utgått från att endast tre rum i villan skulle upplåtas åt kronan.

Om man däremot utginge från att alla disponibla rum i villan upplåtits åt kronan, och denna utgångspunkt hade tydligen Stjernquist haft, måste det betecknas såsom olämpligt att söka få familjerna inkvarterade i villan, särskilt som Stenvall motsatt sig detta. Skyldigheten att fullgöra rekvisitioner till krigsmakten vore ett i grundlag fastslaget åliggande av likartad natur som skattskyldigheten. Detta framträdde just vid rekvisition av kvarter, där full ersättning icke lämnades. Redan i regeringsformens stadgande om rekvisitionsrätt funnes uttalat, att rekvisition avsåge fyllandet av krigsmaktens behov. Vid en uppgörelse som — ehuru frivillig — tillkommit efter åberopandet av rekvisitionsbestämmelserna måste de för rekvisitionsrätten uppdragna gränserna beaktas och ett sammanblandande av krigsmaktens behov och enskildas intressen vore icke tillåtet. Det kunde icke anses i målet styrkt, att Stjernquist vid underhandlingarna med Stenvall sökt att under sken av upplåtelse till kronan tillgodose personliga önskemål. Däremot finge det anses utrett att Stjernquist vid dessa underhandlingar, redan vid de första förhandlingarna den 31 maj, icke tillräckligt klart hållit isär kronans rätt och sina egna intressen. Stjernquist hade uppenbarligen haft för avsikt att söka bereda sin familj vistelse i villan. Detta förhållande hade varit ägnat att inverka på de åtgärder Stjernquist vidtagit på tjänstens vägnar. Det syntes också antagligt att förhållandet inverkat på att kronans förhyrning av lokaler för fänrikarna fått den föreliggande lösningen, vilken icke kunde betecknas såsom tillfredsställande. Stjernquist hade ju själv uppgivit, att kontroversen med Stenvall gjort att han icke tagit det anskaffade kvarteret i besittning, och den verkliga konfliktanledningen syntes hava varit de privata underhandlingarna.

Vid fullgörande av sitt uppdrag att söka anskaffa kvarter för sig själv samt Larsson och Lissinger finge Stjernquist anses hava visat oskicklighet och oförstånd. De väsentliga anmärkningarna syntes kunna sammanfattas sålunda: Stjernquist hade icke ägnat tillbörlig uppmärksamhet däråt att inkvarteringen borde ordnas på sådant sätt att intrånget hos enskild icke bleve större än som oundgängligen krävdes, han hade utan tillräckliga skäl åberopat rekvisitionsförfarandet vid underhandlingarna med Stenvall och han hade vid dessa underhandlingar fört in personliga önskemål på ett sätt som varit ägnat att väcka den föreställningen, att han velat gynna enskilda intressen på statens bekostnad. Då det finge anses synnerligen angeläget, att det intrång som vållades ortsbefolkningen genom inkvartering av militär personal icke bleve större än som oundgängligen krävdes, samt Stjernquist icke medgivit att han gjort sig skyldig till klandervärt förfarande, funne tjänstförrättande militieombudsmannen sig icke kunna undgå att beivra det begångna tjänstefelet.

På grund härav uppdroge tjänstförrättande militieombudsmannen åt vederbörande åklagare att i laga ordning ställa Stjernquist under tilltal inför behörig domstol, varvid åklagaren borde påstå ansvar å Stjernquist jämlikt lag och sakens beskaffenhet. Åklagaren borde bereda Stenvall tillfälle att framställa de ersättningsyrkanden, vartill skäl kunde förefinnas.

* *
*

Sedan åtalsinstruktionen överlämnats till militärområdesbefälhavaren ställde krigsfiskalen E. Theorin Stjernquist under åtal vid fältkrigsrätten vid Södra militärområdets stab under yrkande å ansvar å honom jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för oskicklighet och oförstånd i fullgörande av tjänsteplikt i de av tjänstförrättande militieombudsmannen angivna hänseendena.

Stenvall inställde sig vid fältkrigsrätten men förde icke någon talan mot Stjernquist utom i fråga om rättegångskostnaderna.

Stjernquist bestred till alla delar de mot honom framställda ansvarsyrkandena.

Åtskillig utredning förebragtes vid fältkrigsrätten. Bl. a. uppgav militärområdesbefälhavaren, vilken hördes såsom vittne i målet, att han, sedan han erhållit del av det avtal som den 31 maj 1940 träffats mellan Stenvall och Stjernquist om förhyrandet av hela villan med undantag av ett rum och trädgård, godkänt avtalet och därför ansåge sig gentemot kronan ensam ansvarig för detsamma.

Fältkrigsrätten meddelade utslag i målet den 4 oktober 1940 och utlät sig därvid:

Enär det av Stjernquist enligt vederbörande militärområdesbefälhavares uppdrag och å hans vägnar den 31 maj 1940 träffade muntliga avtalet med Stenvall om förhyrande för kronans räkning av Stenvalls sommarvilla med undantag av ett rum och trädgården blivit påföljande dag godkänt av nämnde militärområdesbefälhavare samt Stjernquist härigenom fritagits från ansvar för avtalet och dess innehåll, prövade krigsrätten lagligt ogilla åklagarens mot Stjernquist förda talan på den grund, att av sagda sommarvilla skulle tagits i anspråk större lokalutrymmen än som oundgängligen erfordrats för kronans behov. Vidkommande därefter den mot Stjernquist förda talan om ansvar för det han i samband med förhandlingarna med Stenvall den 31 maj och 1 juni 1940 hänvisat till rekvisitionslagen samt avhandlat fråga om rätt för bland andra Stjernquist att efter privat avtal och mot särskild hyresersättning inrymma jämväl familjemedlemmar i den ifrågavarande sommarvillan funne krigsrätten, att även om erinringar tilläventyrs kunde göras mot lämpligheten av dessa Stjernquists inlägg i samband med förhandlingarna, hans förfarande härutinnan dock med hänsyn till i målet ådagalagda förhållanden icke kunde anses innefatta oförstånd eller oskicklighet i full-

görandet av tjänsteplikt; och prövade krigsrätten förty lagligt ogilla jämväl åklagarens ansvarsyrkanden i denna del. Vid denna utgång av målet skulle Stenvall själv vidkänna sina därå havda kostnader; och skulle ersättningen till tre på åklagarens begäran i målet hörda vittnen stanna på statsverket.

I skrivelse till krigsfiskalen den 8 oktober 1940 anmodade militieombudsmannen denne att i krigshovrätten överklaga utslaget under yrkande om bifall till den mot Stjernquist vid fältkrigsrätten förda talan.

Jämväl Stenvall anförde besvär.

Målet är beroende på krigshovrättens prövning.

19. Värnpliktig som erhållit viss tids uppskov med inställelse till värnpliktstjänstgöring vid mobilisering var, då beslutet om medgivande av uppskovet gavs, inkallad till tjänstgöring. På grund av att vederbörande rullföringsbefälhavare försummat att om uppskovsbeslutet underrätta det truppförband, vid vilket den värnpliktige tjänstgjorde, blev denne kvarhållen i tjänstgöring längre tid än som vederbort. Åtal mot rullföringsbefälhavaren för försummelsen.

I en den 29 december 1939 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anhöll mejeristen Per Arvid Svensson i Umeå om ersättning för den ekonomiska förlust han lidit därigenom att han viss tid fått fullgöra beredskapstjänstgöring vid Vaxholms kustartilleriregemente, ehuru han enligt meddelat uppskovsbeslut varit befriad från sådan tjänstgöring.

Sedan militieombudsmannen med anledning härav i skrivelse den 29 december 1939 till kommendanten i Vaxholms fästning anhållit, att denne ville låta verkställa samt inkomma med utredning ävensom avgiva utlåtande i ärendet, överlämnade kommendanten med skrivelse den 24 januari 1940 från chefen för Vaxholms kustartilleriregemente infordrad utredning.

Från Svensson, som bereddes tillfälle att avgiva påminnelser i ärendet, inkom därefter den 3 februari 1940 en skrift, vari Svensson bl. a. gjorde gällande, att den felaktiga tjänstgöringen berott på ett förbiseende av befälhavaren för Umeå södra rullföringsområde nr 69.

Sedan denne med anledning härav genom skrivelse den 3 februari 1940 av militieombudsmannen anmodats avgiva yttrande i ärendet, inkom den 17 februari 1940 från rullföringsbefälhavaren, majoren Gustaf Wilhelm Söderholm, sådant yttrande.

Av utredningen i ärendet framgick följande.

Svensson var anställd som förman hos Umeå mejeriaktiebolag. Såsom värnpliktig tillhörde Svensson årsklass 1936 och var tilldelad marinen i kustartilleritjänst (linjetjänst).

Den 30 augusti 1939 inryckte Svensson till 30 dagars repetitionsövning vid Vaxholms kustartilleriregemente.

På en av »I 20 Umeå Mejeriaktiebolag, Umeå» jämlikt uppskovskungörelsen den »12 juni 1931» gjord ansökan utfärdade chefen för Övre Norrlands trupper den 1 september 1939 uppskovssedel för Svensson vid mobilisering år 1939 och 1940 för 2 dagar. Enligt anteckning å uppskovssedeln avgick denna från stabsexpeditionen under nr H 410 samma dag som beslutet meddelades. Å Umeå södra rullföringsområdes expedition diarieförde den 4 september ett antal uppskovssedlar med sagda nummer.

I en den 18 september till befälhavaren för Umeå södra rullföringsområde inkommen skrift från Svensson anhöll denne om upplysning, huruvida han komme att kvarhållas i militärtjänst även efter repetitionsövningens slut och huruvida han i så fall på grund av sitt yrke kunde vinna befrielse från den fortsatta tjänstgöringen. Till svar härå meddelade Söderholm samma den 18 september, att några order om förlängd tjänstgöring ännu icke ankommit till rullföringsexpeditionen samt att Svensson hänvisades att, så länge han vore i tjänstgöring, i alla personliga eller värnpliktsärenden vända sig till befälet och icke till rullföringsexpeditionen.

Genom marinens generalorder den 28 september 1939 (nr 1074) bestämdes, att marinen i kustartilleritjänst tilldelade värnpliktiga i linjetjänst av bl. a. årsklass 1936 — med ordinarie utryckningsdag den 30 september efter dem i fredstid åliggande värnpliktstjänstgöring — tillsvidare skulle jämlikt värnpliktslagen § 28 kvarhållas i tjänst. I generalordern angavs, att beviljade uppskov vid allmän mobilisering jämlikt uppskovskungörelsen gällde tillsvidare beträffande nämnda värnpliktiga. På grund av denna generalorder fick Svensson kvarstanna i militärtjänst även efter den 30 september.

Enligt Söderholms uppgift inkom häftet B nr 162 av Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret, i vilket häfte generalordern nr 1074 införts, »ett antal dagar» efter den 30 september till rullföringsexpeditionen.

Svensson inlämnade den 21 oktober till vederbörande befälhavare en till Konungen ställd ansökan om hemförlovning från den på grund av nyssnämnda generalorder anbefallda tjänstgöringen. Denna ansökan avslogs av Kungl. Maj:t genom beslut den 6 november.

Den 18 december ankom från befälhavaren för Umeå södra rullföringsområde till Vaxholms kustartilleriregementes expedition meddelande om det för Svensson den 1 september beviljade uppskovet. Med anledning härav bestämdes genom regementsorder den 21 december, att Svensson skulle hemförlovas. Följande dag utryckte Svensson från militärtjänstgöringen.

Enligt det å rullföringsexpeditionen förda avgångsregistret avsändes anmälan om uppskovet den 16 december till Vaxholms kustartilleriregemente.

I sitt yttrande anförde Söderholm bl. a.:

Det avsevärda dröjsmålet med avsändandet av anmälan till Vaxholms kustartilleriregemente hade berott på den oerhörda överbelastning med arbete på rullföringsexpeditionen, som uppkommit vid inträdandet av förstärkt försvarsberedskap den 1 september och partiell mobilisering den 8 december

1939. Arbetskraften hade sedan långt tillbaka utgjorts endast av rullföringsbefälhavaren, ett rullföringsbiträde samt 1—2 värnpliktiga skrivbiträden. Att denna arbetskraft redan för normala fredsförhållanden prövats otillräcklig för att bemästra den år från år allt hastigare tillväxande arbetsbördan, framginge av det förhållandet, att efter utredning av arbetets omfattning chefen för armén gjort framställning om ökning av antalet rullföringsbiträden till två från och med kommande budgetår. Vid ovannämnda båda tillfällen hade rullföringsexpeditionen flera dygn i sträck varit överlupen av upplysningssökande värnpliktiga, under det andra sökt upplysning på telefon i den utsträckning apparaten medgivit. Rullföringsbefälhavaren och rullföringsbiträdet, vilka varit de enda, som kunnat giva sakkunniga upplysningar, hade helt måst ägna sig åt denna upplysningsverksamhet, en i telefon och en åt de tillstädeskomna. Något annat arbete hade dessa dagar varit omöjligt att utföra. Tiden hade knappast medgivit intagande av en eller annan måltid eller någon sömn. Ankomna handlingar hade hopat sig och tills vidare varken kunnat diarieföras eller handläggas. Med uppbjudande av yttersta förmåga hade personalen lyckats tillgodose behovet av upplysningar, så att, åtminstone vid det första tillfället, såvitt till Söderholms kännedom kommit, inga sådana missförhållanden behövt förekomma inom rullföringsexpeditionen, som dem vilka militieombudsmannen funnit skäl påtala på vissa håll. Den stora mängden hopade handlingar hade, sedan åtgärder för säkerställande av själva försvarsberedskapens, respektive mobiliseringens ostörda förlopp vidtagits, först så småningom kunnat avarbetas. Med den fortsatta ökade tillströmningen av handlingar från myndigheter och i synnerhet från värnpliktiga hade full reda i arbetet knappast kunnat hinna inträda från det ena tillfället till det andra. Att ett eller annat ärende under sådana förhållanden blivit fördröjt vida utöver vad under normala förhållanden vore rimligt hade varit fullständigt oundvikligt, särskilt som arbetsförmågan icke kunnat undgå att nedsättas på grund av påfrestningarna. Såsom framginge av uppskovskungörelsen vore uppskov enligt densamma att anse såsom en förmån eller rättighet för vissa verk eller företag, avseende att möjliggöra för dessa att fullfölja sådan verksamhet, som angåves i § 3 av samma kungörelse. Verket eller företaget utverkade uppskoven för något sitt eget ändamål och icke för något ändamål, som hänförde sig till den värnpliktiges personliga intressen. Den värnpliktige hade således genom uppskovet icke tillerkänts någon förmån, men väl hans arbetsgivare. Men den, som icke tillerkänts en förmån kunde icke med rättslig kraft ställa anspråk på ersättning för densammas uteblivande. Härav framginge, att klaganden saknade rättslig grund för sina ersättningsanspråk. Skulle likväl militieombudsmannen icke kunna ansluta sig till denna åsikt utan finna att klaganden hade rättsligt fog att framställa anspråk på ersättning, syntes ersättningsskyldigheten åligga statsverket och icke rullföringsbefälhavaren, eftersom statens organ på honom hopat en arbetsbörda, som det icke funnits möjlighet att i rätt tid och på rätt sätt avarbeta oaktat god vilja och anspännande av yttersta krafter. Omsorg hade också måst ägnas åt att icke överansträngningen framkallat ett sammanbrott

då hela verksamheten kommit att upphöra. Sakkunnig personal till ersättare hade nämligen icke funnits. Utan att närmare ingå på själva ersättningsanspråken kunde dock redan nu framhållas, att anmärkningar kunde göras både mot beloppet och beräkningsgrunden.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 12 mars 1940 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Enligt gällande uppskovskungörelse kunde uppskov med inställelse till värnpliktstjänstgöring vid mobilisering förekomma endast för sådana värnpliktiga, vilkas användning i civil sysselsättning vore oundgängligen nödvändig för att trygga statslivets jämna gång eller undvika mera allmänt kännbara rubbningar inom samhället eller för att upprätthålla verksamheten vid verk eller företag, som prövades vara av synnerlig vikt för rikets militära eller ekonomiska försvarsberedskap.

Då uppskov beviljades skedde detta alltså därför, att vederbörandes kvarstannande i civil tjänst ansåges vara av större värde för det allmänna än militär tjänstgöring. Det vore sålunda för det allmänna av stor vikt att beviljade uppskov iakttoges.

I uppskovskungörelsen stadgades därjämte bl. a. följande. Militär myndighet (truppförbandschef m. fl.), som träffat avtal med verk eller företag om tillhandahållandet vid mobilisering av förnödenheter för krigsmakten, finge, därest behovet av personal för avtalets fullgörande icke på annat sätt kunde tillgodoses, i den ordning Konungen i kommandoväg bestämde göra framställning om uppskov för härför oundgängligen erforderligt antal värnpliktiga. Uppskov för sådant ändamål finge beviljas för högst 14 dagar, räknat från och med första uppskovsdagen. Så snart uppskovssedel kommit rullföringsbefälhavare tillhanda skulle anteckning om medgivet uppskov göras å vederbörliga värnpliktskort samt därav i övrigt betingade åtgärder vidtagas. De närmare bestämmelser, som erfordrades för tillämpningen av uppskovskungörelsen, så ock de särskilda föreskrifter, som påkallades för att reglera förhållandena i fråga om uppskov vid partiell mobilisering eller vid mobilisering av landstormen, ävensom vid inkallelse av värnpliktiga till tjänstgöring jämlikt värnpliktslagen § 28 och § 36 mom. 2, meddelades av Konungen i kommandoväg.

I arméns generalorder den 19 juni 1939 (nr 1322) med rubriken »Anvisningar angående kortfristiga uppskov med inställelse till värnpliktstjänstgöring vid mobilisering m m för vissa värnpliktiga, anställda vid företag, med vilka militär myndighet (truppförbandschef m. fl.) träffat mobiliseringsavtal» bestämdes bland annat följande. Uppskov, som avsåges i generalordern, hade en varaktighet av ett mindre antal, högst 14 dagar, samt beviljades under år 1939 och gällde under åren 1939 och 1940. Uppskovsbeviljande myndighet vore rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap, som beviljade antingen individuellt uppskov enligt uppskovskungörelsen eller kollektivt uppskov för ett visst antal värnpliktiga inom ett eller flera militärområden. I

senare fall ankomme det på vederbörande chef för högre truppförband att avgöra, för vilka företag och befattningar uppskov skulle ifrågakomma samt att utfärda individuella uppskovssedlar för de värnpliktiga. Beträffande rullföringsbefälhavares granskning m. m. av mottagna uppskovssedlar iakttoges i tillämpliga delar bestämmelserna i uppskovskungörelsen. Vid annat slag av mobilisering än allmän ävensom vid inkallelse av värnpliktiga till tjänstgöring jämlikt värnpliktslagen § 28 och § 36 mom. 2 förordnade Kungl. Maj:t om uppskov skulle gälla. Vid sådant förordnande skulle samtliga uppskov gälla »tills vidare», oberoende av tidsbegränsningen. Tidsbegränsningen trädde i kraft först då första uppskovsdag bestämts.

Utredningen i ärendet gåve vid handen, att ehuru uppskovssedeln för Svensson inkommit till rullföringsexpeditionen någon av de första dagarna i september, troligen den 4, meddelande om det beviljade uppskovet först den 16 december från expeditionen avsänts till Vaxholms kustartilleriregemente samt att Svensson på grund av nämnda förhållande felaktigt fått fullgöra militärtjänstgöring under tiden från och med den 1 oktober till och med den 22 december 1939.

Enligt ovan återgivna stadganden hade det ålegat Söderholm att omedelbart göra anmälan om det för Svensson beviljade uppskovet till vederbörande truppförband. Om än Söderholms påstående, att den i samband med intagandet av förstärkt försvarsberedskap och partiell mobilisering starkt ökade arbetsbördan å rullföringsexpeditionen gjort det omöjligt att i rätt tid expediera vissa ärenden, vore riktigt, kunde nämnda omständighet dock icke godtagas såsom försvar för att avsändandet av anmälan om det beviljade uppskovet uppskjutits så lång tid som omkring tre och en halv månader. Att märka vore även att arbetsbördan icke hindrat Söderholm att den 18 september 1939 omgående besvara Svenssons ovan omförmälda förfrågan rörande sina tjänstgöringsförhållanden. Därest arbetsbördan gjort det nödvändigt att uppskjuta behandlingen av vissa ärenden till förmån för andra, hade Söderholm tydligen vid bestämmandet av vilka ärenden, som sålunda skulle uppskjutas, förfarit i hög grad omdömeslöst.

Med hänsyn till vad sålunda anförts funne militieombudsmannen Söderholms underlåtenhet att i rätt tid till vederbörande truppförband insända anmälan om det för Svensson beviljade uppskovet utgöra en tjänsteförsummelse av sådan art, att militieombudsmannen icke kunde underlåta att lagligen beivra densamma. Militieombudsmannen uppdroge därför åt ämbetet att vid Västerbottens regementes krigsrätt anhängiggöra och utföra åtal mot Söderholm för vad honom enligt det anförda låge till last samt därvid yrka ansvar å honom enligt lag och sakens beskaffenhet. Svensson borde genom ämbetets försorg underrättas om åtalet så att han bleve i tillfälle att mot Söderholm föra den skadeståndstalan för vilken han kunde anse sig hava fog.

* *
*

Med anledning av det erhållna uppdraget lät överkrigsfiskalsämbetet ställa Söderholm under tilltal vid Västerbottens regementes krigsrätt. Ansvar yrkades å Söderholm jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten. Svensson yrkade vid krigsrätten skadestånd av Söderholm med sammanlagt 580 kr. 75 öre enligt närmare angivna grunder.

Krigsrätten meddelade utslag i målet den 20 april 1940 och utlät sig därvid:

Enär det icke otvetydigt framginge av den i målet åberopade generalordern av den 19 juni 1939, nr 1322, med rubriken »Anvisningar angående kortfristiga uppskov med inställelse till värnpliktstjänstgöring vid mobilisering m. m. för vissa värnpliktiga anställda vid företag, med vilka militär myndighet (truppförbandschef m. fl.) träffat mobiliseringsavtal» att skyldighet förelegat för Söderholm i hans egenskap av rullföringsbefälhavare att översända i målet ifrågakomna uppskovssedel till chefen för Vaxholms kustartilleriregemente, samt icke heller av uppskovskungörelsen den 14 augusti 1937 framginge, att dylik skyldighet åvilat Söderholm, alltså prövade krigsrätten lagligt förklara den mot Söderholm i målet förda ansvars- och ersättningstalan icke kunna bifallas.

Från detta utslag som innefattade de militära krigsrättsledamöternas sammanstämmande mening voro krigsdomaren J. Wandén och auditören G. Åhlander skiljaktiga.

Åhlander anförde:

»I målet är utrett, att mejeristen Per Arvid Svensson, tillhörande årsklass 1936 och tilldelad marinen i kustartilleritjänst (linjetjänst), den 30 augusti 1939 inryckt till 30 dagars repetitionsövning vid Vaxholms kustartilleriregemente.

Vidare är i målet utrett, *att* chefen för Övre Norrlands trupper den 1 september 1939 på ansökan av Umeå Mejeriaktiebolag med stöd av uppskovskungörelsen 'den 12 juni 1931' utfärdat uppskovssedel för Svensson vid mobilisering 1939 och 1940 för 2 dagar, *att* denna uppskovssedel sagda den 1 september avsänts till Umeå södra rullföringsområdes expedition, för vilket rullföringsområde majoren Söderholm är befälhavare, *samt att* uppskovssedeln inkommit till rullföringsexpeditionen den 4 september 1939.

Genom marinens generalorder den 28 september 1939 (nr 1074) har visserligen bestämts, att marinen i kustartilleritjänst tilldelade värnpliktiga i linjetjänst av bl. a. årsklass 1936 — med ordinarie utryckning den 30 september 1939 efter dem i fredstid åliggande värnpliktstjänstgöring — tillsvidare skulle jämlikt värnpliktslagen § 28 kvarhållas i tjänst. Enligt denna generalorder har Svensson även efter den 30 september fått kvarstanna i militärtjänsten. Då i generalordern emellertid samtidigt angivits, att beviljade uppskov vid allmän mobilisering jämlikt uppskovskungörelsen skulle gälla beträffande ovannämnda värnpliktiga, samt av arméns generalorder den 19 juni 1939 (nr 1322) med rubriken 'Anvisningar angående kortfristiga uppskov med inställelse till värnpliktstjänstgöring vid mobilisering m. m. för vissa värnpliktiga, anställda vid företag, med vilka militär myndighet (truppförbandschef m. fl.) träffat mobiliseringsavtal', framgår att vid annat slag av mobilisering än allmän ävensom vid inkallelse av värnpliktiga till tjänstgöring jämlikt värnpliktslagen § 28 och § 36 mom. 2 samtliga uppskov skola gälla tillsvidare, oberoende av ovannämnda tidsbegränsning, finner jag det

uppenbart, att Svensson efter den 30 september 1939 avslutad fredstjänstgöring omedelbart bort hemförlovas.

Av bestämmelsen i 8 § 3 mom. i uppskovskungörelsen framgår, att därest värnpliktig, för vilken uppskov ifrågakommer, vid mobilisering fullgör värnpliktstjänstgöring, anmälan härom skall göras hos rullföringsbefälhavaren, som det åligger att, efter kontroll av riktigheten utav anmälningsuppgiften, ofördröjligen vidtaga åtgärder för den värnpliktiges hemförlovande till sin tjänst vid vederbörligt verk eller företag, varjämte det i 12 § 2 mom. 1 st. i sagda kungörelse stadgas, att, så snart uppskovssedel kommit rullföringsbefälhavare tillhanda, denne har att vidtaga därav betingade åtgärder.

Jag finner att det med stöd av berörda bestämmelser bort hava ålegat major Söderholm att utan onödigt dröjsmål översända Svenssons uppskovssedel till vederbörande truppförband eller i föreliggande fall till Vaxholms kustartilleriregemente. I målet är emellertid ostridigt, att Söderholm först den 16 december 1939 översänt ifrågavarande uppskovssedel till truppförbandet, med påföljd att Svensson först den 22 i samma månad hemförlovats från militärtjänsten.

På grund av vad sålunda anförts, finner jag Söderholm icke kunna undgå ansvar för tjänstefel. Med hänsyn till vad Söderholm i målet anfört finner jag dock synnerligen förmildrande omständigheter i målet föreligga.

Under åberopande av vad sålunda anförts prövar jag lagligt döma Söderholm att, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten, för försummelse i fullgörande av tjänsteplikt undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning i fyra dagar.

Vid denna utgång i ansvarsfrågan, och då målsägande Svensson ostridigt lidit skada genom kvarhållandet i miltärtjänsten, finner jag Söderholm icke kunna undgå att till Svensson utgiva ersättning för berörda skada.

Beträffande det yrkade skadeståndet är ostridigt, att Svensson under tiden 1 oktober—22 december 1939 gått förlustig den kontanta löneinkomst om fyrahundrasextiotvå kronor, som han under samma tid varit berättigad att uppbära hos Umeå mejeriaktiebolag. Svensson har medgivit att från berörda belopp får avräknas det belopp om 117 kronor, vilket Svensson under ovannämnda tid uppburit av kronan. Jag finner, att Söderholm jämväl för av Svensson åtnjuten förmån av fri beklädnad är berättigad att avräkna ett belopp om skäliga ansedda femtio kronor.

Vidkommande i målet av Svensson framställt yrkande om utbekommande av femton kronor 75 öre, utgörande ränteutlägg, finner jag, att Svensson i sådant hänseende endast kan berättigas utbekomma hälften av berörda belopp eller sju kronor 87 öre, eller m. a. o. den del av ränteutlägget, som belöper på den tid av ungefär tre månader, under vilka Svensson obehörigen kvarhållits i tjänsten.

Svensson har icke visat fog för sitt yrkande om ersättning med tvåhundratjugo kronor för kost och logi.

På grund av vad sålunda i skadeståndsfrågan anförts prövar jag på det sätt bifalla Svenssons i målet förda ersättningstalan, att jag förpliktar Söderholm att genast mot kvitto till Svensson utgiva trehundratvå kronor 87 öre.»

Wandén anförde:

»Jag finner, att Söderholm, som mottagit uppskovssedeln för Svensson den 4 september 1939, varit skyldig att ofördröjligen eller i varje fall före den 30 september 1939 översända uppskovssedeln till Kungl. Vaxholms kustartilleriregemente, där Svensson då till och med den 30 september fullgjorde honom i fredstid åliggande värnpliktstjänstgöring.

Då Söderholm först den 16 december 1939 översänt uppskovssedeln, har han således gjort sig skyldig till försummelse av sin tjänsteplikt och därigenom förorsakat, att Svensson efter den 30 september 1939 till och med den 22 december 1939 kvarhållits i en i generalorder den 28 september 1939 jämlikt 28 § värnpliktslagen anbefalld tjänstgöring, ehuru Svensson tillsvidare skolat åtnjuta uppskov med sådan tjänstgöring.

På grund av vad sålunda anförts prövar jag enligt 130 § i strafflagen för krigsmakten lagligt döma Söderholm att för den försummelse, till vilken han i sin tjänst som rullföringsbefälhavare gjort sig skyldig, undergå arrest utan bevakning i åtta dagar.

I skadeståndsfrågan är jag ense med auditören Åhlander.»

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 7 maj 1940 uppdrog militieombudsmannen åt ämbetet att i krigshovrätten anföra besvär över utslaget under yrkande att krigshovrätten måtte, med upphävande av krigsrättens utslag, bifalla den i målet förda ansvarstalan.

Målet är beroende på krigshovrättens prövning.

20. Sedan värnpliktiga under järnvägstransport utan tillstånd förtärt sin reservproviant eller del därav har batterichefen under hot att eljest anmäla förseelsen tvingat de värnpliktiga att (till uppenbart överpris) tillösa sig en ny portion av de livsmedel de förtärt.

I en den 17 februari 1940 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift framställde en värnpliktig förfrågan bland annat huruvida batterichef ägde rätt att tvinga en värnpliktig som borttappat sin reservproviant att av batterichefen till ockerpriser köpa sådan proviant, som batterichefen iordningställt av kronans bröd och choklad.

Med anledning av innehållet i skriften infordrade militieombudsmannen yttrande från chefen för Norrlands artilleriregemente, vilket förband den ifrågavarande värnpliktige tillhörde. Den 16 mars 1940 inkom regementschefen med det begärda yttrandet ävensom med yttrande av kaptenen E. Knutagård och divisionschefen majoren B. E. B. Kjellman.

Kaptenen Knutagård anförde därvid bland annat följande:

Vid utdelning av reservproviant i Östersund hade givits uttrycklig order till hela batteriet att reservprovianten icke finge tagas i anspråk utan särskild order, försåvitt icke sådana förhållanden vore för handen att det vore absolut nödvändigt för livets uppehälle, i vilket fall anmälan om att provianten måst tillgripas snarast skulle göras till befälet, för att omedelbart kunna ersättas. Vid visitation den 11 januari hade det visat sig att åtskilliga av manskapet förbrukat hela reservprovianten eller del därav. Detta hade i synnerhet varit fallet med den i reservprovianten ingående chokladportionen, som av ganska många hade »tappats». Vid närmare efterfrågan hade man emel-

lertid erkänt, att man ätit upp chokladen på resan från Östersund. Under resan hade erhållits utspisning första dagen vid två måltidsstationer, andra dagen vid en måltidsstation; dessutom hade transportlivsmedel utdelats. Något verkligt behov att tillgripa reservlivsmedel hade således icke förelegat även om det på grund av tågresans längd i viss mån kunde vara ursäktligt att så skett. Någon anmälan om förhållandet hade icke av någon verkställts. På grund av orderbrott hade sålunda samtliga bort anmälas till bestraffning. Då emellertid de värnpliktiga tillhört äldre årsklasser och reservlivsmedlen sällan utdelats under fredsövningar, hade vissa förmildrande omständigheter ansetts föreligga. Knutagård hade därför förfarit på följande sätt. Inför hela batteriet hade meddelats, att de som så önskade kunde få inköpa provianten till följande priser, nämligen för brödportion 50 öre, för chokladportion 1 krona och för arméportion 2 kronor. Priserna hade bestämts till dessa belopp för att fortsättningsvis förtaga lusten till för stor aptit på provianten (särskilt då chokladen). Samtidigt hade meddelats, att de som icke nästa dag kunde uppvisa reservprovianten skulle kallas till förhör för utredning om förlusten. Något tvång att inköpa reservprovianten hade sålunda icke förelegat utan hade det stått var och en fritt att efter eget gottfinnande antingen inköpa densamma eller kallas till förhör om förlustens uppkomst. Ingen hade begagnat sig av möjligheten att få förlusten utredd vid förhör. Vinsten av de influtna medlen (52 kronor) vid försäljningen skulle, sedan portionernas värde inlevererats till kronan, ingå i marketenterikassan och komme sålunda hela batteriets manskapspersonal till godo. Portionerna hade kunnat ordnas därigenom, att vid batteriet funnits ett visst överskott på choklad och bröd, beroende på att tilldelningen av proviant i allmänhet vid mobiliserade förband utginge med 10 procent utöver portionsstaten.

Majoren Kjellman anförde:

De av kaptenen Knutagård vidtagna åtgärderna syntes Kjellman vara i förevarande fall fullt motiverade. De värnpliktiga, som förtärt sin reservproviant, hade visserligen brutit mot givna order men med hänsyn till de omständigheter, varunder detta gjorts, ansåge Kjellman för sin del bestraffning icke vara nödvändig. Genom inlevererande till kronan av en summa motsvarande värdet av den förtärda provianten hade även statens intresse tillvaratagits.

För egen del anförde regementschefen:

Kaptenen Knutagård hade genom sitt förfarande överskridit sin befogenhet och hade underlåtit att på riktigt sätt beivra begångna förseelser. Som åtgärden kunde synas praktisk och som i det fall att densamma skulle upphävas samtliga felande måste ställas till ansvar för förstörande av kronans egendom syntes det regementschefen lämpligt att låta saken bero och tilldela Knutagård en varning.

Vad i ärendet förekommit föranledde militieombudsmannen att i skrivelse till regementschefen den 3 april 1940 göra följande uttalande:

Genom sitt förfarande hade kaptenen Knutagård överskridit sina befogen-

heter. Enligt tjänstgöringsreglementet för armén § 1 mom. 19 finge befälhavare icke lämna oanmärkt fel eller försummelse, som vare sig i eller utom tjänsten begås av underlydande. Ansåge han felet eller försummelsen fordra tillrättavisning eller straff, varom han icke själv ägde förordna, skulle han enligt samma moment ofördröjligen, skriftligen eller muntligen, anmäla förhållandet till egen eller den felandes närmaste befälhavare, som över den felande ägde tillrättavisningsrätt. Då sistnämnde befälhavare ansåge felet eller försummelsen icke kunna försonas med tillrättavisning och själv icke ägde bestraffningsrätt, skulle han föra anmälan vidare till den, som hade sådan. Knutagård hade själv uppgivit, att de värnpliktigas förseelse varit av den art att de värnpliktiga bort anmälas till bestraffning. Vid sådant förhållande hade Knutagård varit pliktig att låta det passerade komma till vederbörande högre befälhavares kännedom så att denne befälhavare blivit i tillfälle att avgöra, huruvida bestraffning skulle åläggas för förseelserna eller om det skulle få bero utan dylik åtgärd. Någon rätt att på egen hand företaga denna prövning hade Knutagård givetvis icke ägt. Emellertid ansåge militieombudsmannen Knutagårds förfarande i denna del, ehuru innebärande ett brott mot gällande bestämmelser, vara ett mindre allvarligt fel än hans åtgärd att genom hot om anmälan tvinga de värnpliktiga att till uppenbart överpris tillösa sig en ny portion av de livsmedel de förtärt eller av annan anledning icke kunnat redovisa. Denna åtgärd ansåge militieombudsmannen i och för sig vara av beskaffenhet att icke böra undgå bestraffning. Med hänsyn till de omständigheter under vilka Knutagårds förseelse blivit begången ansåge militieombudsmannen sig emellertid kunna ansluta sig till regementschefens förslag att Knutagård för densamma allenast meddelades tillrättavisning av varning.

Sedan regementschefen i skrivelse den 4 maj 1940 anmält att han givit Knutagård del av militieombudsmannens skrivelse samt tilldelat Knutagård varning för vad denne i ärendet låtit komma sig till last, beslöt militieombudsmannen den 10 i samma månad ej företaga vidare åtgärd med anledning av klagomålen.

21. Försummelser vid handläggning av uppskovsansökan.

Den 4 maj 1940 ingav värnpliktige nr 382 33/26 N. Husmark till sin kompaniexpedition en samma dag dagtecknad underdånig ansökan om uppskov tills vidare med militärtjänstgöringen. Den 7 juli 1940 återfick han ansökningen från expeditionen utan att densamma prövats. Med anledning av att ansökningen sålunda icke handlagts i vederbörlig ordning anförde Husmark klagomål hos militieombudsmannen.

Uti infordrat yttrande anförde tjf. chefen för vederbörande bataljon bland annat att Husmarks ansökan samma dag den inkommit till bataljonsstaben eller den 8 maj vidarebefordrats till vederbörande fördelningsträngstab, därifrån den, i samband med vissa förändringar i truppförbandens sammansättning i början av juli månad 1940, återställts obehandlad till bataljonsstaben med förmälan att man trots upprepade påstötningar hos vederbörande depå, Göta trängkårs depå, icke kunnat erhålla utdrag ur värnpliktskort angående Husmark och av denna anledning icke kunnat vidarebefordra dennes ansökan.

Tjf. chefen för Göta trängkårs depå vitsordade i avgivet yttrande att anhållan om utdrag ur värnpliktskort angående Husmark inkommit till depån den 13 maj 1940. Svar hade avgått den 15 maj, men därvid hade icke det begärda utdraget medföljt. Chefen för depåns personalavdelning hade ansett sig äga stöd för ett sådant tillvägagångssätt i en kårorder, som föreskreve att om dylikt utdrag icke utan betydande tidsutdräkt kunde anskaffas genom vederbörligt truppförband skulle å ansökan eller i yttrande över ansökan angivas vederbörande mobiliseringsdepå (hemortsmyndighet) samt fullständigt identitets- och värnpliktsnummer. Man hade å depån förutsatt att även fördelningsträngen ägde kännedom om denna föreskrift.

Sedan tjänstförrättande militieombudsmannen, med översändande av handlingarna i ärendet, i skrivelse till arméfördelningschefen den 20 juli 1940 anhållit att denne ville inkomma med yttrande av den befattningshavare som i fördelningsstaben haft att handlägga uppskovsärendet, inkom fördelningsträngchefen den 13 augusti 1940 med yttrande av föredraganden i personalärenden vid fördelningsträngstaben, fänriken B. Mattsson ävensom med eget yttrande.

Fänriken Mattsson anförde därvid bland annat följande:

Husmarks ansökan hade inkommit till fördelningsträngstaben den 8 maj. Den hade icke diarieförts utan endast försetts med en blyertsanteckning om dagen då den inkommit samt hade lagts i en pärm med påskriften »under behandling». Den 10 maj hade från Göta trängkårs depå rekvirerats utdrag ur värnpliktskort för bland andra Husmark. Den 17 maj hade från depån inkommit en skrivelse, vid vilken de begärda utdragen dock icke fogats. I skrivelsen hade anförts, att man i stället för att betunga depåns personalavdelning med dylika rekvisitioner i största möjliga utsträckning borde iakttaga bestämmelserna beträffande beviljande av tjänstledighet för vårbruk, varvid hänvisades till en hemlig högkvartersorder. Fördelningsträngchefen hade med anledning därav funnit sig föranlåten att tillskriva depåchefen med begäran om utredning varför begärda kort icke tillställts fördelningsträngstaben. Någon tid därefter hade flertalet av de rekvirerade korten kommit, dock icke Husmarks. Just under denna tid hade fördelningsträngstabens personaldetalj varit överhopad med ansökningar om uppskov med eller befrielse från militärtjänstgöring m. m. Med den ringa tillgången på expeditionspersonal och framför allt på van sådan hade för ärendenas behandling åtgått betydligt längre tid än som under andra förhållan-

den kanske kunnat anses behövligt. Anhopningen av ansökningar hade förorsakat att förnyad begäran om utdrag ur värnpliktskort för Husmark icke framställts. Husmarks ansökan hade lagts åsido av Mattsson, som varit förvissad om att kortet skulle komma så snart personalavdelningen vid depån kunde effektuera rekvisitionen. Mot slutet av juni månad hade ingått order om avtransport för vissa delar av fördelningsträngen och med anledning därav hade Mattsson sett sig nödsakad att överlämna en del handlingar, bland dem Husmarks ansökan, till bataljonschefen till vidare behandling. Detta hade skett den 30 juni. Vid överlämnandet hade handlingarna icke föredragits för fördelningsträngchefen, vilket berott på att de icke varit fullständiga eller i övrigt fullt förberedda.

För egen del redogjorde fördelningsträngchefen för de åtgärder han vidtagit för att påskynda expedierandet av begärda utdrag från Göta trängkårs depå. Fördelningsträngchefen framhöll att då handlingarna i Husmarks ärende icke föredragits för honom, han icke kunnat utöva något inflytande på ärendets handläggning. Sedan han omnämnt att antalet diarieförda personalärenden under månaderna maj och juni utgjort c:a 1 200 tillade han:

Det vore att beklaga, att ärendet blivit handlagt på sätt som skett. Under de särskilda förhållanden, som rått vid krigsorganiserade förband, torde emellertid ett eller annat olycksfall av dylik art knappast hava kunnat undvikas. Någon skada torde Husmark icke hava lidit, enär de skäl för hemförlovning, vilka tidigare anförts i till fördelningsträngchefen ställda ansökningar härom, varit av den art, att de med största sannolikhet icke under dåvarande förhållanden föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

På grund av vad fördelningsträngchefen anfört fann militieombudsmannen sig föranlåten att infordra förnyat yttrande från chefen för Göta trängkårs depå, därvid militieombudsmannen begärde uppgift rörande de hinder som mött att utan betydande tidsutdräkt till fördelningsträngchefen expediera begärt utdrag av värnpliktskort rörande Husmark.

I sitt svar anförde depåchefen, att den avdelning av depåexpeditionen som haft att expediera ärenden av ifrågavarande art under de första veckorna av sin tillkomst haft att arbeta under synnerligen svåra förhållanden, vilket gjort att hinder oavbrutet förelegat för snabb expediering av bland annat begärda utdrag ur värnpliktskort. Vidare förklarade depåchefen sig vilja framhålla att denna depåorganisation saknade motsvarighet i fred samt att den därvid kommenderade personalen näppeligen förrän efter lång tid kunnat bibringas sådan rutin att tjänsten kunde anses fortlöpa friktionsfritt.

I skrivelse den 31 augusti 1940 till chefen för armén anhöll militieombudsmannen, med översändande av handlingarna i ärendet, om dennes utlåtande däri. Militieombudsmannen anförde därvid bland annat:

Militieombudsmannen funne det anmärkningsvärt att organisatoriska förhållanden vid depån skulle hava kunnat hindra expedierandet av begärt utdrag till fältförbandet. Visserligen saknade, såsom depåchefen framhål-

lit, depåorganisationen i nu berörda delar motsvarighet i fred, men man torde dock hava anledning att antaga att organisationen planerats med tanke på de uppgifter som under mobiliseringsförhållanden komme att åvila densamma. Depåchefens hänvisning till de organisatoriska förhållandena syntes under denna förutsättning icke vara hållbar. Skulle man däremot nödgas godtaga den av depåchefen lämnade förklaringen, innebure detta en kritik av mobiliseringsplanerna.

Chefens för armén utlåtande innehöll i nu ifrågavarande del följande:

Chefen för armén kunde, i den mån de organisatoriska förhållandena vid Göta trängkårs depå varit beroende av från högre myndighet utfärdade sammansättningsplaner (mobiliseringsplaner), icke dela den uppfattning, som kommit till uttryck i depåchefens yttrande att de organisatoriska förhållandena vid depån skulle omöjliggöra expedierandet av begärda utdrag ur värnpliktskort. Utan hinder av gällande sammansättningsplan för depån ägde nämligen depåchefen självfallet, då så bedömdes erforderligt, tillfälligt taga extra arbetskraft i anspråk ur honom underlydande förband. Även om det måste erkännas att frekvensen av s. k. »värnpliktsärenden» varit opåräknat stor under rådande förstärkt försvarsberedskap och mobilisering, kunde av depåchefen avgivet yttrande i vad avsåge de organisatoriska svårigheterna därför icke anses bärande.

I skrivelse till fördelningsträngchefen den 15 oktober 1940 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Militieombudsmannen ansåge sig för egen del böra i fråga om depåmyndigheternas handläggning av förevarande ärende ansluta sig till vad chefen för armén anfört. Det syntes militieombudsmannen emellertid därjämte uppenbart, vad anginge ärendets handläggning vid fördelningsträngstaben, att vederbörande föredragande, fänriken Mattsson, icke ägt att under de förhandenvarande omständigheterna underlåta att för fördelningsträngchefen framlägga ärendet i dess ofullständiga skick så att nämnde chef blivit satt i tillfälle att besluta huru däri borde vidare förfaras och därigenom övertaga ansvaret för ärendets handläggning vid staben. Då ansvaret för denna försummelse tydligen icke kunde undanröjas genom att jämväl handläggningen vid depån varit onöjaktig, och då försummelsen vållat dröjsmål med handläggningen av Husmarks ansökan, hade militieombudsmannen icke ansett sig kunna låta bero vid vad i ärendet förekommit. Då det å andra sidan icke vore erforderligt att påkalla krigsrätts prövning av Mattssons ansvar hade militieombudsmannen velat hos fördelningsträngchefen, som syntes äga den disciplinära bestraffningsrätten över Mattsson, anmäla Mattsson till erhållande av bestraffning eller tillrättavisning.

Innehållet i chefens för armén ovan återgivna utlåtande bragtes av militieombudsmannen jämväl till chefens för Göta trängkårs depå kännedom.

Fördelningsträngchefen anmälde i skrivelse den 21 oktober 1940 att han ålagt fänriken Mattsson disciplinstraff av arrest utan bevakning i två dagar för de försummelser, vartill Mattsson gjort sig skyldig i samband med handläggningen av Husmarks underdåniga ansökan om uppskov med militärtjänstgöring.

Bestraffningsbeslutet blev icke överklagat.

22. Åtal mot kompaniadjutant för försummelse vid handläggning av ansökan om hemförlovning från beredskapstjänstgöring (underlåtenhet att föredraga ansökningen för kompanichefen).

Uti en den 29 juli 1940 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige furiren nr 13220 B. Ålander följande:

Ålander hade tjänstgjort såsom värnpliktig furir vid ett av Svea livgarde uppsatt kompani och hade under denna tjänstgöring den 7 juli 1940 ingivit en ansökan om hemförlovning från beredskapstjänstgöring från och med den 1 augusti 1940. Ansökningen hade diarieförts den 8 juli. Den 10 juli hade Ålander överförts till ett fältförband. Den 26 i sistnämnda månad hade Ålander från sitt förra förband erhållit en skrivelse av följande lydelse: »Översänder härmed den av Eder inlämnade ansökan om hemförlovning. Det har varit mig omöjligt att anskaffa utdrag av värnpliktskort, och detta har gjort att ansökan ej kunnat behandlas. Föreslår att på nytt söka hemförlovning hos Eder kompch. Stockholm den $^{25}/_{7}$ 1940, F. Andersson Kompadj.» Då av Ålanders ansökan otvetydigt framginge, att den fordrade snabb behandling, enär däri begärdes hemförlovning från och med den 1 augusti, ansåge Ålander att vederbörande gjort sig skyldig till felaktigt förfarande. Då dessutom fältförbandets värnpliktskort förvarats i Stockholm å regementet, syntes svårigheterna att anskaffa utdrag av värnpliktskort ej hava varit oöverstigliga. Då ärendets försenade behandling vållat avbräck för Ålander, anhölle han att militieombudsmannen måtte vidtaga åtgärder mot de felande.

Sedan tjänstförrättande militieombudsmannen i skrivelse till chefen för regementets depå den 31 juli 1940 infordrat utredning och yttrande i ärendet inkom depåchefen den 15 augusti 1940 med ett den 13 i samma månad dagtecknat yttrande därvid fogats dels yttrande av kompaniadjutanten, sergeanten F. Andersson dels ock ett protokoll vid ett förhör med viss vid depåförbandet tjänstgörande personal.

Sergeanten Andersson anförde bland annat följande:

Ålanders ansökan hade inlämnats den 8 juli 1940, vilken dag den diarieförts. Ansökningen hade icke kunnat behandlas omedelbart, enär värnpliktskort för Ålander saknats. Den 9 juli hade Ålanders värnpliktskort rekvire-

rats från regementet och förmodligen hade en värnpliktig, nr 2097 45/32 Ehnlund, som tjänstgjort såsom ordonnans och i dylika fall brukat anlitas, sänts med rekvisitionen. Kortet hade icke anträffats den 9 juli, varför antagligen ett nytt försök gjorts efter ett par dagar, den 12 eller den 13 juli. Huruvida vid den sista efterforskningen samtliga expeditioner inom regementet ävensom rullföringsexpeditionen tillfrågats, kunde Andersson icke angiva. Tiden den 3—den 13 juli hade varit mycket arbetsam för Andersson och värnpliktige nr 151 24/31 Schögarne, som handhaft värnpliktskort och böcker och skött allt i fråga om redovisning av personal m. m., enär kompaniet haft att lämna personal till ett stort antal fältförband. Arbetet härmed hade tagit Anderssons tid helt i anspråk. Enär ersättning av personal till fältförband varit huvuduppgiften för hans kompani syntes det honom försvarligt att detta icke åsidosatts för andra, mindre väsentliga göromål. Den 13 juli hade Andersson avlämnat expeditionen till sergeanten Nöjdh, enär Andersson erhållit tjänstledighet under tiden den 15—den 21 juli. Andersson hade härvid till Nöjdh överlämnat även en del papper som ej varit handlagda, bland dessa säkerligen även Ålanders ansökan. Schögarne hade fått order av Andersson att ofördröjligen rekvirera alla saknade värnpliktskort. Andersson hade återinträtt i tjänst den 22 juli. Expeditionen hade då flyttats till annan lokal. Att Ålanders ansökan fortfarande legat kvar å expeditionen hade Andersson icke vetat, ej heller hade den legat bland andra obehandlade papper, vilka förvarats på vanlig plats. Den 24 eller den 25 juli hade Andersson gjort en grundlig inventering av alla papper å expeditionen, varvid Andersson funnit Ålanders ansökan. Efter ett samtal med Schögarne, varvid befunnits att Ålanders kort fortfarande saknats, hade Andersson ofördröjligen skickat ansökningen till Ålander, eftersom enligt Anderssons uppfattning ansökningen ju måst gå genom det kompani, där Ålander dåmera tjänstgjorde. Att Ålanders värnpliktskort förvarats å en avdelning vid regementet såsom uppgivits i Ålanders skrivelse hade Andersson aldrig antagit, enär Ålander inryckt till tjänstgöring i civil klädsel, inkallad i vanlig ordning. Andersson ville tillägga att det ofta varit svårt, ja hart när omöjligt att erhålla rekvirerade värnpliktskort.

Andersson tillade vid förhör, bland annat, att han av kompanichefen erhållit order om att ansökningar skulle vara vederbörligen inregistrerade och kompletterade innan de föredroges samt att genom en depåorder anbefallts att till uppskovsansökningar skulle fogas utdrag ur värnpliktskort. Han medgav emellertid därjämte att han hade bort föredraga ärendet för kompanichefen innan ansökningen återsänts till Ålander.

Sergeanten Nöjdh uppgav vid förhör att han icke kunde erinra sig att Ålanders ansökan varit på tal vid expeditionens överlämnande och att han icke sett ansökningen bland de av honom mottagna handlingarna.

Värnpliktige Schögarne uppgav, att han icke kunde erinra sig Ålanders ansökan.

Kompanichefen anförde i ett särskilt yttrande:

Det syntes som om Andersson bort dels hava föredragit ärendet för kompanichefen, då svårighet att anskaffa värnpliktskortet visat sig, trots att ansökningshandlingen ej varit komplett, dels hava ytterligare efterforskat kortet å regementet, dels ock hava särskilt påpekat för sergeanten Nöjdh, att ärendet icke varit färdigbehandlat. Ehuru beklaglig vore händelsen enligt kompanichefens uppfattning förklarlig. Tidvis hade kompaniexpeditionen varit överhopad med arbete och det hade blivit nödvändigt att vissa ärenden för tillfället lagts åt sidan. Att detta ärende blivit till synes onödigt länge försenat, hade i viss mån berott på att värnpliktskortet förvarats å en expedition, där Andersson ej haft anledning förmoda, att det skulle finnas vid tidpunkten för Ålanders inryckning.

För egen del anförde depåchefen följande:

Andersson syntes icke hava i tid föredragit ärendet för kompanichefen och överlämningen mellan Andersson och Nöjdh syntes hava varit bristfällig, eftersom Ålanders ansökan icke uppmärksammats. Av utredningen framginge, att värnpliktskortet, av vilket utdrag skulle bifogas Ålanders ansökan, efterforskats på flera expeditioner, där det ej förvarats. Detta hade säkerligen skett i den vällovliga avsikten att snabbt få reda på kortet. För i tjänst varande värnpliktiga skulle emellertid eljest värnpliktskort rekvireras hos en bestämd sektion, som i sin tur införskaffade värnpliktskort från rullföringsexpeditioner o. s. v. Kompaniadjutanten vid ett etappförband sådant som det nu ifrågavarande hade en mycket stor arbetsbörda, förutom genom kompaniets personalersättningsverksamhet, även på grund av den stora personalstyrkan. Ålander hade så sent som i maj 1940 ingivit ansökan om uppskov, vilken den 17 juni 1940 avslagits. Vad den nya ansökningen innehållit kände depåchefen icke, men då Kungl. Maj:t så sent som den 17 juni 1940 avslagit en framställning, syntes ändring i beslutet icke hava kunnat påräknas om icke särskilda förhållanden därtill föranlett. På grund av bland annat det omfattande arbetet vid kompaniet i fråga föresloge depåchefen att det finge bero vid vad i ärendet förekommit.

I skrivelse till depåchefen den 28 augusti 1940 anförde militieombudsmannen, efter redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Av utredningen framginge att sedan Ålander den 7 eller den 8 juli 1940 ingivit en underdånig ansökan om hemförlovning från militärtjänstgöring ansökningen blivit liggande å vederbörande kompaniexpedition i avvaktan på att den skulle bliva fullständigad med utdrag ur värnpliktskort för Ålander samt att Andersson, som tjänstgjort såsom kompaniadjutant vid ifrågavarande förband, den 25 i samma månad återsänt den icke behandlade ansökningen till Ålander, som under tiden kommit att tillhöra ett annat förband. Oavsett vad Andersson till försvar för sitt tillvägagångssätt anfört hade han uppenbarligen gjort sig skyldig till oförstånd och försummelse i sin tjänst genom att låta ansökningen under så avsevärd tid bliva liggande å

expeditionen utan att föredraga densamma för sin kompanichef och därigenom sätta denne i stånd att besluta huru med ansökningen borde förfaras. Det tjänstefel, vartill Andersson sålunda gjort sig skyldig, ansåge militieombudsmannen vara av sådan beskaffenhet att detsamma icke borde undgå laga beivran. Då det emellertid icke syntes behöva bringas under krigsdomstols prövning hade militieombudsmannen velat överlämna ärendet till depåchefen som ägde disciplinär bestraffningsrätt över Andersson.

I skrivelse den 10 september 1940 meddelade regementschefen att han, enär Andersson underlåtit att i tid verkställa föredragning av ifrågavarande ärende inför kompanichefen, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för försummelse i fullgörande av tjänsteplikt ålagt Andersson arrest utan bevakning i två dagar.

Bestraffningsbeslutet blev icke överklagat.

23. Försummelse av expeditionsofficer att för vederbörande beslutande chef anmäla visst ärende.

Av handlingar som från Sture R. Jönssons advokatbyrå i Lund insänts till militieombudsmansexpeditionen framgick följande:

Den 3 september 1940 sände byrån såsom ombud för en begravningsbyrå i Lund till kaptenen i Svea artilleriregementes reserv E. Ramm-Ericsson ett kravbrev å 80 kronor jämte därtill hörande räkning från begravningsbyrån. Brevet sändes under viss fältpostadress. Den 10 september erhöll advokatbyrån följande svar från Ramm-Ericsson: »Firma Sture Jönssons Advokatbyrå, Lund. Emottagit Edert brev av den 3 ds (obs feladresserat) ang. Johanssons begravningsbyrå. Vad avser detta? E. Ramm-Ericsson.» På grund av svarets avfattning uttog advokatbyrån omedelbart stämning å Ramm-Ericsson till rådshusrätten i Lund den 23 september. För delgivning av stämningen sändes denna den 11 september i rekommenderat brev under vederbörande fördelningsstabs fältpostadress jämte följande till stabschefen ställda brev:

»Härmed hava vi äran anhålla, att Ni ville ombesörja delgivning av bifogade stämning med kaptenen E. Ramm-Ericsson.

Originalstämningen försedd med bevis om delgivningen, som skall ske genom stämningsman, vars behörighet skall angivas under hans namn, torde få emotses under postförskott å kostnaderna.»

Då delgivningsbevis icke inkom avsändes en erinran om delgivningsframställningen den 18 september under samma adress. Då ännu den 25 september intet avhörts i ärendet anmälde advokatbyrån vad som förekommit till militieombudsmannen under anhållan att, därest saken föranledde någon åtgärd, erhålla tillfälle att framställa skadeståndsanspråk.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse den 27 september 1940 anhållit att fördelningschefen ville inkomma med yttrande i ärendet, anförde fördelningschefen i en den 14 oktober 1940 dagtecknad skrivelse:

Advokatbyråns brev av den 11 och den 18 september 1940 hade icke föredragits för fördelningschefen eller stabschefen, ej heller hade någondera av dem på annat sätt än genom militieombudsmannens skrivelse fått del av deras innehåll. Det första brevet hade den 14 september mottagits av expeditionsofficeren, kaptenen på övergångsstat vid Södermanlands regemente O. G. P. T. Dyrssen, som underlåtit att föredraga det. Som skäl härtill hade Dyrssen uppgivit, att enär Ramm-Ericsson redan den 15 september skulle avresa på kommendering till annan ort och därefter på tjänstledighet, det vore uteslutet att i laga ordning kunna delgiva honom stämningen före rådhusrättens sammanträde. Han hade därför nöjt sig med att visa den första skrivelsen och stämningen för Ramm-Ericsson, som enligt vad Dyrssen uppgivit förklarat sig skola »ordna saken snarast möjligt». Båda skrivelserna hade Dyrssen behållit utan att diarieföra dem. Enligt för stabstjänsten vid fördelningen utfärdad instruktion ägde expeditionsofficeren att uppvisa viktiga inkommande tjänstemeddelanden för stabschefen och mindre viktiga för vederbörande avdelnings- eller sektionschef. Oaktat advokatbyråns skrivelser icke kunde betraktas som tjänstemeddelanden hade Dyrssen likväl på grund av deras innehåll bort uppvisa dem för stabschefen. Genom sin uraktlåtenhet i detta hänseende hade han enligt fördelningschefens åsikt gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse. Advokatbyrån hade hos fördelningschefen begärt stämningsdelgivning med Ramm-Ericsson genom av fördelningschefen anskaffad stämningsman, vars behörighet särskilt skulle styrkas. Någon skyldighet för fördelningschefen att biträda med dylik handräckning funnes fördelningschefen veterligen icke, såvida icke skrivelsen komme fördelningschefen tillhanda i föreskriven tjänsteväg, d. v. s. genom försvarsstabens delgivningsdetalj. Därest begäran om stämningsdelgivning föredragits för fördelningschefen i rätt tid, hade fördelningschefen sannolikt förfarit så, att han meddelat Ramm-Ericsson innehållet i det första brevet och samtidigt underrättat advokatbyrån om föreskriven väg för handläggning av ett sådant ärende. Enär advokatbyrån icke kunde påfordra den begärda stämningsdelgivningen, saknade den även rätt till varje som helst skadestånd av fördelningschefen eller av Dyrssen. I avvaktan på militieombudsmannens beslut hade fördelningschefen tills vidare icke vidtagit någon bestraffningsåtgärd mot Dyrssen.

Sedan militieombudsmannen beslutat anställa åtal mot Dyrssen för ifrågavarande tjänsteförsummelse, anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande i en den 24 oktober 1940 dagtecknad till fördelningschefen översänd instruktion för vederbörande åklagare:

Såsom fördelningschefen i sitt yttrande framhållit hade advokatbyrån bort framställa sin begäran om stämningens delgivning med Ramm-Ericsson till

försvarsstabens delgivningsdetalj och icke till fördelningsstaben. Oberoende av att advokatbyråns framställning sålunda icke gjorts i föreskriven ordning hade det emellertid ålegat Dyrssen i hans egenskap av expeditionsofficer att föredraga advokatbyråns brev för fördelningschefen eller för stabschefen. Genom att underlåta detta hade han gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse. Ehuru denna tjänsteförsummelse icke i och för sig vore av sådan art att frågan om ansvar därför icke kunde avgöras i disciplinär ordning hade militieombudsmannen likväl, då advokatbyrån syntes vilja föra skadeståndstalan i målet, ansett sig böra bringa detta under krigsdomstols prövning.

Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt vederbörande åklagare att vid den fältkrigsrätt varunder Dyrssen lydde anhängiggöra och utföra talan mot Dyrssen för vad han enligt det ovan anförda låtit komma sig till last och därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet. Åklagaren borde bereda målsägaren tillfälle att framställa de ersättningsanspråk till vilka han kunde anse sig äga fog.

En avskrift av åtalsinstruktionen översändes samtidigt till advokatbyrån för kännedom därest denna, trots föreskrifterna i 6 § kungörelsen den 10 maj 1940 (nr 313) rörande tillämpning av lagen den 26 april 1940 (nr 272) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m. — vilka föreskrifter angiva huru den skall förfara, som önskar stämning eller annan handling delgiven under sådana förutsättningar, som förelegat i nu ifrågavarande fall — skulle vilja föra skadeståndstalan i målet.

Målet överlämnades av fördelningschefen till fältkrigsrätten vid arméfördelningens stab. Krigsfiskalen vid fältkrigsrätten yrkade ansvar å Dyrssen jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för försummelse i tjänsten.

Advokatbyrån iakttog icke inställelse vid krigsrätten.

Fältkrigsrätten meddelade utslag i målet den 11 november 1940 och utlät sig därvid:

I målet vore upplyst, att Sture R. Jönssons advokatbyrå i rekommenderat brev den 11 september 1940 under chefens för arméfördelningens stab fältpostadress med anhållan att delgivning måtte ombesörjas med Ramm-Ericsson översänt en å Ramm-Ericsson till rådhusrättens i Lund sammanträde den 23 september 1940 uttagen stämning, i vilken yrkats åläggande för Ramm-Ericsson att utgiva visst belopp jämte kostnader, att nämnda brev den 14 september 1940 mottagits av tjänstgörande expeditionsofficeren Dyrssen, vilken emellertid underlåtit att föredraga brevet för vederbörande och endast åtnöjt sig med att giva Ramm-Ericsson del av brevets innehåll och stämningen, att advokatbyrån i brev den 18 september 1940 under ovanberörda adress gjort erinran om den tidigare gjorda framställningen, att Dyrssen jämväl underlåtit att i vederbörlig ordning föredraga detta brev samt att båda breven icke blivit diarieförda. Jämlikt den för stabstjänsten vid fördelningen utfärdade instruktionen måste det anses hava ålegat Dyrssen förutom att

diarieföra breven uppvisa eller föredraga dem jämte vidfogade handlingar för fördelningschefen eller för stabschefen. Då Dyrssen underlåtit vad sålunda ålegat honom funne fältkrigsrätten att Dyrssen icke kunde undgå ansvar jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten för vad som förelupit. Med hänsyn till vad som i målet förekommit måste emellertid Dyrssens försummelse anses hava skett under synnerligen förmildrande omständigheter. På grund av det anförda prövade fältkrigsrätten förty rättvist döma Dyrssen jämlikt nyssnämnda lagrum att hållas i arrest utan bevakning i två dagar.

Fältkrigsrättens utslag har vunnit laga kraft.

24. Sergeant som tjänstgjort som furageuppbördsman har genom att föra förhandlingar med spannmålsfirma om att försälja ett kronan tillhörigt havreparti gjort sig skyldig till grovt tjänstefel. Fråga tillika huruvida han, som jämväl hade att fullgöra vissa av motorunderofficerens åligganden, vid anskaffande för kronans räkning av motorfordon förfarit på ett sätt som innebure tjänstefel.

Den 25 april 1940 inställde sig å militieombudsmansexpeditionen direktören S. H. Ygberg och köpmannen K. L. Hall, båda i Stockholm, samt polismannen V. F. E. Dahl i Spånga, varvid Ygberg påkallade militieombudsmannens åtgärd med anledning därav att tre av Ygberg innehavda bilar tagits i anspråk för kronans räkning, varjämte Hall lämnade upplysningar angående underhandlingar som sergeanten Erik Gustav Nilsson fört rörande försäljning av ett parti kronan tillhörig havre.

Med anledning härav verkställdes utredning, vilken utredning i huvudsak hänförde sig till följande: en av bilförsäljaren Charles Gordon och Nilsson förmedlad försäljning av en Ygberg tillhörig bil av märket Hillman till styckjunkaren A. G. Gustafsson i Spånga, en av Charles Gordon förmedlad försäljning av en köpmannen Nils Gordon tillhörig bil med märket Oldsmobil till Nilsson, kronans tagande i anspråk för Svea artilleriregementes räkning av tre av Ygberg innehavda bilar av märkena Dodge, Renault och Humber, samt av Nilsson förda förhandlingar om försäljning av ett parti havre från nämnda regementes förråd.

Vid förhör inför militieombudsmannen den 25 april 1940 lämnade Ygberg, Hall och Dahl följande uppgifter:

Ygberg: Han vore innehavare av en automobilfirma i Stockholm. Såsom försäljare vore hos honom anställda dels Charles Gordon, dels ock Hall. Den 10 eller 11 april 1940 hade Charles Gordon och Hall gjort ett besök vid Svea artilleriregemente, där de underhandlat med bilunderofficeren, dåvarande furiren, numera sergeanten Erik Gustav Nilsson angående bilköp. Efter diverse underhandlingar hade bestämts, att två bilar skulle levereras

till regementet för kronans räkning, nämligen en Dodge 1935 för ett pris av 1,600 kronor och en Renault 1939 för ett pris av 2,500 kronor. Såsom provision för förmedlingen av inköpen hade Nilsson betingat sig 150 respektive 300 kronor. Bilarna hade levererats den 12 april. Sistnämnda dag hade Nilsson uppringt Ygberg, varvid Nilsson och Ygberg överenskommit att en tredje bil, en Humber 1939, som förvarades i Ygbergs utställningslokal skulle provköras vid regementet för eventuell försäljning till kronan. Med anledning härav hade Charles Gordon och Hall klockan 12 på middagen kört bilen till regementets kaserngård där den provkörts i närvaro av majoren I. W. Thorson och löjtnanten N.-I. Carlborg. Sedan Carlborg godkänt bilen, hade Thorson givit order om att en radioapparat skulle inmonteras i densamma. Thorsons chaufför hade kört bilen till en radiofirma, där en bilradio under dagens lopp inmonterats i bilen. Samma dag hade bilen avhämtats vid radiofirman av Thorsons chaufför. Vid sina underhandlingar med Nilsson hade Ygberg fordrat 9,500 kronor för bilen. Nilsson hade gått med härpå men hade begärt en provision för egen del av 500 kronor. Ygberg hade särskilt framhållit för Nilsson, att han under inga omständigheter utlämnade Humberbilen till kronan blott mot dagsersättning, eftersom bilen vore alldeles ny och den således skulle undergå en avsevärd värdeminskning genom att tagas i bruk. Ygberg hade därför fordrat att kronan köpte bilen. Sedan radioapparaten inmonterats i bilen, hade denna kvarstannat vid regementet, där den tagits i anspråk för körningar liksom de båda andra bilarna. Ygberg hade dels personligen och dels genom Charles Gordon upprepade gånger — minst en gång dagligen — framställt begäran vid regementet om att erhålla skriftlig bekräftelse å bilförsäljningarna men hade aldrig erhållit någon sådan bekräftelse. Någon betalning hade Ygberg icke erhållit för de tre bilarna, ej heller hade han utbetalt någon provision till Nilsson. — Den 19 april hade Nilsson ringt upp Ygberg och meddelat, att Humberbilen kunde avhämtas vid regementet. Vid granskning av bilen hade Ygberg funnit, att den blivit körd ganska mycket under den tid den varit i bruk vid regementet. Den 20 april hade Nilsson ånyo ringt upp Ygberg och begärt, att Ygberg skulle hämta även de båda andra bilarna. Med anledning härav hade Ygberg hämtat även dessa. Vid granskning hade båda befunnits körda ganska mycket. Å Dodgebilen hade konstaterats en skada vars avhjälpande skulle draga en kostnad av cirka 30 kronor. Detta belopp hade man erbjudit sig att betala till Ygberg. — Ygberg ansåge att han haft rätt att utgå ifrån, att kronan inköpt samtliga tre bilar. I fråga om Humberbilen hade Ygberg varit alldeles säker, eftersom Thorson och Carlborg varit med vid provkörningen. Vid köpet av de andra bilarna hade endast Nilsson uppträtt för kronans räkning, men då Nilsson varit regementets bilunderofficer hade Ygberg utgått ifrån att Nilsson varit behörig att köpa bilarna. I fråga om samtliga bilar hade det varit fråga om verkligt köp; ingen vid regementet hade gjort något avtal med Ygberg om att kronan skulle få hyra bilarna. Under underhandlingarna mellan Nilsson å ena sidan samt Charles Gordon och Hall å den andra sidan hade visserligen överenskommits, att om kronan icke kunde för köpet av

bilarna erlägga kontant betalning per 30 eller 60 dagar, så skulle köpeskillingen gäldas genom en dagsersättning av 25 kronor, utbetald med 250 kronor var tionde dag eller 750 kronor var trettionde dag till dess att hela köpesumman vore betald, men det hade dock varit fråga om köp och icke om förhyrande. Nilsson hade lovat att om betalningen icke skulle kunna ordnas på annat sätt, så skulle han ställa om att bilen kördes mot en bergvägg, så att bilen bleve förstörd och kronan nödsakad att ersätta Ygberg för värdet. — Den 21 april hade Dahl kommit in på Ygbergs kontor och följt med denne till regementet där Ygberg träffat såväl Nilsson som kaptenen J. O. A. Palme, med vilka han talat om bilaffärerna utan att dock erhålla något bestämt besked i saken. Vid ett samtal med tillförordnade bilofficeren vid regementet, sergeanten i reserven N. F. G. Fredriksson hade denne emellertid yttrat: »Ni skulle vänt er till mig, vi köper inga bilar utan hyr bara.» — Söndagen den 21 april hade Nilsson uppringt Ygberg i dennes bostad och tillsagt Ygberg att om icke räkningar från Ygberg å dagsersättning för Ygbergs tre bilar vore regementet tillhanda senast påföljande dag så kunde Ygberg icke påräkna någon som helst ersättning för dem. Nilsson hade sagt att räkningarna på dagsersättning skulle lyda på 21 dagar oaktat bilarna icke använts av regementet så många dagar. Enligt vad Ygberg erfarit hade hans bilar utmönstrats från regementet av löjtnanten i regementets reserv C.-G. E. Uddenberg som i det civila vore försäljare i bilfirman Ernst Nilson A/B. Detta förhållande kunde ställas i sammanhang med att sedan Ygbergs Humberbil, som körts av Thorson, utmönstrats, Thorson använt en från firman Ernst Nilson A/B inköpt Ford V 8. Det vore av största betydelse för Ygberg att kronan vidbleve köpet av bilarna, enär han eljest skulle lida stora förluster genom den värdeminskning bilarna, särskilt Humberbilen, undergått genom att de använts av regementet.

Hall: Han hade varit närvarande vid de av Ygberg omnämnda underhandlingarna med Nilsson och vitsordade riktigheten av Ygbergs berättelse därom. Sedan de tre bilarna blivit sålda till kronan hade Ygberg icke haft några bilar kvar. Hall hade en tid varit anställd såsom bilförare vid regementet. Den 17 april hade Nilsson bett honom att söka upp Charles Gordon, med vilken Nilsson önskade ett samtal. Hall hade anträffat Charles Gordon på Borgarskolan, där denne legat förlagd sedan han en kort tid förut ryckt in till militärtjänstgöring. Hall och Charles Gordon hade gemensamt åkt till regementet, där de träffat Nilsson. Nilsson och Charles Gordon hade gått avsides och haft ett samtal, som Hall icke hört på. Charles Gordon hade efter samtalet omtalat för Hall, att Nilsson sagt sig hava ett parti havre som Charles Gordon skulle hjälpa Nilsson att sälja, därvid Charles Gordon skulle uppträda såsom bulvan för Nilsson. Havrepartiet skulle säljas till Aktiebolaget C. M. Isakson, Stockholm. Gordon skulle ringa upp firman samt be att få tala med en i firman anställd förutvarande underofficer som hette H. Sollenberg. Partiet som skulle säljas utgjorde 11 ton och priset skulle vara 20 kronor per 100 kilogram. Charles Gordon skulle erhålla 50 procent på köpeskillingen. Charles Gordon och Hall hade genast börjat misstänka att

icke allt stått rätt till med den föreslagna transaktionen, men de hade kommit överens om att de skulle gå med på affären för att se hur den skulle utveckla sig och om det icke skulle erbjuda sig någon möjlighet för dem att straffa Nilsson för bilaffärerna. För att skydda sig själva hade de satt sig i förbindelse med Dahl och för honom berättat hur det hela hängt samman. Charles Gordon hade på grund av sin militärtjänstgöring varit förhindrad att vidare uppträda i förhandlingarna med Sollenberg och Nilsson och hade därför lämnat en fullmakt till Hall. Sedan Charles Gordon talat med Sollenberg och denne förklarat sig villig att under vissa förutsättningar gå med på affären, hade Hall den 18 april inställt sig hos Nilsson för att i enlighet med Sollenbergs begäran erhålla ett prov på havren som han kunde visa upp för Sollenberg. Hall hade träffat Nilsson på furageuppbördsmannens expedition — Nilsson vore nämligen även furageuppbördsman — och hade begärt prov på havren. Nilsson hade då skickat en värnpliktig eller en volontär att hämta två kilogram havre i stallet. Denna havre hade Hall fått med sig i en påse. Påföljande dag, den 19 april, hade Hall inställt sig med havreprovet hos Sollenberg, som godkänt provet och meddelat, att havren kunde levereras till firmans magasin i Värtahamnen; firman kunde emellertid icke betala högre pris än 18 kronor 75 öre per 100 kilogram. Därefter hade Hall icke varit i någon förbindelse med Sollenberg. Att det varit något sjukt i affären hade Hall förstått bland annat därav, att Nilsson erbjudit så hög provision för Charles Gordons och Halls medverkan och att Nilsson vidare sagt till Hall, när denne erhöll havreprovet, att Hall skulle uppgiva för Sollenberg att havren förvarades på en gård i Ösby och att man skulle leverera havren fritt Värtan. Hall trodde även att Sollenberg vore i maskopi med Nilsson, vilket han ansåge sig kunna sluta sig till av vissa yttranden av Nilsson. Bland annat hade denne sagt vid de första underhandlingarna om affären: »Vägen är redan jämnad», eller något liknande. — På måndagen, den 22 april, hade Nilsson uppringt Hall och talat om havreaffären och yttrat att de skulle låta saken vila.

Dahl: Då Charles Gordon och Hall satte sig i förbindelse med Dahl med anledning av Nilssons förslag om havreaffären, hade Dahl sagt till Charles Gordon och Hall att om de av Sollenberg erhölle sin överenskomna del av köpeskillingen för havren, så skulle de omedelbart bege sig till kriminalpolisen med pengarna. Den 20 april hade Dahl infunnit sig på regementet tillsammans med Ygberg med anledning av bilaffärerna och hade då träffat Nilsson. Dahl förmodade att Nilsson börjat draga öronen åt sig då han märkt att Ygberg satt sig i förbindelse med en polisman och att Nilsson av den anledningen icke vågat fullfölja havreaffären.

Hall ville tillägga att då han slutat sin anställning såsom bilförare vid regementet Nilsson försökt förmå honom att utskriva en räkning avseende tjänstgöring under två dagar längre tid än den verkliga; Hall antoge, att Nilsson gjort detta i förhoppning om att Hall skulle gå med på förslaget och därigenom vara så kompromettterad att han icke vågade företaga någon åtgärd gentemot Nilsson.

Hall lämnade dessutom vissa uppgifter rörande transaktionerna om Oldsmobilbilen.

Med översändande av protokoll över det sålunda hållna förhöret anhöll militieombudsmannen därefter hos kriminalpolisintendenten i Stockholm om ytterligare utredning i ärendet, på grund varav förhör i saken hölls enligt ett den 11 maj 1940 dagtecknat undersökningsprotokoll. Härvid hördes bland andra Ygberg, Hall, Sollenberg och Dahl.

På militieombudsmannens begäran höll vederbörande landsfiskal förhör med majoren Thorson och löjtnanten Carlborg.

Efter anmodan av militieombudsmannen blev Nilsson hörd av statspolisen. Enligt inkommen polisrapport, dagtecknad den 25 maj 1940, berättade *Nilsson* därvid:

Den 15 september 1939 hade han börjat tjänstgöra vid regementet och hade den första tiden varit biträde åt furageuppbördsmannen, styckjunkaren Viberg. Sedan denne i slutet av januari 1940 dött hade Nilsson blivit t. f. furageuppbördsman och samtidigt t. f. motorunderofficer. Den 22 april 1940 hade han fått kommendering till ett fältförband och hade samma dag avrest från Stockholm. Före sin avresa hade Nilsson avvecklat sina befattningar. Sergeanten Fredriksson hade bl. a. haft i uppdrag att för kronans räkning förhyra bilar. Troligen den 12 april 1940 hade Fredriksson, som vetat om, att Nilsson vore kännare inom bilbranschen, anmodat Nilsson söka anskaffa några bilar till uthyrning för kronans räkning. Nilsson hade då satt sig i förbindelse med Charles Gordon samt påpekat, att därest han hade några bilar, som kunde uthyras, så kunde han komma och visa dem. Samma dag hade Charles Gordon i sällskap med en person vid namn Hall anlänt till kaserngården och då medfört först två bilar och därefter ytterligare en. Nilsson hade tillkallat Fredriksson, som godkänt alla tre bilarna samt placerat ut dem till de personer, som skulle hava dem. Fredriksson hade vid samma tillfälle anställt Hall som förare å den ena bilen och även Charles Gordon hade uttagits som bilförare, men eftersom han påföljande dag ryckt in i militärtjänst, hade han ej kunnat kvarstå som bilförare. Nilsson hade varit av den uppfattningen, att alla tre bilarna, den ena av märket Dodge och de andra av märket Renault, tillhört Ygbergs firma, men hade sedermera fått veta, att den ena bilen tillhört Hall. För såväl Charles Gordon som Hall hade Nilsson uttryckligen förklarat, att kronan förhyrde bilarna på obestämd tid och att hyra erlades med »gängse» pris, vilket Charles Gordon sannolikt vetat utgjorde 25 kronor om dagen. Eftersom Fredriksson anställt såväl Hall som Charles Gordon som bilförare, hade dessa stannat kvar å regementet hela dagen, men om de stannat kvar över natten, visste ej Nilsson, eftersom båda erhållit instruktioner av Fredriksson. Påföljande dag hade emellertid Charles Gordon kommit till Nilsson samt omtalat, att han skulle rycka in i militärtjänst, varför han ej kunde mottaga anställningen som bilförare. Samtidigt hade Charles Gordon med-

delat, att firman hade en ny bil av märket Humber och att firman vore intresserad av att även denna bil uthyrdes till kronan. Huruvida Nilsson då satt sig i förbindelse med Fredriksson eller ej för att höra denne, kunde Nilsson icke erinra sig, men eftersom Nilsson vetat, att Thorson skulle hava en bil, hade Nilsson anmodat Charles Gordon att förevisa bilen. Kort därefter hade Charles Gordon förevisat den nya bilen å kaserngården och då hade Nilsson låtit tillkalla Thorson. Denne hade provkört bilen, möjligen i sällskap med Carlborg, men Nilsson hade aldrig själv åkt i denna bil. Thorson hade uttryckt sin belåtenhet med bilen samt som ett önskemål framhållit, att bilen bleve försedd med radio. Charles Gordon hade omedelbart påpekat, att den saken skulle han nog ordna, varefter Charles Gordon, möjligen i sällskap med Thorsons chaufför, åkt iväg med bilen till någon firma, som inmonterat radio i den. Bilen hade därpå förhyrts av kronan och överlämnats till Thorsons disposition. Någon dag därefter hade en person från den firma, som inmonterat radion, kommit till kasernen och presenterat en räkning å radioapparaten under uppgift, att Charles Gordon varit hos firman och presenterat sig såsom representant för regementets inmönstringskommission för motorfordon och som sådan begärt att få apparaten inmonterad för regementets räkning. Nilsson hade anmodat personen ifråga att hos Ygbergs firma söka få betalt för räkningen, ty någon annan hade ej skyldighet betala radioapparaten, eftersom bilen endast förhyrts av kronan. Vidare hade Nilsson påpekat, att därest firman ej betalte, så kunde man vända sig till polisen, ty Charles Gordon hade under dylika omständigheter förfarit olagligt. Nilsson hade sedermera fått veta, att Charles Gordon skulle hava besökt en person som hette Lennart Morling och lovat denne ombesörja, att Morlings svärfader finge sin bil uthyrd till kronan, därest Charles Gordon erhölle skälig ersättning. I samband med att ovannämnda fyra bilar, Dodge-bilen, de båda bilarna av märket Renault och den nya bilen av märket Humber, förhyrdes av kronan, hade det icke vid något tillfälle varit tal om försäljning utan endast förhyrning. Några försäljningssummor hade aldrig nämnts och någon provision hade Nilsson varken erhållit eller erbjudits i samband med dessa bilar. Nilsson hade endast förhandlat om dessa bilars förhyrande med Charles Gordon. Hall hade varit närvarande blott då de tre först omnämnda bilarna förhyrdes. Med Ygberg hade Nilsson ej förhandlat om vare sig köp eller förhyrning av bilar. Enda tillfället han sett Ygberg och talat med denne hade varit i samband med försäljningen av Hillmanbilen till Gustafsson. Någon handling, som utvisade att kronan förhyrt de fyra bilarna, hade ej utlämnats. Visserligen hade Nilsson frågat Fredriksson efter dylika handlingar, men Fredriksson hade sagt, att han endast skreve upp bilarnas nummer, så finge det vara så länge. Det hade nämligen varit mycket brått med bilarnas förhyrning vid sagda tillfälle, varför ingen bilägare erhållit hyreskontrakt, vilket annars varit vanligt. Efter några dagars förlopp hade överståthållarämbetet anskaffat bilar för kronans räkning, varför den nya Humberbilen blivit utmönstrad. Nilsson hade då omedelbart ringt till Yg-

bergs kontor och där talat med en dam, troligen fru Ygberg, varvid Nilsson meddelat, att Humberbilen kunde avhämtas. Hon hade då verkat nedstämd samt påpekat, att firman endast haft denna bil i kommission och att de haft för sig, att kronan köpt bilen. Härtill hade Nilsson svarat, att det aldrig varit tal om annat än förhyrning. Damen hade framhållit, att Charles Gordon bibringat dem den uppfattningen att bilen försålts. Påföljande dag hade Ygberg ringt till Nilsson och påpekat, att vilken som helst av de andra bilarna kunde få utmönstras, bara den nya bilen finge stanna kvar hos kronan. Ygberg hade framhållit, att han endast haft den nya bilen i kommission, varför det skulle vålla honom ett stort avbräck, »om han ej rent av gick på huvudet», om kronan ej behölle denna bil längre tid. Nilsson hade sagt, att han ej kunde göra något åt saken, utan Ygberg finge hämta sin bil, vilket Ygberg även gjort. Ett par dagar senare hade även de tre andra bilarna utmönstrats, varom Ygberg erhållit besked genom Nilsson. Anledningen till att Nilsson och ej Fredriksson underrättat Ygberg om utmönstringen hade varit, att Nilsson kände till telefonadresserna till de personer, hos vilka kronan hyrt bilar genom Nilssons försorg, varför Fredriksson anmodat Nilsson att underrätta. Ygberg hade låtit avhämta bilarna och samtidigt härmed visat sig missbelåten, men han hade ej då sagt något om, att bilarna sålts till kronan, utan endast sagt att han missförstått Charles Gordon. Då Nilsson frågat, om Charles Gordon eventuellt vore att betrakta som en »skojare», hade Ygberg svarat, att Charles Gordon vore den bästa försäljare, som han någonsin haft. Nilsson hade icke räknat med någon sorts provision i samband med förhyrning av bilarna och ej heller begärt eller erbjudits sådan. — En dag, möjligen samma dag som de tre senast omnämnda bilarna utmönstrats, hade Ygberg i sällskap med en person, som presenterat sig som polisman Dahl från statspolisen, kommit upp å Nilssons expedition å kasernen, varvid Dahl begärt ett samtal med Nilsson. Dahl hade förklarat, att han ville närmare förhöra Nilsson i en del saker, som Nilsson skulle få tillfälle närmare förklara, innan Dahl och Ygberg talade med försvarsministern. Sedan Dahl anmodat Ygberg avlägsna sig hade Dahl begärt, att Nilsson skulle närmare förklara, huru det egentligen förhölle sig med bilarna och anledningen till, att dessa återlämnats. Dahl hade påpekat för Nilsson, att saken kunde betraktas som mycket allvarlig för Nilssons del och att det nog vore bäst för Nilsson, att han ombesörjde att den nya Humberbilen köptes av kronan. Nilsson hade förvånats över Dahls uppträdande, och då de vid tillfället ifråga uppehållit sig i en vestibul, hade Nilsson svarat, att därest Dahl hade något att förhöra Nilsson om angående Ygbergs bilar, så finge han vara vänlig komma in på expeditionen. Härtill hade Ygberg svarat: »Godmiddag, då ha vi inte mera att säga varandra», varpå Dahl avlägsnat sig ut på kaserngården, där han stannat tillsammans med Ygberg. Nilsson hade anmodat såväl Dahl som Ygberg att lämna kaserngården, men då de ej åtlytt denna uppmaning, hade Nilsson tillkallat kasernofficeren, Palme, vilken utvisat Dahl och Ygberg. Båda hade därefter anmodat styckjunkaren Anander att

tala med Nilsson, men Nilsson hade svarat Anander, att därest Dahl och Ygberg hade något att erinra mot Nilsson, så finge de vidtaga de åtgärder, som de ansåge lämpligast. — Troligen dagen innan Charles Gordon inkallats till militärtjänst, något datum kunde Nilsson ej uppgiva, hade Charles Gordon suttit inne på Nilssons expedition och läst en tidning. Nilsson hade som furageuppbördsman varit sysselsatt med att göra i ordning sina journaler. Enligt den uträkning, som Nilsson då haft men som sedermera visade sig felaktig, hade han haft 50 eller 60 ton havre för mycket. Detta hade Nilsson omtalat för Charles Gordon, som omedelbart rest sig från sittplatsen och kommit fram till Nilsson samt föreslagit, att de gemensamt kunde göra affär med överskottet. Nilsson, som vid nämnda tillfälle mycket väl visste, att han snart skulle komma underfund med den felaktiga uträkningen angående havren, hade skrattat åt Charles Gordons förslag och på skämt sagt till Charles Gordon: »Ja kan du ombesörja det, så är du inte dum, jag lovar dig 75 procent av försäljningsbeloppet.» Charles Gordon hade tyckts taga det hela på allvar och hade frågat, vem som vore regementets leverantör. Nilsson hade underrättat Charles Gordon om att firman C. M. Isakson levererat fodervaror till regementet genom en köpman Sollenberg. Nilsson hade vidare på skämt sagt till Charles Gordon, att han kunde sätta sig i förbindelse med Sollenberg. Samma dag hade Nilsson ringt till Sollenberg och omtalat, att det skulle komma en person till Sollenberg och vilja sälja havre. Då Sollenberg velat hava närmare besked om vad det varit för en person, hade Nilsson skrattat och sagt, att det finge han själv taga reda på. Någon dag senare hade Hall kommit upp å Nilssons expedition och begärt att få prov på den havre, som Charles Gordon skulle sälja. Härtill hade Nilsson svarat: »Ja det skall du få, gå till grabbarna.» Samtidigt hade Nilsson överlämnat en på expeditionen liggande papperspåse till Hall samt hänvisat honom till någon av de 20 värnpliktiga, som Nilsson haft under sitt befäl. Nilsson kunde icke erinra sig, att han skickat Hall till någon särskild av dessa värnpliktiga. Emellertid hade Hall fått två eller tre kg havre i påsen och sedan avlägsnat sig. Fortfarande hade Nilsson ansett det hela som ett skämt och han hade tyckt det vara intressant att se, hur långt Hall kunde driva saken, innan han själv bleve införstådd med skämtet. Några dagar senare hade Hall kommit upp på Nilssons rum och då ånyo börjat tala om försäljningen av havren. Nilsson hade då för Hall påpekat, att han väl borde förstå, att hela »havreaffären» varit ett skämt från början till slut, varför han skulle strunta i den saken.

Sedan Nilsson fått taga del av undersökningsprotokollet av den 11 maj 1940, förklarade han åtskilliga av de däri intagna uppgifterna vara sanningslösa. Då för Nilsson påpekats det egendomliga i att han lyckats bibringa både Charles Gordon, Hall och Sollenberg den uppfattningen, att det rört sig om allvar beträffande »havreaffären», och att skämtet, om det verkligen endast varit ett sådant, drivits väl långt, då han till och med utlämnat prov på havren, förklarade Nilsson bestämt, att det endast rört sig

om skämt, men att han numera vore fullt införstådd med, att andra misstankar vore berättigade.

Den 14 juni 1940 anställdes å militieombudsmansexpeditionen ytterligare förhör i ärendet med Charles Gordon.

I skrivelse den 15 juni 1940 till chefen för Svea artilleriregementes depå anhöll militieombudsmannen om utredning dels angående vem som tjänstgjort som bilunderofficer vid regementet under tiden den 9—30 april 1940 samt huruvida denne varit behörig att för kronans räkning förhyra (inmönstra) bilar, dels angående den befattning Nilsson tagit med dylik förhyrning, dels ock angående de villkor på vilka förhyrning skolat ske.

Med anledning härav meddelade depåchefen i skrivelse den 22 juni 1940, att vid verkställda förhör med angivna personer, däribland Fredriksson, samt av tillgängliga order och handlingar framgått, att biltjänsten vid regementet under organisationstiden i april 1940 samt tiden närmast dessförinnan handhafts på följande sätt: För regementets tidigare förvärvade bilar hade tygofficeren, kaptenen Aaröe svarat i egenskap av motorofficer. Motorunderofficer och uppbördsman för bilarna hade varit styckjunkaren Edelbäck. Mottagning och fördelning av inmönstrade (eller rekvirerade) bilar hade ombesörjts, efter anvisningar av mobiliseringsofficeren, majoren von Essen, av kaptenen Reutercrona med sergeanten Lindberg som biträde. Förhyrning av bilar för tillgodoseende av tillfälliga behov under organisationstiden hade verkställts av mobiliseringsofficeren med biträde av Fredriksson. Flertalet förhyrda bilar tillhandahölles på grund av på förhand träffade frivilliga avtal enligt av regementschefen fastställt formulär. För personbilar utan förare tillämpades, då bilarna toges i anspråk, en hyresavgift av 25 kronor per dygn, ett belopp som låge inom av riksvärderingsnämnden angivna gränser. Nilsson hade genom regementsorder den 2 februari 1940 förordnats att tillsvidare tjänstgöra som furageuppbördsman. Tidigare hade han dels varit biträde åt den förutvarande furageuppbördsmannen styckjunkaren Viberg, dels därjämte enligt av regementschefen godkänd överenskommelse mellan regementsintendenten och tygofficeren stått till den sistnämndes förfogande för utförande av huvuddelen av motorunderofficerens åligganden, vilka denne på grund av i övrigt stor arbetsbörda icke medhunnit. Nilsson hade under denna tjänstgöring stått under direkt befäl av tygofficeren. Han hade icke mottagit någon bil- eller annan tygmateriel till uppbörd. Den befattning Nilsson tagit med förhyrning av bilar inskränkte sig, enligt vad Fredriksson hade sig bekant, till att han under organisationstiden erbjudit mobiliseringsofficeren att för regementet förhyra en enligt uppgift Nilsson tillhörig bil, vilket erbjudande accepterats på vanliga villkor, samt senare till Fredriksson uthyrt ytterligare två bilar för användning vid regementet. Dessa tre bilar syntes, efter vad Fredriksson uppgivit, sannolikt hava tillhört Ygbergs firma. Vid förhyrande av de nämnda tre bilarna från Nilsson hade icke träffats skriftliga avtal. Detsamma syntes hava varit förhållandet även i fråga

om övriga bilar, för vilkas förhyrande överenskommelse icke träffats före organisationstiden. Nilssons tjänstgöring vid depån hade upphört den 29 april, då han avrest från Stockholm för tillträdande av befattning vid annat förband.

Sedan tjänstförrättande militieombudsmannen beslutat anställa åtal mot Nilsson, anförde tjänstförrättande militieombudsmannen i en den 31 juli 1940 daglecknad instruktion för vederbörande åklagare, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Försäljningen av Hillmanbilen och Oldsmobilbilen.

Anledning att antaga att Nilsson i samband med dessa transaktioner begått något tjänstefel syntes icke föreligga.

Ianspråktagandet av bilarna av märkena Dodge, Renault och Humber.

I målet hade blivit upplyst, att inköp av bilar för Svea artilleriregementes räkning vid ifrågavarande tid (början av april 1940) omhänderhafts av löjtnanten Uddenberg. Vidare hade det blivit utrett, att bilar vid samma tid förhyrts för tillgodoseende av tillfälliga behov under den tid visst organisationsarbete pågått. Flertalet av de förhyrda bilarna hade av ägarna tillhandahållits på grund av i förväg träffade frivilliga avtal. Enligt dessa avtal hade bilarna skolat hållas regementet till handa under en tid av omkring en vecka i samband med mobilisering eller försvarsberedskaps intagande. Ersättning skulle utgå enligt vid tillfället rådande priser. För personbilar utan förare hade, då bilar i april 1940 togos i anspråk, tillämpats en hyresavgift av 25 kronor om dagen. Förhyrningen av bilar hade verkställts av mobiliseringsofficeren med biträde av sergeanten Fredriksson. Vid nu ifrågavarande organisationsarbete hade bilar dock förhyrts jämväl av andra än dem som i förväg träffat avtal om tillhandahållande av bilar. Därvid syntes skriftliga förhyrningskontrakt icke hava upprättats. I varje fall hade kontrakt icke upprättats rörande de tre av Ygberg överlämnade bilarna.

Nilsson hade vid denna tid varit förordnad att tjänstgöra såsom furageuppbördsman. Därjämte hade han stått till tygofficerens förfogande för att fullgöra vissa av motorunderofficerens åligganden. När Nilssons befattning med dessa åligganden upphört, framginge ej klart av utredningen. Då motorunderofficerens åligganden hänförde sig till de motorfordon som regementet på grund av tidigare förvärv varit ägare av, syntes denna omständighet ej inverka på ärendets bedömning. Nilsson hade icke omedelbart på grund av sin tjänst haft att taga någon befattning med förhyrning av bilar. Ännu mindre hade han ägt att på kronans vägnar avtala om köp av bilar.

Emellertid hade Nilsson i samförstånd med Fredriksson kommit att medverka vid förhyrningen av bilar (utöver uthyrningen av Oldsmobilbilen). Nilsson hade därom uppgivit, att Fredriksson anmodat Nilsson att söka anskaffa några bilar till uthyrning för kronans räkning, varför Nilsson satt

sig i förbindelse med Charles Gordon och påpekat, att därest han hade några bilar som kunde uthyras så kunde han komma och visa dessa. Vid polisförhör hade Fredriksson uppgivit, att Nilsson, då det varit förenat med svårigheter att anskaffa tillräckligt med bilar, erbjudit sig att inhyra några personbilar för regementets räkning, samt att Nilsson omkring den 10 eller 12 april inhyrt tre personbilar från Auto-Regent. Därest dessa uppgifter vore riktiga, vilket man torde böra utgå från att de vore, måste den befattning Nilsson tagit med de av Ygberg överlämnade bilarna anses hava skett i tjänsten.

Att nyssnämnda bilar tagits i bruk för kronans räkning vore ostridigt. Desto mer ginge uppgifterna isär när det gällde de villkor varpå kronan ägt taga bilarna i anspråk. De förhandlingar som föregått bilarnas överlämnande hade tydligen förts mellan Charles Gordon såsom ombud för bilägaren samt Nilsson såsom representant för kronan. Ygberg hade påstått att han redan före överlämnandet av dessa bilar haft upprepade telefonsamtal med Nilsson. Riktigheten av detta påstående hade emellertid blivit av Nilsson bestritt. Enligt två av Charles Gordon ifyllda slutsedlar, daterade den 12 april 1940, hade Ygbergs firma försålt dessa tre bilar till regementet för ett pris av 4,100 kronor för Dodge- och Renaultbilarna samt 9,500 kronor för Humberbilen. Dessa slutsedlar hade dock icke blivit av någon person underskrivna å köparens vägnar. Ygberg hade i sin av Charles Gordon vitsordade berättelse förklarat, att Nilsson för kronans räkning inköpt dessa tre bilar för respektive 1,600, 2,500 och 9,500 kronor. I dessa pris hade ingått beräknad provision till Nilsson med respektive 150, 300 och 500 kronor. Beträffande betalningssättet hade Ygberg uppgivit att Nilsson förklarat, att likvid skulle erläggas endera inom 30 eller 60 dagar eller också medelst en beräknad dagsersättning av 25 kronor att betalas antingen var tionde eller var trettionde dag. Nilsson hade däremot påstått, att han för Charles Gordon uttryckligen förklarat, att kronan förhyrt bilarna på obestämd tid och att hyra erlades med gängse pris, vilket Charles Gordon sannolikt vetat vara 25 kronor om dagen. Enligt Nilssons berättelse hade därvid inga försäljningspris nämnts och ej heller några belopp som provision.

Vissa omständigheter stode i motsättning till Ygbergs påstående att han fått den uppfattningen, att kronan förvärvat dessa bilar med äganderätt. Sålunda hade från Ygbergs sida tydligen ej gjorts något försök att taga reda på Nilssons tjänsteställning och befogenheter eller få veta vilken befattningshavare som haft att för kronans räkning inköpa bilar. Vid de tidigare genom Charles Gordon gjorda försäljningar, som Nilsson medverkat till, hade visserligen provision avtalats, men det syntes då icke hava varit ifrågasatt, att Nilsson handlat såsom representant för kronan. Det av Ygberg själv omnämnda betalningssättet med erläggande av 250 eller 750 kronor var tionde respektive trettionde dag, beloppet beräknat efter en dagsersättning av 25 kronor, syntes mera passa vid en förhyrning, som framdeles beräknats möjligen leda till försäljning, än vid en försäljning, som redan varit att anse såsom slutgiltig. Åtskilligt tydde på att man på bilägarens sida vid över-

lämnandet av bilarna i själva verket icke gjort fullt klart för sig vare sig vilken ställning Nilsson intagit eller vilken rätt man vunnit i förhållande till kronan.

I fråga om underhandlingarna rörande Humberbilen tillkomme vissa särskilda omständigheter. För varje sakkunnig person, och såsom sådan finge Nilsson anses, måste det vara uppenbart, att en bilfirma icke kunde för en kort tid uthyra en obegagnad, värdefull bil mot en dagsersättning av 25 kronor, utan att göra avsevärd ekonomisk förlust. Även om Ygberg icke, såsom han påstått men Nilsson bestritt, för Nilsson uttryckligen förklarat, att han icke velat överlämna bilen till kronan på andra villkor än att den inköptes, hade Nilsson själv bort förstå att Ygberg icke rimligen kunnat hyra ut bilen på de av Nilsson i ärendet angivna villkoren. Vid det tillfälle då denna bil demonstrerats för Thorson och Carlborg hade det tydligen varit tal om bilens försäljningspris, och av Thorsons egna uttalanden och åtgöranden kunde man sluta, att Thorson haft den uppfattningen att bilen skulle förvärvas med äganderätt. Om så ej varit fallet syntes det icke hava ifrågasatts, att bilen skulle förses med radio. Då Thorson kunnat få en sådan uppfattning förefölle det sannolikt, att man på bilägarens sida fått samma intryck. Att ägaren redan då utgått från att ett köp kommit eller framdeles skulle komma till stånd framginge också av insättandet av radioapparaten.

Utredningen i ärendet syntes giva vid handen, att Nilsson vid den tid då de av Ygberg överlämnade tre bilarna tagits i anspråk för kronans räkning ägt kännedom därom, att kronan för förhyrda bilar erlade ersättning med 25 kronor om dagen. Däremot framginge det icke huruvida Nilsson känt till för vilken tid förhyrning skedde; vissa Nilssons åtgöranden syntes närmast giva stöd för den uppfattningen, att han trott att förhyrningen skulle avse ganska lång tid och hyresersättningen följaktligen uppgå till ganska stora belopp. Vad beträffade kronans inköp av bilar hade Nilsson, som icke å tjänstens vägnar ägt taga någon befattning därmed, av allt att döma icke uttryckligen gjort gällande att han ägt behörighet att å kronans vägnar träffa avtal. Då Nilsson emellertid trätt i förbindelse med Ygberg och dennes ombud samt därvid handlat å tjänstens vägnar, hade han bort själv förskaffa sig kunskap om de villkor varpå kronan toge bilar i anspråk samt för bilägaren klargöra såväl den rätt kronan avsåge att förvärva som den ersättning bilägaren ägt uppbära. Då det, åtminstone beträffande Humberbilen, vid underhandlingarna fällts yttranden och vidtagits åtgärder, vilka ådagalagt att Ygberg utgått från att fråga varit om en försäljning, hade Nilsson, innan bilarna mottagits från Ygberg, bort hänvisa denne till den befattningshavare som varit behörig att träffa avtal om inköp för kronans räkning.

Genom sin underlåtenhet att lämna Ygberg riktiga och fullständiga uppgifter finge Nilsson anses hava gjort sig skyldig till tjänstefel av beskaffenhet att böra beivras.

Efter vilka grunder kronan hade att till Ygberg utgiva ersättning syntes icke böra prövas i denna ordning.

Förhandlingarna om havreförsäljningen.

De föreliggande uppgifterna om det yttre händelseförloppet beträffande en ifrågasatt försäljning av ett kronan tillhörigt parti havre överensstämde i stora drag. Mellan Nilsson och Charles Gordon hade överenskommits, att den senare skulle sätta sig i förbindelse med regementets havreleverantör och därvid hänvända sig till Sollenberg samt till salu utbjuda ett parti havre om cirka 12 ton, förvarat vid regementet och tillhörigt kronan. Den uppkommande vinsten skulle fördelas mellan Nilsson och Charles Gordon. Därpå hade Charles Gordon ringt upp Sollenberg och bjudit ut havren. Sedan Sollenberg begärt prov på havren, hade Nilsson låtit ett prov tagas i kronans förråd och genom Hall överlämnas till Sollenberg. Transaktionen hade därefter av någon anledning icke fullföljts.

Beträffande syftet med de berörda åtgärderna hade Nilsson påstått, att han endast avsett att skämta med Charles Gordon. Denne hade emellertid, enligt vad han uppgivit, uppfattat Nilssons åtgöranden såsom allvarligt menade samt själv medverkat i avsikt att kompromettera Nilsson. För bedömande av syftet med underhandlingarna syntes initiativet till dessa vara av intresse. Härvidlag stode emellertid uppgifterna mot varandra. Nilsson hade gjort gällande, att Charles Gordon då han en dag suttit inne på Nilssons expedition av Nilsson fått veta, att Nilsson enligt bokföringen haft för mycket havre, samt därvid föreslagit att de gemensamt skulle göra affärer med överskottet. Charles Gordon och Hall hade däremot sammanstämmande uppgivit, att Nilsson genom Hall låtit kalla Charles Gordon till sig och därvid första gången framfört förslaget om havreförsäljningen. Detta samtal skulle hava ägt rum den 17 april 1940 eller någon dag därefter, och redan samma dag hade de satt sig i förbindelse med Sollenberg per telefon. Emellertid vore det ostridigt att Nilsson haft ett sammanträffande med Sollenberg på en restaurang i Stockholm och därvid själv tagit upp frågan om havreförsäljningen. Enligt Sollenbergs uppgift skulle detta sammanträffande hava ägt rum redan den 16 april, varpå Charles Gordon någon dag senare ringt upp Sollenberg. Dessa upplysningar utgjorde ett starkt stöd för att det tillgått så, som Charles Gordon och Hall uppgivit, samt för att Nilsson vänt sig till Sollenberg innan han vidtalat Charles Gordon. Halls påstående att Nilsson redan vid de första underhandlingarna med Hall sagt något om att »vägen redan är jämnad» passade väl in i ett sådant sammanhang.

På grund av den föreliggande utredningen förtjänade Nilssons uppgift att han endast velat skämta med Charles Gordon icke tilltro, utan måste antagas att Nilsson fört förhandlingarna i full avsikt att sälja havren. Genom sitt förfarande hade han gjort sig skyldig till tjänstefel av allvarlig beskaffenhet.

Även om man skulle anse sig nödsakad taga för god Nilssons uppgift att han endast avsett att skämta med Charles Gordon vittnade hans åtgärder om synnerligt oförstånd. Nilsson hade bort inse att hans åtgöranden varit ägnade att väcka misstanke om oredlighet hos kronans uppbördsmän. Hos såväl Sollenberg som Charles Gordon syntes också sådana misstankar hava uppstått.

På grund härav uppdroge militieombudsmannen åt vederbörande åklagare att i laga ordning ställa Nilsson under tilltal för tjänstefel inför behörig domstol, varvid åklagaren borde påstå ansvar å Nilsson efter lag och sakens beskaffenhet. Åklagaren borde till krigsrätten inkalla Ygberg såsom målsägande, så att denne finge tillfälle att framställa de ersättningsyrkanden, vartill skäl kunde förefinnas.

* *
*

Sedan åtalsinstruktionen överlämnats till överkrigsfiskalsämbetet, förordnade överkrigsfiskalsämbetet om åtal mot Nilsson inför vederbörande fältkrigsrätt. Mot Nilsson yrkades ansvar jämlikt 129 § strafflagen för krigsmakten såvitt rörde Nilssons befattningstagande med den i målet omnämnda Humberbilen, på den grund, att Nilsson, medveten om att han ej ägt företräda kronan och i avsikt att bereda sig provision sökt bibringa säljaren av bilen den uppfattningen, att det vore fråga om köp för kronans räkning, samt jämlikt 130 § samma lag beträffande övriga förfaranden, vilka militieombudsmannen funnit böra åtalas. Nilsson bestred åtalet.

Fältkrigsrätten meddelade utslag i målet den 23 oktober 1940 och utlät sig därvid:

Vidkommande först Nilssons befattningstagande med ifrågakomna Dodge-, Renault- och Humberbilar funne fältkrigsrätten, mot Nilssons bestridande, ej tillförlitligen utrett att Nilsson beträffande dessa bilar gjort sig skyldig till förfarande av beskaffenhet att för honom föranleda ansvar. Vad därefter anginge i målet omnämnda havreparti hade, genom vad Nilsson medgivit och vad i övrigt uti målet förekommit, styrkts, att Nilsson någon dag i mitten av april 1940, då han vid överräkning av det kronan tillhöriga havrelager, som han i egenskap av furageuppbördsman omhänderhaft, trott sig hava upptäckt, att den inneliggande myckenheten havre överstege den bokförda behållningen, föreslagit försäljaren Charles Gordon, att denne skulle utbjuda överskottet, cirka tolv ton, till regementets havreleverantör, aktiebolaget C. M. Isakson, varefter Nilsson och Gordon skulle dela köpeskillingen, att i samband därmed Nilsson vid ett restaurangbesök tillsammans med Sollenberg, som vore styrelseledamot i nämnda bolag, förberett den sistnämnde på att Gordon komme att till Sollenberg utbjuda berörda havreparti, att någon dag därefter Gordon besökt Sollenberg och utbjudit partiet till salu, att, då Sollenberg begärt prov på havren, Nilsson låtit ett prov tagas i kronans havreförråd och överlämnas till Sollenberg genom Hall, samt att försäljning av havren av någon anledning ej kommit till stånd. Nilsson, som gjort gällande, att han ej avsett att försälja ifrågavarande havreparti, och att det hela allenast utgjort ett skämt från Nilssons sida, måste i allt fall anses hava genom sina åtgärder rörande havrepartiet ådagalagt synnerligt oförstånd i tjänsten. På grund härav prövade fältkrigsrätten rättvist döma Nilsson jämlikt 130 §

strafflagen för krigsmakten för oförstånd i tjänsten under försvårande omständigheter att hållas i fängelse en månad.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 1 november 1940 uppdrog militieombudsmannen åt ämbetet att i krigshovrätten anföra besvär över utslaget under yrkande att krigshovrätten måtte, med upphävande av fältkrigsrättens utslag i vad därigenom den mot Nilsson förda ansvarstalan icke vunnit bifall, döma Nilsson till ansvar jämväl för det förfarande för vilket yrkats ansvar å honom jämlikt 129 § strafflagen för krigsmakten.

Målet är beroende på krigshovrättens prövning.

25. Försummelser av regementskassör i fråga om bokföringen m. m.

Vid en av militieombudsmannen den 3 maj 1940 verkställd inspektion av Svea artilleriregementes depå anmäldes, då inspektion av kassaförvaltningen skulle företagas, att regementskassören N. B. Wenerthz samma dag avlägsnat sig från sitt tjänsterum under uppgift att han på grund av sjukdom vore oförmögen att tills vidare förrätta sin tjänst. Då granskning av kassaförvaltningens räkenskaper därefter vidtogs konstaterades, att dagboken för april månad 1940 icke blivit förd. Någon inventering av kassaförvaltningens räkenskaper kunde under sådana förhållanden icke vidtagas under inspektionen. Sedan depåchefen erhållit underrättelse om vad sålunda förekommit satte militieombudsmannen sig telefonledes i förbindelse med chefen för arméförvaltningens civila departement på det att departementet skyndsamt måtte kunna vidtaga erforderliga åtgärder. Departementet förordnade samma dag revisionskommissarien N. Rosén och revisorn K. G. Arrhenius att verkställa granskning av kassaförvaltningens räkenskaper för april månad ävensom av de av regementskassören innehavda förskottsmedlen.

Efter fullgjort uppdrag avgåvo granskningsmännen rapport den 27 maj 1940. Av rapporten framgick i huvudsak följande. Under regementskassörens lås hade förvarats en kontant behållning å 3,929 kronor 35 öre. Under två lås hade förvarats lägerkassan tillhöriga depositionsbevis å värdehandlingar samt bankböcker, vilka befunnits till sitt innehåll överensstämma med besked, som inhämtats från vederbörande banker. Under granskningen, som påbörjats den 3 och avslutats den 17 maj, hade förefintliga verifikationer av granskningsmännen genomgåtts och ordnats för bokföring med ledning av kvittensjournal, postgiroförteckningar, postgirobesked och girokortstalonger. Beträffande vissa verifikationer, om vilka erforderliga upplysningar icke kunnat erhållas av tillgängliga handlingar, hade regementskassören, som på grund av sjukdom icke kunnat biträda med arbetet, beretts tillfälle att yttra sig. Med ledning av den sålunda verkställda granskningen hade bokföring

skett genom kassaförvaltningens försorg. — Beträffande den kontanta kassan hade vid granskningen framgått, dels att till kassören i samband med delredovisning av ett förskott inbetalts ett belopp av 13 kronor 60 öre avsett att tillställas viss befattningshavare vid regementet dock utan att så skett, dels att 30 kronor uttagits å postgiro för visst ändamål utan att beloppet utbetalts. Dessa medelsbelopp hade emellertid numera tillställts vederbörande. Enär den därefter återstående kontanta medelsbehållningen, 3,885 kronor 75 öre, utgjort resten av ett från krigskassaavdelningen vid depån till Wenerthz utlämnat förskott å 5,000 kronor, hade behållningen jämte kvitterade räkningar å tillhopa 1,200 kronor 90 öre, vilka betalts ur samma förskott, redovisats vid krigskassaavdelningen. Då berörda medel och verifikationer, tillhopa 5,086 kronor 65 öre, utgjort större belopp än det utlämnade förskottet, hade överskottet, 86 kronor 65 öre, i krigskassaavdelningens räkenskaper tills vidare bokförts som deponerade medel. I fråga om redovisningen av de egentliga statsmedlen i övrigt samt av lägerkassans tillgångar hade granskningsmännen i stort sett icke funnit anledning till erinran. — Ehuru regementskassören vid tillfrågan visat sig hava god kännedom om de transaktioner, vilka skett under april månad, ävensom om vad som varit att hänföra till de olika utbetalningsdagarna, hade de till räkenskaperna hörande verifikationerna endast till vissa delar varit ordnade. De anteckningar till ledning för bokföringen, vilka regementskassören fört, hade ej heller i någon större utsträckning kunnat tjäna sitt ändamål. Granskningen hade slutligen försvårats av förhandenvaron av ett stort antal okvitterade räkningar, därav en del även av äldre datum, samt av ett mindre antal kvitterade men enligt regementskassörens uppgift obetalda räkningar. Det sätt varpå regementskassören fullgjort sina åligganden hade i stor utsträckning förefallit opraktiskt och arbetsbetungande. Sålunda hade exempelvis insättningarna å postgiro av belopp, som enligt kvittensjournalen influtit, endast undantagsvis skett på föreskrivet sätt genom *en* insättning av det för varje dag sammanlagda uppbördsbeloppet. I stället hade de särskilda uppbördsbeloppen för sig insatts. Likaledes hade vid likvider för räkningar utbetalning skett för varje räkning utan att, där så kunnat ske, sammandrag beträffande räkningar från samma betalningsmottagare upprättats. De anförda förhållandena torde till stor del hava legat till grund för att regementskassören med den ökade arbetsbörda, som orsakats av den i början av april inträdda omorganisationen, icke mäktat fullgöra sina åligganden. Det anmärkningsvärda förhållandet, att annan expedition funnits inrymd i kassaförvaltningens lokaler och att fastställd expeditionstid saknats såväl för denna expedition som för kassaförvaltningen, hade även synts leda till att behövlig arbetsro icke kunnat vinnas.

Med översändande av granskningsmännens rapport anmodade militieombudsmannen i skrivelse den 3 juni 1940 depåchefen att inkomma med yttranden från depåintendenten och regementskassören.

Den 12 juni 1940 inkommo de begärda yttrandena.

Regementskassören anförde bland annat: Han hade den 30 april 1940 efter att hava avslutat utbetalningarna för dagen och räknat över kassaställningen, omkring klockan 18, känt sig illamående, varför hans föresats att fortsätta arbetet i lugn måst övergivas. Han hade begivit sig till sin bostad och gått till sängs omkring klockan 20 i hopp om att opassligheten skulle vara av snart övergående art. Enär ingen förbättring inträffat under den 1 och 2 maj, vilka båda varit helgdagar, hade han den 3 maj telefonledes sjukanmält sig vid depåns ordinarie sjukvisitation. Vid sjukbesök av regementsläkaren C. G. Sjögren hade konstaterats bland annat halsfluss. En ansökan om tjänstledighet på grund av sjukdom hade av regementsläkaren medtagits till depån. — Dagboken för april hade förts till och med den 6 i samma månad. Enär kassarapporten med bilagor för mars månad enligt särskilda bestämmelser skolat vara arméförvaltningens civila departement tillhanda senast den 9 april i stället för den 12 april, som eljest varit regel, hade arbetet med rapporten måst forceras och hade bokföringen därför uppskjutits till tiden efter den 9 april. På grund av inträdda organisatoriska förändringar från och med den 10 april och därmed ökade arbetsuppgifter hade tiden för bokföringsarbetets utförande blivit betydligt minskad. Under de därpå följande dagarna hade Wenerthz nämligen uteslutande ägnat sin tid åt arbeten av olika slag i samband med krigsorganisationen. Under denna jäktiga tid hade den dagliga arbetstiden uppgått till 11—13 timmar. — Beträffande det av granskningsmännen konstaterade överskottet i regementskassörens kontanta förskottsbehållning å 86 kronor 65 öre hade det utgjorts av växelmynt tillhörande hans privata medel, som han haft förvarade i ett kassaskåp i kassalokalens vägg. Enär detta kassaskåp måst disponeras av depåns krigskassaavdelning hade han för tillfälligt förvar inlåst beloppet i ett annat av honom disponerat kassaskåp avsett för förvaring av regementskassörens förskottsmedel.

Depåintendenten anförde för sin del i huvudsak följande: Han hade fått meddelande om regementskassörens sjukdom per telefon den 3 maj klockan 8.30. Han vitsordade vad regementskassören i sitt yttrande anfört rörande utrymningen av ett mindre kassaskåp i kassalokalens vägg. Då depåintendenten anbefallt denna åtgärd hade han icke haft kännedom om att regementskassören förvarat egna kontanta medel i samma skåp. Att en sammanblandning av dessa egna medel och utlämnade förskottsmedel sedermera uppkommit hade alltså i första hand berott på att utrymme måst beredas för krigskassaavdelningens värdehandlingar. Depåintendenten ville särskilt framhålla, att all personal vid regementet under april månad haft den ytterst påfrestande uppgiften att förbereda och genomföra organisationsförändringarna. Om arbetskraft och tid under denna krävande period icke räckt till i alla avseenden och för alla befattningshavare torde dock beaktas, att tjänsten i första hand måst koncentreras till vad som hört samman med organisationsförändringen. Därest arbetsåtgärder av mera fredsbetonad karaktär därvid

icke kunnat utföras i vanlig ordning vore detta beklagligt men under de dåvarande omständigheterna förklarligt.

I skrivelse till regementschefen den 3 oktober 1940 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Enligt 17 § i reglementet för arméns kassaväsende i fred handhade regementskassör kassan med uppbördsmannaansvar och redovisningsskyldighet. I 14 § av samma reglemente föreskreves, att medelsredovisning skulle avgivas månatligen och att närmare bestämmelser rörande sådan redovisning meddelades av arméförvaltningens civila departement. Jämlikt 7 § ålåge det regementskassör bland annat att upprätta och föra föreskrivna räkenskaper samt att avgiva föreskriven redovisning.

I de av arméförvaltningens civila departement den 25 maj 1939 utfärdade föreskrifterna och anvisningarna för kassaväsende och medelsredovisning vid armén § 5, mom. 3 b) och c) stadgades följande: Insättningar å postgirokontot bokfördes per den dag, det insatta beloppet enligt kontoutdrag tillgodoförts truppförbandets postgirokonto, dock att kassaförvaltningens kontanta uppbörd bokfördes inbetalningsdagen. Bokföring av utgifter skedde per den dag, vederbörliga giro- och utbetalningskort avsändes.

Av anförda bestämmelser framginge, att regementskassör vore skyldig att för varje dag, under vilken uppbörd eller utgift förekommit vid kassaförvaltningen, verkställa bokföringen av ifrågakommande uppbörds- och utgiftsposter. I detta hänseende hade Wenerthz förbrutit sig enär han icke fört dagboken för april efter den 6 i samma månad. Vad Wenerthz anfört till försvar för underlåtenheten härutinnan kunde icke befria honom från ansvar, även om den stora arbetsbörda som åvilat Wenerthz under omorganisationstiden i viss mån utgjorde en förklaring till försummelsen. Då Wenerthz märkt att hans arbetsuppgifter blivit honom övermäktiga hade det nämligen ålegat honom såsom tjänsteplikt att hos sin närmaste chef anmäla förhållandet så att denne blivit i tillfälle att vidtaga lämpliga åtgärder.

Utöver det nu anmärkta låge det Wenerthz jämväl till last att han sammanblandat statsmedel med sina privata medel. Detta förhållande kunde givetvis icke få passera oanmärkt. Det borde hava stått klart för Wenerthz att, ehuru uttrycklig föreskrift därom saknades, det icke kunde tillåtas att enskilda medel förvarades tillsammans med statsmedel.

De fel Wenerthz i förenämnda hänseende begått syntes militieombudsmannen emellertid icke vara av beskaffenhet att behöva bringas under krigsdomstols prövning. Militieombudsmannen anmälde därför hos regementschefen, som hade bestraffningsrätten över Wenerthz, denne till den disciplinära bestraffning eller tillrättavisning, som regementschefen kunde pröva rättvist ålägga.

I skrivelse den 11 november 1940 meddelade regementschefen, att han tilldelat Wenerthz tillrättavisning av varning för den tjänsteförsummelse denne låtit komma sig till last.

26 och 27. Kompanichef har inom förläggningsområde uppträtt överlastad av starka drycker. Bataljonsadjutanten, som erhållit vissa uppgifter härom, har underlåtit att för bataljonschefen eller högre chef rapportera vad han erfarit.

I en den 23 september 1940 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 275 68/24 E. Österberg följande:

Tisdagen den 23 juli 1940 klockan 17.15 under det att 1. och 3. kompanierna av en landstormsbataljon intagit sitt middagsmål hade chefen för 1. kompaniet kaptenen R. R. Sjöwall kommit fram till manskapet och inlett samtal. Manskapet hade redan då märkt, att Sjöwall varit berusad. Under detta samtal hade han grovt ärekränkt landstormsmannen nr 506 Holmberg med bl. a. sådana uttryck som »djävla fähund», »uppviglare», »stor skamfläck för kompaniet». Sjöwall hade därefter gått in i en byggnad i närheten men återkommit efter en stund. Han hade då varit så berusad, att han måst stödjas av två fänrikar, vilka även de varit berusade. De hade tyckts vilja övertala Sjöwall att återvända, men han hade då på egen hand gått cirka 35 meter, varefter han raglat omkull. Någon av personalen hade hämtat filtar och lagt över honom. Några civila personer, bl. a. två kvinnor och några barn, hade observerat händelsen och hade av nyfikenhet gått fram för att titta på Sjöwall. Saken hade samma dag anmälts till bataljonsexpeditionen men några åtgärder hade icke vidtagits. Händelsen hade väckt stort uppseende, särskilt som det varit fullt dagsljus. Då det måste anses synnerligen olämpligt, att en befälsperson uppträdde på sådant sätt i tjänsten, vore en utredning önskvärd.

Österberg åberopade vissa namngivna personer såsom vittnen.

Med anledning av innehållet i skriften anmodade militieombudsmannen i skrivelse den 23 september 1940 vederbörande militärområdesbefälhavare att inkomma med utredning.

Efter därom erhållet uppdrag höll tjf. försvarsområdesbefälhavaren den 30 september 1940 förhör i ärendet. Till protokollet över detta förhör fogades ett skriftligt yttrande av Sjöwall, dagtecknat den 27 september.

Sedan utredningen i ärendet insänts till militärområdesbefälhavaren och denne funnit ytterligare utredning erforderlig, hölls förnyat förhör av försvarsområdesbefälhavaren den 11 oktober 1940 med Sjöwall, de i Österbergs skrift omnämnda fänrikarna, nämligen landstormsfänrikarna O. Eriksson och L. G. Bergman, samt åtskilliga vittnen.

Utredningsmaterialet översändes till militieombudsmansexpeditionen av militärområdesbefälhavaren med skrivelse av den 17 oktober 1940.

Av handlingarna i ärendet framgick bland annat följande:

Sjöwall anförde i sitt skriftliga yttrande den 27 september 1940:

Efter tjänstledighet för giftermål hade han tisdagen den 23 juli återinträtt i tjänst vid kompaniet. Han hade då omedelbart rest ut till den nya

förläggning som kompaniet fått under hans bortovaro för att inspektera dels förläggningen dels där pågående befästningsarbeten. Klockan 17, då middagsmålet för 1. och 3. kompanierna utspisades, vilket skedde från 1. kompaniets kokvagn, hade Sjöwall varit närvarande för att själv kontrollera maten samt dess rättvisa utportionering. Under utspisningen hade Sjöwall kommit att åhöra följande yttrande: »Man skulle gärna betala fem kronor om dagen för att slippa vara ute så här.» Yttrandet hade fällts av värnpliktige nr 506 Holmberg på 3. kompaniet. Sjöwall hade blivit mycket upprörd över att en svensk soldat kunnat yttra sig så i dessa tider och ville icke förneka, att han då fällt väl kraftiga ord, ehuru det vore svårt för honom att två månader efteråt erinra sig ordvalet. Österberg hade påstått att Sjöwall varit berusad då han fällt dessa ord. Sjöwall hade på morgonen klockan 10.20 kommit med tåget från Stockholm samt hade omedelbart klockan 11 med ångbåten farit ut till förläggningen, dit han anlänt klockan 12.45. Från denna tidpunkt till klockan 16.50 hade Sjöwall varit ute hela dagen på inspektion av befästningsarbeten. Två dagar senare hade värnpliktige Holmberg för Sjöwall förklarat i vilket sammanhang han yttrat de återgivna orden, och då hade Sjöwall inför hela 3. kompaniet erkänt, att han förgått sig mot Holmberg, varvid Sjöwall och Holmberg skakat hand. Klockan 18 den 23 juli hade Sjöwall gått in i sin bostad där middagen serverats för Sjöwall och hans två subalterner. Till denna måltid hade Sjöwall förtärt två snapsar renat brännvin samt ett glas konjak till kaffet. Som Sjöwall varit ganska trött efter den långa tågresan samt dagens inspektion, hade han gått ut i den vackra sommarkvällen ungefär 100 meter bakom sin bostad för att vila i en skogssluttning vid sjöstranden. Sjöwall och hans båda fänrikar hade samtalat om tjänsten och befästningsarbetena samt givetvis om värnpliktige Holmbergs tidigare fällda yttrande. Därefter hade Sjöwalls uppassare kommit och frågat Sjöwall, om denne önskade en filt, varefter han på Sjöwalls jakande svar gick in i Sjöwalls bostad och hämtade en. Att Sjöwall eller hans fänrikar skulle varit berusade avvisade Sjöwall, och Sjöwall kunde genom sitt närvarande underbefäl bekräfta uppgiften. Men Sjöwall hade varit synnerligen upprörd efter intermezzot med Holmberg. Huruvida uppgiften att civila personer varit på förläggningsområdet vore sann, kunde Sjöwall ej nu påminna sig liksom ej heller det underbefäl som han tillfrågat. I vaktinstruktionen hade emellertid ingått order att ej insläppa sådana.

Vid förhöret den 11 oktober åberopade och vidhöll Sjöwall till alla delar vad han sålunda skriftligen anfört.

Landstormsfänriken *Eriksson* anförde vid förhöret den 30 september följande:

Eriksson och landstormsfänriken Bergman hade efter Sjöwalls ankomst klockan 12.45 till klockan 17 tillsammans med Sjöwall varit ute på inspektion av befästningsarbeten. Han påstode med bestämdhet, att han funnit Sjöwalls uppträdande korrekt. De hade ätit middag tillsammans med Sjöwall och hade förtärt två supar och ett glas konjak samt suttit och pratat med Sjöwall i skogen efter middagen. Bergman hade först gått därifrån och sedan

Eriksson. Sjöwall hade under tiden icke legat. Eriksson och Bergman hade senare på kvällen vid halv-elvatiden spelat bridge med Sjöwall.

Vid förhöret den 11 oktober förklarade sig Eriksson icke hava något att tillägga härtill.

Landstormsfänriken *Bergman* avgav vid båda förhören samma berättelse som Eriksson.

Landstormsfuriren nr M 274 68/17 *Vågström,* tillhörande 1. kompaniet, anförde vid förhöret den 30 september:

Han hade åhört Sjöwalls yttrande till Holmberg samt även hans ursäkt två dagar senare. När Sjöwall befann sig vid kokvagnen hade Vågström icke funnit honom berusad. Han hade iakttagit Sjöwall efter middagen men icke sett att Sjöwall hade stött sig på någon eller fallit omkull i skogen. Vågström hade lagt en filt över Sjöwall men hade icke funnit honom överlastad.

Vid förhöret den 11 oktober anförde Vågström:

Han hade stått avsides vid ordväxlingen mellan Sjöwall och Holmberg och därför ej så noga hört vad som sades. Han hade samtalat med Sjöwall omedelbart efter utspisningen. Varken då eller vid Sjöwalls förflyttning till villan hade Vågström iakttagit något anmärkningsvärt. Omkring klockan 20—22 hade Vågström samtalat med Sjöwall, då denne legat ute på marken. Vågström hade frågat om han finge lägga en filt över Sjöwall. Sjöwall hade svarat, att Vågström kunde göra som han ville. Senare på aftonen hade Vågström ej träffat Sjöwall. Vågström hade icke gjort någon annan reflexion än att Sjöwall varit trött efter resan.

Värnpliktige nr 421 68/17 *Sundell,* tillhörande 1. kompaniet, berättade vid förhöret den 30 september:

Han hade åhört Sjöwalls yttrande till Holmberg samt även hans ursäkt två dagar senare. När Sjöwall befann sig vid kokvagnen hade Sundell icke funnit honom berusad. Han hade iakttagit Sjöwall efter middagen men icke sett att han hade stött sig på någon, ej heller att han fallit omkull i skogen.

Vid förhöret den 11 oktober tillade han:

Han hade stått vid kokvagnen men ej exakt hört vad som sades mellan Sjöwall och Holmberg. Sundell hade icke uppfattat att Sjöwall varit onykter, och detta hade ej heller varit fallet vid utspisningen klockan 17. Sundell vore själv nykterist. Mellan klockan 17 och 18 hade Sundell iakttagit Sjöwall utan att finna honom berusad.

Värnpliktige nr M 11 242/25 *Westberg,* tjänstgörande vid 1. kompaniet, yttrade vid förhöret den 30 september detsamma som Sundell samt tillade, att någon timme efter uppträdet vid kokvagnen Sjöwall stått och pratat med en häst, därvid Westberg ej kunnat se att det varit något fel med Sjöwall.

Vid förhöret den 11 oktober tillade Westberg:

Han hade stått vid kokvagnen när Sjöwall kommit dit. Westberg hade åhört ordväxlingen mellan Sjöwall och Holmberg men icke funnit anledning att särskilt fästa sig vid Sjöwalls uppträdande utöver vad själva ordväxlingen föranlett till. Denna ansåge Westberg hava berott på enbart missuppfattning från Sjöwalls sida. Därefter hade Westberg icke sett Sjöwall förrän efter

någon timme, då Sjöwall stått uppe vid en häst i närheten av tältförläggningen. Westberg hade icke i Sjöwalls uppträdande kunnat finna något anmärkningsvärt.

Värnpliktige nr 515 24/19 *Nyström,* tillhörande en arbetspluton, anförde vid förhöret den 30 september:

Han hade kommit ut till förläggningen omkring klockan 19.15. Vid denna tid hade Sjöwall och fänriken Eriksson kommit ut ur bostaden. Då Sjöwall skulle klappa sin hund hade han tagit ett snedsteg, vilket gjort, att Nyström funnit honom »berörd av starka drycker». Därefter hade Sjöwall och Eriksson gått in i skogen. Nyström hade då sett att Sjöwall fallit omkull. Nyström hade tagit reda på fänriken Bergman vilken, åtföljd av landstormsfuriren Vågström, begivit sig till platsen. Vågström hade lagt en filt över Sjöwall. Sjöwall hade legat därute något mer än en halvtimme. Nyström hade ej sett några civila personer i närheten.

Vid förhöret den 11 oktober tillade Nyström:

Han hade icke sett eller hört vad som inträffat vid kokvagnen. Han hade iakttagit Sjöwall då denne kommit ut ur förläggningen i sällskap med Eriksson, på vilken han stött sig. Sjöwall hade raglat, då han gått till skogen c:a 30 à 40 meter därifrån, och hade sedermera fallit omkull. Eriksson, Bergman och Vågström hade försökt hjälpa Sjöwall på fötter, men misslyckats. Vågström hade hämtat en filt och brett över Sjöwall. Sjöwall hade blivit liggande där ute c:a en halv timme. Någon timme senare hade Nyström iakttagit Sjöwall 100 till 150 meter därifrån klappande en häst. Sjöwall hade fortfarande befunnit sig i sådant tillstånd, att Nyström funnit honom berusad.

Värnpliktige nr 506 43/22 *Holmberg,* tjänstgörande vid 3. kompaniet, berättade vid förhöret den 30 september:

Han vitsordade att Sjöwall den 23 juli fällt förolämpande yttranden till honom samt att Sjöwall två dagar efteråt inför det samlade kompaniet medgivit, att han förgått sig, och bett om ursäkt, varvid Holmberg och Sjöwall skakat hand. Något yrkande mot Sjöwall hade Holmberg icke. Holmberg ansåge Sjöwall icke hava varit nykter och på den grund ursäktade han Sjöwalls yttranden.

Vid förhöret den 11 oktober berättade Holmberg, sedan han vitsordat att Sjöwall fällt de uttryck som omnämndes i Österbergs skrift, följande:

Vad som hänt vore, att Sjöwall sagt, att de gärna kunde betala fem eller sex kronor om dagen, ty så mycket kostade det i det civila. Holmberg hade genmält, att han gärna skulle betala sex kronor om dagen, om han finge fara därifrån, ty han hade just då sin bästa säsong i det civila. Sjöwalls av Österberg relaterade yttranden hade sålunda berott på att Sjöwall missuppfattat vad Holmberg sagt. Sedermera hade Sjöwall medgivit detta och mellanhavandet mellan dem hade blivit utklarerat. Holmberg hade ej iakttagit Sjöwall eller fänrikarna efter händelsen vid utspisningen. Av vad som då förekommit hade Holmberg funnit att Sjöwall varit berusad. Därtill hade bidragit, att Sjöwall icke kunnat handskas med papper och penna, då han

skolat anteckna Holmberg i sin anteckningsbok efter ordväxlingen dem emellan.

Värnpliktiga nr 402 68/22 *Sundström* och nr 313 69/16 *Mattsson,* båda tillhörande 3. kompaniet, berättade vid förhöret den 30 september:

De ansåge, att Sjöwall väl förtärt sprit men dock icke kunde anses som berusad vid uppträdet med Holmberg, samt vitsordade vad Holmberg sagt. De hade iakttagit Sjöwall omkring klockan 18.30 liggande i skogen med pålagda filtar. Sundström hade tillhört vakten denna kväll. Omkring klockan 19.15 hade Sjöwall stigit upp och gått en rond runt tälten, där han mött furiren Dahlqvist. Sjöwall hade förebrått Dahlqvist för att denne icke hälsat, varvid Dahlqvist frågat, om han vore skyldig att hälsa på Sjöwall i det tillstånd denne befunne sig. Sedan hade Sjöwall gått in i sin bostad. De hade iakttagit två kvinnor och två småflickor inom området, varvid de två sistnämnda varit i närheten av Sjöwall, men Mattsson hade tillsagt dem att avlägsna sig. Sundström hade iakttagit, att Sjöwall haft svårt att resa sig från marken och att han fallit omkull två gånger.

Vid förhöret den 11 oktober anförde Sundström:

Han hade av Sjöwalls yttrande till Holmberg funnit, att Sjöwall ej varit nykter. Därefter hade Sundström ej iakttagit Sjöwall förrän han sett honom liggande ute på marken. Sundström hade åsett Sjöwalls försök att resa sig, varvid Sjöwall upprepade gånger fallit omkull liksom under den följande förflyttningen därifrån. Då Sundström jämte furiren Dahlqvist befunnit sig vid tältförläggningen, hade Sjöwall kommit fram och riktat förebråelser mot Dahlqvist för att denne icke hälsat.

Vid samma förhör anförde Mattsson:

Han hade åhört ordväxlingen mellan Sjöwall och Holmberg. Av Sjöwalls uppträdande hade Mattsson fått den uppfattningen, att Sjöwall varit berusad. Därefter hade Mattsson ej iakttagit Sjöwall, förrän han sett honom liggande ute på marken med pålagd filt. Efter ytterligare cirka en och en halv timme hade Mattsson iakttagit att Sjöwall försökt att resa sig, vilket dock icke gått utan svårighet och lyckats först efter det att Sjöwall fallit omkull. Efter en god stund hade Mattsson sett Sjöwall uppe vid tältförläggningen klappande en häst, fortfarande ungefär i samma tillstånd som förut, måhända något bättre. Mattsson hade iakttagit de i Österbergs skrift omnämnda barnen jämte deras moder. Flickorna men knappast modern hade uppmärksammat Sjöwall.

Landstormsfuriren *Dahlqvist,* som hördes först vid förhöret den 11 oktober, anförde därvid:

Han hade icke varit närvarande under utspisningen vid det i anmälningsskriften angivna tillfället och hade således ej hört vad som förekommit mellan Sjöwall och Holmberg. Senare hade Dahlqvist sett Sjöwall i sällskap med fänrikarna Eriksson och Bergman komma ut ur villan. Sjöwall hade böjt sig ned och klappat en hund. När han sedan rätat upp sig och gått in i skogen bakom villan, 40 till 50 meter därifrån, hade Dahlqvist iakttagit att hans gång varit raglande. Sjöwall hade stött sig på en av fänrikarna.

Av båda dessa omständigheter hade Dahlqvist slutit sig till att Sjöwall varit berusad. Då Sjöwall intagit liggande ställning, hade detta enligt Dahlqvists uppfattning berott på att Sjöwall varit redlös eller icke orkat mera. Någon av personalen hade lagt filtar över Sjöwall. Civila personer hade varit vittnen till det inträffade. Då Sjöwall legat ute på marken hade Dahlqvist och värnpliktige Nyström gått förbi. Härvid hade Dahlqvist sagt till Nyström: »Så ser en landets försvarare ut, och det är ändå en kapten.»

I fråga om Österbergs påstående att anmälan om Sjöwalls beteende gjorts utan att detta föranlett någon åtgärd förekom viss utredning såväl vid förhöret den 30 september som vid förhöret den 11 oktober.

Vid förstnämnda tillfälle yttrade *Österberg,* som var sjukvårdare vid 3. kompaniet, bland annat:

Han hade i telefon ringt till bataljonsstaben för att tala med bataljonsläkaren, doktor Foucard, enär han ansett Sjöwall vara spritförgiftad och i behov av läkarhjälp. Han hade träffat telefonvakten, som uppgivit att han icke visste var bataljonsläkaren befunne sig. Österberg hade därefter ringt till försvarsområdesstaben, där han träffat landstormslöjtnanten S. Öberg. För denne hade han uppgivit, att »en av personalen» vore sjuk på grund av spritförgiftning och att han därför ville träffa bataljonsläkaren. Öberg hade hänvisat Österberg till bataljonsexpeditionen. Österberg hade ånyo ringt till bataljonsexpeditionen men hade ej fått något svar. Sedan Österberg ringt sammanlagt två gånger till försvarsområdesstaben och två gånger till bataljonsexpeditionen hade han med värnpliktige Nyström diskuterat hur han skulle få tag i bataljonsläkaren. Före diskussionen hade han flera gånger ringt på andra håll i staden efter doktorn utan att få tag på honom. Då hade Nyström förklarat sig villig att ringa upp landstormslöjtnanten Öberg på försvarsområdesstaben, vilket han också gjort. Vid telefonsamtalet med Öberg hade Nyström uppgivit, att det gällt Sjöwall. Efter en stund hade doktor Foucard ringt och velat tala med Österberg. Doktorn hade velat höra hur det var fatt. Österberg hade redogjort för fylleriet samt sagt att Sjöwall låge ute på backen och kanske fröse och att det borde göras något åt honom. Österberg hade undrat om icke doktorn kunde komma dit för att se, om det icke vore något allvarligt, ty han hade ansett Sjöwall dödssjuk och kräva läkarvård. Efter ytterligare något samtal hade Foucard beordrat Österberg att till telefonen hämta någon officer på 1. kompaniet. Österberg hade genast sprungit och hämtat landstormsfänriken Eriksson medan doktorn väntat i telefonen.

Vid förhör med doktor *Foucard* den 30 september vitsordade denne att han i telefonen talat med Österberg om Sjöwall. Foucard uppgav att han då befunnit sig på bataljonsexpeditionen. Foucard hade begärt att få tala med en officer i ansvarig ställning. Därefter hade han fått vänta i telefonen så länge att samtalet brutits. Då samtalet efter en stund återkommit hade det mottagits av bataljonsadjutanten, landstormsfänriken W. Ivers, som talat några minuter med landstormsfänriken Eriksson. Eriksson hade för-

säkrat att det icke vore minsta fara med Sjöwall och att denne låge i sin säng. På fråga om det funnes behov av läkarhjälp hade Eriksson förklarat att så absolut icke vore fallet.

Vid förhör den 11 oktober vitsordade Foucard dessa uppgifter samt tillade:

Dagen efter hade Foucard klockan 11 sammanträffat med Sjöwall. Därvid hade Foucard med tanke på sitt telefonsamtal med Österberg särskilt observerat Sjöwall för att se om han kunde iakttaga spår av alkoholförgiftning. Så hade icke varit fallet. Foucard hade gjort Ivers uppmärksam på detta förhållande och Ivers hade kommit till samma resultat.

Landstormsfänriken *Ivers* uppgav vid förhöret den 30 september att han ringt upp landstormsfänriken Eriksson och frågat honom, hur det förhölle sig med vad Foucard omtalat för honom beträffande Sjöwall. Eriksson hade meddelat, att Sjöwall låge i sin säng och att det hela vore överdrift. Ivers hade då ansett att saken vore utagerad och att ingen egentlig anmälan förelåge samt hade därför icke orienterat bataljonschefen om vad som hänt. Ivers hade haft övningar med hemvärnet ifrågavarande kväll och telefonsamtalet hade förts vid niotiden på kvällen.

Vid förhöret den 11 oktober vitsordade Ivers riktigheten såväl av denna berättelse som av vad Foucard uppgivit vid förhöret nämnda dag.

Jämväl i fråga om angivelsen mot landstormsfänrikarna Eriksson och Bergman för fylleri förebragtes viss utredning vid förhöret den 11 oktober. Denna utredning gav emellertid knappast vid handen att tillräcklig grund för angivelsen förelegat. Vid förhöret uppgav Österberg att han ansåge att det varit riktigare att i anmälningsskriften använda uttrycket »livade» än »berusade» om Eriksson och Bergman. Österberg hade använt uttrycket »berusade» om Eriksson och Bergman såsom innebärande att de använt alkohol i sådan omfattning att det lämnat märkbara spår.

Vid protokollet över förhöret den 30 september hade fogats ett den 4 oktober 1940 dagtecknat yttrande av försvarsområdesbefälhavaren av i huvudsak följande innehåll:

Såsom av utredningen framginge hade den i anmälan påtalade händelsen icke bringats vare sig till försvarsområdesbefälhavarens eller till bataljonschefens kännedom. Hade så skett skulle givetvis det inträffade redan då gjorts till föremål för utredning genom förhör i vederbörlig ordning och därav betingat disciplinärt ingripande skulle icke hava uteblivit. Sjöwall hade sedan den 13 april 1940 varit chef för ifrågavarande kompani. Han hade med erkännansvärd förmåga utövat sitt chefskap, väl vårdat sig om sitt folk och utan eftergift på disciplinens fordringar vunnit kompaniets tillgivenhet och förtroende. Hans begränsning hade varit svagheten för spirituosa, varför han vid några tillfällen erhållit enskilda varningar. Han hade allt sedan våren 1940 av försvarsområdesbefälhavaren anbefallts hos bataljonschefen till särskild uppmärksamhet och efterhållning i detta avseende.

Sjöwall hade i övrigt icke varit bestraffad eller tillrättavisad. Landstormsfänrikarna Eriksson och Bergman, båda placerade på Sjöwalls kompani, hade enligt bataljonschefens utsago med duglighet och intresse fullgjort sina tjänsteåligganden. De hade icke under sin tjänstgöring givit anledning till anmärkningar, ej heller tidigare varit bestraffade eller tillrättavisade. Landstormsfänriken Ivers, placerad såsom 2. bataljonsadjutant, kunde möjligen förebrås att han underlåtit att hos bataljonschefen anmäla vad som i fråga om denna händelse blivit honom meddelat. Ivers hade goda vitsord i tjänsten och hade icke varit bestraffad eller tillrättavisad. Österberg hade den 10 september 1940 av bataljonschefen ådömts fem dagars vaktarrest utan tjänstgöring för bristande anständigt uppförande och försummelse av tjänsteplikt jämlikt §§ 96 och 130 strafflagen för krigsmakten. Vitsorden i övrigt för Österberg vore enligt bataljonschefens uttalande icke gynnsamma.

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse till försvarsområdesbefälhavaren den 8 november 1940 följande:

Handlingarna i ärendet gåve enligt militieombudsmannens mening vid handen att Sjöwall vid ifrågavarande tillfälle uppträtt av starka drycker överlastad under sådana förhållanden att han vore underkastad ansvar därför enligt 96 § strafflagen för krigsmakten. Därjämte framginge att han genom yttranden som han vid samma tillfälle fällt till värnpliktige nr 506 Holmberg grovt missfirmat denne. Med hänsyn till att Holmberg icke syntes vilja föra någon talan mot Sjöwall härför ansåge militieombudsmannen Sjöwalls förfarande i denna del böra bedömas endast såsom bristande i anständigt uppförande. Vad Sjöwall låtit komma sig till last ansåge militieombudsmannen vara av den allvarliga beskaffenheten att det icke kunde undgå laga beivran. Med hänsyn bland annat till Sjöwalls bestridande vore det erforderligt att målet bringades under krigsrätts prövning. Då målet syntes skola upptagas av fältkrigsrätt som vore inrättad vid försvarsområdesbefälhavaren underställt förband anmodade militieombudsmannen försvarsområdesbefälhavaren att åt vederbörande åklagare uppdraga att anhängiggöra och utföra åtal mot Sjöwall för vad denne enligt det anförda låtit komma sig till last samt att därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet.

Vad anginge landstormsfänriken Ivers hade denne otvivelaktigt gjort sig skyldig till en försummelse genom att underlåta att för bataljonschefen rapportera vad han erfarit angående Sjöwall. Även om Ivers icke trott på de av Österberg lämnade uppgifterna utan förmodat att Sjöwall måst intaga sängen av annan anledning än den Österberg uppgivit hade det uppenbarligen ålegat honom att omedelbart bringa till sin närmaste chefs kännedom vad som passerat. Genom att han ej gjort detta hade utredningen om händelseförloppet blivit försvårad. Ivers försummelse ansåge militieombudsmannen emellertid icke vara av mera allvarlig art än att frågan om på-

följd därför kunde avgöras i disciplinär väg. Militieombudsmannen finge fördenskull för försvarsområdesbefälhavaren, som ägde disciplinär bestraffningsrätt över Ivers, anmäla denne för erhållande av lämplig bestraffning eller tillrättavisning.

* *
*

Sedan försvarsområdesbefälhavaren överlämnat handlingarna såvitt rörde åtalet mot Sjöwall till chefen för Västernorrlands regementes depå, hänsköt depåchefen målet till fältkrigsrätten vid depån, där vederbörande krigsfiskal yrkade ansvar å Sjöwall jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten för det Sjöwall under tjänstgöring uppträtt överlastad av starka drycker och brustit i anständigt uppförande. Sjöwall erkände inför fältkrigsrätten vad som i målet lagts honom till last.

Fältkrigsrätten meddelade utslag i målet den 10 december 1940 och utlät sig därvid:

Enär Sjöwall genom eget av omständigheterna i målet styrkt erkännande vore övertygad att den 23 juli 1940 inom ifrågavarande förläggning under tjänstgöring hava uppträtt överlastad av starka drycker och därunder brustit i anständigt uppförande prövade fältkrigsrätten lagligt döma Sjöwall jämlikt 96 § första stycket strafflagen för krigsmakten att härför undergå disciplinstraff av vaktarrest i tolv dagar.

I fråga om Ivers anmälde försvarsområdesbefälhavaren i skrivelse den 17 november 1940 att han den 16 i samma månad jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten ålagt denne disciplinstraff av arrest utan bevakning i tre dagar.

Utslaget och bestraffningsbeslutet blevo icke överklagade.

28. Misshandel av underlydande.

I en till militieombudsmannen insänd skrift anmälde värnpliktige nr 3407 45/39 Nils Arvid Nilsson, att löjtnanten i ingenjörtruppernas reserv U. Helmers den 8 september 1940 tilldelat honom ett kraftigt slag på munnen.

Sedan militieombudsmannen genom skrivelse den 19 oktober 1940 hos chefen för II. arméfördelningen anhållit om utredning i saken, inkom den 2 december 1940 från fördelningschefen dylik utredning.

Helmers erkände i avgivet yttrande, att han med baksidan av handen tilldelat Nilsson ett lätt slag över munnen, av vilket slag dock skada ej uppkommit, samt uppgav om anledningen till sitt handlingssätt — vilket han erkände hava varit olämpligt — följande: Helmers hade ifrågavarande dag

från Nilssons arbetschef, furiren Peterzén erhållit meddelande att Nilsson jämte en kamrat under mellanmålet klockan 12 befunnits förtära brännvin och pilsner samt därefter ej ställt upp till arbete utan avlägsnat sig. Vid 15-tiden hade Helmers fått se dem barhuvade och med uppknäppta vapenrockar samt synbart berusade. Nilsson hade emellertid gömt sig undan i en cykelverkstad. Då Helmers funnit honom där och frågat efter hans kamrat, hade Nilsson fräckt påstått, att han ej träffat kamraten på hela dagen. Helmers hade då blivit uppretad och tilldelat Nilsson slaget. Helmers ville även nämna, att han två dagar tidigare anträffat Nilsson ute i samhället överlastad av starka drycker. Sedan Nilsson vid detta tillfälle uppmanats att uppsöka förläggningen, hade han, strax innan han kommit fram till denna, »smitit sin väg».

Nilsson, som i en till militieombudsmannen den 23 september 1940 inkommen skrift återkallat sin anmälan, medgav i skriftlig förklaring den 22 november, att hans anmälan finge förfalla eller att saken i vart fall finge behandlas som disciplinmål. Därjämte förklarade Nilsson sig ej hava några ersättningsanspråk mot Helmers.

I skrivelse till fördelningschefen den 5 december 1940 anförde militieombudsmannen:

Vad sålunda låge Helmers till last ansåge militieombudsmannen sig ur disciplinär synpunkt — trots den gjorda återkallelsen — icke kunna lämna utan beivran. Förseelsen borde dock icke svårare anses än att densamma borde föranleda bestraffning som överordnad befälhavare ägde ålägga. Med hänsyn härtill och då utredning vid krigsrätt icke vore erforderlig, anmälde militieombudsmannen Helmers till disciplinär bestraffning.

I skrivelse den 11 december 1940 anmälde fördelningschefen att Helmers den 10 i samma månad jämlikt 90 § strafflagen för krigsmakten ålagts fyra dagars arrest utan bevakning för vad han låtit komma sig till last i målet.

29. Missfirmelse av underlydande. Meddelande av rättelse och kritik på olämpligt sätt.

Den 27 juni 1940 inkom till militieombudsmansexpeditionen från värnpliktige nr 148 20/21 E. Boestad, tjänstgörande vid ett landstormsförband inom ett marindistrikt, en skrift däri denne gjorde anmälan mot översten på arméns reservstat friherre Axel Walfrid Carl Gyllenkrok för det denne vid övningar den 31 maj 1940 fällt grovt förolämpande yttrande mot trupp i det han inför uppställd trupp yttrat bland annat: »Jag skall lära Eder disciplin hela djävla sällskapet, märk väl utan undantag.» Boestad åberopade såsom vittnen härtill befäl och manskap å det kompani han tillhörde.

Sedan militieombudsmannen i skrivelse till vederbörande befälhavande amiral anhållit att denne ville infordra yttrande av översten Gyllenkrok, inkom befälhavande amiralen den 4 juli 1940 med det begärda yttrandet, dagtecknat den 29 juni 1940. Häri anförde Gyllenkrok, bland annat, att han fällt det av Boestad återgivna yttrandet, att han gjort det för att samtliga inom förbandet skulle förstå att det skulle bliva slut på slöhet, oordning och indisciplin samt att ifrågavarande förband visat sig i fråga om disciplin stå på en avsevärt lägre nivå än vissa andra Gyllenkrok underställda förband. Gyllenkrok fogade vid sitt yttrande avskrifter av vissa av honom utfärdade order rörande övningar med honom underställda förband m. m. i avsikt att därmed giva en bakgrund för den händelse som avsågs i Boestads anmälan.

Den 22 juli 1940 inkom därefter en skrift från landstormsfänriken G. Forsberg, tjänstgörande vid ett annat Gyllenkrok underställt förband, i vilken skrift anfördes bland annat följande:

Den 18 juli 1940 hade Gyllenkrok inspekterat en landstormsbataljon på kaserngården vid förläggningen. Därvid hade Forsberg av Gyllenkrok erhållit order att med en pluton utföra exercis 1. Efter två minuters exercis, varvid Gyllenkrok upprepade gånger kritiserat såväl Forsbergs befälsföring som plutonens uppträdande, hade Gyllenkrok utfarit i grova tillmälen och bland annat framhållit, att plutonen av Forsberg skulle hava förstörts under de 14 dagar som den varit under Forsbergs befäl och utbildning. Gyllenkrok hade bland annat yttrat, att plutonen varit sämre än vid inryckningen. Det finge påpekas, att plutonen icke tidigare undergått infanteriutbildning samt att den dagarna före inspektionen genomgått ympning mot paratyfus, varför åtskilliga i truppen varit oförmögna att utföra korrekta gevärsföringar. Detta förhållande hade av bataljonschefen påpekats för Gyllenkrok. Gyllenkrok hade till Forsberg yttrat bland annat: »Vilken man som helst i ledet skulle kunna föra bättre befäl än Ni, Ni är oduglig — försvinn.» Därefter hade Gyllenkrok själv övertagit befälet över plutonen samt hållit någon minuts exercis, varpå han yttrat: »Plutonen är förstörd, marschera hem med den.» Därefter hade Gyllenkrok givit följande order till bataljonschefen: »För upp skiten på ordersalen.» Sedan samtliga officerare på bataljonen samlats på ordersalen, hade Gyllenkrok uttryckt sig i följande ordalag: »Jag har sagt till hur befäl skall föras och några importerade dumheter vill jag inte veta av. När jag har sagt till om en sak, så vill jag, djävlar anamma, att den skall utföras. Vansinnigheter, som inlärts vid läger- eller landstormsofficerskurser av mer eller mindre odugliga instruktörer, får inte förekomma, vilket jag vid upprepade tillfällen sagt ifrån. Med sådan befälsföring för Ni folket direkt till slaktbänken. Tar jag fram en menig man ur ledet såsom befäl, så går det bra, men så fort herrarna får en eller två stjärnor på axelklaffarna, så går det direkt åt helvete.» Vänd direkt till Forsberg hade Gyllenkrok fortsatt: »Ni är oduglig till befäl, märk ett råd, lägg omedelbart in om avsked.» Vänd till bataljonens samtliga officerare hade Gyllenkrok yttrat: »Ni äro ena djävla skitar allihopa. För övrigt skall jag säga herrar bataljons- och kompanichefer att

har Ni odugliga plutonchefer, skall Ni omedelbart avskeda dem. Förresten kan jag tala om för herrarna, att den 22 kommer Ni att skickas hem, så är jag fri skiten.» Denna kritik mot samtliga bataljonens officerare hade framställts sedan Gyllenkrok endast inspekterat en enda av bataljonens plutoner under cirka två minuter. Under kritiken hade Gyllenkrok varit synnerligen obehärskad, hade slagit med knuten hand i bordet under upprepade svordomar och explosionsartade utbrott. — Tidigare hade liknande uppträden förekommit. Under den tid Forsberg varit i tjänstgöring hade Gyllenkrok vid upprepade tillfällen yttrat, att landstormsbefälet vore odugligt, att arméledningen och de som skrivit exercisreglementet vore vansinniga o. s. v. Forsberg anhölle att militieombudsmannen måtte vidtaga de åtgärder mot Gyllenkrok vartill Forsbergs anmälan kunde föranleda.

Forsberg åberopade såsom vittnen åtskilliga vid bataljonen tjänstgörande officerare.

Med anledning av innehållet i skriften anmodade tjänstförrättande militieombudsmannen i skrivelse den 22 juli 1940 befälhavande amiralen att verkställa förhör i ärendet samt inkomma med protokoll över förhöret. Det begärda förhöret hölls den 1 augusti 1940, därvid Gyllenkrok avgav ett vidlyftigt skriftligt svaromål. Befälhavande amiralen anmälde i skrivelse den 3 i sistnämnda månad med översändande av förhörsprotokollet och Gyllenkroks skriftliga svaromål, att då i Forsbergs anmälan angivna vittnen dåmera avrest till annan ort han icke ansett sig böra höra dem.

I sitt skriftliga svaromål anförde Gyllenkrok:

Omedelbart efter bataljonens inryckning och vid densammas mottagande hade Gyllenkrok haft formell exercis med bataljonen för att övertyga sig om dess hållning, villighet samt dess ståndpunkt i rent formellt hänseende. Manskapets hållning och villighet hade varit utmärkt, dess ståndpunkt i formell exercis bra, oaktat bataljonen innehållit en relativt stor procent av icke infanteriutbildat manskap. Detta hade också av Gyllenkrok framförts till truppen genom bataljonens befäl. En del befälhavare hade dock visat sig svaga och hade lagt i dagen en påfallande svag och valhänt befälsföring. Bataljonschefen hade vid flera tillfällen framhållit för Gyllenkrok att en del av landstormsofficerarna varit mycket svaga. Första dagen hade Gyllenkrok genast lagt märke till bland andra Forsberg, som fört befäl på ett mycket tafatt sätt. Detta hade Gyllenkrok meddelat såväl bataljonschefen som Gyllenkroks stabschef. Några veckor efteråt hade till bataljonen inryckt kompletteringsmanskap från samma trakt som bataljonens manskap i övrigt. Detta hade indelats på ett kompani om två plutoner. Av bataljonschefen hade Forsberg placerats som chef för den ena plutonen. Den första utbildningen skulle omfatta personlig hållning och uppträdande, formell exercis och skolskjutning. När Gyllenkrok emottagit kompletteringsmanskapet efter inryckningen hade detta haft en god hållning och en bra uppsyn. Innan de fjorton dagarnas utbildning vid en tillfälligt sammansatt utbildningsbataljon igångsatts, hade Gyllenkrok under närmare två timmar genomgått med befälet, vad utbildningen omfattat, vad som varit att iakttaga, vad som varit mera viktigt, mindre vik-

tigt o. s. v. Utbildningen hade anförtrotts åt en bataljonschef och hans officerare, vilka utan trupp under två månader vistats i förläggningsorten och därunder fått närvara vid alla övningar av intresse (fälttjänst, skjutning, exercis m. m.) ävensom vid alla viktigare genomgångar och kritiker och då fått veta precis huru Gyllenkrok velat hava det ena och det andra. Skriftliga order m. m. rörande utbildningen hade även varit utfärdade och hänvisningar varit gjorda till förut givna order och bestämmelser i denna sak, vilket allt varit att tillgå. Gyllenkrok hade särskilt och upprepade gånger för det samlade befälet framhållit vikten av denna grundläggande utbildning, vad den avsett, samt hade särskilt betonat att man borde undvika komplicerade saker (liksom eventuellt även utbildning i terräng) allt i avsikt att verkligen få fram god klädsel, puts och hållning, raskt uppträdande och personlig skjutskicklighet. — Den 18 juli 1940 hade Gyllenkrok inspekterat resultatet av befälets arbete. Det ifrågavarande kompaniet hade företett en bild av slöhet och lojhet. Forsberg hade kommenderat illa, hade ej hörts av truppen, hade valt olämplig plats samt förefallit själv loj och ointresserad. Exercisen hade gått miserabelt. Såväl beträffande plutonen i dess helhet som beträffande de enskilda karlarna hade exercisen i *varje* hänseende gått betydligt sämre än då det nyinryckta folket exercerat i bataljon. De enskilda hade nu icke kunnat stå stilla, sedan givakt kommenderats, och plutonens manskap icke ens anträda marsch eller göra halt samtidigt. Detta hade sålunda varit resultatet av Gyllenkroks planläggande arbete och hans ansträngningar samt av fjorton dagars arbete under bataljonschefens, kompanichefens och plutonchefens ledning för att åstadkomma hållning, raskt uppträdande och en godtagbar formell exercis. Truppen hade gjort ett avsevärt sämre intryck än vid avlämningen efter inryckningen. Bataljonens andra kompani hade varit något bättre men även detta *mycket* dåligt. Det tredje kompaniet hade varit bättre, men långt ifrån bra. Manskapet hade dock arbetat med energi, fart och vilja. Gyllenkrok trodde sig vara fullt kompetent att bedöma vad en befälhavare för ett lägre infanteriförband ginge för — i regel ganska snart. Forsbergs svaghet hade genast stått fullt klar för Gyllenkrok. Hans oförmåga hade bestyrkts ytterligare den 18 juli. Att plutonen gått tillbaka under de fjorton dagarnas utbildning hade Gyllenkrok genast sett. Detta hade Gyllenkrok också sagt. Några »grova tillmälen» till plutonchefen inför plutonen hade Gyllenkrok icke fällt. Tillsägelser som innehållit kritik mot plutonchefen och i någon mån kritik även av hans trupp hade Gyllenkrok däremot meddelat.

Gyllenkrok omnämnde i sitt svaromål vissa faktorer som gjort det svårt för honom att sköta sin tjänst. Han anförde därvid bristen på kvalificerat befäl, landstormsofficerarnas klena utbildning och bristande kvalifikationer i övrigt samt överbelastningen i arbetet. Han omnämnde vidare vilka medel som stode till buds och vilka som av honom använts för att lägga in tjänsten i rätta banor, för att få fram ett energiskt och målmedvetet arbete, för att upprätthålla ordning och disciplin, för att vid behov åstadkomma rättelse samt för att såsom befälhavare genomdriva sin vilja. Gyllenkrok sade sig därvid oförbehållsamt erkänna, att han även begagnat sig av hot och »ut-

skällning» såsom den under förhandenvarande förhållanden mest tidsbesparande och effektiva metoden oaktat den helt eller i vissa utformningar icke vore tillåten eller vore förbjuden.

I fråga om det närmare innehållet i Forsbergs skrift anförde Gyllenkrok:

Skriften innehölle citat och uppgifter om vad Gyllenkrok sagt och vad som hänt. Dessa vore delvis riktiga och delvis oriktiga, delvis infogade i helt annat sammanhang än det, vari de förekommit, vilket icke vore märkvärdigt, då stoffet delvis grundats på skvaller. Exercisen hade varit betydligt längre än två minuter som Forsberg påstått. Gyllenkrok hade dock ej behövt mer än en minut och ej ens det för att kunna konstatera, vad plutonen och plutonchefen gått för efter det två veckor långa utbildningsarbetet inom ett starkt begränsat och föga invecklat utbildningsområde. Gyllenkrok hade yttrat att han ansåge sig vara militärt kapabel att bedöma denna sak, att plutonen varit sämre än vid inryckningen samt att den förstörts under de fjorton dagarna. Manskapets ansiktsuttryck, hållning och uppträdande hade oförtydbart givit vittnesbörd därom för den som hade förmåga och vana att observera hithörande fenomen. Det hade icke varit första gången Gyllenkrok gjort personliga iakttagelser beträffande förband ur denna bataljon. Vid ett annat av dess kompanier hade Gyllenkrok gjort vissa iakttagelser under skolskjutning på skjutbanan (särskilt beträffande *befälet*). Ett tredje kompani hade Gyllenkrok sett återkomma från övningar med dålig rättning, dålig hållning, oordnad klädsel; befälet hade icke ägnat truppen någon uppmärksamhet. Gyllenkrok hade även vid vissa andra tillfällen — befälet ovetande — gjort en del iakttagelser. Att bataljonen i sin helhet varit illa utbildad hade bekräftats under den fortsatta inspektionen. Gyllenkrok hade även senare fått förnyade bevis på samma sak genom personliga iakttagelser samt genom meddelande av en av de nya kompanicheferna, som under sitt befäl fått 125 man från denna bataljon. Att Forsbergs pluton förut icke undergått infanteriutbildning hade intet att skaffa med personlig hållning samt med viljan att arbeta och bjuda till under exercisen. Bataljonschefen hade *efter* övningen kommit upp på Gyllenkroks expedition och meddelat, att orsaken till truppens dåliga hållning och exercis varit, att den nyligen ympats. Gyllenkrok hade meddelat bataljonschefen att de som ej sjukskrivits nog ej varit så illa däran, att de icke kunnat visa vilja att ligga i litet bättre, samt att skyddsympningen icke kunnat vara någon ursäkt för att manskapet ej kunnat stå stilla, sedan givakt kommenderats. Fjorton dagar tidigare hade de samtliga kunnat stå stilla i givakt. Huru Forsberg kunnat i sin skrift taga upp saker som förekommit enskilt mellan Gyllenkrok och bataljonschefen vore om icke oförklarligt så dock besynnerligt. Gyllenkrok hade efter all föregående planläggning, allt arbete och alla instruktioner hoppats särskilt att detta kompani skulle kunna prestera något bra och så inriktat sig härpå, att han till och med dagen före tänkt igenom och i viss mån även formulerat det beröm han tänkt giva detta kompanis båda plutoner. Det hela hade emellertid blivit förstört. Befälet — bataljonschef, kompanichef och plutonchef och ingen annan — vore orsak härtill. Under de fem månader Gyllenkrok

fört sitt befäl hade han icke vid något tillfälle sett ett truppförband — nyinryckt eller en längre tid i tjänst, infanterister eller icke infanterister, nyvaccinerade eller icke — utföra en så miserabel exercis — resultatet av fjorton dagars arbete! För att kontrollera, om det varit Forsbergs personliga inverkan som gjort plutonen slö, hade Gyllenkrok själv tagit det omedelbara befälet över plutonen. Dylikt hade han förut vid upprepade tillfällen gjort — ibland i undervisande, ibland i kontrollerande syfte. Sedan Gyllenkrok tagit befälet över plutonen, hade han icke kunnat få den att anträda marsch samtidigt eller stanna samtidigt. Något sådant hade ej hänt Gyllenkrok förut — ej ens då han en gång exercerat med omkring 700—800 nyinryckta. Gyllenkrok hade nu sagt: »Plutonen är förstörd, marschera hem med den.» Vad Gyllenkrok sagt hade varit riktigt. Ordet »förstörd» hade naturligtvis ej använts i permanent bemärkelse. Gyllenkrok trodde icke att han yttrat: »Vilken man som helst i ledet skulle kunna föra bättre befäl än Ni.» Däremot hade han sagt ungefär så, att folk i ledet eller manskap skulle kunna föra bättre befäl. Detta vore också Gyllenkroks bestämda uppfattning. Gyllenkroks erfarenheter under fem månader hade givit honom och även de flesta av de aktiva eller f. d. aktiva officerarna den uppfattningen, att i ledet ofta funnes folk som vore bättre än landstormsofficerare. Gyllenkrok hade prövat saken praktiskt och förvissat sig därom. Gyllenkrok hade vidare yttrat att Forsberg varit »oduglig». När Forsberg, sedan Gyllenkrok meddelat, att han toge direkt befäl över plutonen, ej gick åt sidan utan stod eller rättare sagt hängde kvar, hade Gyllenkrok sagt »försvinn». Vad Gyllenkrok *enskilt* givit bataljonschefen för order rörande samling av befälet på ordersalen hade Forsberg icke haft något med att skaffa — än mindre med de ord Gyllenkrok tillagt till bataljonschefen efter det att Gyllenkrok givit order om samlingen. Dessa ord, *efter* ordern, hade haft ungefär följande lydelse: »Upp med skiten på ordersalen.» Att samtligt befäl till och med plutonchefer beordrats upp på ordersalen vore riktigt. Kritiken, grundad på Forsbergs plutons misslyckade uppträdande, hade ingalunda riktats mot samtliga men däremot mot bataljonschefen, kompanichefen och plutonchefen. Att övriga kompani- och plutonchefer åhört detta hade icke kunnat skada, men väl göra nytta. Hade de känt sig på något sätt träffade hade det antagligen mindre berott på Gyllenkroks ord än på andra förhållanden.

Om de av Forsberg återgivna yttranden som Gyllenkrok skulle hava fällt på ordersalen uppgav Gyllenkrok:

Uttrycket »Jag har sagt till, hur befälet skall föras och några importerade dumheter vill jag ej veta av» vore i stort sett riktigt. Det vore ej endast Gyllenkroks rättighet utan även hans skyldighet att säga detta, givetvis dock under förutsättning att han kunde skilja på militärt ändamålsenliga saker samt oändamålsenliga saker, d. v. s. dumheter, samt att han ägde förmåga att utgallra de senare och befrämja de förra. — Uttrycket »När jag sagt till om en sak så vill jag, djävlar anamma, att den skall utföras» vore rätt återgivet. — Yttrandet »Vansinnigheter, som inlärts vid läger- eller landstormskurser av mer eller mindre odugliga instruktörer, får inte förekomma, vil-

ket jag vid upprepade tillfällen sagt ifrån» vore i stort sett riktigt återgivet. Yttrandet överensstämde till punkt och pricka med den åskådning Gyllenkrok i åratal haft, och som han under de senaste fem månaderna fått många för att icke säga dagliga både påtagliga och sorgliga bekräftelser på. Uttrycket »Med sådan befälsföring för Ni folket direkt till slaktbänken» vore i stort sett riktigt återgivet; dock hade det icke fällts i just det sammanhang, som Forsberg angåve. Samma uttryck hade Gyllenkrok för övrigt använt i ett liknande sammanhang i en tidningsartikel sommaren 1938 och det hade även senare införts i en broschyr. Gyllenkrok vidhölle detsamma. Yttrandet »Tar jag fram en menig man ur ledet såsom befäl, så går det bra, men så fort herrarna får en eller två stjärnor på axelklaffen så går det direkt åt helvete» vore i stort sett rätt. Gyllenkrok kunde icke erinra sig att han sagt »åt helvete»; fördenskull ville han ej heller kategoriskt förneka det. Frasen vore emellertid ett adekvat uttryck för Gyllenkroks erfarenheter och hans uppfattning i frågan ehuru naturligtvis icke beträffande *alla*. De mest påtagliga vittnesbörd om att denna hans uppfattning vore riktig kunde han anföra i mängd. Gyllenkrok trodde att de flesta av hans bataljonschefer — och även viss annan militärpersonal — kunde intyga detsamma. Gyllenkrok hade sedan vänt sig direkt till Forsberg och sagt — icke såsom Forsberg citerat — men ungefär följande: »Rent privat vill jag säga en sak till fänriken, Ni duger icke till det här och jag skulle vilja ge Er det rådet att lägga in om avsked.» Adresserat till bataljonschefen och Forsbergs kompanichef hade Gyllenkrok yttrat ungefär följande: »För övrigt skall jag säga herrar bataljons- och kompanichefer, att om Ni har odugliga plutonchefer, så skall Ni placera dem på en annan plats.» Blotta förhållandet, att Forsberg tillskrivit Gyllenkrok det i allo absurda uttrycket »avskeda» — i dylika fall ofta använt i icke-militära och lekmannakretsar — visade att Forsbergs citeringar lede av vissa fel och brister. — Uttrycket: »Ni äro ena djävla skitar allihop» hade Gyllenkrok icke fällt. Det skulle hava varit så mycket egendomligare, då Gyllenkrok ansett att några av de närvarande varit relativt användbara i militärtjänst. Vid tillfällen som det ifrågavarande hade Gyllenkrok alltid brukat taga några vittnen med sig — i regel officerare ur staben. Detta hade gjorts av säkerhetsskäl och med kännedom om vissa tendenser som eventuellt kunde förefinnas. Vid detta tillfälle hade Gyllenkrok på grund av brådska endast fått sin stabschef med sig. Denne kunde icke på något sätt erinra sig att Gyllenkrok fällt ifrågavarande yttrande. Forsberg hade vidare sagt att Gyllenkrok varit obehärskad och med knuten hand slagit i bordet. Fullt avsiktligt hade Gyllenkrok slagit i bordet och varierat på rösten för att accentuera, vad han velat hava sagt i det ögonblick, då fjorton dagars grundläggande utbildning mer eller mindre kastats bort eller snedvridits och då hela hans planläggningsarbete samt den kommande utbildningen och övningarna förryckts. Gyllenkrok hade aldrig sagt, att landstormsbefälet vore odugligt, men väl att en stor del av landstormsofficerarna vore odugliga. Det vore Gyllenkrok ett nöje att stå för detta uttryck — om saken kunde föranleda diskussion och undersökning och om

en förbättring kunde åstadkommas. Gyllenkrok jämförde emellertid icke landstormsofficerarnas kvalifikationer och ståndpunkt med hur det varit för »en del år sedan» eller med »officerarnas på aktiv stat», vilket vore en uteslutande teoretisk eller akademisk jämförelse, utan med befälet för de truppförband som de i strid eventuellt komme att möta. Detta vore den enda reella grunden, tyvärr alltför litet känd, för jämförelser och diskussion i hithörande frågor. Forsbergs skvallerartade utgjutelser om att »tidigare hava liknande uppträden förekommit» bestrede Gyllenkrok icke. Att han i tjänstens och arbetets intresse ibland fått taga upp viss del av befälet och giva dem en lektion och ibland även en s. k. åthutning förnekades ingalunda. Under hänvisning till vad förut anförts betecknade Gyllenkrok detta såsom nödvändigt. Vad anginge det sista ordet i yttrandet »förresten kan jag tala om för herrarna att den 22 kommer Ni att skickas hem, så är jag fri från skiten», hade Gyllenkrok menat ett tröttande, odrägligt och framför allt otacksamt arbete, däremot icke någon person eller personalgrupp. Slutligen ville Gyllenkrok bestrida att han yttrat att »arméledningen» vore vansinnig; ej heller hade han sagt att »de som skrivit exercisreglementet» vore vansinniga. Förmodligen hade Forsberg på något sätt fått höra att Gyllenkrok nämnt att en arméorder rörande utbildning för infanteriförband ur landstormen icke vore användbar.

Vid sitt svaromål hade Gyllenkrok fogat av honom under tiden den 23 april—den 27 juli 1940 utfärdade order.

Efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit anförde militieombudsmannen i skrivelse den 24 september 1940 till överkrigsfiskalsämbetet följande:

Tjänstgöringsreglementet för armén innehölle i § 1 allmänna bestämmelser om krigstukt. Där föreskreves sålunda bland annat i mom. 7 att överordnad skulle, såväl i som utom tjänsten, förhålla sig värdigt och grannlaga mot underordnad, i mom. 16 att befälhavare skulle meddela rättelse och kritik på ett grannlaga sätt och med avseende fäst vid att den rättades eller kritiserades värdighet och anseende inför underlydande icke nedsattes, varvid borde iakttagas att när rättelsens eller kritikens art så krävde, densamma icke meddelades i närvaro av den rättades eller kritiserades underlydande, samt i mom. 25 att meningsutbyte och övrigt ordande rörande tjänsteangelägenheter skulle ske med allvar och takt. Mot dessa föreskrifter hade Gyllenkrok grovt förbrutit sig genom vad han, såvitt nu vore ifråga, låtit komma sig till last. Därjämte hade Gyllenkrok gjort sig skyldig till missfirmelse mot underordnad krigsman. Vad Gyllenkrok, som i huvudsak vitsordat riktigheten av de mot honom gjorda påståendena, anfört till sitt försvar eller åtminstone till förklaring av sitt handlingssätt kunde, även om vad han i denna del anfört i viss mån kunde äga sitt berättigande, uppenbarligen icke häva straffbarheten av hans gärningar.

Med hänsyn till den allvarliga beskaffenheten av Gyllenkroks brott kunde militieombudsmannen icke underlåta att göra dem till föremål för laga beivran vid domstol. Militieombudsmannen uppdroge fördenskull åt ämbetet att vid vederbörlig krigsrätt anhängiggöra och utföra åtal mot Gyllenkrok för vad han enligt det anförda låtit komma sig till last samt därvid yrka ansvar å honom efter lag och sakens beskaffenhet. Boestad och Forsberg borde beredas tillfälle att komma tillstädes inför krigsrätten och föra den talan mot Gyllenkrok vartill de kunde anse sig äga fog.

* *
*

Till fullgörande av detta uppdrag lät överkrigsfiskalsämbetet ställa Gyllenkrok under tilltal vid vederbörande fältkrigsrätt under yrkande om ansvar å honom jämlikt 91 och 96 §§ strafflagen för krigsmakten för vad militieombudsmannen lagt honom till last. Varken Boestad eller Forsberg, vilka båda av åklagaren underrättats om åtalet, inställde sig vid fältkrigsrätten.

Fältkrigsrätten meddelade utslag i målet den 19 december 1940 och utlät sig därvid:

Uti målet vore utrett, att Gyllenkrok den 31 maj och den 18 juli 1940 fällt olämpliga uttryck och därigenom gjort sig skyldig till tjänsteförsummelse, varför krigsrätten, jämlikt 130 § i strafflagen för krigsmakten, prövade rättvist döma Gyllenkrok för vad han sålunda låtit komma sig till last till två dagars arrest utan bevakning.

Från detta utslag, som avfattats i enlighet med ett av ordföranden, konteramiralen H. Friis avgivet yttrande, voro såväl de båda övriga militära ledamöterna som den civila ledamoten skiljaktiga. Den civila ledamoten, auditören B. de Maré dömde Gyllenkrok jämlikt 96 § strafflagen för krigsmakten samt 4 kap. 1 och 2 §§ allmänna strafflagen till sex dagars arrest utan bevakning, överstelöjtnanten F. E. von Otter ådömde samma straff jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten medan överstelöjtnanten G. E. Nordbeck friade Gyllenkrok från ansvar.

Under anförande av att militieombudsmannen ansåge sig icke kunna åtnöjas med den utgång målet sålunda erhållit anmodade militieombudsmannen överkrigsfiskalsämbetet i skrivelse den 27 december 1940 att i krigshovrätten överklaga fältkrigsrättens utslag under yrkande att den mot Gyllenkrok i målet förda talan måtte bifallas i hela sin vidd samt att Gyllenkrok för vad honom låge till last måtte ådömas strängare straff.

Målet är beroende på krigshovrättens prövning.

30. Åtal mot depåchef för missbruk av tjänstebil. Den omständigheten att depåchefen redan av militär myndighet meddelats tillrättavisning har icke utgjort hinder för ansvarsfrågans prövande vid domstol.

I oktobernumret av den i Halmstad utkommande tidningen Fribytaren förekom en notis att under sommaren 1940 en överstelöjtnant setts i Hallands regementes bil dels åka till stranden för att bada dels ock hämtas i sin bostad till arbetet och skjutsas från arbetet till bostaden.

Med anledning härav anmodade militieombudsmannen i skrivelse den 4 november 1940 vederbörande försvarsområdesbefälhavare att inkomma med utredning. Militieombudsmannen anförde därvid, att med den ifrågavarande överstelöjtnanten tydligen avsåges chefen för Hallands regementes depå, eftersom ingen annan officer av denna tjänstegrad militieombudsmannen veterligen tjänstgjort vid depån under den i notisen angivna tiden.

Försvarsområdesbefälhavaren insände med anledning härav med skrivelse den 9 november 1940 dels en skrivelse från t. f. regementschefen, översten G. M. Wadner, dels ock ett skriftligt yttrande av depåchefen, överstelöjtnanten K. A. H. R. Gyllenhoff.

Gyllenhoff anförde därvid:

Det ägde sin riktighet att Gyllenhoff under sin tjänstgöring som chef för regementets depå låtit den depån tilldelade personbilen avhämta Gyllenhoff ifrån och återföra Gyllenhoff till hans bostad. Detta hade Gyllenhoff ansett sig kunna göra dels med hänsyn till sin ålder — Gyllenhoff ginge på sitt 70:e år — samt att vägen till kasernen med den långa backen vore ganska ansträngande dels på grund av den härigenom förbrukade obetydliga kvantiteten bensin, vilken åtgång enligt Gyllenhoffs mening saknade betydelse. Sedan en tid tillbaka dreves personbilen i fråga med gengasaggregat. Att Gyllenhoff under sommaren vid åtskilliga tillfällen låtit bilen i fråga vid Gyllenhoffs hemfärd från tjänstgöringen avlämna Gyllenhoff i närheten av stadens kallbadhus i stället för att avlämna Gyllenhoff vid hans bostad, vore likaledes överensstämmande med verkliga förhållandet. Gyllenhoff hade ansett detta sakna betydelse, enär härigenom förorsakad omväg endast utgjort några hundra meter och sålunda varit utan betydelse för bensinåtgången. Gyllenhoff hemställde, att artikeln i Fribytaren icke måtte föranleda någon åtgärd från militieombudsmannens sida.

Wadner meddelade i sin skrivelse att han den 7 november 1940 jämlikt 210 § strafflagen för krigsmakten meddelat Gyllenhoff varning för oförstånd i tjänsten.

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 11 november 1940 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Med denna utgång av ärendet kunde militieombudsmannen uppenbarligen icke vara nöjd. I denna tid då varenda droppe bensin vore av största bety-

delse för landets försvarsberedskap och då de nödvändiga inskränkningarna i bensintilldelningen vållat svårt avbräck för åtskilliga enskilda medborgare i deras näringar, innebure det bensinslöseri, som Gyllenhoff låtit komma sig till last genom att för färder i enskilda angelägenheter och delvis för rent nöjesändamål använda kronans bil, ett alltför grovt tjänstefel för att det skulle kunna försonas med en jämlikt 210 § strafflagen för krigsmakten meddelad tillrättavisning. Gyllenhoffs brott framstode såsom än allvarligare i betraktande av att Gyllenhoff i sin egenskap av depåchef haft att verka för att depåns personal iakttagit största möjliga sparsamhet med bensin och att han därvid skolat själv föregå med gott exempel.

Militieombudsmannen uppdroge sålunda åt ämbetet att vid vederbörlig fältkrigsrätt ställa Gyllenhoff under tilltal för de tjänstefel han enligt det anförda låtit komma sig till last och därvid yrka ansvar å honom jämlikt lag och sakens beskaffenhet. Vid fältkrigsrätten skulle noggrann utredning förebringas angående omfattningen av Gyllenhoffs otillåtna färder, och med ledning av vad denna utredning gåve vid handen skulle mot Gyllenhoff framställas yrkande att han måtte förpliktas att till kronan gälda ersättning såväl för av honom förbrukade motordrivmedel och olja som för av honom vållat slitage å bilar, vilka tillhörde kronan eller vilka i fråga om kronans ansvarighet för värdeminskningen därå vore att jämställa med kronans bilar.

* *
*

Till fullgörande av det sålunda erhållna uppdraget lät överkrigsfiskalsämbetet ställa Gyllenhoff under tilltal vid fältkrigsrätten vid Hallands regementes depå under yrkande om ansvar å honom jämlikt 129 § strafflagen för krigsmakten. Sedan kronans kostnader för bensin och olja ävensom för slitage under ifrågavarande bilfärder beräknats till ett belopp av 380 kronor 59 öre, inbetalte Gyllenhoff den 9 och 10 december sagda belopp till depåns kassaförvaltning.

Fältkrigsrätten meddelade utslag i målet den 17 december 1940 och anförde därvid:

Gyllenhoff hade under vissa angivna tider för resor från sin bostad i Halmstad till regementets kasern och åter samt för resor till kallbadhuset därstädes och åter använt en kronan tillhörig, till hans förfogande i tjänsten ställd bil. Kostnaderna för bensin, olja och slitage under dessa resor hade Gyllenhoff inbetalt. Gyllenhoff hade icke begärt och ej heller undfått vederbörligt tillstånd att begagna bilen för resor i ovanangivna ändamål, som måste anses vara Gyllenhoffs enskilda, men då Gyllenhoff med hänsyn till resornas art uppenbarligen ansett sig vara berättigad att på kronans bekostnad använda bilen för samma resor, kunde ansvar för uppsåtlig förbrytelse i ämbetet för egen fördel icke ådömas Gyllenhoff; men som Gyllenhoff genom att på angivet sätt utan vederbörligt tillstånd begagna bilen för privat bruk

måste anses hava visat oförstånd i fullgörande av honom åliggande tjänsteplikter, likväl och som sagda förbrytelse, med hänsyn dels till Gyllenhoffs höga ålder och hälsotillstånd samt de jämförelsevis långa avstånden från Gyllenhoffs bostad till kasernen och till kallbadhuset dels ock till Gyllenhoffs ådagalagda beredvillighet att sedan kronans kostnader för det obehöriga begagnandet av bilen blivit för Gyllenhoff kända ersätta samma kostnader, måste anses begången under synnerligen mildrande omständigheter, prövade fältkrigsrätten rättvist jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten döma Gyllenhoff att för oförstånd i ämbetet undergå disciplinstraff av arrest utan bevakning under två dagar.

31. Åtal mot chef för fartygsavdelning för det han låtit en ovidkommande person deltaga i en flygtur med ett av kronan rekvirerat flygplan m. m. Den omständigheten att ifrågavarande chef redan av militär myndighet meddelats tillrättavisning har icke utgjort hinder för ansvarsfrågans prövande vid domstol.

Medan en under befäl av kaptenen Å. S. Brydolf stående avdelning ur kustflottans spaningsavdelning i juli 1940 uppehöll sig i närheten av en stad vid ostkusten besökte en helt ovidkommande kvinna avdelningen. Hon avhämtades till avdelningens moderfartyg i en motorbarkass, åt lunch ombord å fartyget samt deltog i en flygtur med ett i avdelningen ingående av kronan rekvirerat flygplan. Sedan berörda förhållanden kommit till chefens för kustflottan kännedom, infordrades yttrande från Brydolf. Genom beslut den 8 augusti 1940 tilldelades Brydolf av chefen för kustflottan varning för fel mot militär ordning.

Då militieombudsmannen icke kunde låta sig nöja med denna utgång av målet beslöt militieombudsmannen anställa åtal inför vederbörlig krigsdomstol mot Brydolf. Fördenskull översändes den 12 november 1940 till chefen för marinen instruktion för åtalets utförande, varvid militieombudsmannen anhöll att chefen för marinen ville ombesörja erforderliga åtgärder för målets upptagande vid krigsrätt. Med hänsyn till förhållandena i målet hemligstämplades åtalsinstruktionen.

Sedan målet överlämnats till fältkrigsrätten vid kustflottan yrkade vederbörande krigsfiskal ansvar å Brydolf för vad han enligt åtalsinstruktionen låtit komma sig till last.

Fältkrigsrätten meddelade utslag i målet den 13 december 1940 och utlät sig därvid:

Enär vad i målet lagts Brydolf till last icke med hänsyn till vid tillfället föreliggande förhållanden kunde anses vara av beskaffenhet att höra för honom, utöver tidigare tilldelad varning, föranleda ansvar enligt 130 § straff-

lagen för krigsmakten, alltså funne krigsrätten åklagarens i målet förda talan icke kunna bifallas.

Från detta utslag, som innefattade de militära ledamöternas sammanstämmande mening, var den civila ledamoten, krigsdomaren R. Kjerrman skiljaktig och yttrade:

»Lika med pluraliteten finner jag kaptenen Brydolf icke böra fällas till ansvar för det han låtit en kronans motorbåt avhämta kvinnan till ifrågakomna lunch ombord å fartyget. Vidkommande åtalet i övrigt, så enär Brydolf genom att invitera kvinnan till nämnda lunch och låta henne medfölja å i målet omförmälta flygtur utan att dessförinnan vidtaga någon åtgärd för att förskaffa sig kännedom om hennes person måste anses hava visat oförstånd i tjänsten, alltså prövar jag jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten rättvist döma Brydolf för vad han härutinnan låtit komma sig till last att undergå arrest utan bevakning sex dagar.»

I skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 17 december 1940 uppdrog tjänstförrättande militieombudsmannen åt ämbetet att i krigshovrätten anföra besvär över utslaget under yrkande att Brydolf måtte ådömas ansvar för vad som lagts honom till last.

Målet är beroende på krigshovrättens prövning.

B. Mål som ännu icke varit föremål för prövning av domstol eller annan myndighet.

32. Värnpliktiga som uteblivit från tjänstgöring, till vilken de inkallats genom kungörelse, hava vid förhör med anledning av utevaron uppgivit att de icke förstått kungörelsen och att de vilseletts genom de upplysningar om kungörelsens tolkning som de erhållit från polistjänsteman eller befattningshavare vid rullföringsexpedition. Utan att lämnas tillfälle att styrka sålunda uppgivna omständigheter hava de av förbandschefen ålagts bestraffning för rymning. Åtal mot förbandschefen härför ävensom för det han tillämpat skärpt arrest, ehuru förutsättningar för användande av denna bestraffningsform ej förelegat.

Genom sex särskilda beslut, dagtecknade ett den 3, fyra den 7 och ett den 17 februari 1940 ålade chefen för 3. intendenturkompaniet, kaptenen J. H. S. Wilén envar av sex värnpliktiga jämlikt 49 § strafflagen för krigsmakten för rymning tio dagars skärpt arrest. Förseelserna hade bestått i underlåtenhet att i rätt tid iakttaga inställelse vid kompaniet vid anbefalld partiell mobilisering. Av förhörsprotokollen i målen, vilka protokoll undergingo granskning vid militieombudsmannens inspektion av kompaniet, framgick att de tilltalade vid förhör uppgivit att de icke förstått den angå-

ende inställelsen utfärdade kungörelsen och att de vilseletts genom de upplysningar om kungörelsens tolkning som de erhållit från polistjänsteman eller befattningshavare vid rullföringsexpedition. De tilltalade blevo icke satta i tillfälle att styrka sålunda uppgivna omständigheter.

Sedan infordrat yttrande inkommit från Wilén, uppdrog militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 15 november 1940 åt ämbetet att ställa Wilén under tilltal för det fel han vid utövning av sin disciplinära bestraffningsrätt sålunda begått ävensom för det han tillämpat bestraffningsformen skärpt arrest utan att förutsättningarna därför förelegat.

Målet är beroende på krigshovrättens prövning.

33. Missfirmelse av underlydande och felaktig handläggning av disciplinmål.

I en den 16 augusti 1940 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 202 68/23 Olsson, tjänstgörande vid ett landstormsförband, klagomål över att han av sin bataljonschef, majoren M. A. V. Z. Ringström ålagts bestraffning för försummelse som post, ehuru han icke gjort sig skyldig till denna förseelse, ävensom över att han blivit missfirmad av Ringström. Av handlingarna i disciplinmålet, vilka företeddes i ärendet, framgick att Ringström vid målets handläggning i flera hänseenden förfarit felaktigt.

Sedan Ringström avgivit yttrande och viss annan utredning inkommit, uppdrog militieombudsmannen i skrivelse till överkrigsfiskalsämbetet den 2 oktober 1940 åt ämbetet att anhängiggöra och utföra åtal mot Ringström dels för missfirmelsen mot Olsson dels ock för den felaktiga handläggningen av disciplinmålet. Målet angående missfirmelsen skulle anhängiggöras vid krigsrätt medan målet i övriga delar tillhörde krigshovrättens omedelbara prövning.

Till fullgörande av det erhållna uppdraget förordnade överkrigsfiskalsämbetet krigsfiskalen vid fältkrigsrätten vid Norra militärområdets stab att ställa Ringström under tilltal vid fältkrigsrätten för missfirmelse mot Olsson. I memorial till krigshovrätten yrkade överkrigsfiskalsämbetet ansvar å Ringström för vad militieombudsmannen i övrigt lagt denne till last.

Krigsfiskalen yrkade vid fältkrigsrätten ansvar å Ringström jämlikt 91 § strafflagen för krigsmakten för grov missfirmelse mot underordnad krigsman i tjänsten. Olsson iakttog inställelse vid fältkrigsrätten och fordrade skadestånd av Ringström.

Sedan fältkrigsrätten genom utslag den 4 december 1940 förklarat Ringström saker till ansvar för missfirmelse mot Olsson samt förpliktat Ringström att till Olsson gälda skadestånd med femton kronor är målet beroende på krigshovrättens prövning.

Redogörelse för vissa ärenden, som icke föranlett åtal eller därmed jämförlig åtgärd.

1. Näringsfysiologisk undersökning av utspisningsförhållandena vid truppförband i Boden.

Ämbetsberättelserna till 1939 års lagtima riksdag (sid. 222 ff.) och till 1940 års lagtima riksdag (sid. 157 ff.) innehålla redogörelser för en efter föranstaltande av militieombudsmannen verkställd näringsfysiologisk undersökning av utspisningsförhållandena vid ett antal förband ur armén och marinen, bl. a. vissa truppförband i Boden. Avsikten med undersökningen var att erhålla svar på frågan huruvida utspisningsförhållandena vid försvarsväsendet motsvarade de krav, som enligt den näringsfysiologiska forskningens nuvarande ståndpunkt skäligen kunde ställas å dem. Undersökningen anförtroddes av militieombudsmannen åt numera professorn och föreståndaren för statens institut för folkhälsan, medicine doktorn E. Abramson. Fortsatta undersökningar rörande förekomsten vid truppförband i Boden av A-vitaminbrist anställdes under hösten 1938 av Abramson och medicine kandidaten H. Öigaard. Dessa fortsatta undersökningar, för vilka lämnats en redogörelse i ämbetsberättelsen till 1940 års lagtima riksdag, gåvo vid handen att en A-hypovitaminos vore synnerligen utbredd bland de värnpliktiga i Boden och att det vore angeläget att åtgärder vidtoges för en förbättring av garnisonens kost i berörda hänseende dels för att kompensera de A-vitaminbrister som de värnpliktiga ådragit sig före värnpliktsåldern, dels ock för att sätta de värnpliktiga i stånd att möta de särskilda påfrestningar med hänsyn till infektioner som sammandragningen av större truppstyrkor medförde.

Sedan arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse erhållit underrättelse om undersökningens resultat samt militieombudsmannen i skrivelser till arméförvaltningens intendenturdepartement och sjukvårdsstyrelse den 1 mars 1939 och den 11 mars 1940 hemställt att departementet och styrelsen ville i sinom tid giva militieombudsmannen del av de åtgärder som vidtagits med anledning av undersökningsresultatet, meddelade departementet och styrelsen i skrivelse den 5 april 1940 att departementet och styrelsen efter företagen utredning i samråd med statens institut för folkhälsan låtit anbefalla försök vid truppförbanden i Boden med användning av ett A-vitaminpreparat, som avsåges att tillföra varje portionstagare 2,000 internationella enheter A-vitaminer per dag.

2. Fråga huruvida truppförbandschef sökt hindra eller inskränka manskapets rätt att anföra klagomål hos militieombudsmannen.

(Jfr även sid. 75 ff.)

F. furiren vid Bodens ingenjörkår W. Sandberg samt f. korpralerna vid kåren H. Salomonsson och B. Nilson anförde den 23 oktober 1939 klagomål hos militieombudsmannen bland annat över att de icke erhållit tjänstledighet i den utsträckning vartill de ansett sig berättigade. Sedan yttrande inkommit från kårchefen, numera översten I. G. Hellgren, samt klagandena beretts tillfälle att avgiva påminnelser, inkommo påminnelseskrifter från Sandberg och Salomonsson den 13 samt från Nilson den 15 november 1939.

Sandberg anförde därvid bland annat:

I anledning av sina skrivelser till militieombudsmannen hade klagandena blivit uppkallade till Hellgren, därvid denne bland annat yttrat, att om han haft tid så skulle han hava ställt klagandena till ansvar för det de icke gått tjänstevägen med sina skrivelser till militieombudsmannen och att klagandena ingenting vunne på att gå smygvägar. Sandberg förmenade att enligt tjänstgöringsreglementet för armén § 1 mom. 33 de i samma reglemente § 1 mom. 31 och 32 givna bestämmelserna för klagan och besvär icke ägde tillämpning i fråga om klagan hos justitiekanslern eller militieombudsmannen. Hellgren hade vidare yttrat att det funnes en kårorder med bestämmelser att skrivelser till militieombudsmannen skulle gå genom kårexpeditionen. Sandberg anhölle att få veta om icke en dylik kårorder — därest den funnes — vore stridande mot tjänstgöringsreglementet.

Salomonsson, i vars uttalanden Nilson instämde, anförde bland annat:

Klagandena hade med anledning av sina skrivelser till militieombudsmannen blivit uppkallade till Hellgren, som därvid yttrat, att om Hellgrens tid tillåtit det så skulle han hava ställt klagandena till ansvar för det de ej gått tjänstevägen med skrivelserna till militieombudsmannen och att klagandena ej skulle vinna något på att gå smygvägar. Hellgren hade vidare yttrat att det utkommit en kårorder om att skrivelser sådana som klagoskrifterna skulle gå genom kårexpeditionen. Salomonsson ville ifrågasätta om icke en dylik kårorder stode i strid med bestämmelserna i tjänstgöringsreglementet för armén § 1 mom. 33.

Anmodad att uppgiva huruvida de av klagandena sålunda gjorda påståendena vore riktiga anförde Hellgren i skrivelse den 26 april 1940:

Hellgren hade uppkallat klagandena för att för dem uttrycka sin ledsnad över att det goda förhållande, som alltid synts vara rådande vid kåren mellan Hellgren och honom underställt manskap, tycktes hava blivit ändrat därigenom, att klagandena utan Hellgrens vetskap vänt sig till militieombudsmannen med ett ärende, däri de kunnat få full klarhet, om de jämlikt tjänstgöringsreglementet för armén § 1 mom. 31 hänvänt sig till Hellgren. Hellgren kunde icke ordagrant återgiva vad han yttrat, men han hade börjat

med att söka klargöra för dem att deras skrivelse till militieombudsmannen förorsakat Hellgren och annat befäl extra arbete i en brådskande tid. Hellgren hade vidare yttrat, att det varit bättre om de först vänt sig till Hellgren, varvid de sannolikt kunnat erhålla sådana upplysningar angående det allvarliga läget att de kommit till insikt om de starkt vägande skäl som legat till grund för ett frångående av den under fredstid tillämpade praxis att i anslutning till avgång ur tjänst bevilja manskap resterande tjänstledighet. Före samtalet hade Hellgren med sin regementskvartermästare avhandlat saken och båda hade den uppfattningen att Hellgrens företrädare utfärdat någon föreskrift att personalen vid kåren först skulle hänvända sig till kårchefen med eventuella klagomål, innan de besvärade militieombudsmannen. En dylik föreskrift vore helt naturlig, enär den på intet sätt stode i strid med tjänstgöringsreglementet för armén § 1 mom. 33, och det vore var och en obetaget att — därest missnöje fortfarande förefunnes — därefter direkt hänvända sig till militieombudsmannen. Det vore sannolikt, att Hellgrens omnämnande av ovannämnda föreskrift — som emellertid icke kunnat återfinnas såsom skriftlig kårorder eller dylikt — givit anledning till klagandenas åsikt att en kårorder skulle finnas, som skulle förbjuda direkt hänvändelse till militieombudsmannen.

I skrivelse till chefen för Övre Norrlands trupper den 15 maj 1940 anförde militieombudsmannen därefter:

Militieombudsmannen ålåge, jämlikt regeringsformen § 96 och den för honom utfärdade instruktionen, att bland annat utöva en allmän tillsyn över lagars, författningars och instruktioners efterlevnad av ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel. Förmenade någon att hans rätt kränktes genom åtgärd av domare, ämbets- eller tjänsteman, vars ämbetsutövning stode under militieombudsmannens tillsyn, ägde han att därom föra klagan hos militieombudsmannen. I tjänstgöringsreglementet för armén § 1 mom. 33 hade föreskrivits att, därest sådan klagan fördes av någon, å vilken tjänstgöringsreglementet ägde tillämpning, klaganden icke vore bunden av de i reglementet givna bestämmelserna om bland annat viss tjänsteväg för klagomåls framställande. Den rätt att anföra klagomål hos militieombudsmannen som tillkomme personal vid krigsmakten finge militär befälhavare icke söka hindra eller inskränka. Klagande skulle själv, utan någon påtryckning, äga avgöra huruvida han ville med sina klagomål vända sig till militieombudsmannen eller till den militäre befälhavare om vilken anvisning gåves i tjänstgöringsreglementet. En föreskrift av den innebörd att klagan icke finge anföras hos militieombudsmannen innan den klagande först hänvänt sig till sin militäre chef skulle uppenbarligen innebära ett kringgående av bestämmelserna om fri klagorätt. Hade klagande valt att vända sig till militieombudsmannen, finge militär befälhavare icke klandra honom därför. Ej heller finge han på annat sätt låta klaganden vare sig direkt eller indirekt förstå att denne i stället bort välja en annan väg för klagomålen. Varje försök från militär befälhavares sida att av vad an-

ledning det vara månde uppställa hinder för den fria klagorätten hos militieombudsmannen måste föranleda ingripande mot den felande. Då militieombudsmannen emellertid i förevarande fall ansåge sig kunna utgå från att Hellgren felat endast av ovarsamhet, utan vrång avsikt, hade militieombudsmannen med stöd av bestämmelserna i 5 § i den för militieombudsmannen utfärdade instruktionen låtit bero vid vad som förekommit i de ovan angivna ärendena. Militieombudsmannen anhölle att Hellgren måtte få del av militieombudsmannens skrivelse.

3. Felaktig tillämpning av bestämmelserna om upptagande av nöjdförklaring av häktad.

Vid en av militieombudsmannen den 8 april 1940 förrättad inspektion av centralfängelset å Härlanda antecknades följande beträffande värnpliktige nr 920 2/30 H. S. V. Alexandersson som undergick bestraffning i fängelset:

Alexandersson hade av Göta artilleriregementes krigsrätt den 15 mars 1940 för vägran att åtlyda förmans i tjänsten givna befallning dömts till sex månaders straffarbete. Den 17 i samma månad hade han inför kommendörkaptenen av första graden A. O. A. Bergman förklarat sig nöjd med utslaget. Sedan Alexandersson den 17 mars överförts till Härlanda hade han därstädes fått avgiva ny nöjdförklaring den 20 mars.

Enligt lagen den 26 mars 1909 angående verkställighet i vissa fall av straff, ådömt genom icke laga kraft ägande utslag, må nöjdförklaring av den som hålles häktad ej gälla, där ej vid tiden för dess avgivande utslaget eller rättens eller domarens bevis om den ådömda bestraffningen och den utgång i övrigt, målet såvitt den dömde rörer genom utslaget erhållit, kommit den myndighet tillhanda, som äger upptaga nöjdförklaringen, samt den dömde, före den dag, då förklaringen avgives, och efter den dag, då utslaget för honom vid rätten avkunnades eller, om det ej sålunda avkunnats, blev honom annorledes delgivet, inom fängelse haft betänketid under två dagar i följd.

Det anmärktes vid inspektionen att det ville synas som om kommendörkaptenen Bergman i förevarande fall låtit Alexandersson avgiva nöjdförklaring en dag för tidigt med den påföljd att Alexandersson måst efter ankomsten till Härlanda avgiva ny nöjdförklaring samt kunnat påbörja avtjänandet av straffet två dagar senare än som varit möjligt därest han fått avgiva rättidig nöjdförklaring.

I skrivelse till chefen för Västkustens marindistrikt den 22 april 1940 anmodade militieombudsmannen marindistriktschefen att med anledning av vad sålunda anmärkts inkomma med yttrande av Bergman.

Det begärda yttrandet inkom till militieombudsmansexpeditionen den 20 maj 1940. Bergman anförde däri:

Vid genomläsandet av 1909 års lag hade Bergman fått den uppfattningen att lagens bestämmelser om betänketid under två dagar i följd skulle tydas så, att två dygn eller fyrtioåtta timmar skulle hava förflutit mellan utslagets

avkunnande och nöjdförklaringens avgivande. Som Alexandersson dömts av krigsrätten på förmiddagen den 15 mars hade Bergman ansett, att nöjdförklaringen skulle kunna avgivas den 17 mars på eftermiddagen. Nöjdförklaringen hade avgivits sistnämnda dag klockan 13.40. Alexandersson hade då haft över 48 timmars betänketid. Bergman ville även påpeka, att Alexandersson helst velat förklara sig nöjd omedelbart efter domen för att så snart som möjligt få börja avtjäna straffet.

Den 17 juni 1940 inkom från Bergman ett av Alexandersson undertecknat kvitto att han av Bergman emottagit ersättning för att han fått tiden för straffverkställigheten förlängd med två dagar på grund av den för tidigt avgivna nöjdförklaringen.

Sedan felet sålunda erkänts och gottgörelse lämnats lät militieombudsmannen bero vid vad i ärendet förekommit.

4. Försummelser av auditör vid förandet av saköreslängd och upprättandet av rättsstatistisk uppgift m. m. Felaktig handläggning av ärende angående verkställande av bötesstraff.

Vid en av militieombudsmannen den 23 augusti 1939 förrättad inspektion av Livregementets husarer iakttogs vid granskning av krigsrättsprotokollen att krigsrätten den 2 september 1938 dömt volontären nr 39/3 I. H. Lundell jämlikt 20 kap. 1 § andra stycket strafflagen för snatteri att böta 20 dagsböter, var om 2 kronor. Det anmärktes att böterna icke upptagits i den vid protokollsbandet fogade saköreslängden, varemot korpralen nr 8/3 G. H. Andersson, vilken samma dag ådömts 6 månaders straffarbete för tillgreppsbrott men icke blivit ådömd bötesstraff, i saköreslängden påförts det Lundell ådömda bötesstraffet. Såsom auditör hade tjänstgjort vice auditören T. O. A. Ljungberg.

Med anledning av vad sålunda anmärkts anmodade militieombudsmannen i skrivelse den 12 september 1939 sekundchefen för regementet att inkomma med yttrande av Ljungberg.

Vid samma inspektion iakttogs vid genomgång av krigsrättsprotokollen därjämte att krigsrätten den 27 september 1938 dömt f. volontären Gunnar Emanuel Winqvist jämlikt 10 kap. 20 § strafflagen för egenmäktigt förfarande att utgiva 10 dagsböter, varje dagsbot bestämd till 1 krona. Det anmärktes att böterna varken upptagits i den vid protokollsbandet fogade saköreslängden eller redovisats i de å form. 16 upprättade rättsstatistiska uppgifterna.

I skrivelse den 12 september 1939 till sekundchefen anmodade militieombudsmannen denne att inkomma med yttrande av vederbörande auditör över vad sålunda anmärkts.

Med skrivelse den 17 oktober 1939 översände sekundchefen ett den 14 oktober 1939 avgivet yttrande från Ljungberg, vilken däri anförde följande:

Ifrågavarande saköreslängd hade av förbiseende icke undertecknats av Ljungberg. Likaledes hade av förbiseende det Winqvist ådömda straffet icke uppförts i saköreslängden eller i de rättsstatistiska uppgifterna, varjämte Andersson, som genom samma utslag som Lundell dömts till frihetsstraff, påförts de Lundell ådömda böterna. Såsom framginge av ett vid yttrandet fogat intyg av regementsväbeln hade utskrifter av respektive utslag omgående översänts till regementet och någon skada hade icke uppkommit av försummelserna beträffande saköreslängden. Rättelser hade numera vidtagits och underrättelse hade avsänts till länsstyrelsen i länet. Då någon skada icke uppstått och Ljungberg framdeles komme att nedlägga största omsorg vid förandet av saköreslängd och rättsstatistik, hemställde Ljungberg att militieombudsmannen ville låta härvid bero.

Vid yttrandet hade fogats ett av regementsväbeln fanjunkaren C. G. O. Sjöblom avgivet intyg, så lydande:

»Genom regementskrigsrättens vid Kungl. Livregementets husarer utslag den 2 september 1938 dömdes volontären nr 39/2 I. H. Lundell jämlikt 20 kap. 1 § andra stycket strafflagen för snatteri att böta 20 dagsböter om vardera 2 kronor. Genom samma utslag dömdes korpralen nr 8/3 G. H. Andersson till 6 månaders straffarbete. Omedelbart efter utslagets meddelande erhöll regementet från v. auditören Ljungberg för verkställighet utskrift av utslaget. Med stöd av detta utslag hava ovan omförmälda böter uttagits av Lundell och månaden efter det utslaget vunnit laga kraft av mig inlevererats till Kungl. Maj:ts befallningshavande i Skaraborgs län. Väl har i saköreslängden för år 1938, vilken icke underskrivits av vederbörande auditör, ovan angivna böter påförts korpralen nr 8/3 Andersson, men hava icke några böter från honom uttagits eller sökt uttagas.

F. volontären Gunnar Emanuel Winqvist dömdes den 27 september 1938 jämlikt 10 kap. 20 § strafflagen för egenmäktigt förfarande att utgiva 10 dagsböter, varje dagsbot bestämd till 1 krona. Detta straff har icke intagits i saköreslängden, men utskrift av utslaget kom på vanligt sätt regementet tillhanda. Då Winqvist redan lämnat regementet kunde emellertid icke några böter av honom här uttagas.»

I skrivelse den 19 oktober 1939 till länsstyrelsen i Skaraborgs län anhöll militieombudsmannen därefter att länsstyrelsen ville meddela de upplysningar länsstyrelsen kunde hava att lämna i ärendena.

Såsom svar härå meddelade länsstyrelsen i yttrande den 8 november 1939 att Lundell ådömt bötesbelopp, 40 kronor, inbetalts till länsstyrelsen den 4 november 1938 samt redovisats i landskontorets månadsräkning för januari månad 1939, samt att utdrag av saköreslängd beträffande Winqvist ådömda böter ej inkommit till länsstyrelsen, varför länsstyrelsen saknat möjlighet att vidtaga indrivningsåtgärder. Av krigsrätten till länsstyrelsen översänd saköreslängd för år 1938 hade med skrivelse den 9 februari 1939 överlämnats till riksräkenskapsverket.

På grund av länsstyrelsens besked rörande Winqvists bestraffning anmodade militieombudsmannen genom skrivelse den 24 november 1939 sekund-

chefen för regementet att avgiva yttrande rörande verkställigheten av det Winqvist ådömda bötesstraffet.

Såsom svar härå meddelade sekundchefen att tillägg till regementskrigsrättens saköreslängd för år 1938 utfärdats av Ljungberg och att ena exemplaret härav översänts till länsstyrelsen i Skaraborgs län med meddelande att bötesbeloppet icke kunnat uttagas vid regementet, under det att det andra exemplaret fogats vid 1938 års krigsrättsprotokoll vid regementet.

Under hänvisning till bestämmelsen i § 20 förordningen den 14 december 1917 angående indrivning och redovisning av böter, anhöll militieombudsmannen i skrivelse till länsstyrelsen den 13 mars 1940 om uppgift, huruvida länsstyrelsen till riksräkenskapsverket expedierat ifrågavarande tillägg till saköreslängd.

Med anledning härav meddelade länsstyrelsen den 16 mars 1940, att tilllägget till saköreslängden för år 1938 ej av länsstyrelsen översänts till riksräkenskapsverket, varjämte det tillades:

Då uti saköreslängdens remisskrivelse uppgivits, att den bötfällde avflyttat från Skövde till Göteborg samt i Skövde saknade utmätningsbara tillgångar, hade det förutsatts att saköreslängden översänts för indrivning av bötesbeloppet. Vid telefonsamtal med regementets stabsexpedition hade upplysts, att några indrivningsåtgärder ej vidtagits av regementet. Saköreslängden hade därför under hand återställts med upplysning att regementet borde vidtaga erforderliga åtgärder för bötesbeslutets verkställande. Under hand hade sedan meddelande lämnats stabsexpeditionen att till länsstyrelsen insända ett exemplar av saköreslängdstillägget.

Enär länsstyrelsen med skrivelse den 22 januari 1940 återställt tillägget till saköreslängden med tillkännagivande att, enär regementet gentemot länsstyrelsen vore självständig redogörare, handräckning för utfående av bötesbeloppet borde begäras hos stadsfogden i Göteborg, anhöll militieombudsmannen i skrivelse den 13 mars 1940 till sekundchefen om upplysning, vilka åtgärder som sedermera vidtagits för verkställighet av bötesbeslutet.

Härefter meddelade sekundchefen den 19 mars 1940, att anhållan gjorts hos tredje stadsfogden i Göteborg genom skrivelse den 25 januari 1940, att de ådömda böterna måtte indrivas och till regementet insändas.

Från riksräkenskapsverket införskaffade militieombudsmannen det utdrag av 1938 års saköreslängd som av länsstyrelsen dit översänts. Denna handling, som var till riktigheten bestyrkt av auditören G. O. Wiberg, hade beträffande krigsrättens ifrågavarande utslag den 2 september 1938 ett annat innehåll än den vid protokollsbandet fogade längden. Då det syntes som om Wiberg tjänstgjort såsom auditör vid tidpunkten för saköreslängdens upprättande och expedierande samt således vore ansvarig för längdens riktighet, anmodade militieombudsmannen genom skrivelse den 13 mars 1940 Wiberg att skyndsamt inkomma med yttrande.

Det sålunda begärda yttrandet inkom först den 14 juni 1940. I detsamma anförde Wiberg bland annat:

Såvitt han nu kunde erinra sig och vilket jämväl av militieombudsmannens skrivelse syntes framgå, torde han, då regementskrigsrättens saköreslängd skulle avlämnas till länsstyrelsen, icke haft tillgång till den av Ljungberg upprättade originalsaköreslängden utan med ledning av de rättsstatistiska uppgifterna i form. 16 och regementskrigsrättens protokoll upprättat det av Wiberg bestyrkta utdraget i avsikt att detsamma skulle kunna inom föreskriven tid inkomma till länsstyrelsen.

I skrivelse till sekundchefen den 4 juli anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendena förekommit, följande:

Beträffande indrivning och redovisning av böter innehölle den i ämnet utfärdade kungörelsen av den 14 december 1917 följande bestämmelser.

Böter som av domstol eller annan ämbetsmyndighet ådömdes skulle upptagas i saköreslängd (§ 1 mom. 1). Krigsdomstols saköreslängd avsåge helt kalenderår (§ 2 st. 3). Då krigsdomstol meddelat beslut enligt vilket böter skulle gäldas skulle avskrift av beslutet genast efter dess meddelande i två exemplar överlämnas till vederbörande befälhavare (§ 4 mom. 4). Om indrivning av böter, som ådömts av krigsdomstol, gällde vad i lag givna stadganden om verkställighet av krigsdomstols utslag i sådant avseende innehölle (§ 18). Militär befälhavare till vilken, på sätt i § 4 mom. 4 sägs, expeditionen om bötesbeslut avlämnats, hade att för varje år uppgöra redovisningsräkning över verkställighet över bötesbesluten (§ 19). Krigsrätts saköreslängd ävensom vederbörande befälhavares redovisning för verkställighet av krigsdomstols bötesbeslut skulle för varje år inom januari månad påföljande år av befälhavaren avlämnas till länsstyrelsen i det län, där truppens huvudstyrka vore förlagd, och därifrån insändas till riksräkenskapsverket senast den 15 nästkommande februari.

Enligt 82 § strafflagen för krigsmakten skulle krigsdomstols utslag, varigenom någon dömts till ansvar, av vederbörande befälhavare befordras till verkställighet. Med utmätning för böter ägde dock befälhavare ej befatta sig. Mål om förvandling av böter skulle upptagas av allmän domstol ändå att den bötfällde lydde under strafflagen för krigsmakten eller eljest vore underkastad straff efter samma lag.

Av denna redogörelse framginge, att verkställighet av krigsdomstols bötesbeslut, vilken i första hand ankomme på vederbörande befälhavare, skedde på grundval av en avskrift av beslutet. Krigsrätts saköreslängd skulle årsvis avlämnas till länsstyrelsen för vidare befordran till riksräkenskapsverket och vore att betrakta såsom en redovisningshandling.

Av utredningen i nu förevarande ärenden framginge, att ett Lundell av krigsrätten den 2 september 1938 ådömt bötesstraff i saköreslängden upptagits såsom ådömt Andersson samt att ett Winqvist av krigsrätten den 27 september 1938 ådömt bötesstraff icke alls upptagits i saköreslängden och ej heller redovisats i de rättsstatistiska uppgifterna. Utredningen syntes vidare utvisa, att upprättad saköreslängd icke funnits att tillgå när densamma sko-

lat avlämnas till länsstyrelsen. Den till länsstyrelsen överlämnade handlingen, betecknad såsom utdrag av saköreslängden, hade i stället självständigt upprättats med ledning av de rättsstatistiska uppgifterna samt regementskrigsrättens protokoll. Följden hade blivit att utdraget icke överensstämde med den vid protokollsbandet fogade saköreslängden. Denna längd hade ej blivit av vederbörande auditör undertecknad.

I detta fall hade tydligen förandet av saköreslängden och ombesörjandet av vissa därmed sammanhängande åtgärder icke skett med tillbörlig omsorg. Ansvaret härför vilade å vederbörande auditör. Huru detta ansvar skulle fördelas mellan Wiberg och Ljungberg framginge icke av den verkställda utredningen. Ljungberg hade vidgått vissa felaktigheter och förklarat att de begåtts av förbiseende samt att han framdeles komme att nedlägga största omsorg vid förandet av saköreslängd och rättsstatistik. Med hänsyn till omständigheterna funne militieombudsmannen sig kunna underlåta vidare åtgärd i fråga om bristerna i saköreslängden.

Beträffande det Winqvist ådömda straffet hade avskrift av krigsrättens beslut i vanlig ordning tillställts vederbörande befälhavare. Att beslutet ej upptagits i saköreslängden torde därför hava varit utan inverkan på ärendet angående böternas indrivning. Enligt det av regementsväbeln avgivna intyget hade böterna icke kunnat av Winqvist uttagas emedan han redan lämnat regementet. Vid sådant förhållande syntes sekundchefen hava bort expediera beslutet till vederbörande utmätningsman för verkställighet. Anledning till att så icke inom rimlig tid skett framginge ej av handlingarna. Då emellertid åtgärder för beslutets verkställighet numera vidtagits samt den till riksräkenskapsverket avlämnade saköreslängden torde hava blivit kompletterad beträffande detta bötesbeslut, funne militieombudsmannen sig ej böra vidtaga ytterligare åtgärd i denna del.

Sekundchefen skulle bringa innehållet i militieombudsmannens skrivelse till Wibergs och Ljungbergs kännedom.

5. Olämpligt och anstötligt innehåll i tidskrift som är avsedd för spridning vid militärförläggningar.

I en den 27 mars 1940 dagtecknad skrivelse till militieombudsmannen anförde häradshövdingen i Torneå domsaga E. Fristedt följande:

Med översändande av ett exemplar av Nationell Tidning nr 12 årg. 1940 anhölle Fristedt att få fästa militieombudsmannens uppmärksamhet å en i tidningen intagen artikel med rubriken »En försvarstidskrift vid skampålen». Ett flertal personer ur olika samhällsklasser hade uttalat sin stora förtrytelse över det även enligt Fristedts mening synnerligen anstötliga och om stor ansvarslöshet vittnande innehållet i tidskriften »På Vakt» samt

hemställt, att Fristedt måtte vidtaga åtgärder mot de för tidskriften ansvariga. Tidskriftens innehåll hade även påtalats i ett radioanförande av biskopen i Luleå stift Bengt Jonzon. Fristedt hade nödgats meddela dem som vänt sig till honom, att Bonniers förlag såsom i första hand ansvarig för tidskriftens innehåll genom tidskriftens ansvarige utgivare icke kunde annat än genom allmänhetens egen förkastelsedom över förlagets förfarande bringas till insikt om att detsamma gjort sig skyldigt till en framför allt för Tornedalens befolkning anstötlig och kränkande handling. Av Nationell Tidnings artikel syntes emellertid framgå, att framstående representanter för det svenska försvaret skulle sitta i tidskriftens redaktionsutskott. Fristedt saknade kännedom huruvida detta vore i överensstämmelse med verkliga förhållandet. Skulle emellertid dessa representanter hava på något sätt medverkat till innehållet i tidskriftsartikeln eller med vetskap om artikelns innehåll låtit den inflyta i tidskriften, måste detta vittna om synnerligen dåligt omdöme och om grovt oförstånd. Med anledning därav anhölle Fristedt att militieombudsmannen ville verkställa den utredning och vidtaga de åtgärder som militieombudsmannen med hänsyn till det förelupna kunde anse påkallade.

Det i skriften och tidningsartikeln påtalade numret av tidskriften »På Vakt» var dettas sjätte nummer av årgång 1940. I detta nummer förekom på sidan 7 under rubriken »Den svenske soldatens hjälpreda vid hans beröring med traktens tungomål. Liten lärobok i finska» en kortfattad svensk-finsk parlör under rubrikerna »Soldatens umgänge med mat», »Soldatens umgänge med kvinnor» och »Soldatens umgänge med män». Artikeln måste delvis anses vara av anstötligt innehåll. I skrivelser den 4 april 1940 till de åtta militära ledamöterna av tidskriftens redaktionskommitté anmodade militieombudsmannen dem att inkomma med yttrande med anledning av innehållet i Fristedts skrift.

I ett gemensamt yttrande av den 15 april 1940 undertecknat av sju av de militära ledamöterna anförde dessa med anledning härav följande:

Omkring årsskiftet 1939—40 hade representanter för försvarsstabens pressdetalj hemställt att undertecknarna såsom representanter för vissa militära personalsammanslutningar och frivilliga försvarsorganisationer måtte giva sitt stöd vid utgivandet av en planerad tidskrift förslagsvis benämnd »På Vakt». Syftet med tidskriften skulle vara å ena sidan att i populär form meddela allmänheten upplysning om det svenska försvarsväsendet och militära förhållanden överhuvud taget samt å den andra att utgöra en lämplig förströelseläsning för krigsmaktens personal, särskilt sådan, som inkallats till beredskaps- eller mobiliseringstjänstgöring. Det hade vidare meddelats, att tanken på utgivandet av en sådan tidskrift väckts redan ett par år tidigare men då icke kunnat fullföljas. Frågan hade emellertid aktualiserats, när under hösten 1939 omfattande militära inkallelser skett, och vid närmare förhandlingar med olika förlagsföretag hade Åhlén & Åkerlund visat sig villigt att medverka till utgivandet av en sådan tidskrift. Förlaget hade också förklarat sig vilja överlämna eventuellt överskott till

något lämpligt försvarsändamål. Med hänsyn till sålunda lämnade upplysningar hade undertecknarna ansett sig böra för den goda sakens skull lämna den nya tidskriften sitt stöd. Detta hade de meddelat vid ett sammanträde den 9 januari 1940, där de också förklarat sig villiga att ingå såsom medlemmar i en redaktionskommitté för tidskriften. Redaktionskommitténs uppgift hade därvid ansetts skola bliva att söka förmedla erforderligt samarbete med de sammanslutningar som undertecknarna representerade och att ur de synpunkter som de kunde anses företräda i den mån så befunnes erforderligt angiva syftet med och så vitt möjligt även riktlinjerna för tidskriftens verksamhet. Däremot hade undertecknarna uttryckligen framhävt att de icke under några förhållanden kunde påtaga sig något som helst ansvar för granskning av tidskriftens innehåll. Den vid sammanträdet närvarande chefen för försvarsstabens pressdetalj hade i anslutning därtill oförtydbart förklarat, att någon dylik granskning icke ifrågasatts, och hade samtidigt försäkrat, att granskning skulle verkställas av försvarsstabens pressofficer. Sedan i tidskriften tillåtits inflyta bidrag, vilkas innehåll undertecknarna funnit högeligen stötande ur flera synpunkter, och då dessutom med ett nummer av tidskriften distribuerats en propagandaskrift av innehåll, som icke stode i överensstämmelse med vår politiska neutralitet, hade en situation inträtt, då undertecknarna icke ansett sig längre kunna skänka tidskriften sitt stöd. Genom det som inträffat hade deras förtroende till tidskriftens ledning förverkats, och de hade funnit sig sålunda hava fullgiltig anledning att avgå ur redaktionskommittén. Ett sådant steg hade emellertid måst förväntas komma att medföra synnerligen allvarliga konsekvenser för tidskriftens fortbestånd, kanske dess omedelbara upphörande. Med hänsyn till att en tidskrift av ifrågavarande art, rätt skött, dock borde ur försvarets synpunkt vara av betydande värde, hade undertecknarna emellertid vid ett sammanträde den 28 mars 1940 förklarat sig beredda att kvarstå i kommittén, dock under den bestämda förutsättningen, att betryggande åtgärder vidtoges i syfte att förhindra ett återupprepande av de inträffade händelserna, ävensom att samtliga medlemmar av kommittén vore villiga att med detta villkors uppfyllande kvarstå i kommittén. Det hade också beslutats, att för framtiden alla bidrag till tidskriften skulle granskas genom ordförandens försorg och att han för ändamålet skulle äga rätt att anställa två eller tre personer, av vilka en skulle representera försvarsstabens pressdetalj. Undertecknarna hade alltså till fullo uppmärksammat de förhållanden som föranlett anmärkningar mot tidskriften. De vore också de första att beklaga vad som inträffat. De hade emellertid med hänsyn till betydelsen av tidskriftens fortbestånd ansett sig böra kvarstå med avsikt att söka rätta till det som bruste. Skulle det visa sig, att den beslutade kontrollen icke kunde genomföras, förfölle möjligheten att fullfölja redaktionskommitténs verksamhet.

Med anledning av de anmärkningar som i yttrandet riktats emot befattningshavare vid försvarsstabens pressdetalj rörande försummelser vid granskning av tidskriftens innehåll översände militieombudsmannen med

skrivelse den 25 april 1940 till chefen för försvarsstaben för kännedom avskrifter dels av häradshövdingen Fristedts skrift, dels ock av det inkomna yttrandet.

Ställföreträdaren för chefen för försvarsstaben anförde sedermera i skrivelse den 2 maj 1940 följande:

Den förhandsgranskning av tidskriften som dåmera ägde rum baserade sig på frivilligt åtagande av vissa personer efter överenskommelse med ordföranden i redaktionskommittén. Granskningen utfördes självfallet utom tjänstgöringstid. Försvarsstaben hade således icke iklätt sig något ansvar beträffande tidskriftens innehåll. Att en av de personer vilka deltoge i granskningen tjänstgjorde vid försvarsstabens pressdetalj, ändrade intet i nämnda förhållanden. Å andra sidan hade tidskriften »På Vakt» givetvis samma rätt som övriga pressorgan att beträffande det militära sakinnehållet rådfråga försvarsstabens pressdetalj.

Militieombudsmannen företog efter avlåtandet av ovannämnda skrivelse till chefen för försvarsstaben ingen ytterligare åtgärd i ärendet utan lät bero vid det av redaktionskommittén gjorda uttalandet.

6. Sekundchef har till korpral befordrat volontär som icke uppfyllt för sådan befordran föreskrivna villkor. Sedan klagomål häröver framställts till militieombudsmannen har utnämningen återtagits. Anmärkning mot sekundchefen för bristande noggrannhet vid utnämningsärendets handläggning.

I en den 13 november 1939 till militieombudsmannen inkommen skrift anförde volontären vid Livregementets husarer nr 40/3 Grahnelid bland annat följande:

Vid regementet funnes två äldre meniga, som båda vore i tjänst på femte året nämligen Grahnelid samt sekundchefens hästskötare. Grahnelid hade genomgått rekryt- och korpralskolorna, vore hästskötare samt tjänstgjorde även såsom tillförordnad stallkorpral. Sekundchefens hästskötare hade däremot icke genomgått korpralskola och vore ej heller stallkorpral. Trots detta hade denne blivit befordrad till korpral på stat. Grahnelid ansåge sig minst lika berättigad till befordran som den andre, vilken möjligen gynnats av den anledningen att han tjänstgjorde hos sekundchefen.

Uti infordrat yttrande, dagtecknat den 24 november 1939, anförde sekundchefen, översten friherre K. H. Palmstierna med anledning härav:

Den 1 november 1939 hade vid regementet skett åtskilliga befordringar till och inom underbefälsgraderna. Bland andra hade volontären nr 18/2 Carlsson utnämnts till korpral vid regementet, enär han angivits hava genomgått korpralskola och visat sig lämplig för befälstjänst. Han hade avsetts att vid sidan av sin tjänstgöring såsom sekundchefens hästskötare även användas för att utbilda ersättningsreservisterna vid sin skvadron i militärt

uppträdande m. m., en tjänst som han dittills fullgjort till belåtenhet. Carlssons befordran hade sålunda intet haft att göra med hans tjänst såsom sekundchefens hästskötare. En befordran av Grahnelid till korpral kunde ej ifrågakomma, enär han icke lämpade sig för tjänst såsom befäl. Något förslag i denna riktning från Grahnelids skvadronschef hade ej heller förelegat. Grahnelids påstående att han tjänstgjorde såsom tillförordnad stallkorpral vore ej riktigt. Han biträdde med utfodring m. m. av ett 30-tal hästar tillhörande 3. skvadronen, vilka uppstallats i 4. skvadronens stall, som i sin helhet omhänderhades av 4. skvadronens stallbefäl. Å andra sidan måste sekundchefen meddela, att uppgiften om att Carlsson ej skulle hava genomgått korpralskola tyvärr icke helt saknade grund. I vederbörliga rullor stode angivet, att Carlsson genomgått korpralskola, varför detta vid hans befordran aldrig dragits i tvivelsmål. En närmare undersökning hade emellertid givit vid handen, att Carlsson endast genomgått två tredjedelar av korpralskolan. Hur den sålunda delvis felaktiga upplysningen i stamrullan tillkommit (hösten 1937) hade ej till fullo kunnat klarläggas med hänsyn bl. a. till att regementet omorganiserats hösten 1938, att skrivare på den skvadron Carlsson tillhörde 1937 nu hade avskedats m. m. På grund av detta beklagliga misstag, för vilket sekundchefen sålunda ej nu kunde ställa någon till ansvar, hade Carlssons befordran återtagits och komme han att åter befordras till korpral, först när han därför kunde visa full kompetens.

Med översändande av handlingarna i ärendet anhöll militieombudsmannen i skrivelse den 25 november 1939 till chefen för armén att denne ville inkomma med utlåtande dels angående utnämnandet av Carlsson till korpral vid regementet, dels ock angående sekundchefens åtgärd att »återtaga» ifrågavarande utnämning.

Chefen för armén infordrade utredning i ärendet från chefen för III. arméfördelningen. Under åberopande av protokoll över förhör som i ärendet hållits vid regementet samt två från sekundchefen infordrade yttranden m. fl. handlingar, anförde arméfördelningschefen i skrivelse till chefen för armén den 17 december 1939 följande:

Enligt vad sekundchefen för arméfördelningschefen uppgivit hade Carlsson icke varit uppsatt på den förteckning över manskap som ifrågasatts för befordran, vilken förelegat då frågan om underbefälsbefordringarna från och med den 1 november 1939 först upptagits vid regementet. Frågan om Carlssons befordran hade upptagits på sekundchefens initiativ. Med stöd av sin kännedom om regementets personal hade sekundchefen nämligen ansett, att Carlsson vid tillfället bort ifrågakomma till korpralsbefordran. Sedan Carlsson förklarats lämplig och man i skvadronens stamrulla konstaterat, att Carlsson varit ostraffad och genomgått korpralskola, hade Carlssons befordran ägt rum. Det hade icke funnits anledning betvivla riktigheten av dessa anteckningar och hade det trots ingående förhör icke kunnat konstateras huru den felaktiga anteckningen tillkommit. Om vid ifrågavarande befordringsärendes behandling även turlistorna från vederbörliga underbefälsskolor granskats, hade det kunnat konstateras, att Carlsson icke avslutat korpral-

skolan. Visserligen ägde vid kavalleriet korpralsutbildningen rum skvadronsvis, men namnen på de elever, som genomgått denna utbildning, kungjordes dock på regementsorder. Genom sådan granskning hade kontroll erhållits dels på att Carlsson genomgått korpralskola dels på att ingen annan menig på grund av utgångsplacering från nämnda skolor bort ifrågakomma till befordran före Carlsson. Grahnelid hade dock icke kunnat ifrågakomma till befordran. Den genomförda utredningen liksom även det inträffade i och för sig syntes utvisa att befordringsärendet kunnat behandlas med större noggrannhet. Då emellertid ett icke uppsåtligt misstag förelåge och då Carlssons befordran med hans medgivande upphävts samt Grahnelid icke syntes hava vederfarits någon orättvisa, ansåge arméfördelningschefen den begångna uraktlåtenheten endast vara av formell natur.

Chefen för armén anförde för sin del, under hänvisning till arméfördelningschefens utredning, att handläggningen av utnämningsärendet icke skett med önskvärd noggrannhet samt att sekundchefens åtgärd att återtaga det en gång givna förordnandet syntes mindre lämplig även om återtagandet skett med den utnämndes medgivande.

I skrivelse till sekundchefen den 19 april 1940 anförde militieombudsmannen därefter:

Handlingarna torde — såsom även framhållits av chefen för armén och arméfördelningschefen — utvisa att ifrågavarande utnämningsärende icke blivit från sekundchefens sida handlagt med nöjaktig noggrannhet. Därest före utnämningen av Carlsson vederbörliga turlistor granskats, vilket med hänsyn till föreskrifterna i tjänstgöringsreglementet för armén § 63 mom. 3 torde hava bort ske, hade den felaktiga anteckning som skett i rullan angående Carlssons genomgång av korpralskola icke behövt bliva vilseledande på samma sätt som nu blivit förhållandet. Sedan utnämningen av Carlsson ägt rum hade sekundchefen icke kunnat utan kränkning av Carlssons enskilda rätt upphäva utnämningen. Vid det förhållandet att Carlsson förklarat sig icke hava något att erinra mot utnämningens upphävande och då enligt arméfördelningschefens uttalande Grahnelid icke på grund av sina formella meriter haft anspråk på att ifrågakomma till befordran före den volontär som efter upphävandet av Carlssons utnämning befordrats i stället för Carlsson ansåge militieombudsmannen sig dock kunna underlåta att vidtaga ytterligare åtgärder i ärendet.

7. Fråga om villkoren för befordran till furir i regemente.

I en till militieombudsmannen insänd skrift anförde furiren i Livregementets husarer C. A. Lindholm bl. a. följande:

Lindholm hade inträtt i tjänst vid Skånska kavalleriregementet den 1 november 1929 och hade vid detta regemente genomgått furirskolan 1931—

1932 med huvudbetyget »med beröm godkänd». Sedan Lindholm varit anställd vid regementet i fyra år hade han på egen begäran erhållit avsked. Under år 1934 hade Lindholm mellan den 22 mars och den 31 oktober varit korttidsanställd vid Hallands regemente. Den 24 februari 1936 hade Lindholm inträtt i tjänst vid Livregementets husarer. Lindholm hade den 9 april 1936 befordrats till korpral i regementet och den 1 november samma år till korpral vid regementet. Den 1 november 1937 hade Lindholm utnämnts till furir i regementet. Lön på beställning såsom furir hade Lindholm emellertid icke erhållit utan hade upprepade gånger blivit förbigången då befordran till furirer vid regementet förekommit. Lindholm vore varken bestraffad eller tillrättavisad och hade såvitt han visste skött sin tjänst till belåtenhet. Lindholm förmenade att det icke vore riktigt att på sätt som skett förbigå honom vid befordran.

Med anledning av innehållet i Lindholms skrift anmodade militieombudsmannen i skrivelse den 28 augusti 1939 sekundchefen för Livregementets husarer att inkomma med yttrande.

I yttrande den 5 september 1939 anförde sekundchefen följande:

I tjänstgöringsreglementet för armén, § 62 mom. 4, angåves de riktlinjer, som skulle följas vid befordran till beställning på aktiv stat. Med ledning av dessa bestämmelser ansåge sekundchefen att befordran icke alltid måste och ej heller alltid borde ske endast efter på förhand uppgjord turlista. I samma reglemente, § 75 mom. 1, återfunnes grunderna för befordran till högre tjänstegrad i regementet. Dessa föreskrifter lämnade möjligheter för regementschef att »bereda skicklighet och förtjänst erkännande, då så icke kunnat eller kunde ske genom befordran till beställning på aktiv stat». Tjänstgöringsreglementet § 76 mom. »2» angåve att manskap finge befordras *i* regementet o. s. v., varvid de kompetens- eller andra villkor skulle gälla, som jämväl vore fastslagna för befordran vid regementet (§ 62 mom. 4). Enär Lindholm icke i jämförelse med yngre kamrater, som befordrats till furirer vid regementet, ådagalagt förtjänst och skicklighet på sådant sätt, att den kunde förutsättas skola göra sig gällande i befattningen som furir vid regementet, hade sekundchefen icke ansett honom kunna befordras härtill, men hade dock med ledning av bestämmelserna i § 75 mom. 1 velat giva honom den uppmuntran som låge i att erhålla en högre grad, som han vid tidpunkten för befordran till furir i regementet förtjänat. Sekundchefen ville framhålla, att fallet Lindholm ej vore något ovanligt vid regementet. Tvärtom hade det sedan lång tid tillbaka varit en praxis att en eller annan äldre, välmeriterad korpral, som ej ansetts kunna befordras till furir vid regementet, dock erhållit furirs grad, varigenom han bl. a. kommit i åtnjutande av vissa rättigheter (utsträckt permission, viss rätt att gå civilklädd utom tjänsten m. m.). Befordran efter dessa principer syntes sekundchefen välgrundad och anledning att frångå desamma hade icke förekommit.

Med anledning av den betydelse, som den av klagomålen berörda frågan hade ur principiell synpunkt, anhöll militieombudsmannen i skrivelse till chefen för armén den 23 september 1939 om utlåtande i ärendet.

I skrivelse den 2 oktober 1939 till sekundchefen infordrade chefen för armén uppgift, huruvida Lindholm icke avsetts bliva befordrad till furir på stat och i så fall om och när han blivit underrättad härom.

Såsom svar härå meddelade sekundchefen den 7 oktober 1939 följande:

Då ett underbefäl, som befordrats till furir *i* regementet, samtidigt eller senare förbigåtts av yngre kamrat, som utnämnts till furir *vid* regementet, hade därmed aldrig avsetts att framkalla en situation, som för all framtid med nödvändighet måste bliva beståndande. Tvärtom kunde det mycket väl förekomma och hade också förekommit, att en furir i regementet, som en eller flera gånger förbigåtts, slutligen erhölle furirslön. Anledningarna härtill kunde vara av två slag. Dels kunde ett underbefäl, som vid ett tillfälle icke ditintills »ådagalagt förtjänst och skicklighet på sådant sätt, att den kunde förutsättas skola göra sig gällande i befattningen såsom furir vid regementet», förkovra sig i sin tjänst och utveckla sig därhän, att han vid en senare tidpunkt kunde prestera den för här ifrågavarande befordran nödvändiga kompetensen. Dels kunde under vissa för rekapitulering av underbefäl ogynnsamma perioder avgången av äldre furirer på stat bliva så stor, att underbefäl, som tidigare ej fullt kunnat hävda sig i konkurrensen om furirslönerna, framträdde såsom naturliga aspiranter på dessa löner. På grund av det nu anförda hade furirerna i regementet aldrig av sekundchefen betraktats såsom definitivt avstängda från möjligheten att framdeles erhålla furirslön och hade med anledning härav ingen av dem, och sålunda ej heller Lindholm, genom någon sekundchefens åtgärd underrättats om att de icke avsetts bliva befordrade till furirer på stat.

Den 21 oktober 1939 avgav chefen för armén utlåtande i ärendet och anförde däri följande:

Enligt tjänstgöringsreglementet för armén, § 62 mom. 4, skulle de enda grunderna vid besättande av beställning vara förtjänst och skicklighet, ådagalagda på sådant sätt, att de kunde förutsättas skola göra sig gällande i den beställning, som besättandet avsåge. Enligt samma reglemente, § 63 mom. 3, borde vid befordran av dem, som samtidigt avslutat en och samma underbefälsskola *vid i övrigt lika förhållanden* avseende fästas vid den ordning, de sinsemellan intoge på en efter betygens beskaffenhet uppgjord förteckning. Härav torde framgå, att regementschef kunde på furirsbeställning förordna den korpral han härtill ansåge mest förtjänt, oavsett om annan korpral på grund av ålder eller i furirskola erhållna betyg räknade tur före den förstnämnde. Å andra sidan vore tydligt, att § 62 mom. 4 ej finge tillämpas så fritt, att det ledde till godtycke. § 63 mom. 3 torde böra uppfattas såsom en direkt anvisning för tillämpningen av § 62 mom. 4. Vid prövning av fråga om befordran borde sålunda givetvis ske en värdering av vederbörandes styrkta och kända meriter. Det starka framhävandet av lämplighetskravet i § 62 mom. 4 gjorde emellertid, att regementschefen vore befogad och skyldig att taga hänsyn till omständigheter, som icke direkt framginge av tjänstgörings- och skolbetyg eller andra vitsord. Regementschefens eget, på styrkta förhållanden och personlig kännedom grundade omdöme om veder-

börandes lämplighet för den ifrågasatta nya beställningen vore i sista hand avgörande. Huruvida regementschefens omdöme träffat det rätta undandroge sig ej sällan en utomståendes bedömande. I fråga om Lindholm framginge icke annat än att regementschefens tillbakasättande av Lindholm grundats därå, att yngre korpraler befunnits mer lämpade för befordran. Regementschefen torde sålunda icke hava överskridit sina befogenheter enligt tjänstgöringsreglementet. Det kunde emellertid knappast anses lämpligt, att underbefäl flera gånger förbiginges till befordran på stat och det oaktat finge kvarstå i tjänst. Den som icke avsåges för dylik befordran syntes — för att bereda plats för till tjänsteåldern yngre och för befordran lämpligt underbefäl — böra erhålla avsked vid tilländalupen kontraktstid. Om ett kvarstående i tjänst i vissa fall dock ansåges önskvärt, torde det med hänsyn till den förbigångnes framtida väl vara skäligt, att han i god tid före ifrågasatt rekapitulation underrättades om att han icke kunde påräkna befordran på stat. Chefen för armén hade därför i samband med utarbetandet av förslag till nytt tjänstgöringsreglemente för armén tagit under övervägande, huruvida icke nu gällande bestämmelser för befordran av manskap borde ändras därhän att — utan att regementschefs rätt att för befordran på stat välja den lämpligaste träddes för nära — personalens berättigade anspråk på att kunna bedöma sina utsikter till befordran m. m. tillgodosåges. Enär utredningen rörande ifrågasatt ändring av bestämmelserna ännu icke slutförts, kunde chefen för armén emellertid icke för närvarande närmare precisera dessa.

I skrivelse till chefen för armén den 28 mars 1940 anförde militieombudsmannen därefter följande:

Av vad i ärendet förekommit syntes militieombudsmannen framgå att bestämmelserna i tjänstgöringsreglementet för armén angående villkoren för befordran av manskap till högre grad *i* regemente av chefen för armén och sekundchefen givits en tolkning som icke överensstämde med bestämmelsernas ordalydelse.

Enligt § 75 mom. 1 i reglementet finge befordran till högre tjänstegrad i regemente göras *dels* då så vore behövligt för tjänstens behöriga gång, *dels* för att bereda skicklighet och förtjänst erkännande, då så icke kunnat eller kunde ske genom befordran till beställning på stat. Sådan befordran skulle ske sparsamt och icke i vidsträcktare mån än det ovannämnda ändamålet fordrade. I § 76 mom. 1 stadgades, att där särskilda kompetens- eller andra villkor vore föreskrivna för befordran till beställning på stat, de även skulle gälla för befordran till motsvarande tjänstegrad *i* regemente. Rörande villkoren för befordran till beställning såsom furir av 2. klassen stadgade tjänstgöringsreglementet i § 63 endast, att den, som förordnades till furir, skulle vara därtill lämplig och med minst godkända vitsord hava genomgått furirsutbildning.

Av de ovan återgivna bestämmelserna syntes framgå, att korpral, för att

kunna ifrågakomma till befordran till furir i regemente, måste innehava full kompetens för befordran till furir vid regementet. För att kunna förordna en för furirsbefordran kompetent korpral till furir i regementet fordrades därjämte *antingen* att tjänstens behöriga gång krävde att, ehuru beställning på stat icke vore ledig, korpralen likväl erhölle furirs grad, *eller* att den för befordran kompetente korpralen besutte så hög grad av skicklighet och förtjänst att en honnörsbefordran av denna grund borde ske.

Av sekundchefens i ärendet avgivna yttrande syntes framgå, att motivet för Lindholms befordran varit den att Lindholm väl ådagalagt förtjänst och skicklighet men icke i så hög grad att detta kunnat berättiga honom att bliva befordrad till furir *vid* regementet, utan endast i så måtto att han vore förtjänt av befordran till furir *i* regementet. Lindholm hade därför vid befordran till beställning på stat blivit förbigången av yngre kamrater, vilka ådagalagt högre grad av förtjänst och skicklighet.

Såsom framginge av det ovan anförda syntes militieombudsmannen ett dylikt förfaringssätt sakna stöd i tjänstgöringsreglementet. Rätten för regementschef att i särskilda fall bereda skicklighet och förtjänst erkännande genom honnörsbefordran — vilken rätt enligt reglementets föreskrifter skulle utnyttjas sparsamt — inskränkte sig, såsom förut nämnts, till sådana personer, som vore fullt kompetenta jämväl till befordran till motsvarande befattning *vid* regementet. Orsaken till den uteblivna befordran *vid* regementet syntes sålunda endast få vara att möjligheten till sådan befordran vore utesluten därigenom att lön till den till befordran ifrågasatte icke funnes å regementets stat. Härav torde även såsom en konsekvens följa att den, som befordrats till högre grad i regemente, skulle erhålla lön i vederbörlig grad, då sådan bleve ledig, så framt icke hans duglighet under mellantiden så nedgått att han icke längre innehade erforderlig kompetens. I senare fallet torde han vid anställningstidens utgång självfallet icke böra beredas möjlighet att förnya sitt kontrakt.

Därest med militieombudsmannens tolkning av bestämmelserna — vilken med hänsyn till deras ordalydelse syntes vara ofrånkomlig — en lämplig lösning av frågan om underbefäls befordran till högre grad i regemente icke erhölles, torde tjänstgöringsreglementets hithörande bestämmelser böra ändras. Då enligt chefens för armén yttrande en omarbetning i vissa hänseenden av bestämmelserna om befordran av manskap vore förestående, hade militieombudsmannen velat till chefens för armén kännedom bringa sin uppfattning rörande tolkningen av tjänstgöringsreglementets nuvarande bestämmelser om befordran av underbefäl till högre tjänstegrad i regementet.

Sekundchefen för Livregementets husarer erhöll jämväl del av militieombudsmannens ståndpunkt i frågan.

8. Regementschef har till sergeant i regementets reserv befordrat musikfurir av 1. klass ehuru denne icke uppfyllt för sådan befordran stadgade villkor. Fråga om den verkan denna befordran kunnat äga och om regementschefens ansvarighet för därav orsakade kostnader för statsverket.

Karl Eric Blom, född den 25 september 1896, antogs efter att tidigare hava haft anställning vid Hallands regemente, den 1 mars 1918 till musikkorpral vid Norrlands dragonregemente och förordnades samtidigt till musikfurir i regementet. Blom blev därefter den 26 januari 1924 förordnad till musiksergeant i regementet samt utnämndes den 18 juli 1924 till musikfurir av 2. klass och den 1 januari 1928 till musikfurir av 1. klass. Den 16 april 1935 blev Blom å regementsorder nr 30 befordrad till sergeant i regementets reserv från och med den 1 maj 1935. Sistnämnda beslut meddelades av numera generalmajoren greve W. A. Douglas i egenskap av chef för Norrlands dragonregemente. År 1936 fullgjorde Blom såsom sergeant i reserven befäls- och repetitionsövning.

I en till arméförvaltningens civila departement insänd, den 7 september 1938 dagtecknad skrivelse hemställde Blom, under åberopande av 29 § förordningen den 23 september 1927 angående befäl och civilmilitär personal i arméns reserver, att han måtte utbekomma ett belopp svarande mot det kapitaliserade värdet av sergeant i reserven tillkommande pension.

I ett den 2 november 1938 avgivet yttrande över denna ansökan anförde inspektören för kavalleriet, att av Blom genomgången utbildning knappast syntes motsvara i tjänstgöringsreglementet § 65 mom. 1 stadgade villkor för befordran till sergeant på aktiv stat.

Departementet meddelade beslut i ärendet den 8 november 1938 och anförde däri följande:

Enligt § 12 mom. 3 förordningen den 23 september 1927 angående befäl och civilmilitär personal i arméns reserver gällde att inträde i reserven i förening med befordran finge beviljas furir, som fullgjort för motsvarande befordran på aktiv stat stadgade villkor. Det hade icke ådagalagts att Blom uppfyllt sålunda föreskrivna villkor för befordran. Vid sådant förhållande funne departementet Bloms utnämning till sergeant i regementets reserv icke kunna innebära, att han därigenom vunnit sådan anställning i reserven, som avsåges i åberopade kungl. förordning utan allenast en gradbefordran, på vilken icke kunde grundas rätt till reservpension eller däremot svarande kapitalbelopp. På grund härav och under åberopande tillika av Kungl. Maj:ts beslut i liknande fall den 8 december 1933 angående förre musiksergeanten i trängen H. E. V. Sjöbergs ansökning att vinna anställning såsom sergeant i trängens reserv funne departementet ansökningen icke kunna bifallas.

Över departementets beslut anförde Blom besvär i kammarrätten under yrkande om bifall till sin hos departementet gjorda anhållan om utbekom-

mande av det kapitaliserade värdet av den honom såsom sergeant i reserven tillkommande pensionen.

Till stöd för sina besvär anförde Blom följande:

Han hade icke kunnat uppfatta utnämningen till sergeant i reserven enbart såsom gradbefordran, dels emedan han i vanlig ordning efter ansökan tilldelats ekiperingsbidrag, dels emedan han inkallats till fullgörande av författningsenligt åliggande tjänstgöring jämlikt reservbefälsförordningen. Anledningen till att Douglas utnämnt Blom till sergeant i reserven torde hava varit, att han ansett Blom kvalificerad på grund av att Blom under sin långa tjänstetid ofta deltagit i ren trupptjänstgöring samt att musikunderofficerarna ofta toges i anspråk för trupptjänst såväl vid fälttjänstövningar inom regementet som vid större fälttjänstövningar. Kungl. Maj:t hade år 1937 på grund av anförda liknande skäl lämnat sitt bifall till att musiksergeanten i Norrlands dragonregemente F. S. O. Ljunggren utnämndes till sergeant i samma regementes reserv.

Kammarrätten meddelade utslag på besvären den 29 november 1939 därvid kammarrätten ej fann skäl göra ändring i departementets beslut.

Under hänvisning till att Bloms utnämning till sergeant i Norrlands dragonregementes reserv syntes stå i strid med bestämmelserna i ovannämnda förordning den 23 september 1927 och, såvitt av handlingarna framginge, Kungl. Maj:ts tillstånd till utnämningen ej inhämtats anmodade militieombudsmannen Douglas i skrivelse den 6 september 1939 att inkomma med yttrande.

Med anledning härav anförde Douglas i ett den 26 september 1939 dagtecknat yttrande bland annat:

Under den tid Douglas utövade befälet över Norrlands dragonregemente hade musikpersonalens rent militära utbildning bedrivits bland annat genom personalens deltagande i anordnade tillämpnings- och fälttjänstövningar. Som ett led i denna utbildning hade ingått tjänstgöring vid trupp, varvid vederbörande i och för övning erhållit befälsrätt över mindre förband. Under sådan tjänstgöring hade Blom som tidigare i egenskap av extra elev genomgått regementets underbefälsskolor visat sig besitta utmärkt god förmåga i befälsföring. Då Blom sedermera på grund av de ytterst svåra befordringsförhållandena inom musikkåren måst avbryta sin anställning såsom musikfurir av 1. klass vid regementet, hade Douglas funnit det önskvärt, att han bereddes någon kompensation för lång och hedrande tjänst. Detta hade synts Douglas böra ske genom Bloms anställande såsom sergeant i regementets reserv, varigenom hans visade stora tjänsterutin jämväl tillgodogjordes regementet. Douglas hade därvid icke uppmärksammat att detta förfaringssätt stode i strid med bestämmelserna i reservbefälsförordningen och hade således uraktlåtit att inhämta Kungl. Maj:ts tillstånd till utnämningen.

I skrivelse till civila departementet den 10 maj 1940 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Generalmajoren greve Douglas' beslut att utnämna Blom till sergeant i

Norrlands dragonregementes reserv stode uppenbart i strid med bestämmelserna i reservbefälsförordningen § 12 mom. 3 och tjänstgöringsreglementet för armén § 65 mom. 1. Det felaktiga beslutet torde hava föranlett vissa merutgifter för staten. Vad som i ärendet förekommit torde icke vara av beskaffenhet att böra föranleda ansvar för Douglas. Däremot borde enligt militieombudsmannens uppfattning frågan om skyldighet för vederbörande att till statsverket återgälda vad som felaktigt utbetalts till Blom prövas i den för anmärkningsmål stadgade ordningen i den mån så kunde ske med hänsyn till preskriptionsförhållandena. Militieombudsmannen hade därför velat bringa till departementets kännedom vad i ärendet förekommit.

I skrivelse den 21 maj 1940 anförde departementet med anledning härav följande:

Enligt av departementets revision verkställd undersökning hade till Blom efter utnämningen till sergeant i reserven utbetalts dels avskedspremie och ekiperingshjälp med 700 respektive 600 kronor, vilka belopp avförts i räkenskaperna för maj månad 1935 dels ock på grund av fullgjord befäls- och repetitionsövning år 1936 avlöning med 365 kronor 93 öre, vilket belopp avförts i räkenskaperna för juli, augusti och oktober månader 1936. Kammarrättens utslag den 29 november 1939 hade inkommit till departementet den 24 januari 1940. Då vid nämnda tidpunkt mer än tre år förflutit sedan räkenskaperna inkommit till departementet hade på grund av bestämmelserna i kungörelsen den 21 december 1934 (nr 529) angående tid för framställande av anmärkningar vid uppbördsmäns och redogörares räkenskaper m. m. någon anmärkning mot räkenskaperna icke kunnat av departementets revision framställas. Då räkenskaperna för budgetåret 1936/37 emellertid överlämnats till riksräkenskapsverket först den 15 december 1937, syntes riksräkenskapsverkets revision ännu hava möjlighet att framställa anmärkning mot under nämnda budgetår utbetalda avlöningsbelopp om 365 kronor 93 öre. Departementet hade fördenskull till riksräkenskapsverket för kännedom avlämnat avskrift av militieombudsmannens skrivelse till departementet ävensom av departementets skrivelse.

I skrivelse till riksräkenskapsverket den 28 augusti 1940 anhöll militieombudsmannen om upplysning, huruvida riksräkenskapsverket avsåge att för sin del vidtaga någon åtgärd i ärendet.

Riksräkenskapsverket meddelade med anledning härav i skrivelse den 3 september 1940 att verkets revision den 4 juli 1940 framställt anmärkning rörande den avlöning som utbetalts till Blom under senare halvåret 1936.

Den 12 november 1940 meddelade riksräkenskapsverket beslut i anledning av revisionsanmärkningen och fann därvid revisionens talan icke kunna bifallas, enär Blom av behörig myndighet utnämnts till sergeant i reserven och alltså varit berättigad till den avlöning som författningsenligt kunnat tillkomma honom för den tjänstgöring han fullgjort i nämnda egenskap.

9. Militär bussförare har vid färd med kronans buss haft i uppdrag att ombesörja spritinköp för enskild persons räkning. Sedan åtgärden påtalats hava skärpta instruktioner om bussresorna utfärdats.

Med anledning av en uppgift i den i Östersund utkommande Länstidningen för den 22 september 1939 att en chaufför i flygvapnets uniform med en kronan tillhörig buss setts avhämta spritdrycker vid utskänkningsbolaget i Östersund begärde militieombudsmannen i skrivelse den 25 september 1939 till chefen för Jämtlands flygflottilj att denne efter verkställd utredning skyndsamt måtte inkomma med yttrande. Av de handlingar som depåchefen i anledning härav med skrivelse den 4 oktober 1939 insände till militieombudsmansexpeditionen framgick bl. a. följande:

Ifrågavarande buss tillhörde kronan och vore tilldelad Jämtlands flygflottilj. Den utförde regelmässigt fem turer dagligen mellan flottiljens förläggning och Östersund. För föraren på bussen hade utfärdats en instruktion däri föraren ålagts att iakttaga bl. a.: *att* väntning med bussen i staden på begäran av någon passagerare ej vore tillåten, *att* körning utom turlistan endast finge äga rum mot skriftlig rekvisition av bilofficeren eller bilunderofficeren, *att* föraren vore skyldig att i staden i första hand utföra alla tjänsteärenden och för flottiljens mässar hämta vissa matvaror, *att* föraren dessutom finge åtaga sig privata uppdrag enligt eget bedömande, varvid dock extra körning inom staden för uträttande av ärenden icke finge företagas, *att* fastställd turlista skulle följas, *att* vid bussens ankomst till flottiljen rekvirerade paket skulle avlämnas, varvid alla paket utan adress samt paket till personer och familjer inom huvudetablissementet skulle läggas i härför avsett paketrum mittemot flottiljens telefonväxel, *samt att* föremål av mera skrymmande slag ej finge medtagas i bussen i annan mån än utrymmet medgåve och så att tjänstens krav icke åsidosattes. Det hade ej kunnat utrönas vem som beställt de av föraren å spritbolaget avhämtade varorna. Vid förhör hade föraren, värnpliktige nr 452 64/36 Ollander, vitsordat att han uthämtat ett paket på spritbolaget samt uppgivit, *att* han ej visste vem som skulle hava paketet men hölle för troligt att det skulle lämnas till någon mäss, *att* han kört bussen, som vid tillfället varit tom, till spritbolaget emedan han ej skulle hava medhunnit sina förrättningar om han parkerat bussen och gått till fots, *att* han endast utfört förrättningar enligt sin instruktion, *samt att* han vid ankomsten till flottiljen lämnat paketet i garaget.

Då militieombudsmannen fann den i ärendet verkställda utredningen ej vara tillfyllest, översände han med skrivelse den 9 oktober 1939 handlingarna till krigsfiskalen vid flottiljens krigsrätt med anmodan till denne att verkställa ytterligare erforderlig utredning.

Vid förhör som krigsfiskalen med anledning härav verkställde vid flottiljen hördes förutom Ollander flottiljchefen, överstelöjtnanten L. E. Tornberg, och flottiljintendenten, kaptenen H. Falk.

Ollander uppgav därvid:

Han hade under så gott som hela sin tjänstgöringstid vid flottiljen tjänstgjort som chaufför och därvid fört såväl bussar som bilar. Innan han börjat

på egen hand tjänstgöra såsom bussförare, hade han av garageförmannen beordrats att för att lära sig en bussförares åligganden dels medfölja den då tjänstgörande bussföraren dels läsa den chaufförsinstruktion som utfärdats för bussen och som funnes intagen i en i bussen förvarad bok. Ollander erinrade sig väl att han vid nu ifrågakomna tillfälle — omkring den 15 september 1939 — under en tur till staden medfört en motbok som han enligt gängse bruk avhämtat å flottiljens garagekontor. Brukligt vore att tjänstgörande chaufför å buss eller bil före avresa till staden å kontoret efterfrågade eller eftersåge om något ärende skulle uträttas under färden. Han hade, då han för information medföljt sin företrädare, varit med om att denne ombesörjt inköp av spritvaror genom att med buss eller bil från andra budplatser i staden fara till systembolaget. Därför hade han själv fortsatt med dessa ärenden. Han hade aldrig reflekterat över om det varit fel eller rätt att köra via systembolaget eller för att uträtta privata ärenden stanna å skilda platser i staden. Han ansåge sig ej hava kunnat vägra att uträtta ett ärende, vare sig detta avsett inköp av sprit eller annat, då han mottagit uppdraget på övligt sätt antingen å garagekontoret eller genom direkt tillsägelse av något befäl. Vem som varit mottagare av nu ifrågavarande spritpaket visste han icke, enär han ej sett efter i motboken vem som undertecknat rekvisitionsblanketten. Vid framkomsten till flottiljen hade han ej överlämnat paketet till någon viss person utan lagt det på den plats där mottagaren vanligen avhämtade sina tillhörigheter.

Överstelöjtnanten Tornberg uppgav att de värnpliktiga, som uttagits till förare av flottiljens bussar eller bilar, genom bilofficerens eller bilunderofficerens försorg erhölle orientering angående sina åligganden vid körning av kronans fordon samt att han ej varit underkunnig om att extra körningar möjligen utförts i staden för uträttande av privata ärenden.

Kaptenen Falk uppgav:

Han hade sedan hösten 1933 varit bilofficer vid flottiljen. Han hade generellt uppdragit åt bilunderofficeren att tillse att buss- och bilförare finge nödig undervisning och instruktion av garageförmannen. Meningen vore att bilunderofficeren skulle förvissa sig om att chauffören kunde sin instruktion. Tidigare hade han själv brukat utöva kontroll genom förhör med chaufförerna angående instruktionens innehåll, men på grund av allt mera hopade tjänstegöromål hade han överlåtit denna kontroll åt bilunderofficeren. Han hade ej förrän i samband med tidningsartikeln fått reda på att flottiljens chaufförer brukat köra buss eller bil till spritbolaget.

Vid ett senare på militieombudsmannens begäran verkställt förhör med värnpliktige furiren nr 188 60/27 Edling, vilken under september 1939 tjänstgjort som garageförman och bilunderofficer vid flottiljen, uppgav denne:

Sedan han den 3 september 1939 inkallats till beredskapstjänstgöring hade han efter fyra eller fem dagar tilldelats posten som garageförman och efter omkring ytterligare en veckas förlopp blivit kommenderad även som bilunderofficer. Båda dessa befattningar hade han skött, tills hans tjänstgöring upphört den 5 oktober 1939. Det hade varit meningen att han endast tillfälligtvis skulle innehava befattningarna, men den som skulle avlösa honom

hade varit sjuklig och därför ej kunnat inställa sig vid flottiljen förrän efter det att Edlings tjänstgöring upphört. För skötandet av sina båda befattningar hade Edling ej fått någon instruktion av någon överordnad. Han hade för depåchefen framhållit att han ej ansett sig kompetent för de båda uppdragen enär han förut ej haft sådan tjänstgöring. Han hade själv tagit del av gällande instruktioner i ämnet samt därigenom och på annat sätt sökt på bästa sätt fullgöra sina åligganden. De värnpliktiga chaufförer, som under hans tid som garageförman tillträtt sina befattningar som förare av flottiljens fordon, hade han tillsagt att taga del av för dem gällande instruktioner. Han hade ej haft någon kännedom om att chaufförerna för uträttande av privata uppdrag företagit extra körningar förrän Ollander visat honom notisen i Länstidningen. Ollander hade därvid på Edlings fråga förklarat att han och andra av flottiljens chaufförer brukat företaga körningar till systembolaget för att uträtta de ärenden de haft där, eftersom det eljest ej skulle hava varit möjligt för dem att hålla turlistans tider.

I skrivelse till flygförvaltningen den 8 december 1939 anhöll militieombudsmannen, med översändande av handlingarna i ärendet, att flygförvaltningen ville avgiva utlåtande däri.

Det begärda utlåtandet inkom den 17 februari 1940. Efter en redogörelse för de föreskrifter, som utfärdats i fråga om flottiljens busstransporter mellan förläggningen och Östersund, anförde förvaltningen bl. a. följande:

I ärendet hade framkommit, att det varit gängse bruk, att bussföraren medtagit motböcker från garagekontoret, ombesörjt inköp av spritvaror och avhämtat varorna vid systembolaget. Denna praxis strede i flera hänseenden emot instruktionen för chauffören. Depåchefen och bilofficeren hade uppgivit, att berörda praxis tidigare varit dem obekant. På förfrågan huruvida åtgärd i anledning av vad som förekommit vore att förvänta hade depåchefen meddelat, att han genom ändring av instruktionen anbefallt i huvudsak följande. Chauffören skulle vara skyldig att i staden i första hand uträtta alla tjänsteärenden samt vidare hämtning av mejeriprodukter å mejeriet för mässarna och skulle å busshållplatsen å Stora Torget i Östersund mottaga privata paket m. m. av medgiven storlek för mässarna och den å lägret boende personalen. Dessutom skulle chauffören åtaga sig privata postärenden medan övriga privata uppdrag skulle vara förbjudna. Då ett upprepande av en sådan händelse som den vilken föranlett militieombudsmannens ingripande icke vidare syntes vara att befara, hemställde flygförvaltningen att militieombudsmannen ville låta bero vid den vidtagna åtgärden.

Genom beslut den 21 februari 1940 lät militieombudsmannen vid vunnen rättelse bero.

10. Otillfredsställande handläggning av ansökan om familjeunderstöd.

I en den 18 januari 1940 till militieombudsmansexpeditionen inkommen skrift anförde värnpliktige nr 86 68/30 Erik Eriksson bl. a. följande:

Han hade sedan den 8 november 1939 varit i tjänstgöring vid Norrlands dragonregemente i Umeå. Han hade hustru och två minderåriga barn i ålder 2 ½ år och 8 månader. Hans hustru vore på grund av sjukdom icke arbetsför. Själv vore han skogsarbetare och hade ingen förmögenhet utan ägde endast kläder och möbler till nödtorft. Hans familj vore helt och hållet beroende av hans arbete. Trots att han vore i stort behov av familjebidrag hade han likväl icke erhållit något dylikt. Då detta syntes bero på försummelse av någon finge han anhålla om militieombudsmannens ingripande för rättelse.

I infordrat yttrande över Erikssons skrift, vilket yttrande dagtecknats den 23 januari 1940, anförde depåchefen följande:

Länsstyrelsens resolution å familjeunderstöd dagtecknat den 11 december 1939 hade den 22 januari 1940 översänts från regementets krigskassaavdelning till postgirokontoret för utbetalning till Eriksson. Emedan det tagit viss tid innan fältförbanden kunnat till Umeå insända uppgifter å de värnpliktiga som tjänstgjorde vid förbanden hade det tagit lång tid att undersöka vid vilket förband och sålunda vid vilken krigskassa Eriksson skulle redovisas. Undersökningen hade ytterligare fördröjts genom att å den förteckning som inkommit från Erikssons förband ej uppgivits Erikssons fullständiga nummer. Det syntes anmärkningsvärt att Eriksson, som tjänstgjort i Umeå, icke gjort någon förfrågan om familjeunderstöd på krigskassaavdelningen där, i vilket fall saken kunnat klarläggas långt tidigare och personalen kunnat besparas extra arbete.

I skrivelse till depåchefen den 2 februari 1940 anförde militieombudsmannen därefter:

Av de av depåchefen lämnade upplysningarna torde framgå att det dröjsmål som förelupit innan det Eriksson beviljade familjeunderstödet kunnat utbetalas helt förorsakats genom försummelser av de militära myndigheterna. Dröjsmål och andra försummelser vid handläggningen av understödsärenden hade tyvärr förekommit i ett flertal fall under den första tiden efter det att förstärkt försvarsberedskap intagits. Dessa försummelser hade då blivit offentligt påtalade och det hade framhållits vikten av att ifrågavarande för de enskilda så betydelsefulla ärenden handlades så snabbt som möjligt. Militieombudsmannen ansåge det fördenskull vara i hög grad anmärkningsvärt att det oaktat dylika dröjsmål fortfarande kunnat förekomma. Militieombudsmannen ville därjämte göra det uttalandet att man icke i förevarande fall kunde, såsom depåchefen i sin skrivelse gjort, rikta anmärkning mot Eriksson för det han underlåtit att göra förfrågan om understödet på krigskassaavdelningen i Umeå. Det av depåchefen påpekade för-

hållandet att Eriksson tjänstgjort i Umeå hade visserligen underlättat en dylik förfrågan men syntes onekligen också hava möjliggjort för de militära myndigheterna att handlägga ärendet betydligt snabbare än som skett.

Militieombudsmannen lät bero vid det sålunda gjorda uttalandet.

11. Fråga om innebörden av den förhandlingsrätt som tillkommer Försvarets Civila Tjänstemannaförbund i förhållande till flygförvaltningen.

I en till militieombudsmannen den 18 augusti 1939 inkommen skrift anförde Försvarets Civila Tjänstemannaförbund följande:

Jämlikt kungörelsen den 4 juni 1937 om förhandlingsrätt för statens tjänstemän (nr 292) § 5 gällde att innan myndighet avgåve förslag till eller fastställde nya eller ändrade anställnings-, arbets- eller avlöningsvillkor, skulle myndigheten, såvida frågan vore av principiell eller eljest allmän betydelse och uteslutande berörde dess tjänstemän, på lämpligt sätt bereda de i förhållande till myndigheten förhandlingsberättigade föreningar, som frågan kunde anses röra, tillfälle att taga kännedom om föreliggande utkast till sådana villkor. I anslutning till övergång till militära icke-ordinarie avlöningsreglementet av den 15 juni 1939 (nr 276) hade Kungl. Maj:t genom försvarsdepartementets ämbetsskrivelse den 15 juni 1939 anbefallt flygförvaltningen att avgiva förslag beträffande det antal extra ordinarie och extra tjänstemän i olika lönegrader (personalstat för icke-ordinarie befattningshavare), som borde av Kungl. Maj:t fastställas för budgetåret 1939—1940. Försvarets Civila Tjänstemannaförbund, som genom nådigt beslut den 21 januari 1938 tillerkänts förhandlingsrätt gentemot bl. a. flygförvaltningen, hade anhållit hos nämnda ämbetsverk genom skrivelse den 1 juni 1939 att i enlighet med kungörelsen om förhandlingsrätt få del av det utkast till personalstat för icke-ordinarie tjänstemän, som komme att avgivas till Kungl. Maj:t. I underdånig skrivelse den 7 juli 1939 hade flygförvaltningen avgivit sitt förslag till personalstat och den 23 juli 1939 hade förbundet erhållit avskrift av skrivelsen ifråga. Avskriften saknade varje som helst officiell karaktär och hade ej åtföljts av något missiv. Endast en blyertsanteckning överst å avskriften angåve, att den tillkommit på grund av förbundets framställning. Flygförvaltningen ansåge sig sålunda icke behöva beakta kungörelsen om förhandlingsrätt i de delar, som gåve tjänstemannasammanslutning rätt att få del av förslag till personalstat, trots att förbundet i god tid före statens upprättande begärt detta. Förbundet ansåge att detsamma genom detta förfarande förvägrats sin rätt att få framföra önskemål och synpunkter på en för tjänstemännen synnerligen viktig fråga och anmälde förhållandet för militieombudsmannen.

I skrivelse den 18 augusti 1939 anhöll militieombudsmannen, att flygförvaltningen ville inkomma med yttrande i ärendet.

Med anledning härav avgav flygförvaltningen den 3 november 1939 följande yttrande:

Flygförvaltningen bestyrkte de av förbundet lämnade sakuppgifterna. Sedan förbundets den 1 juni 1939 dagtecknade skrivelse inkommit, hade till en början undersökning vidtagits rörande frågan om förbundets befogenhet enligt kungörelsen att göra anspråk på delfående av utkastet till personalförteckning, innan förslag i ämnet förelades Kungl. Maj:t. Beredningen i denna del av ärendet hade utmynnat i den uppfattning, att 5 § 1 mom. av kungörelsen ägde tillämpning i förevarande fall. Under tiden hade emellertid efter beredning i annan ordning flygförvaltningen med hänsyn till ärendets brådskande art sett sig nödgad att ingå med sitt underdåniga förslag utan att förbundet fått tillfälle att taga kännedom därom. Detta hade skett vid en tidpunkt, då ämbetsverket ännu icke hunnit bilda sig en klar uppfattning om förbundets rätt enligt berörda stadgande. Förbundet hade sedermera underrättats om den vidtagna åtgärden. Att flygförvaltningen sålunda icke tillräckligt uppmärksammat ifrågavarande föreskrift sammanhängde i viss mån med ämbetsverkets åsikt, att en förhandling i dåvarande läge skulle tett sig sakligt betydelselös. I själva verket kom Kungl. Maj:ts beslut i ärendet, vilket fattats den 28 juli och den 15 september 1939, i realiteten icke att innebära stort mera än en konfirmering av de redan förut fastställda tjänsterna. För meddelande av nya eller ändrade bestämmelser därutinnan från Kungl. Maj:ts sida erfordrades förnyad motiverad framställning till Kungl. Maj:t. Det vore flygförvaltningens avsikt att inom den närmaste tiden ingiva underdånigt förslag till den komplettering, som ämbetsverket ansåge erforderlig. I detta sammanhang skulle förbundet erhålla tillfälle att utöva den befogenhet, som tillkomme förbundet enligt ifrågavarande kungörelse. Vad som förekommit hade enligt flygförvaltningens uppfattning således icke till någon del försämrat förbundets förhandlingsställning i den fråga, som utgjorde föremål för de remitterade klagomålen. Med hänsyn härtill hemställde flygförvaltningen, att klagomålen måtte befinnas icke erfordra vidare åtgärd från militieombudsmannen.

I en den 8 januari 1940 till militieombudsmannen inkommen påminnelseskrift anförde förbundet bl. a. följande:

Det syntes förbundet synnerligen anmärkningsvärt, att flygförvaltningen icke på ett tidigare stadium hunnit bilda sig en klar uppfattning om innebörden i kungörelsen, helst som densamma utkommit från trycket redan den 8 juni 1937 och ägt tillämpning från och med den 1 januari 1938. Ämbetsverket hade varit skyldigt att *utan* framställning från förbundets sida bereda detta tillfälle att taga del av föreliggande förslag till personalstater. Förbundets framställning den 1 juni 1939 hade under sådana förhållanden endast varit en påminnelse för ämbetsverket att icke förbise ovanberörda stadgande. Denna påminnelse hade förbundet ansett befogad på grund av ämbetsverkets ovana vid förhandlingsrättens innebörd. Denna uppfattning hade visat sig också fullt riktig, såsom framginge av ämbetsverkets yttrande. Den av ämbetsverket uttalade uppfattningen att en förhandling i då-

varande läge skulle tett sig sakligt betydelselös kunde givetvis icke godtagas. Det tillkomme förbundet och icke flygförvaltningen att bedöma den frågan. Att Kungl. Maj:ts beslut i ärendet icke överensstämt med flygförvaltningens förslag kunde näppeligen anses rättfärdiga ämbetsverkets förfaringssätt såsom gjorts gällande. Att förfaringssättet, därest det fått passera opåtalt, i synnerligen hög grad försämrat förbundets förhandlingsställning vore tämligen uppenbart, då det med säkerhet medfört motsvarande åtgärder vid kommande tillfällen. Då flygförvaltningen emellertid uttalat, att ämbetsverket numera tolkat meromnämnda stadgande på ett av förbundet antagbart sätt, och förbundet icke hade intresse av att förorsaka några för tjänsten försvårande eller betungande moment, hemställde förbundet, att militieombudsmannen ville låta sig nöja med att förständiga flygförvaltningen att för framtiden bereda förbundet tillfälle att i varje uppkommande fall få taga del av sådana frågor, som vore hänförliga till författningens bestämmelser, på ett så tidigt stadium som över huvud taget vore möjligt utan åsidosättande av stadgandena i gällande kungörelse angående förhandlingsrätt för statens tjänstemän.

I skrivelse till flygförvaltningen den 16 mars 1940 anförde militieombudsmannen, efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Någon tvekan torde icke kunna råda därom att Försvarets Civila Tjänstemannaförbund bort beredas tillfälle att taga kännedom om flygförvaltningens utkast till personalförteckning i god tid innan förslag i ämnet underställdes Kungl. Maj:t. Med hänsyn till den förklaring som flygförvaltningen avgivit i ärendet, vilken torde innebära att flygförvaltningen utfäst sig att för framtiden noggrant iakttaga ifrågavarande bestämmelser, läte militieombudsmannen emellertid vid sålunda vunnen rättelse bero.

12. Regementschef har obehörigen låtit regementsintendenten verkställa upphandlingar för marketenteriets räkning.

Vid granskning av vissa avskrifter av upphandlingsprotokoll, vilka till militieombudsmansexpeditionen insänts i ett genom klagomål av Nya Läskedrycksfabriken i Östersund hos militieombudsmannen anhängiggjort ärende angående upphandling av läskedrycker för Jämtlands fältjägarregementes marketenteri, iakttog militieombudsmannen att regementschefen icke deltagit vid två förrättningar som avsett upphandling av varor för marketenteriets räkning, nämligen *dels* den 17 december 1937 vid prövning av anbud å bröd, mjölk och mejeriprodukter, specerier och viktualier, rostat kaffe, köttvaror, chokladvaror, konfektyrer och tabletter samt läskedrycker, *dels* den 10 januari 1938 vid prövning av anbud å chokladvaror, konfektyrer och tabletter samt läskedrycker.

Då det tillämpade förfaringssättet uppenbarligen stode i strid med bestämmelserna i §§ 4, 12 och 13 i gällande marketenterireglemente infordrade militieombudsmannen i skrivelse den 21 november 1939 yttrande från regementschefen och regementsintendenten.

Regementsintendenten, kaptenen H. von Seth anförde i skrivelse den 27 november 1939:

Förfaringssättet att regementsintendenten enligt uppdrag verkställt ifrågavarande upphandling hade von Seth ansett vara en på praktiska skäl grundad tolkning av bestämmelserna i marketenterireglementet § 13, jämförd med § 4, när därtill kommit den omständigheten, att von Seth föredragit upphandlingsärendet med framläggande av skälen för anbudens antagande och förkastande. Då det framdeles bleve fråga om en upphandling av dylik omfattning, som nu ifrågavarande fall — läskedryckerna — haft, komme von Seth att föreslå regementschefen att deltaga i anbudsprövningen.

För egen del anförde regementschefen, översten N. Stenbeck i yttrande samma dag:

De förvaltningsuppgifter, som enligt gällande föreskrifter ålåge en regementschef, hade tagit en sådan omfattning, att regementschefen — om han överhuvud taget skulle kunna ägna någon tid åt sin huvudsakligaste uppgift att utbilda underställt truppförband — vid ärendenas behandling ständigt befunne sig i ett i eminent mening »brådskande» läge. Arméns truppförbandschefer hade även vid sammankomst inom arméstaben den 17—den 18 november 1939 haft tillfälle framhålla, att de ej såge sig i stånd att fylla de krav, som utbildningen av förbanden under nu rådande förhållanden betingade, därest ej »pappersfloden» avsevärt minskades. Under ovanberörda omständigheter vore det naturligt, att en truppförbandschef sökte frigöra sig från handläggning av förvaltningsärenden i de fall att gällande föreskrifter gåve stöd för en dylik åtgärd. Under alla förhållanden hade Stenbeck icke ansett sig handla i strid med marketenterireglementets föreskrifter, då han åt regementsintendenten uppdragit att sluta avtal om leveranser till regementets marketenteri, dock med självfallen skyldighet för regementsintendenten att för Stenbeck föredraga upphandlingsärendena.

Med anledning av vad i ärendet förekommit anmodade militieombudsmannen i skrivelse den 4 december 1939 arméförvaltningens intendentur- och civila departement att däri avgiva utlåtande. I denna skrivelse anförde militieombudsmannen följande:

Den tolkning av bestämmelserna rörande upphandling av varor för marketenteris räkning, som innefattades i Stenbecks och regementsintendentens yttrande, kunde militieombudsmannen icke godkänna. Enligt 1925 års marketenterireglemente ägde visserligen regementschef uppdraga åt regementsintendenten eller marketenteriföreståndaren att i brådskande fall verkställa kontanta inköp av varor eller träffa avtal om utförande av smärre arbeten för marketenteriets räkning, men någon rätt för regementschef att åt regementsintendenten överlåta att verkställa *upphandling* för marketenteriets räkning vore icke enligt reglementet medgiven, även om det — i motsats

till vad i förevarande fall var förhållandet — skulle hava gällt mindre kvantiteter och ärendet varit av brådskande natur.

I skrivelse den 22 januari 1940 avgåvo departementen det begärda utlåtandet. I skrivelsen anfördes:

Det vid regementet tillämpade förfaringssättet vid de omförmälda upphandlingarna den 17 december 1937 och den 10 januari 1938 stode enligt departementens uppfattning i strid med bestämmelserna i 1925 års marketenterireglemente. I detta sammanhang ville departementen framhålla, att enligt det av departementen den 10 december 1939 fastställda nya reglementet för marketenterirörelsen vid arméns truppförband regementsintendent kunde tilläggas befogenhet att besluta i ärenden av mindre vikt, vartill även upphandlingsärenden av mindre omfattning vore att hänföra. I 6 § av reglementet stadgades nämligen bland annat, att truppförbandschef ägde uppdraga åt regementsintendenten att besluta i ärenden av mindre vikt, varjämte i § 14 bland regementsintendents åligganden upptagits att — med i 6 § angiven begränsning — inför truppförbandschefen föredraga frågor om leverans av erforderliga förnödenheter för marketenteriets och handelsbodens räkning. Till sådana ärenden av mindre vikt kunde dock enligt departementens åsikt ej hänföras upphandlingar av den omfattning, varom i förevarande ärende vore fråga.

Vad arméförvaltningens intendentur- och civila departement sålunda anfört bringade militieombudsmannen i skrivelse den 19 februari 1940 till översten Stenbecks kännedom. Militieombudsmannen tillade därjämte:

Då militieombudsmannen ansåge sig kunna förutsätta, att Stenbeck efter tagen del av departementens utlåtande i ärendet komme att för framtiden ställa sig den däri angivna tolkningen av marketenterireglementets bestämmelser i berörda hänseende till efterrättelse, läte militieombudsmannen bero vid vad i ärendet förekommit. Stenbeck skulle giva regementsintendenten del av innehållet i skrivelsen.

13. Sergeant på tvångsvis övergångsstat har genom militära tjänstepensionsreglementet fått sin pensionsålder sänkt med över tre år. Enligt övergångsbestämmelserna skulle han äga rätt att kvarstå i tjänst ett år efter uppnådd pensionsålder. Förutsättning härför utgjorde dock att han före viss tidpunkt anmälde sin önskan att kvarstå. Sådan anmälan gjordes ej, enligt vederbörandes egen uppgift av den anledningen att han ej från sitt truppförband erhållit meddelande om övergångsbestämmelserna. Fråga huruvida skyldighet kunnat anses åvila truppförbandet att lämna sådant meddelande och om någon befattningshavare vid förbandet gjort sig skyldig till försummelse härutinnan.

Fanjunkaren i Kronobergs regemente, sergeanten på övergångsstat vid regementet A. W. Zier, född den 4 januari 1889, kom i krigstjänst den 1 november 1908 samt överfördes den 1 januari 1928 — efter att hava haft avsked från den 18 oktober 1911 till och med den 9 april 1915 — tvångsvis till övergångsstat vid Karlskrona grenadjärregemente. Den 9 juli 1932 transporterades han till sergeant på övergångsstat vid Kronobergs regemente och utnämndes samtidigt till fanjunkare i regementet.

Den 1 juli 1935 trädde reglementet den 17 maj 1935 angående tjänstepension för befattningshavare vid försvarsväsendet (militärt tjänstepensionsreglemente) i kraft. Enligt detta reglemente, som jämlikt övergångsbestämmelserna mom. 1 skall äga tillämpning jämväl å beställningshavare på övergångsstat, skulle skyldighet för Zier att avgå från tjänsten inträda vid utgången av mars månad närmast efter det han uppnått föreskriven pensionsålder, 50 år. Zier skulle sålunda komma att avgå den 1 april 1939. I reglementet hava emellertid intagits vissa övergångsbestämmelser, vilka uppskjutit avgången för viss personal som enligt tidigare gällande bestämmelser ägt kvarstå i tjänst under längre tid än enligt reglementet.

Före militära tjänstepensionsreglementets ikraftträdande gällde i fråga om Ziers avgångsskyldighet bestämmelser i tjänstgöringsreglementet för armén § 87 samt cirkuläret den 22 juni 1877 (nr 22) angående grunder för pensioneringen av arméns befäl och underbefäl med däri gjorda ändringar och tillägg. Enligt dessa bestämmelser var löntagare, som uppnått den för rätt till fyllnadspension i den tjänst han innehade stadgade levnadsåldern och som jämväl uppfyllt de villkor, vilka för erhållande av de samma tjänst åtföljande pensioner voro föreskrivna, skyldig att avgå från tjänsten, dock med viss möjlighet att erhålla respittid. I fråga om Ziers rätt till pension åter gällde förutom nyssnämnda cirkulär av den 22 juni 1877 föreskrifterna i reglementet den 26 februari 1904 (nr 9) för arméns pensionskassa. Enligt dessa föreskrifter krävdes för rätt till full pension bl. a. att hava uppnått 50 levnadsår och 30 tjänstår, dock att där vederbörande kommit i tjänst, innan han fyllt 20 år, viss längre tjänstetid fordrades. Den sålunda bestämda tjänstetiden kunde Zier hava uppnått tidigast den 26 juni 1942.

Zier ägde alltså enligt äldre bestämmelser att kvarstå i tjänst åtminstone till sistnämnda dag. Enligt de nya bestämmelserna, för vilka förut redogjorts, skulle pensionsåldern för Zier sålunda nedsättas med åtminstone 3 år 2 månader och 25 dagar.

I övergångsbestämmelserna till militära tjänstepensionsreglementet, mom. 2, har stadgats, att därest ordinarie beställningshavare genom reglementets bestämmelser fått den för honom omedelbart före reglementets ikraftträdande gällande pensionsåldern nedsatt med tre år eller mera och han vore skyldig att avgå från tjänsten under tiden den 1 juli 1938—den 31 december 1939 för honom skulle gälla en pensionsålder som överstege den i reglementet stadgade med ett år om nedsättningen uppginge till tre år, med två år om nedsättningen uppginge till fyra år samt med tre år om nedsättningen uppginge till fem år eller mera. Med tillämpning härav skulle skyldighet för Zier att avgå enligt reglementet inträda tidigast den 1 april 1940.

Förutsättning för denna rätt att kvarstå i tjänst efter den 1 april 1939 skulle emellertid, enligt övergångsbestämmelserna, mom. 2 sista stycket, vara att Zier före den 1 januari 1936 hos vederbörande myndighet, d. v. s. regementschefen, anmält sin önskan att kvarstå i tjänst efter uppnåendet av den i militära tjänstepensionsreglementet stadgade pensionsåldern.

Någon dylik anmälan gjordes icke av Zier.

Den 24 oktober 1938 avlät regementschefen en underdånig skrivelse med anhållan att Zier, oavsett att han icke gjort föreskriven anmälan, måtte berättigas att kvarstå i tjänst ett år efter uppnådd pensionsålder. Regementschefen anförde därvid:

Genom övergångsbestämmelserna i militära tjänstepensionsreglementet hade utfärdats föreskrifter beträffande kvarstående i tjänst viss tid för beställningshavare, vilken genom reglementet fått sin pensionsålder nedsatt. Dessa föreskrifter hade för kännedom den 29 oktober 1935 kungjorts på regementsorder vid Kronobergs regemente. Genom något förbiseende syntes emellertid Zier icke hava fått del av nämnda regementsorder, varför han icke varit i tillfälle att inom därför föreskriven tid (före den 1 januari 1936) göra i övergångsbestämmelserna, mom. 2, sista stycket, omförmäld anmälan rörande önskan att få kvarstå i tjänst efter uppnåendet av den i tjänstepensionsreglementet stadgade pensionsåldern. Zier skulle vara skyldig att den 1 april 1939 avgå från sin beställning med ålderspension efter en tjänstetid av endast 26 år, 11 månader och 8 dagar, vilket innebure en nedsättning av den för Zier omedelbart före tjänstepensionsreglementets ikraftträdande gällande pensionsåldern med 3 år 22 dagar. Regementschefen anhölle därför om nådigt bemyndigande att bevilja Zier tillstånd att kvarstå i tjänst i sin beställning såsom sergeant på tvångsvis övergångsstat till och med den 31 mars 1940 eller i ett år utöver nu gällande bestämmelser.

Den ifrågavarande regementsordern var i hithörande delar av följande lydelse:

Pension. 944) Befattningshavare vid regementet, å vilken det militära tjänstepensionsreglementet (SFS nr 167/1935) äger tillämpning och genom reglementets bestämmelser fått den för honom omedelbart före reglementets ikraftträdande gällande pensionsåldern nedsatt, och som är skyldig avgå från tjänsten före den $^{31}/_{12}$ 1942, skall — jämlikt ovannämnda SFS, Övergångsbestämmelser, mom. 2 — före den 1 nästkommande januari hava till mig anmält sin önskan att kvarstå i tjänst efter uppnåendet av den i tjänstepensionsreglementet stadgade pensionsåldern.

Växjö som ovan.

Per Ad. Erlandsson
Regementschef.

B. Döös.

Regementschefens förenämnda hemställan tillstyrktes av tjf. arméfördelningschefen ävensom av chefen för armén, därvid den senare som skäl för tillstyrkan anförde att Zier icke syntes hava blivit underrättad om den honom enligt övergångsbestämmelserna i militära tjänstepensionsreglementet åliggande anmälningsskyldigheten.

Över framställningen avgav *statskontoret* den 30 november 1938 infordrat yttrande och anförde därvid:

Jämlikt huvudföreskriften i militära tjänstepensionsreglementet uppnådde Zier pensionsåldern den 31 mars 1939. Därest Zier, vilken enligt äldre bestämmelser varit berättigad att kvarstå i tjänst utöver den för honom enligt nämnda bestämmelser gällande pensionsåldern, i vederbörlig ordning verkställt sådan anmälan, varom förmäldes i 2 mom. sista stycket av övergångsbestämmelserna till militära tjänstepensionsreglementet, hade, såvitt statskontoret kunde finna, den för honom gällande pensionsåldern blivit framflyttad ett år, eller till utgången av mars månad 1940. Då det i förevarande fall gällde beställningshavare på övergångsstat, torde en tillämpning av det i 11 § 1 mom. a) militära tjänstepensionsreglementet givna stadgandet om rätt för vederbörande myndighet att medgiva kvarstående i tjänst icke kunna komma i fråga. Ej heller torde, såsom i ärendet ifrågasatts, Kungl. Maj:t kunna utfärda ett bemyndigande för vederbörande myndighet i sådant hänseende. Statskontoret ansåge det emellertid skäligt, att Zier, som utan eget förvållande fått sin pensionsålder nedsatt med ett år i förhållande till vad som skolat gälla enligt 2 mom. reglementets övergångsbestämmelser, medgåves rätt att, utan hinder därav, att han icke verkställt erforderlig anmälan, få sagda övergångsbestämmelser å sig tillämpliga och på detta sätt bereddes möjlighet att med uppskjuten pensionsålder kvarstå i sin beställning ett år. Då övergångsbestämmelserna tillkommit under riksdagens medverkan, kunde det visserligen förefalla som om beredande av en dylik dispens skulle förutsätta samtycke från riksdagens sida. Emellertid hade Kungl. Maj:t i 34 § reglementet erhållit bemyndigande att meddela de närmare föreskrifter, som kunde finnas erforderliga för reglementets tillämp-

ning, något som också framhållits av bankoutskottet vid 1935 års riksdag vid behandlingen av reglementets övergångsstadganden (utl. nr 47, sid. 18). Med hänsyn härtill och då det i övergångsbestämmelserna intagna villkoret om fullgörandet av anmälan inom viss tid måste anses som en ren ordningsföreskrift — beträffande civila tjänstepensionsreglementet hade denna tidsbestämning lagts i Kungl. Maj:ts hand — syntes det statskontoret knappast erforderligt, att frågan om dispens från sagda villkor gjordes till föremål för riksdagens prövning. Under åberopande av vad sålunda anförts funne sig statskontoret böra hemställa, att Kungl. Maj:t måtte förklara, att 2 mom. av militära tjänstepensionsreglementets övergångsbestämmelser måtte vinna tillämpning å Zier, utan hinder därav, att föreskriven anmälan icke blivit verkställd.

Kungl. Maj:t fann genom beslut den 17 februari 1939 regementschefens framställning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Den 31 mars 1939 avgick Zier med pension från tjänsten.

Den 23 maj 1939 inkom till militieombudsmansexpeditionen en den 22 i samma månad dagtecknad skrift från Zier, däri denne anförde:

På grund av att regementet icke sänt honom de order som utfärdats angående övergången till det nya tjänstepensionsreglementet, hade Zier aldrig fått reda på att anmälan angående kvarstående i tjänst efter fyllda 50 år skulle vara insänd före den 1 januari 1936. Därför hade Zier den 31 mars 1939 måst avgå sedan Kungl. Maj:t avslagit en anhållan från regementschefen om att få kvarhålla Zier i tjänst ytterligare ett år. Då Zier icke ansåge sig hava gjort sig skyldig till någon försumlighet och då han ginge förlustig omkring 1,200 kronor, anhölle Zier om upplysning om det möjligen funnes någon utsikt till rättelse.

Uti infordrat yttrande anförde regementschefen under hänvisning bl. a. till sin underdåniga framställning den 24 oktober 1938 följande:

Något skriftligt beslut å framställningen hade icke kommit regementet till del i annan mån än att statskontoret översänt bevis å den av Zier tillerkända pensionen. Enligt vad under hand meddelats från finansdepartementet hade där ansetts, att det ålegat Zier att själv hålla sig underkunnig om i Svensk författningssamling offentliggjorda bestämmelser, som kunde hava avseende å för honom gällande pensionsförhållanden.

Regementschefen översände tillika en avskrift av en av regementsstabschefen, kaptenen C. G. A. R. von Baumgarten den 21 december 1938 upprättad promemoria av följande lydelse:

P. M.

i anledning av underdånig framställning (I 11 regchs den $^{24}/_{10}$ 1938, nr 1685) om bemyndigande för Chefen för I 11 att bevilja fanjunkaren i regementet, sergeanten på tvångsvis övergångsstat A. W. Zier tillstånd att kvarstå i sin beställning t. o. m. den 31 mars 1940.

På grund av bestämmelserna i SFS nr 167/1935 utfärdades den 29 oktober 1935 rego nr 944 — — —, enligt vilken vissa beställningshavare före den $^{1}/_{1}$ 1936 skulle till regementschefen anmäla sin önskan att få kvarstå viss

tid. Denna rego utsändes till utom regementet tjänstgörande (boende) därav berörda. Härvid torde man hava gått efter vederbörandes tjänsteförteckningar och undersökt — med ledning av födelseåret och den dag, vederbörande inträtt i tjänst — om personen i fråga vid uppnådda 50 levnadsår kom att innehava 30 tjänsteår. Vad nu fanjunkare *Zier* beträffar, är han född den $^{4}/_{1}$ 1889 och kom i tjänst den $^{1}/_{11}$ 1908, således innan han fyllde 20 år. Att Z. sedermera haft avsked och varit ur tjänst tiden $^{18}/_{10}$ 1911—$^{10}/_{4}$ 1915 — — — har vid tillfället i fråga undgått den, som haft hand om ovan omförmälda undersökning, och sannolikt haft till följd, att fanjunkare Zier icke erhållit rego nr 944/1935 och således icke haft vetskap om den anmälan, han eljest givetvis hade gjort inom därför bestämd tid ($^{1}/_{1}$ 1936).

Ett rent förbiseende — man kanske t. o. m. kan tala om olyckliga omständigheter — har således varit anledningen till här berörda förhållanden.

I skrivelser till regementschefen den 20 oktober och den 21 november 1939 anhöll militieombudsmannen om upplysning i följande hänseenden nämligen *dels* vilka bestämmelser som sedan 1935 varit gällande vid regementet i fråga om utsändande av sådana meddelanden, om vilka i ärendet vore fråga, till personal som icke tjänstgjorde vid regementet, *dels* vilken praxis som vid regementet tillämpats och tillämpades beträffande utsändande av sådana eller liknande meddelanden, *dels ock* vilka befattningshavare som i detta fall haft att taga befattning med underrättelserna till den vid regementet icke tjänstgörande personalen.

Med anledning härav anfördes av tjänstförrättande regementschefen, överstelöjtnanten B. Wickbom i skrivelse den 3 november 1939 samt av regementschefen i skrivelse den 23 i samma månad bland annat följande:

Vid regementsexpeditionen hade den praxis tillämpats, att expeditions- och skrivbiträden kuverterade och adresserade försändelserna enligt särskild adress- och utsändningslista och under kontroll av expeditionsunderofficeren. I förevarande fall hade regementskvartermästaren med honom underställd expeditionspersonal haft att taga befattning med underrättelserna till den ifrågavarande personalen. I fråga om arbetsfördelningen mellan expeditionsunderofficerarna funnes en den 2 januari 1928 dagtecknad tablå, till vilken hänvisades. Utöver vad sålunda angivits funnes icke några bestämmelser i ämnet utfärdade, ej heller hade annat sätt för tillämpningen av desamma praktiserats.

Från tablån över arbetsfördelningen mellan expeditionsunderofficerarna antecknades att bland arbetsuppgifter tillkommande en av dem upptagits bland annat »Regementsorders delgivning till därav berörda officerare och underofficerare på övergångsstat, reservstat och i reserven».

Vidare antecknades, att i regementsinstruktionen för Kronobergs regemente § 31 mom. 6 stadgas, att personal, som ej är i tjänstgöring vid regementet, skall erhålla del av densamma rörande order genom den expedition, där den är placerad till redovisning.

Sedan Zier beretts tillfälle att avgiva påminnelser i ärendet, inkom från honom den 3 januari 1940 ytterligare en skrift.

I skrivelse till regementschefen den 4 mars 1940 anförde militieombudsmannen efter en redogörelse för vad i ärendet förekommit, följande:

Frågan om rätt för Zier att kvarstå i tjänst efter den 1 april 1939 hade prövats och avgjorts av Kungl. Maj:t genom beslut den 17 februari 1939. Någon ytterligare åtgärd härutinnan kunde icke av militieombudsmannen vidtagas. Av de ovan återgivna bestämmelserna i regementsinstruktionen och tablån över arbetsfördelningen mellan expeditionsunderofficerarna syntes framgå, att personal, som ej vore i tjänstgöring vid regementet, genom regementsexpeditionens försorg skulle erhålla del av nämnda personal rörande order. Underrättelse om de i militära tjänstepensionsreglementet förekommande bestämmelserna om viss anmälan som förutsättning för rätt att kvarstå i tjänst utöver eljest medgiven tid hade också från regementet tillställts därav berörd personal med undantag av Zier. Därigenom att Zier icke blivit underrättad syntes alltså en försummelse hava blivit begången. Med hänsyn till de särskilda omständigheterna i detta ärende ansåge militieombudsmannen sig emellertid böra låta bero vid det gjorda uttalandet. Militieombudsmannen hemställde att regementschefen ville låta vederbörande befattningshavare erhålla del av militieombudsmannens uttalanden.

Avskrift av skrivelsen tillställdes Zier.

14. Överskott som för täckande av utgallring lämnas vid leverans av vara skall tagas till uppbörd.

Vid inspektion den 3 juli 1940 av flygkrigsskolan anmärkte militieombudsmannen att i proviantutvägningslistorna för den 25, den 26 och den 27 juni 1940 upptagits resp. 325 kg, 275 kg och 560 kg potatis såsom utlämning enligt skafferibesked, ehuru varken de uppgivna potatiskvantiteterna förefunnits i skafferiet eller skafferibesked avgivits. Med anledning härav anmodade militieombudsmannen chefen för flygkrigsskolan att inkomma med yttrande från intendenten och köksföreståndaren.

Intendenten, kaptenen N. Romander, anförde med anledning av anmärkningen i yttrande den 17 juli 1940 följande. Romander hade den 25 juni 1940 observerat, att samma dag levererad potatis varit mycket dålig. Han hade ringt upp leverantören, Skånska lantmännens lokalförening i Ljungbyhed, och meddelat att leveransen under normala förhållanden bort kasseras. Med hänsyn till att tillgången på bra potatis vore ringa hade Romander emellertid dragit sig för kassation. Leverantören hade meddelat, att leveransen skett med så god vikt, att en utgallring till nära 40 % av leveransen skulle kunna ske utan olägenhet. Romander hade då beordrat köksföreståndaren att såsom portionsförstärkning utväga potatis i sådan mängd att utgallring kunde ske. Köksföreståndaren hade tydligen för att bliva av med det levererade överskottet (»påbrödet») upptagit detta såsom skafferibehållning för att överhuvud kunna få in detsamma i redovisningen. Förfarandet vore otvivelaktigt felaktigt men torde hava skett i bästa avsikt.

I sitt yttrande, daterat den 23 juli 1940, anmälde köksföreståndaren, styckjunkaren M. Wallin, att han icke hade något att tillägga utöver intendentens yttrande.

Då av yttrandena icke framgått, huru den ifrågavarande potatisleveransen tagits till uppbörd och redovisats vid proviantmagasinet, anmodade militieombudsmannen skolchefen att efter erforderlig utredning till militieombudsmannen inkomma med uppgifter i följande hänseenden: 1) Till vilken totalvikt hade potatisleveransen den 25 juni 1940 skett? 2) Hur mycket av totalvikten hade utgjort »överskottet»? 3) Till vilken vikt hade leveransen i magasinsliggaren bokförts? 4) Om »överskottet» *icke* bokförts, huru stor del av detsamma hade då överlämnats till skafferiet och huru hade förfarits med därefter eventuellt återstående del av överskottet?

Vidare anförde militieombudsmannen: Enligt gällande intendenturtjänstinstruktion § 15 mom. 3 skulle husmodern dagligen till köksföreståndaren avlämna skafferibesked över behållningen i skafferiet. Efter varje proviantutvägning skulle dagofficeren enligt mom. 9 samma paragraf överlämna skafferibeskedet till intendenten att av honom förvaras för kontroll. Skolchefen anmodades att göra intendenten, köksföreståndaren och husmodern uppmärksamma på dessa bestämmelser för framtida iakttagande.

Den 27 september 1940 inkom skolchefen med de begärda upplysningarna. Den 25 juni hade 3,000 kg potatis levererats. Av totalvikten hade 970 kg utgjort övervikt. I magasinsliggaren hade 2,030 kg bokförts på vilken mängd även fakturan varit lydande. Utlämning till köket (skafferiet) hade skett med så stora mängder som överskottet medgivit.

Genom skrivelse den 2 oktober till flygförvaltningen anhöll militieombudsmannen om ämbetsverkets utlåtande i ärendet.

Den 12 oktober 1940 inkom flygförvaltningen med en skrivelse, vari ämbetsverket meddelade att ämbetsverket, med anledning av militieombudsmannens anmärkning, i skrivelse till chefen för flygkrigsskolan anfört: Enligt intendenturunderhållsreglementet § 10: 1 skulle proviantartiklar, så snart de levererades, efter vederbörlig besiktning och sedan de till mängden kontrollerats tagas till uppbörd och redovisning. — Då potatisleveransen den 25 juni 1940 konstaterats vara undermålig, men den upphandlande myndigheten på angivet skäl medgivit överleverans för att täcka erforderlig kassation, hade gallring omgående bort verkställas varefter den godkända kvantiteten bort omedelbart tagas till uppbörd. — Det vid flottiljen använda förfaringssättet stode icke i överensstämmelse med gällande föreskrifter och förryckte uppbörds- och besiktningsförfarandet.

Med anledning av vad sålunda förekommit i fråga om besiktning och uppbördstagande av potatis vid ifrågavarande tillfälle anmodade flygförvaltningen chefen för flygkrigsskolan att vidtaga sådana åtgärder, att gällande bestämmelser i berörda avseenden skulle för framtiden efterlevas.

Militieombudsmannen lät bero vid de av flygförvaltningen i ärendet vidtagna åtgärderna.

15. Bevakningschef vid marindistrikt har erhållit stående förskott till avsevärda belopp för bestridande av utgifter som bort likvideras direkt i marindistriktets kassa. Bevakningschefen har sedermera erhållit egen krigskassaförvaltning.

Vid en av militieombudsmannen den 8 maj 1940 verkställd inspektion av Ostkustens marindistrikts expedition och anstalter å Skeppsholmen granskades kameralkontorets medelsredovisning. Därvid uppmärksammades, att förskott — första gången i slutet av september 1939 — i flera poster efter hand utanordnats till bevakningschefen i Ostkustens marindistrikt, kaptenen O. H. Rosensvärd. De av bevakningschefen intill ovannämnda dag emottagna förskottsmedlen hade uppgått till ett sammanlagt belopp av 200,000 kronor.

Den 10 maj 1940 påbörjades inventering av de av bevakningschefen uppburna förskottsmedlen. Inventeringen kunde emellertid icke slutgiltigt fullföljas vare sig denna dag eller ens under en tidrymd av ytterligare sex dagar på grund av att det redovisningsmaterial, som stod till förfogande vid inventeringen, icke gjorde det möjligt att kontrollera, huru förskottsmedlen för tillfället voro disponerade. Inventeringen gav dock vid handen, att den räkenskap, som fördes över förskottsmedlen, var otillfredsställande. Av räkenskapen framgick sålunda icke med nöjaktig fullständighet vilka medelstransaktioner, som ägt rum mellan kameralkontoret och bevakningschefen å ena samt mellan bevakningschefen och honom underlydande befattningshavare å andra sidan.

Den företedda räkenskapen utgjordes av en kassabok, i vilken upptagits dels i kontanta penningar eller över postgiro gjorda inbetalningar, dels verkställda utbetalningar. Vid genomgång av de dittills bokförda posterna visade det sig sålunda, att inkomsterna huvudsakligen utgjordes av återbetalningar av avlöningsmedel, som av bevakningschefen utbetalats till manskap ur underlydande förband, av kontanta behållningar vid redovisning av förskott utlämnade av bevakningschefen samt av fyllnad i bevakningschefens egna förskott. Dylik fyllnad hade sedan december 1939 månatligen erhållits från kameralkontoret för dit avgiven redovisning. Utgifterna åter hade bestått av förskotterade avlöningsmedel, av tillfälliga förskott till underlydande befattningshavare samt av sådana utgifter, som bevakningschefen själv bestritt direkt ur sina egna förskott. Någon bokföring av de särskilda utgiftsposter, med vilka innehavare av sådana förskott, som utlämnats av bevakningschefen, verkställt sina redovisningar, hade icke skett. De utgiftsposter, som bevakningschefen redovisat till kameralkontoret för att fylla sina egna förskott, brukade i ett totalbelopp bokföras först då detta belopp kommit bevakningschefen till handa.

Särskilda tabläer funnos upplagda för redovisningen av de förskott, som utlämnats av bevakningschefen. Dessa tabläer hade dock icke blivit förda.

Det hade därför vid inventeringen icke varit möjligt att utan större omgång utreda, vilka förskott som stodo oredovisade. Därtill kom, att förskottsrekvisitioner eller däremot svarande kvitton till förskott, som voro redovisade, icke hade återsänts till vederbörande utställare eller makulerats utan förvarades bland räkenskapens verifikationer. Någon särskild förskottsbok fördes icke.

Enär det under sådana förhållanden icke lät sig göra att fullfölja inventeringen enbart på grundval av de ovan berörda räkenskapshandlingarna, och då den redovisning, som åstadkoms genom att förete reda tillgångar av olika slag, icke fullt täckte slutsumman av de av bevakningschefen uppburna förskotten, inställdes inventeringen.

I skrivelse den 18 maj 1940 till marinförvaltningen anmälde militieombudsmannen vad som förekommit, därvid militieombudsmannen anförde:

Det torde vara uppenbart, att det sätt, varpå bokföring och redovisning av bevakningschefens förskottsmedel hittills skett, icke borde fortfara. Det syntes ej heller vara lämpligt, att en befattningshavare med en i övrigt så omfattande verksamhet som bevakningschefens betungades med så stort ekonomiskt ansvar som här vore fallet. Därest det av praktiska skäl icke läte sig göra att lägga bevakningschefens kassagöromål direkt på kameralkontoret, torde det vara ofrånkomligt att ställa en kassaförvaltning eller annan kassaorganisation till bevakningschefens förfogande. Militieombudsmannen hemställde, att marinförvaltningen ville i sinom tid giva militieombudsmannen besked angående de åtgärder, som ämbetsverket med anledning av denna skrivelse funnit skäl att vidtaga.

Med skrivelse den 22 november 1940 överlämnade marinförvaltningen yttranden från bevakningschefen och från befälhavande amiralen i Ostkustens marindistrikt.

Bevakningschefen anförde:

Räkenskaperna för de förskott som utlämnats till honom hade förts så som i militieombudsmannens skrivelse angivits. Särskild förskottsbok hade upplagts redan vid bevakningsorganisationens upprättande i september 1939, men hade där vid inspektionen den 8 maj endast uppförts de förskott, som utlämnats till förmännen vid kustsignalstationerna under september—oktober månader. Dessa två månader hade förmännen redovisat månadsvis, men hade överfört sina saldon till nästkommande månad. I samband med att bevakningschefen i november erhållit postgirokonto hade förskottsväsendet organiserats så att förmännen från och med ingången av december 1939 månadsvis inbetalat sina saldon och redovisat sina tillfälliga månadsförskott å särskilda därtill avsedda formulär, vilka, sedan verifikationerna uttagits och titelvis bifogats den fyllnadsredovisning, som gemensamt för de av bevakningschefen och förmännen gjorda utgifterna månatligen inlämnats till kameralkontoret för fyllning av bevakningschefens stående förskott, bilagts deras räkenskaper för att överföras i förskottsboken. Detta hade av olika orsaker, bristande tid, omkommenderingar av personal etc., icke skett men varit avsett att vara fullgjort vid budgetårets slut. Vid inventeringen den 8 maj 1940 hade

den av bevakningschefen förda kassaboken stämt, men fråga hade varit att granska räkenskaperna efter annan grund, nämligen så att summan av utestående förskott + av bevakningschefen gjorda utbetalningar, som ännu ej inlösts hos kameralkontoret + kassabehållning skulle täcka förskottsbeloppet = 200,000 kronor. Detta hade gjorts men kassan hade då visat en balans på omkring 900 kronor. För att klargöra att något fel ej förelåge i förmännens redovisningar hade samtliga dessa genomgåtts och införts i förskottsboken. Efter redogörelse av bevakningschefens värnpliktige intendent hade erhållits meddelande att differensen även utgjorts av till viss kustsignalstation lämnade förskott. Dessa hade uppkommit genom att ersättning för proviant för resp. kustsignalstation, som varit bokförd som inkomst, icke tillfullo likviderats. Några av marinförvaltningen meddelade föreskrifter, huru tillfälliga förskott, vilka utlämnats från ett stående sådant, skulle föras, vore för bevakningschefen icke bekanta. Med anledning av de olägenheter, som visat sig uppkomma, då allt för stor förskottskassa utlämnades, ville bevakningschefen alternativt föreslå: 1) att alla utgifter, som ej oundgängligen behövde betalas från bevakningschefens kassa, måtte åtgärdas av befälhavande amiralen i Ostkustens marindistrikt efter av vederbörande gjorda attester, varigenom förskottsbeloppet komme att avsevärt kunna minskas eller 2) att bevakningschefen erhölle egen krigskassa.

Befälhavande amiralen yttrade:

På grund av att bevakningschefens förvaltningsområde sedan den förstärkta försvarsberedskapens inträdande efter hand avsevärt utökats, hade formen med stående förskott icke varit den mest lämpliga. Med hänsyn till de svåra förhållanden, varunder bevakningschefen i Ostkustens marindistrikt haft att handhava sina betydande och skiftande åligganden, ansåge marindistriktschefen att det sätt varpå redovisningen av det från flottans kassa utbekomna stående förskottet fullgjorts, varit tillfredsställande, och att de av Rosensvärd avgivna förklaringarna gåve vid handen, att förskottet icke kunnat redovisas i så god tid, att bokföring av detsamma kunnat äga rum under budgetåret 1939/1940. Det till Rosensvärd utlämnade stående förskottet vore numera slutredovisat.

I sin ovannämnda skrivelse anförde marinförvaltningen följande:

Jämlikt § 46 mom. 2 reglemente för marinen del I B ansvarade den, som meddelade beslut om utlämning av förskott, för att förskottsbelopp avpassades efter det ändamål, för vilket det utlämnades. I mom. 3 av samma paragraf stadgades, att stående förskott skulle minst en gång i månaden fyllas genom inlösen av de verifikationer, som förskottsinnehavare mottagit till bevis om verkställda utbetalningar från förskottet. Det ankomme vidare på marinförvaltningen att bestämma, till vilka befattningshavare stående förskott finge utlämnas. För redovisning av stående förskott avsåges att användas en av marinförvaltningen fastställd blankett nr 125 KMF, varå funnes tryckta anvisningar för dess begagnande. Enligt dessa anvisningar skulle redovisningen föras fortlöpande för dag, vilket medförde erforderlig överskådlighet med avseende å verkställda utbetalningar. Redovisningen jämte verifikatio-

ner skulle ingivas till vederbörande förvaltning tredje söckendagen före utgången av varje månad. I nyssnämnda blankettanvisningar vore intaget och i § 19 av marinförvaltningens den 1 juni 1939 fastställda föreskrifter för medelsredovisningen m. m. vid Ostkustens marindistrikt och Stockholms örlogsvarv vore föreskrivet, att sådan extra uppbörd, varom förmäldes i § 44 mom. 7 reglemente för marinen del I B, skulle av innehavare av stående förskott icke mottagas till redovisning, utan skulle sådana uppbördsmedel inlevereras direkt till kassan, försåvitt icke marinförvaltningen för särskilda fall annorlunda föreskrivit. Denna bestämmelse verkade förenklande beträffande medelsredovisningen för innehavare av stående förskott, såtillvida som redovisningen allenast komme att omfatta utgifter. I överensstämmelse härmed vore även nyssberörda redovisningsblankett uppställd. Det borde här antecknas, att chefen för Ostkustens marindistrikt icke underställt marinförvatningen frågan om utlämnande av stående förskott till bevakningschefen. Till intäkt för rätten att själv besluta om utlämnande av dylikt förskott torde marindistriktschefen hava tagit bestämmelsen i § 50 reglemente för kustsignalväsendet, varigenom medgåves, att till bevakningschefs förfogande kunde ställas stående förskott. Förutom att marinförvaltningens samtycke bort inhämtas till ifrågavarande förskotts utlämnande samt att bestämmelser bort meddelas bevakningschefen om redovisning av förskottet med begagnande av förenämnda blankett, syntes hava förbisetts, att ifrågavarande förskott allenast finge användas för bestridande av smärre utgifter och sådana, som icke lämpligen tålt uppskov. Reglerande föreskrifter härutinnan funnes också givna i § 50 reglemente för kustsignalväsendet. I bevakningschefens avgivna yttrande i ärendet till marindistriktschefen hade föreslagits att till upphävande av olägenheterna med en alltför stor förskottskassa bort iakttaga, att alla utgifter som ej oundgängligen krävt utbetalning genom bevakningschefens försorg, skulle åtgärdas av chefen för Ostkustens marindistrikt efter av vederbörande gjorda attester. Nämnda av bevakningschefen föreslagna ordning funne marinförvaltningen hava bort iakttagas utan annan föreskrift än merberörda bestämmelse i reglemente för kustsignalväsendet. Därest meddelade föreskrifter i övrigt blivit åtföljda, hade det till bevakningschefen utlämnade förskottet kunnat väsentligt begränsas. Såsom bevakningschefen i sitt yttrande framhållit, hade marinförvaltningen icke utfärdat generella föreskrifter angående redovisning av tillfälliga förskott, vilka utlämnades från innehavare av stående förskott. Anledningen härtill vore den, att ett dylikt utlämnade som regel icke skulle äga rum. Därest undantagsvis emellertid så måste ske, hade ämbetsverket på därom gjord framställning i förekommande fall förordnat, att följande ordning skulle iakttagas. För utbekommande av tillfälligt förskott uppgjordes av vederbörande rekvisition å blankett nr 116 KMF. Det tillfälliga förskottet upptoges därefter av innehavaren av det stående förskottet såsom kontant kassatillgång i avvaktan på slutlig redovisning till innehavaren av det stående förskottet. I § 49 mom. 3 reglemente för marinen del I B föreskreves, att från marindistriktschefen underställda kassor utlämnade stående förskott skulle, såvida icke marinförvaltningen för visst fall

annorlunda föreskrivit, inventeras minst en gång i varje kvartal av den myndighet, som det ålåge att förrätta inventering av ifrågavarande kassor. Inventering av bevakningschefens förskott hade icke ägt rum. De skäl härtill, som av chefen för Ostkustens marindistrikt förebures, syntes icke utgöra tillfredsställande förklaring. Därest inventeringar verkställts, hade uppenbarligen inventeringsförrättarna bort komma till insikt om, att det tillämpade systemet beträffande redovisningen av de uppburna medlen icke kunnat bibehållas. Genom skrivelse den 28 juni 1940 eller samma dag, som Kungl. Maj:t förordnat angående enhetlig krigsredovisning vid marinen, hade marinförvaltningen meddelat chefen för Ostkustens marindistrikt, att ämbetsverket med stöd av detta förordnande beslutat, att hos bl. a. nu ifrågavarande bevakningschef skulle från och med den 1 juli 1940 och tills vidare inrättas krigskassaförvaltning samt att för denna krigskassaförvaltning skulle i tillämpliga delar lända till efterrättelse av marinförvaltningen den 16 oktober 1939 utfärdade föreskrifter och anvisningar för krigskassaväsendet m. m. ombord å flottans fartyg och hjälpfartyg (Krigsbokföringsföreskrifter avd. II).

Med hänsyn till de åtgärder som sålunda vidtagits fann militieombudsmannen sig kunna låta bero vid vad i ärendet förekommit.

16. De i en av arméförvaltningens intendenturdepartement utfärdad instruktion meddelade föreskrifterna om förvaltningen av viss materiel hava ansetts icke stå i överensstämmelse med de föreskrifter som i samma hänseende meddelats i ett av Kungl. Maj:t utfärdat reglemente.

Vid en av militieombudsmannen den 5 november 1938 förrättad inspektion av Svea ingenjörkår iakttogs vid granskning av 4. kompaniets materielredovisning att intendenturmateriel som till kompaniet överlämnats för tillfälligt bruk icke blivit av kompanichefen disponerad till redovisning på kompaniadjutanten. Materielen ifråga hade ej heller kvitterats av kompaniadjutanten. Någon särskild redovisning avseende materiel som vid kompaniet emottagits för tillfälligt bruk fanns icke upplagd. Vad sålunda iakttagits syntes icke överensstämma med föreskrifterna i då gällande 1935 års intendenturmaterielinstruktion mom. 17 angående redovisning m. m. av intendenturmateriel som överlämnats till kompani för tillfälligt bruk. Med anledning härav anmodade militieombudsmannen i skrivelse den 22 november 1938 kårchefen att från kompanichefen införskaffa yttrande i ärendet.

I sitt den 28 november 1938 daglecknade yttrande anförde kompanichefen bland annat följande:

I 1937 års intendenturmaterielreglemente § 10 funnes bestämt att intendenturmateriel som utlånades till kompani för kortvarigt bruk skulle kvitteras av kompanichefen samt omhänderhavas vid kompaniet *enligt kompanichefens bestämmande*. I den vid inspektionstillfället gällande, av arméförvalt-

ningens intendenturdepartement år 1935 utfärdade intendenturmaterielinstruktionen mom. 17 vore denna kompanichefen tillerkända rättighet satt ur funktion. Det föreskreves nämligen där att lånematerielen skulle *disponeras till redovisning* på kompaniadjutanten. Reglementets mening hade uppenbarligen varit att kompanichefen som kvitterat materielen skulle äga utfärda redovisningsföreskrifter av sådan art att han dels kunde tillgodose sin egen säkerhet rörande lånets handhavande dels ej i större utsträckning engagerades i redovisningsförfarandet. Det torde med fog kunna ifrågasättas om instruktionen i den omfattning som skett verkligen kunde ändra bestämmelserna i ett av Kungl. Maj:t utfärdat reglemente.

Efter redogörelse för vad sålunda förekommit anhöll militieombudsmannen i skrivelse den 13 december 1938 att arméförvaltningens intendenturdepartement ville i ärendet avgiva yttrande.

I skrivelse den 19 december 1938 anförde departementet:

Den av militieombudsmannen berörda bristande överensstämmelsen mellan gällande intendenturmaterielreglemente och intendenturmaterielinstruktion hade icke varit för departementet obekant. Då departementet tidigare beslutat att 1395 års intendenturmaterielinstruktion i sin helhet skulle underkastas översyn och omarbetning i erforderliga delar hade departementet icke ansett erforderligt att i ett eller annat avseende verkställa ändring i instruktionen då sådan ändring ansetts utan större olägenhet kunna anstå. Departementet hyste nämligen den uppfattningen att det för vederbörande förvaltningsmyndigheter borde vara uppenbart att föreskrift som meddelats i ett av Kungl. Maj:t fastställt reglemente skulle äga vitsord före vad som stadgats i en av departementet flera år före reglementets fastställande utfärdad instruktion. Förslag till ny instruktion förelåge. På grund av mera trängande arbetsuppgifter hade emellertid instruktionsförslaget icke hunnit slutbehandlas vilket dock beräknades kunna ske under början av år 1939.

Den 31 maj 1939 fastställde departementet ny intendenturmaterielinstruktion att gälla från och med den 1 juli samma år. I denna instruktion intogos följande bestämmelser rörande intendenturmateriel som utlånas till kompani för kortvarigt bruk:

Mom. 29: »Intendenturmateriel som överlämnas till kompani för kortvarigt bruk omhändertages och förvaras i förråd av kompaniadjutanten därest icke kompanichefen bestämmer att den skall omedelbart utlämnas till bruk. Redovisningen av materielen intill dess den återställes till huvudförrådet ombesörjes av kompaniadjutanten enligt bestämmelserna i mom. 41 andra stycket.»

Mom. 41 andra stycket: »Vid kompani föres liggare enligt fastställt formulär över från huvudförrådet såsom lån för kortvarigt bruk utämnad materiel.»

I skrivelse till departementet den 29 november 1939 anförde militieombudsmannen därefter följande:

Enligt § 13 i intendenturmaterielreglementet den 11 oktober 1907 sådant

detta författningsrum lydde enligt kungl. kungörelsen den 4 juli 1919 (SFS nr 493/1919) hade det ålegat kompanichef att, i den ordning regementschefen bestämt, från regementets huvudförråd till uppbörd av vederbörande utrekvirera för fredsbruk vid kompaniet erforderlig intendenturmateriel, att utöva den närmaste uppsikten över all sådan vid kompaniet emottagen materiel ävensom att för samma materiel bära uppbördsmannaansvar, då materielen blivit ställd under hans uppbörd eller enligt § 14 mom. 1 c) utlämnad från kompaniförrådet utan att enligt stadgandena i § 15 mom. 2 och 3 annan i första hand ansvarade för materielen, samt att i övriga fall bära ansvaret i andra hand. Vidare hade det ålegat kompanichef att efter eget bestämmande eller enligt lämnade föreskrifter låta föra de förrådsböcker och reparationsjournaler som varit erforderliga för att han ständigt skulle hava översikt över tillgången å den under hans vård stående intendenturmaterielen och dennas beskaffenhet ävensom att däröver avgiva behörig redovisning. I den intendenturmaterielinstruktion som utfärdades den 2 april 1935 bestämdes i fråga om intendenturmateriel som överlämnades till kompani för tillfälligt bruk, att densamma skulle av kompanichefen disponeras till redovisning på kompaniadjutanten. Denne ålåge därefter att i egenskap av materielredogörare mottaga och kvittera materielen samt ombesörja redovisningen av densamma, intill dess materielen återställdes till huvudförrådet. I det nu nämnda redovisningssystemet hade gjorts ändring genom det intendenturmaterielreglemente, som utfärdats den 18 juni 1937. I § 10 av detta reglemente hade bestämts *att* den intendenturmateriel, som skulle tagas till uppbörd vid kompani, skulle disponeras till uppbörd och redovisning på kompaniadjutanten, *att* den intendenturmateriel, som utlånades till kompani för kortvarigt bruk, skulle kvitteras av kompanichefen och omhänderhavas vid kompaniet enligt kompanichefens bestämmande *samt att* den materiel, som överlämnades till kompani för förbrukning, skulle kvitteras av kompaniadjutanten. Enligt § 16 i reglementet ägde intendenturdepartementet utfärda för redovisning och kontroll av intendenturmaterielen vid regemente erforderliga föreskrifter. Jämsides med detta nya reglemente hade alltjämt för tillämpning förelegat 1935 års intendenturmaterielinstruktion, intill dess den nya instruktionen av den 31 maj 1939 trädde i kraft. Såsom departementet anfört i sitt i ärendet avgivna utlåtande hade under denna tid förelegat en bristande överensstämmelse mellan det av Kungl. Maj:t utfärdade reglementet och den av departementet meddelade instruktionen. Att härvid reglementet måste äga vitsord i den mån instruktionen innehölle från detsamma avvikande bestämmelser hade varit för departementet klart. I 1939 års instruktion hade bestämts att intendenturmateriel som överlämnades till kompani för tillfälligt bruk skulle antingen omhändertagas och förvaras i förråd av kompaniadjutanten eller, enligt kompanichefens bestämmande, omedelbart utlämnas till bruk. Det vore sålunda kompanichef betaget dels att själv omhänderhava sådan materiel dels att låta annan person än kompaniadjutanten omhändertaga densamma. Denna bestämmelse syntes emellertid utgöra en avvikelse från det

bemyndigande som Kungl. Maj:t i instruktionen givit kompanichef att själv bestämma huru sådan materiel skulle omhänderhavas.

Med anledning av vad sålunda anförts hemställde militieombudsmannen att departementet ville så snart ske kunde inkomma med yttrande.

Intendenturdepartementet avgav det begärda yttrandet i skrivelse den 18 december 1940, vari departementet anförde:

Enligt föreskrifterna i intendenturmaterielreglementet § 10 mom. 3, andra stycket, skulle materiel som utlämnades för kortvarigt bruk kvitteras av kompanichefen samt omhänderhavas vid kompaniet enligt kompanichefens bestämmande. I 1939 års intendenturmaterielinstruktion § 6 mom. 29 stadgades, att dylik materiel skulle omhändertagas och *förvaras i förråd* av kompaniadjutanten, därest icke kompanichefen bestämde, att den skulle omedelbart utlämnas till bruk. Om man läste dessa föreskrifter fristående från varandra, finge man lätt det intrycket, att de icke stode i full överensstämmelse med varandra samt att instruktionens föreskrifter berövat kompanichefen en viss bestämmanderätt över materielen. Man borde emellertid läsa ifrågavarande föreskrifter i reglementet i samband med reglementets bestämmelser i § 9 mom. 1 och 2 samt § 27 mom. 1 b. Av dessa föreskrifter framginge, att intendenturmateriel skulle förrådsförvaras i huvud- eller kompaniförråd samt att kompaniadjutanten vore skyldig att vårda i kompaniförråd förvarad dylik materiel. En kompanichef kunde därför knappast med stöd av föreskrifterna i intendenturmaterielreglementet § 10 bestämma, att förrådsförvaring och i samband därmed vård (omhändertagande) av intendenturmateriel skulle ske på annat än ovan i skrivelsen omförmält sätt. Föreskrifterna i instruktionen § 6 mom. 29 syntes därför icke strida mot bestämmelserna och andemeningen i reglementet eller göra någon inskränkning i kompanichefs faktiska befogenheter rörande materieldispositioner utan endast därom lämna kompanichef förtydligande direktiv. Erfarenheten hade visaf att så varit nödvändigt, i all synnerhet som man under fredsförvaltningen mer och mer övergått till en centralisering av uppbörden av för bruk avsedd intendenturmateriel till huvudförrådet, varifrån materielen för tillgodoseende av behovet under olika utbildningsperioder utlämnades till kompanier och motsvarande förband. Den formulering som intendenturmaterielreglementet § 10 mom. 3, andra stycket, erhållit syntes emellertid till undvikande av missförstånd böra vid en framtida revision av reglementet ändras så, att den komme att stå i full överensstämmelse med § 9 mom. 1 och 2 samt § 27 mom. 1 b i samma reglemente.

Militieombudsmannen lät bero vid vad departementet sålunda anfört.

Redogörelse för vissa framställningar till Konungen m. m.

1. Angående behovet av ny marketenteribyggnad för Norrbottens regemente.

I ämbetsberättelserna till 1938 års riksdag (sid. 234 ff.), 1939 års lagtima riksdag (sid. 297 f.) och 1940 års lagtima riksdag (sid. 237 f.) har lämnats en redogörelse för en av militieombudsmannen den 16 augusti 1937 till Konungen avlåten skrivelse angående behovet av att uppföra en ny marketenteribyggnad för Norrbottens regemente samt för vissa åtgärder som därefter blivit med anledning av skrivelsen vidtagna.

Vid militieombudsmannens inspektion av regementet den 14 augusti 1940 besiktigade militieombudsmannen den då färdigställda byggnaden.

2. Angående upphävande av gällande bestämmelser om degradering av underbefäl.

Ämbetsberättelsen till 1940 års lagtima riksdag innehåller (sid. 194 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 27 maj 1939 till Konungen avlåten skrivelse i ämnet. Efter en redogörelse för gällande bestämmelser om degradering anförde militieombudsmannen att åtskilliga skäl syntes tala för att frågan om upphävande av dessa bestämmelser borde upptagas till prövning. Såsom motivering anfördes bland annat: Degradering användes numera så gott som uteslutande som en påföljd som ålades jämte bestraffning. Degraderingens allvarliga följder särskilt ur ekonomisk synpunkt stode emellertid ofta icke i rimligt förhållande till den förseelse som föranlett bestraffningen och degraderingen. En degradering medförde dessutom i de flesta fall djupt ingripande, ogynnsamma psykologiska verkningar för den därav drabbade. Ofta bleve den degraderades tjänst lidande härav och således kunde degraderingen medföra ogynnsamma verkningar även för staten. Då bestämmelserna om degradering gällde endast manskapet men icke officerare och underofficerare hade det kommit att te sig såsom i än högre grad orättvisa. Ett bibehållande av möjligheterna till degradering kunde icke heller motiveras med att degradering vore en nödvändig åtgärd för att skydda staten mot försumliga eller eljest olämpliga tjänstemän. Härför vore den möjlighet tillräcklig som enligt 29 § andra stycket strafflagen för krigs-

makten erbjöde sig att under vissa förutsättningar skilja krigsman från hans anställning. För de fall då en så genomgripande åtgärd som skiljande från tjänsten icke kunde ifrågakomma vore det tillräckligt med de möjligheter som redan gåves genom att manskap som av en eller annan anledning icke passade för vidare anställning vid krigsmakten vägrades rekapitulation.

Sedan utlåtanden över skrivelsen avgivits av cheferna för armén, marinen och flygvapnet ävensom av chefen för försvarsstaben förordnade Kungl. Maj:t den 9 februari 1940 med anledning av militieombudsmannens framställning att bestämmelserna rörande degradering av underbefäl icke längre skulle tillämpas i fredstid. Därjämte uppdrog Kungl. Maj:t åt chefen för försvarsstaben att i samråd med försvarsgrenscheferna till Kungl. Maj:t inkomma med yttrande i fråga om degradering i krigstid.

3. Angående enhetliga grunder för avgivande av vitsord åt fast anställt manskap vid försvarsväsendet.

Ämbetsberättelsen till 1940 års lagtima riksdag innehåller (sid. 199 ff.) en redogörelse för en av militieombudsmannen den 21 oktober 1939 avlåten skrivelse i ämnet. Efter att hava framhållit att enhetliga bestämmelser saknades angående de grunder efter vilka betygssättningen skulle ske anförde militieombudsmannen: Enligt militieombudsmannens mening vore det av stort värde, särskilt med hänsyn till civilanställningen, att manskap som avginge ur tjänst vid krigsmakten även framdeles erhölle ett vitsord motsvarande det nu i avskedspass angivna vitsordet över huru vederbörande skickat sig under anställningen. För att detta vitsord skulle kunna fylla sin funktion och utgöra en så långt möjligt vore rättvis värdemätare individerna emellan, vore det oundgängligt, att över hela linjen *enhetliga grunder* tillämpades vid vitsordets fastställande. Militieombudsmannen förordade därvid att vitsordet skulle avse endast *'uppförandet'* i egentlig mening och icke dessutom innefatta ett bedömande av vederbörandes allmänna duglighet, enär i fråga om denna i stället kunde åberopas erhållna betyg under genomgångna skolor och annan utbildning, befordringar m. m. Dessutom borde vid bedömandet av uppförandet särskild hänsyn fästas vid förhållandena under den *senare* delen av tjänstetiden. Slutligen skulle det högsta vitsordet vara *'normalbetyg'* såtillvida som den avskedade borde erhålla högsta vitsord, därest icke något särskilt förekommit av beskaffenhet att böra föranleda lägre vitsord för honom.

Sedan chefen för försvarsstaben den 23 november 1939 avgivit utlåtande över militieombudsmannens skrivelse uppdrog Kungl. Maj:t den 15 mars 1940 åt chefen för försvarsstaben att i samråd med cheferna för armén, ma-

rinen och flygvapnet utarbeta och till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till för försvarsgrenarna gemensamma bestämmelser rörande avskedspass åt fast anställt manskap.

Sedan försvarsgrenscheferna till försvarsstaben inkommit med förslag i ämnet utarbetades inom försvarsstaben en sammanfattning därav jämte ett förslag till nya gemensamma bestämmelser vilket förslag den 6 september 1940 utremitterades till försvarsgrenscheferna för yttrande.

4. Angående åtgärder med anledning av den s. k. Våldökatastrofen för förhindrande av liknande olyckshändelser och för beredande av viss ekonomisk gottgörelse åt de omkomnas anhöriga.

Ämbetsberättelsen till 1940 års lagtima riksdag innehåller (sid. 224 ff.) redogörelse för en skrivelse som militieombudsmannen den 22 december 1939 avlät till Konungen med anledning av den s. k. Våldökatastrofen, d. v. s. den drunkningsolycka som natten mellan den 29 och den 30 april 1939 inträffade vid Våldö i närheten av Mönsterås varvid en motorbåt, som förde permittenter tillhörande torpedkryssaren Jacob Bagges besättning, sjönk under färd från fastlandet ut till kryssaren och sammanlagt tio personer drunknade. Efter en redogörelse för den utredning som verkställts med anledning av olyckshändelsen anförde militieombudsmannen: Genom krigshovrättens lagakraftvunna utslag finge anses fastslaget, att ingen av de befattningshavare mot vilka anställts åtal i anledning av drunkningskatastrofen kunnat göras ansvarig för denna. Chefen för kustflottan hade anmält att han för att förhindra ett upprepande av den inträffade händelsen ämnade föreslå vissa åtgärder. Dessa funne militieombudsmannen vara välbetänkta men det syntes honom kunna ifrågasättas om de vore tillräckliga och om icke dessutom föreskrifter borde givas därom att befälhavare å permittentbåtar eller å båtar som eljest transporterade personal under liknande förhållanden som under färd till och från permission måste besitta vissa kvalifikationer. Eventuellt borde föreskrivas att endast befäl av viss lägsta tjänstegrad finge tjänstgöra i dylik befattning. Det syntes militieombudsmannen nämligen kunna ifrågasättas om icke olyckan kunnat undvikas, därest såsom befälhavare på Jacob Bagges permittentjoll vid ifrågavarande tillfälle kommenderats ett kvalificerat befäl med bättre omdöme och större pondus. Militieombudsmannen ansåg dessutom att starka skäl talade för att ersättning av allmänna medel lämnades för kostnaderna för de resor som de omkomnas anhöriga gjort för att vara närvarande vid den med anledning av olyckshändelsen anordnade minneshögtidligheten ombord å depåfartyget Svea.

Över militieombudsmannens framställning avgav marinförvaltningen utlåtande den 16 april 1940. Marinförvaltningen redogjorde däri för de åtgär-

der marinförvaltningen vidtagit för att kunna för varje båt angiva det antal personer som båten maximalt skulle få bära. Marinförvaltningen omnämnde vidare att ämbetsverket uti sina anslagspetita för budgetåret 1940/41 hemställt om anvisande av ett reservationsanslag å 50,000 kronor för anskaffande av en motorlanscha av sjövärdig typ närmast avsedd för den flottavdelning vid vilken olyckshändelsen inträffat, samt att ämbetsverket, sedan äskandet icke blivit upptaget i statsverkspropositionen, hemställt att Kungl. Maj:t måtte anvisa 120,000 kronor för anskaffande av tre permittentbåtar vilken senare hemställan Kungl. Maj:t den 21 april 1940 bifallit. Vidkommande därefter framställningen om ersättning åt de omkomnas anhöriga för täckandet av kostnaderna för resor till den efter olyckshändelsen anordnade minneshögtidligheten hemställde marinförvaltningen att Kungl. Maj,t måtte medgiva att sådan ersättning finge utgå och att kostnaderna härför, beräknade till högst 800 kronor, finge bestridas från sjöförsvarets anslag till extra utgifter.

Genom beslut den 14 juni 1940 medgav Kungl. Maj:t att ett belopp av sammanlagt högst 800 kronor finge utgå från sjöförsvarets anslag för extra utgifter för beredande, enligt marinförvaltningens närmare bestämmande, av gottgörelse åt de omkomnas anhöriga på sätt militieombudsmannen angivit.

5. Angående iakttagelser vid inspektion år 1940 av Gotlands kustartillerikår i fråga om vissa hygieniska förhållanden m. m.

Vid en av militieombudsmannen den 8 februari 1940 förrättad inspektion av Gotlands kustartillerikår i fråga om de hygieniska förhållandena m. m. vid kåren gjorde militieombudsmannen vissa iakttagelser i fråga om vattenförsörjningen vid kåren, ordnandet av varmbad för personalen och tvätt därstädes, tillgodoseendet av kårens behov av sjukvårdsutrymmen, arrestlokaler samt mässlokaler för manskapet ävensom angående vissa kommunikationsfrågor. Med hänsyn till vikten av att snara åtgärder vidtoges för att åstadkomma förbättringar i berörda hänseenden anmälde militieombudsmannen, under åberopande av 16 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen, i skrivelse den 1 mars 1940 de gjorda iakttagelserna för Kungl. Maj:t till den åtgärd Kungl. Maj:t kunde finna omständigheterna föranleda.

Sedan skrivelsen remitterats till marinförvaltningen för yttrande, redogjorde marinförvaltningen i underdånig skrivelse den 20 april 1940 för de åtgärder marinförvaltningen vidtagit eller ansåge böra vidtagas i berörda hänseenden.

Genom beslut den 31 maj 1940 fann Kungl. Maj:t vad i ärendet förekommit icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

6. Angående gällande soldatinstruktioners innehåll i fråga om krigslagsbestämmelser.

Militieombudsmannen avlät den 24 april 1940 följande skrivelse till Konungen:

»Nu gällande soldatinstruktioner äro fastställda: för infanteriet genom generalorder den 28 mars 1938, nr 49, för kavalleriet genom generalorder den 4 maj 1938, nr 761, för artilleriet genom generalorder den 10 maj 1933, nr 810, för ingenjörtrupperna genom generalorder den 23 maj 1938, nr 919, för signaltrupperna genom generalorder den 4 maj 1938, nr 762, för trängtrupperna genom generalorder den 6 maj 1938, nr 777, samt för intendenturtrupperna genom generalorder den 13 maj 1938, nr 849. Instruktionerna innehålla under »II. Soldatens allmänna skyldigheter» en avdelning, omfattande momenten 143—151, benämnd »Krigslagsbestämmelser». Ifrågavarande avdelning är i samtliga instruktioner av följande lydelse:

Krigslagsbestämmelser.

143. Krigslagarna äro *strafflagen för krigsmakten* samt *lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes.*

Soldaten lyder under krigslagarna under tjänstgöring vid krigsmakten, samt då han under färd till eller från sin tjänstgöringsort står under militärbefäl.

Krigslagarna tillämpas såväl i fred som krig. Vissa delar av strafflagen för krigsmakten — *krigsartiklarna* — tillämpas endast i krigstid eller eljest, då rikets krigsmakt är mobiliserad. Krigsartiklarna avse förräderi, feghet, rymning, försummelser under posttjänst m. m.

144. *Straffen* äro dödsstraff (endast i krig), straffarbete, fängelse, böter och disciplinstraff. Disciplinstraff är *arrest* av följande slag: sträng arrest, skärpt arrest, vaktarrest och arrest utan bevakning.

Arrest utan bevakning och vaktarrest må åläggas i högst 15 dagar, skärpt arrest i högst 10 dagar samt sträng arrest i högst 6 dagar. Arrestdag räknas till 24 timmar. Den tid, arresterad följer trupp under marsch eller transport, räknas icke in i strafftiden. Skärpt arrest sker med hårt nattläger, sträng arrest i mörkt enrum.

Den arresterade får icke mottaga besök, om detta ej för särskilt fall medges, och får icke utan tillstånd av den chef, som har häktet under sin uppsikt, mottaga eller sända brev eller annat skriftligt meddelande.

145. Med *disciplinmål* förstås sådana mål, där försummelsen kan bestraffas med arrest.

Regementschef och högre chef, chef av minst kaptens grad för skola eller kommendering, som icke tillhör visst förband, eller för detacherad avdelning har bestraffningsrätt i disciplinmål. I krigstid äger chef för detacherad avdelning om minst kompanis styrka samma bestraffningsrätt, om han är av minst underofficers grad. Detacherad är avdelning, då den icke dagligen kan erhålla order m. m.

Här åsyftade överträdelser kunna vara: olovligt undanhållande, vägran eller underlåtenhet att fullgöra befallning, fylleri, avgivande i tjänsten av osannfärdig rapport, försummelse i tjänsten m. m., då omständigheterna äro synnerligen förmildrande.

146. Av chef ålagd arrest skall, där så ske kan, genast verkställas.

147. Chef, som har bestraffningsrätt i disciplinmål, samt bataljons-, divisions-, kompani-, skvadrons-, batteri- och skolchef ha för mindre förseelser och fel mot militär tukt och ordning rätt att tilldela *tillrättavisning*.

Som tillrättavisning användas:

varning, som meddelas enskilt eller i närvaro av några av den felandes överordnade eller med honom likställda,

åläggande för visst antal gånger, högst sex, eller för viss bestämd tid, högst femton dagar, att utom vanlig ordning utföra *handräckningsarbeten*,

förbud att under viss bestämd tid, högst femton dagar, vistas utom kasernområde, läger eller däremot svarande område eller åt kompani eller likställt förband upplåten del av sådant område.

148. Är soldaten på grund av mot honom inlämnad anmälan eller av annan anledning kallad till *förhör*, är det hans plikt att redigt, fullständigt och sanningsenligt besvara de frågor, som ställas till honom.

149. Soldaten skall lyda och utföra befallning, även om han anser sig lida orätt. Sedan befallningen utförts, äger han dock rätt att *klaga* och må då vända sig till närmaste chef eller till kompani(skvadrons-, batteri-)chefen. Klagan får icke framföras framför trupp. Klagan skall alltid vara välgrundad och framföras på ett grannlaga sätt. Är den oberättigad, kan soldaten straffas.

Den, som dömts till disciplinstraff och icke anser beslutet berättigat, äger att före klockan tolv tjugonde dagen från den dag, då straffet avslutades, inge sina besvär till krigshovrätten. Besvären få även lämnas till den chef, som ålagt bestraffningen. Utan hinder av anförda besvär skall straffet i föreskriven ordning verkställas.

Nåd kan begäras hos Konungen.

150. Förman har rätt att låta insätta underlydande i arrest, om denne under tjänstgöring bryter mot krigslydnaden eller bestämmelser för ordningen inom krigsmakten, och om förman anser det nödvändigt för krigslydnadens eller ordningens upprätthållande. Sådan arrest kallas *förvarsarrest*.

Om underlydande utom tjänsten stör allmän ordning eller ordningen inom krigsmakten, har förman även rätt att låta insätta honom i förvarsarrest. Överordnad av officers eller underofficers tjänstegrad har samma rätt.

Att soldat blivit insatt i förvarsarrest, innebär, att han skall hållas kvar där, till dess den, som äger bestraffningsrätt i disciplinmål, i laga ordning fattat beslut angående hans bestraffande.

151. Soldat, som uppträder berusad inom kasern, på väg, gata eller på annat offentligt ställe, kan på order av förman eller annan överordnad, vilken är av officers eller underofficers tjänstegrad, insättas i militärhäkte, till dess han blivit nykter. Detta kallas för att den berusade *tages i förvar*.

Innehållet i det nu återgivna avsnittet av instruktionerna är i viktiga delar oriktigt eller missvisande. Härom må följande anföras.

I. Mom. 145 innehåller i första stycket en förklaring av begreppet disciplinmål. Det angives, att med disciplinmål förstås sådana mål, där försummelsen kan bestraffas med arrest. Denna förklaring är helt oriktig, vilket tydligt framgår vid en jämförelse med innehållet i 184 och 185 §§ strafflagen för krigsmakten. Förstnämnda lagrum har följande lydelse: »I vissa mål tillkomme det vederbörande befälhavare att ålägga disciplinstraff. Dessa mål kallas disciplinmål.» Utmärkande för disciplinmålen är sålunda principiellt

att de kunna avgöras av befälhavare och icke behöva hänvisas till domstols prövning. Vilka dessa mål äro framgår närmare av 185 § strafflagen för krigsmakten. I detta lagrum angives, att till disciplinmål räknas mål angående överträdelser av strafflagen för krigsmakten, då överträdelserna efter vissa i lagrummet uppräknade paragrafer i samma lag kunna försonas med disciplinstraff. Enligt soldatinstruktionerna kunna alla mål, där försummelsen kan bestraffas med arrest, avgöras i disciplinär ordning. Detta är emellertid ingalunda fallet. Åtskilliga i strafflagen för krigsmakten angivna brott — det må hänvisas till §§ 62, 66, 69—74, 87, 98, 111, 112 etc. — kunna försonas med disciplinstraff men äro det oaktat icke medtagna i uppräkningen i 185 § samma lag och kunna således icke bestraffas av befälhavare; mål angående ansvar för sådant brott är följaktligen icke heller disciplinmål.

II. Tredje stycket av samma moment innehåller en uppräkning av vissa förseelser, vilka angivas kunna bestraffas i disciplinär ordning. Uppräkningen är en riktig, ehuru mycket ofullständig sammanfattning av innehållet i 185 § strafflagen för krigsmakten. De sista orden i stycket (»då omständigheterna äro synnerligen förmildrande») synas mig emellertid oförståeliga. De måste hänföra sig antingen till samtliga i stycket uppräknade förseelser eller enbart till den sist angivna, vilket dock med hänsyn till det tillagda »m. m.» är mindre troligt. Varken i fråga om olovligt undanhållande, underlåtenhet att fullgöra befallning, fylleri eller försummelse i tjänsten (130 § strafflagen för krigsmakten) är det emellertid i strafflagen för krigsmakten som villkor för att disciplinstraff skall kunna åläggas angivet, att omständigheterna skola vara synnerligen mildrande.

III. Om tillsägande av förvarsarrest stadgas i 96 § rättegångslagen följande:

Förman är berättigad att, då underlydande under tjänstgöring gör sig skyldig till fel, varigenom krigslydnaden eller ordningen inom krigsmakten äventyras, och det för krigslydnadens eller ordningens upprätthållande finnes nödigt, tillsäga den felande förvarsarrest.

Rätt att tillsäga förvarsarrest, då det för ordningens upprätthållande finnes nödigt, tillkommer dock förman i avseende å underlydande, som utom tjänsten stör allmän ordning eller ordningen inom krigsmakten. Enahanda rätt tillkommer även annan överordnad än förman i avseende å underordnad, såvida den överordnade är av officers eller underofficers grad.

Tillsägelse av förvarsarrest, varom i denna § förmäles, är allenast ett förständigande att i arrest avbida, vad den, som över den felaktige äger bestraffningsrätt i disciplinmål, vill i laga ordning besluta.

En redogörelse för innehållet i denna paragraf är lämnad i mom. 150 av instruktionerna. Mot denna redogörelse kan emellertid följande erinringar göras.

I första stycket angivas såsom alternativa förutsättningar för att förman skall kunna tillsäga underlydande förvarsarrest 1) att den underlydande under tjänstgöring bryter mot krigslydnaden, 2) att den underlydande under tjänstgöring bryter mot bestämmelser för ordningen inom krigsmakten samt 3) att förman anser det nödvändigt för krigslydnadens eller ordningens

upprätthållande att den underlydande tillsäges förvarsarrest. Att detta är oriktigt ligger i öppen dag. Med hänsyn till momentets formulering är det dock sannolikt, att man i instruktionerna velat säga, att förman må tillsäga underlydande förvarsarrest, om endera av förutsättningarna 1) och 2) samt därjämte förutsättningen 3) föreligga. Icke heller detta utgör emellertid ett riktigt återgivande av 96 § första stycket rättegångslagen. Enligt detta äro förutsättningarna för tillsägande av förvarsarrest två, vilka skola föreligga jämte varandra: underlydande skall under tjänstgöring hava gjort sig skyldig till fel, varigenom krigslydnaden eller ordningen inom krigsmakten äventyras, och för krigslydnadens eller ordningens upprätthållande skall det finnas nödigt att den underlydande tillsäges förvarsarrest. Den förstnämnda förutsättningen är icke riktigt återgiven i instruktionerna. Att underlydande gör sig skyldig till fel, varigenom krigslydnaden eller ordningen inom krigsmakten äventyras, är icke detsamma som att han bryter mot krigslydnaden eller bestämmelser för ordningen inom krigsmakten. Enligt 96 § första stycket rättegångslagen kan det brott, som konstituerar rätt för förman att tillsäga felande underlydande förvarsarrest, principiellt vara av vad slag som helst — det behöver sålunda icke innebära ett brytande mot krigslydnaden eller mot bestämmelser för ordningen inom krigsmakten, även om det i de allra flesta fall är av denna innebörd — blott det är sådant, att krigslydnaden eller ordningen inom krigsmakten därigenom äventyras. Det är sålunda icke brottets art i och för sig utan dess möjliga inverkan på krigslydnaden eller ordningen inom krigsmakten som är det avgörande.

I andra stycket av mom. 150 angives att förman äger rätt att tillsäga underlydande förvarsarrest, om underlydande *utom tjänsten* stör allmän ordning eller ordningen inom krigsmakten. Av 96 § andra stycket rättegångslagen framgår emellertid, att denna rätt föreligger endast om ytterligare en förutsättning är för handen, nämligen att det för ordningens upprätthållande finnes nödigt att tillsäga förvarsarrest. Rätten är således i viss mån subsidiär; ej heller föreligger den om ordningen redan på annat sätt är återställd. I instruktionerna tillägges: »Överordnad av officers eller underofficers tjänstegrad har samma rätt.» Motsvarande stadgande i rättegångslagen, vilket återfinnes i 96 § andra stycket andra punkten, är av följande lydelse: »Enahanda rätt tillkommer även annan överordnad än förman i avseende å underordnad såvida den överordnade är av officers eller underofficers grad.» Instruktionerna äro på denna punkt missvisande genom att strafflagens stadgande alltför starkt förkortats: angivandet av att rätten tillkommer överordnad av vissa tjänstegrader är föga upplysande, om det icke utsäges att rätten tillkommer den överordnade i avseende å *underordnad*. Enligt soldatinstruktionernas formulering tillkommer rätten den överordnade gentemot underlydande (»samma rätt»), vilket ger omening.

Den i tredje stycket av mom. 150 förekommande uppgiften att tillsägande av förvarsarrest innebär, att den arresterade skall hållas kvar i arresten till dess den som äger disciplinär bestraffningsrätt har beslutat om hans bestraffande, är knappast riktig såtillvida som det finnes en form av förvars-

arrest, nämligen den i 97 § rättegångslagen omtalade, som icke har denna innebörd, men styckets formulering lärer kunna försvaras med att instruktionerna icke omnämna denna senare art av förvarsarrest.

IV. Vad slutligen angår mom. 151 däri redogöres för rätten att taga berusad i förvar — 100 § rättegångslagen — må nämnas, att momentet väl överensstämmer med lagrummets (felaktiga) ordalydelse men icke giver ett rätt uttryck för huru lagrummet bör förstås. Härom får jag hänvisa till den utförliga framställningen i militieombudsmannens ämbetsberättelse till 1917 års riksdag sid. 361 ff. I momentet angives, att tagande i förvar kan ske »på order av förman eller annan överordnad, vilken är av officers eller underofficers tjänstegrad»; det riktiga hade emellertid varit att i stället skriva »på order av förman eller *av* annan överordnad, vilken är av officers eller underofficers tjänstegrad».

Med hänsyn till vikten av att soldatinstruktionerna, vilka icke endast tjäna såsom läroböcker för rekryterna utan även, med hänsyn till sin officiella karaktär, ofta i skilda sammanhang åberopas av militära befattningshavare, icke innehålla oriktiga eller missvisande uppgifter har jag ansett mig böra bringa det ovan anförda till Eders Kungl. Maj:ts kännedom för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t kan finna omständigheterna föranleda.»

7. Angående villkoren för lämnande av uppgifter åt myndigheter ur de militära registren rörande straff och tillrättavisningar.

Härom avlät militieombudsmannen den 13 juli 1940 följande framställning till Konungen:

»Beträffande rätten att erhålla utdrag av det allmänna straffregistret finnas detaljerade bestämmelser i lagen den 17 oktober 1900 om straffregister. Enligt 8 § 1 mom. nämnda lag, enligt dess senast antagna lydelse, skall fullständigt utdrag av straffregistret meddelas då framställning därom göres av domstol, länsstyrelse eller allmän åklagare eller av annan myndighet, vilken enligt lag äger förordna om häktning, eller av interneringsnämnden eller då sådan framställning göres av riksdagens justitieombudsman eller dess militieombudsman. Till annan myndighet än nu är sagt så ock till enskilda skall fullständigt registerutdrag lämnas, där Konungen för särskilt fall därtill givit tillstånd. Lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar innehåller i 11 § första stycket bestämmelse, att uppgifter och anteckningar som tillhöra det i riket inrättade straffregistret må ej utlämnas i annat fall eller annan ordning än i lagen om straffregister sägs.

Vid militära förband föras militärt straffregister, straffjournal och anteckningsbok över tillrättavisningar enligt vad därom är särskilt stadgat

(§§ 44 och 45 militär bestraffningsförordning den 17 december 1915). I fråga om rätten att erhålla utdrag av dessa bestraffningsregister torde detaljerade föreskrifter, motsvarande dem som gälla för det allmänna straffregistret icke finnas. Enligt bestämmelser i 11 § tredje stycket i 1937 års lag gäller, att särskilt register som hos myndighet föres angående straff och tillrättavisningar, som ådömts eller tilldelats underlydande personal, ej må utlämnas i annat fall eller annan ordning än Konungen bestämmer. Genom expeditionsskrivelse nr 2430 den 15 oktober 1937 från lantförsvarets kommandoexpedition, har det påpekats, att uppgifter rörande straff och tillrättavisningar jämlikt 1937 års lag icke utan nådigt medgivande må utlämnas i andra fall än där så särskilt stadgats.

Före tillkomsten av 1937 års lag voro uppgifterna rörande militära bestraffningar utan inskränkningar tillgängliga för offentligheten. Uti det betänkande med förslag till tryckfrihetsförordning som av särskilda kommitterade avgavs den 20 december 1912 behandlades frågan om allmänna handlingars offentlighet i ett särskilt kapitel. Från militära myndigheters sida hade redan då hemställts om sekretess-skydd för de militära registren över bestraffningar. De kommitterade ställde sig emellertid avvisande, varvid det åberopades bland annat, att de överväganden som föranlett sekretessbestämmelsen rörande det allmänna straffregistret ställde sig väsentligen annorlunda då de tillämpades på dessa straffjournaler. Frågan upptogs därpå på nytt till övervägande i en av professorn Nils Herlitz år 1927 avlämnad utredning med förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. Det av Herlitz framlagda förslaget stannade, i likhet med 1912 års, vid det gällande skyddet för det allmänna straffregistret. I betänkandet anfördes, att i mångahanda olika slags handlingar stå upplysningar att hämta om bestraffningar, som av domstol eller i administrativ väg ådömts enskilda personer eller statens befattningshavare, men att det ej låter sig göra att undanhålla dem från offentligheten utan att på ett kännbart sätt kringskära den offentliga kontrollen (se stat. off. utr. 1927: 2 sid. 131).

Den 21 juni 1933 avlät därpå militieombudsmannen en framställning till Konungen angående inskränkande bestämmelser rörande offentlighållandet av militära uppgifter om bestraffningar, tillrättavisningar och sjukdomar, vari bristen på bestämmelser rörande tillhandahållande av straffregisterutdrag påtalades. I ett införskaffat utlåtande hade chefen för generalstaben framhållit önskvärdheten av att samma principer som tillämpades i fråga om tillgång till det civila straffregistret jämväl bleve gällande beträffande det militära straffregistret. För egen del anförde militieombudsmannen bland annat, att det syntes böra tagas under övervägande huruvida icke beträffande militärt straffregister, militär straffjournal och anteckningsbok över tillrättavisningar borde i fråga om dessa handlingars offentlighet tillämpas samma regler som beträffande det civila straffregistret, med de modifikationer som kunde föranledas dels därav att centralt register icke fördes beträffande bestraffningar och tillrättavisningar, som meddelades enligt straff-

lagen för krigsmakten, dels därav att militär myndighet i vissa fall kunde finnas böra erhålla fullständigt utdrag av dessa handlingar, dels ock därav att anteckningarna å värnpliktskorten om straff och tillrättavisningar måhända fortfarande borde vara underkastade offentlighållande (se Militieombudsmannens ämbetsberättelse till 1934 års riksdag sid. 181).

Nytt förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet avgavs år 1935 av tillkallade sakkunniga. Det upprättade lagförslaget innehöll stadgande (11 §) av innebörd, att särskilda minnesanteckningar angående straff och tillrättavisningar, som ådömts eller tilldelats underlydande personal, ej må utlämnas i annat fall eller annan ordning än Konungen bestämmer. Angående formuleringen av stadgandet framhöllo de sakkunniga, att det formulerats så, att det endast avser särskilt förda anteckningar över straff och tillrättavisningar, ej anteckningar därom som exempelvis kunna förekomma i någon personalakt (se stat. off. utr. 1935: 5 sid. 57).

I den proposition som ligger till grund för 1937 års lag hade stadgandet den formulering som återfinnes i lagen i dess ursprungliga lydelse. Det framhölls i motiveringen till departementsförslaget, att uttrycket 'särskilda minnesanteckningar' i 11 § tredje stycket utbytts mot 'register' i anledning av framställd anmärkning. Vidare uttalades att stadgandet hade föranletts bl. a. av krav som framförts från militärt håll och från militieombudsmannen med avseende å militärt straffregister, straffjournaler och anteckningsböcker över tillrättavisningar, varjämte det tillades att de militära myndigheterna icke framställt någon anmärkning mot förslaget men närmare utvecklat i vad mån ifrågavarande handlingar borde hemlighållas, vilket emellertid såsom framginge av den föreslagna bestämmelsen skulle regleras i administrativ ordning (se Kungl. proposition 1937 nr 107 sid. 50).

1937 års lag gäller endast utlämnandet av allmänna handlingar till enskilda och berör ej handlingars tillhandahållande myndigheter emellan. Bland de år 1935 framlagda förslagen fanns en uttrycklig bestämmelse härom i § 2 6:o tryckfrihetsförordningen vari det uttalades, att vad som stadgades om allmän handlings utlämnande och hemlighållande ej hade avseende å sådan handlings meddelande åt domstol eller annan myndighet eller åt den, som eljest för tjänst eller allmänt uppdrag borde erhålla del därav. Motsvarande bestämmelse upptogs ej i de för riksdagen framlagda förslagen. Departementschefen uttalade, att den föreslagna bestämmelsen ej utsade annat än vad som även eljest skulle gälla och även nu gällde, nämligen att förevarande lagstiftning icke reglerade myndigheternas tillgång till allmänna handlingar. En dylik förklaring av lagens räckvidd syntes överflödig, och då den dessutom — oaktat omformulering — visat sig ägnad att framkalla missförstånd, borde den icke upptagas i lagtexten (se Kungl. proposition 1936 nr 140 sid. 52).

Ehuru således inskränkningarna i rätten att utbekomma allmänna handlingar enligt 1937 års lag icke gälla beträffande myndigheter och tjänstemän, torde dessas rätt att erhålla del av allmänna handlingar icke vara obegränsad. Vad särskilt gäller de militära bestraffningsregistren ligger det nära

till hands att, såsom också under förarbetena till lagen uttalades, tillämpa ungefär samma regler som beträffande det allmänna straffregistret. Likheten med det allmänna straffregistret har även senare i lagstiftningen betonats. Sålunda genomfördes år 1939 en lagändring enligt vilken ett hos kontrollstyrelsen fört straffregister rörande fylleri och vissa andra brott fördes in under samma lagregler som de militära straffregistren. Därvid framhölls att med hänsyn till innehållet i det nämnda registret starka skäl syntes tala för att därtill hörande uppgifter och anteckningar undandroges offentligheten i likhet med motsvarande handlingar i det allmänna straffregistret. Avsevärda olägenheter skulle nämligen otvivelaktigt vara förenade med att registret gjordes tillgängligt för allmänheten; särskilt framhölls risken av att registret missbrukades för obehörigt eller icke avsett ändamål, t. ex. för att erhålla upplysning om arbetssökande (se Kungl. proposition 1939 nr 147 sid. 5).

Redan vid tillkomsten av bestämmelserna i 11 § i 1937 års lag, att uppgifter ur särskilda register angående straff och tillrättavisningar ej må utlämnas i annat fall eller annan ordning än Konungen bestämmer, torde man ha förutsatt att närmare föreskrifter härom skulle utfärdas i administrativ ordning. Denna fråga berördes bland annat i yttranden från militära myndigheter över 1935 års sakkunnigbetänkande. Sålunda framhöll chefen för marinstaben beträffande offentliggörandet av anteckningar om straff och tillrättavisningar, att vissa av honom tidigare framförda synpunkter på frågan torde böra beaktas vid utformandet av de kompletterande bestämmelser som i 11 § förutsattes. Efter att hava uttalat att till den i 11 § tredje stycket omnämnda kategorin av anteckningar torde böra hänföras det vid marinen förda straffregistret och anteckningsbok över tillrättavisningar ävensom de i förhållningsbok och kompanirulla ur dessa handlingar gjorda utdragen, uppgav marinförvaltningen att den militära tjänsten fordrade att dessa anteckningar fördes, enär det vore nödvändigt för en befälhavare att äga kännedom om underlydande personal. Marinförvaltningen påpekade emellertid, att dessa anteckningar dock icke borde komma till allmänhetens kännedom, samt framhöll att det med hänsyn härtill syntes önskvärt, att en på grundval av nämnda paragraf utfärdad förordning komme att föreskriva, att dessa handlingar icke finge utlämnas förrän efter viss tid, exempelvis 60 år. Chefen för flygvapnet och flygstyrelsen uttalade, att bestämmelserna i 11 §, såvitt de angå militärt straffregister, torde påkalla att vissa föreskrifter meddelades i administrativ väg, för att det eftersträvade skyddet mot offentliggörande skulle bliva effektivt.

I en den 8 maj 1937 inom justitiedepartementet upprättad promemoria anföres angående 11 § i 1937 års lag: Genom den nya lagen har skapats skydd för hos myndighet fört register över straff och tillrättavisningar som ådömts eller tilldelats underlydande personal. Utlämnande får ej ske i annat fall eller annan ordning än Konungen förordnar. Det kan ifrågasättas, huruvida utlämnande till enskild överhuvud skall kunna ske. Genom lagstiftningen uppkommer emellertid förutsättning för utfärdande av bestämmelser som

reglera myndigheters tillgång till ifrågavarande anteckningar. Sådana bestämmelser torde böra utfärdas åtminstone beträffande det militära straffregistret (straffjournaler, anteckningsböcker) med ledning av militieombudsmannens framställning den 21 juni 1933 och de militära myndigheternas yttranden.

Såsom förut nämnts reglerar 1937 års lag icke myndigheters och tjänstemäns tillgång till allmänna handlingar. Vid sidan av denna lag torde det således finnas plats för en särskild författning därom. Behovet av närmare föreskrifter på detta område har uppmärksammats redan vid lagens tillkomst. I militieombudsmannens nyssnämnda framställning har berörts, att kännedom om meddelade bestraffningar och tillrättavisningar är ägnad att försvåra möjligheten för manskap, som haft anställning vid försvarsväsendet, att erhålla civilt arbete. Detta gäller icke blott vid sökande av anställning hos enskilda företagare utan även, och kanske främst, vid tjänsteansökningar hos vissa statliga eller kommunala verk och inrättningar.

En med sistnämnda spörsmål likartad fråga har uppmärksammats under förarbetena till lagen. Sålunda anföres i överståthållarämbetets yttrande över sakkunnigförslaget bland annat följande: Jämlikt förslagets § 2 mom. 6 tryckfrihetsförordningen skola bestämmelserna om handlings utlämnande och hemlighållande icke hava avseende »på sådan handlings meddelande åt domstol eller annan myndighet eller åt den, som eljest för tjänst eller allmänt uppdrag bör erhålla del därav». Överståthållarämbetet anser, att momentet bort erhålla sådan lydelse, att statens affärsdrivande verk icke erhölle bättre rätt till utbekommande från annan myndighet av handlingar, som kunde vara av betydelse ur konkurrenssynpunkt, än vad som tillkomme enskilda företag som dreve likartad rörelse.

I praktiken synes en viss oklarhet råda rörande vad som gäller myndigheterna emellan. Vad särskilt beträffar de militära bestraffningsregistren torde genom skrivelsen den 15 oktober 1937 från lantförsvarets kommandoexpedition nödig ledning icke hava givits. Bestämmelserna rörande det allmänna straffregistret äro visserligen vägledande, men vissa jämkningar torde vara påkallade, bland annat med hänsyn till de militära myndigheternas behov.

Frågan om i vilka fall och i vilken ordning uppgift må lämnas ur de militära registren angående straff och tillrättavisningar synes böra upptagas till förnyat övervägande.

Med åberopande av 16 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen får jag härmed för Eders Kungl. Maj:t anmäla detta ärende för den åtgärd, vartill Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.»

8. Angående krigsavlöningsreglementets avlöningsbestämmelser för fast anställd personal tillhörande 1.—3. krigslöneklasserna.

Militieombudsmannen avlät den 17 april 1940 en så lydande skrivelse till Konungen:

»Enligt 1 § krigsavlöningsreglementet den 15 juni 1939 skall reglementet tillämpas under krigstjänstgöring. Krigstjänstgöring anses enligt reglementet fullgöras av den, som tillhör mobiliserad avdelning av försvaret. Kungl. Maj:t kan vid inkallelse till tjänstgöring enligt § 28 mom. 1 och § 36 mom. 2 värnpliktslagen föreskriva att stadgandena i reglementet skola äga tillämpning i fråga om tjänstgöring vid icke mobiliserad del av krigsmakten, som beröres av inkallelsen. I den mån krigsavlöningsreglementet vinner tillämpning, skola i fredstid gällande avlönings- och pensionsbestämmelser för militär och civilmilitär personal tillämpas allenast i den utsträckning reglementet stadgar.

Enligt 4 § krigsavlöningsreglementet utgår krigslönen till personal i 1.—3. krigslöneklasserna allenast i form av terminslön, under det att för personal i 4.—16. krigslöneklasserna krigslönen omfattar såväl terminslön som månadslön. Av den till reglementet fogade tjänsteförteckningen framgår, att till krigslöneklasserna 1.—3. hänföras meniga samt vice korpraler. Enligt ovan anförda bestämmelser skulle sålunda till fast anställd personal, som icke nått korpralsgraden, utgå terminslön men icke den månadslön, som i fredstid tillkommer samma personal.

Med anledning av framställda klagomål över utebliven månadslön till fast anställd personal av 1.—3. krigslöneklasserna inhämtade jag yttrande dels av arméförvaltningens civila departement, dels av chefen för Karlskrona kustartilleriregemente.

I skrivelse den 14 mars 1940 anförde civila departementet följande: I försvarsväsendets lönenämnds den 7 december 1937 avgivna underdåniga förslag till krigsavlöningsreglemente hade den mot det ovan återgivna stadgandet svarande bestämmelsen (4 § 1 mom. 1 stycket i förslaget) följande lydelse: 'Den personal, å vilken detta reglemente är tillämpligt, äger uppbära krigslön, uppdelad i månadslön och terminslön, enligt de i reglementet givna föreskrifter.' I förslagets 5 och 6 §§ hade därefter följt bestämmelser om månadslön respektive terminslön av i huvudsak samma innebörd som de föreskrifter, vilka influtit i 5 och 6 §§ i det sedermera utfärdade reglementet. I sin motivering hade lönenämnden i fråga om lönesystemet för den vid krigsmakten fast anställda personalen utgått från den även i 1918 års krigsavlöningsreglemente iakttagna grundsatsen, att den ständigt tjänstgörande personalen vid mobilisering och i krig måste bibehållas vid sina fredsavlöningsförmåner och i varje fall ej lida minskning i desamma. Enligt förslaget skulle fredslönen (för personal i reserv pensionen) liksom enligt 1918 års författning ersättas med krigslön. Emellertid borde krigslönen uppdelas i månadslön, bestämd med hänsyn till den åt personal på aktiv stat utgående fredslönen, och terminslön,

i viss mån motsvarande i fredstid utgående särskild gottgörelse vid tjänstgöring i fält, till sjöss eller eljest utom förläggningsorten. Även sådan reservpersonal, vilken i fredstid som regel icke uppbure någon lön från försvarsväsendet, hade föreslagits inordnad i detta system. Beträffande avlöningssystemet för värnpliktiga hade lönenämnden till grund för krigslönens belopp lagt det penningbidrag, som i fredstid utginge till värnpliktiga, samt beräknat, att ersättning till de värnpliktigas familjer skulle utgå i form av familjebidrag, vilka icke skulle utbetalas genom de militära myndigheternas försorg. I enlighet härmed hade krigslönen föreslagits till 50 öre om dagen för värnpliktig, som icke fullgjort rekrytutbildning, samt till 1 krona om dagen för värnpliktig, som genomgått dylik utbildning men icke konstituerats till högre tjänstegrad. För värnpliktiga, som konstituerats till högre tjänstegrad, hade krigslönen beräknats efter en stigande skala. Med hänsyn till de relativt obetydliga belopp, som sålunda skulle utgå till meniga och till vicekorpraler, hade någon uppdelning av dessa belopp ej ansetts böra ske, utan hade föreslagits att hela den nämnda värnpliktiga tillkommande krigslönen skulle utbetalas å tjänstgöringsorten och till följd härav utgå i form av terminslön. De belopp, som ansetts böra utgå till dessa kategorier värnpliktiga, vore för övrigt enligt lönenämndens åsikt ej större än att de helt torde behöva tagas i anspråk för personalens egna behov. För värnpliktiga, som konstituerats till högre tjänstegrad än vicekorpral, hade däremot krigslönen, liksom för annan inkallad personal, uppdelats i månadslön och terminslön. Terminslönen hade ansetts böra därvid utgå med samma belopp, som föreslagits för fast anställd personal i motsvarande tjänstegrad, medan månadslönen satts till 15 kronor för korpral med 15 kronors förhöjning för varje högre tjänstegrad. Att sålunda lönenämndens avsikt varit, att fast anställda meniga och vicekorpraler förutom terminslön skulle komma i åtnjutande av månadslön motsvarande i fredstid utgående avlöning, torde vara otvivelaktigt. Av vad föredragande departementschefen i saken anfört till det vid propositionen nr 246 till 1939 års lagtima riksdag med förslag till krigsavlöningsreglemente fogade utdraget ur statsrådsprotokollet, syntes icke kunna utläsas, att något avsteg från de av lönenämnden härutinnan uppdragna grundlinjerna varit avsedda. Ej heller från riksdagens sida hade någon ändring i det föreslagna avlöningssystemet ifrågasatts. På grund av det ovan anförda och med hänsyn till den avfattning 5 § 1 mom. första stycket krigsavlöningsreglementet erhållit, ansåge civila departementet det ådagalagt, att, oavsett formuleringen av 4 § 1 mom. första stycket reglementet, vilken formulering syntes hava uppkommit under det redaktionella utarbetandet av författningen, den fast anställda personalen tillhörande 1.—3. krigslöneklasserna skulle under tjänstgöring, som i krigsavlöningsreglementet avsåges, åtnjuta — förutom terminslön enligt därom gällande bestämmelser — månadslön enligt reglerna i 5 § reglementet.

Chefen för Karlskrona kustartilleriregemente anförde i skrivelse den 3 april 1940:

Enligt bestämmelserna i krigsavlöningsreglementet (SFS nr 278/39) 4 § 1 mom. vore krigslönen för personal i 4.—16. krigslöneklasserna uppdelad i

månadslön och terminslön samt utginge till övrig personal i form av terminslön. Kustartillerister av 2. och 3. klass tillhörde enligt krigsavlöningsreglementet 2. resp. 1. krigslöneklassen, varför de enligt förenämnda bestämmelser icke vore berättigade till månadslön. I avvaktan på ändring av bestämmelserna hade regementschefen meddelat vederbörande kompanichef att han funne det lämpligt, att de 2. och 3. klass kustartillerister å 8. kompaniet, som förklarade sig villiga att eventuellt återbetala erhållen månadslön, redan nu komme i åtnjutande av dylik vid regementets övriga kompanier hade månadslön utbetalts till 2. och 3. klass kustartillerister efter beslut av resp. kompanichef, som i egenskap av innehavare av stående förskott hade att besluta i förevarande och liknande ärende.

Anledning saknas att betvivla att statsmakternas avsikt varit att stadga, att krigslönen jämväl för krigslöneklasserna 1.—3. skulle utgå med såväl månadslön som krigslön. Med hänsyn till att de tjänstemän, som under nu rådande förhållanden hava att tillämpa reglementet, i allmänhet torde sakna möjlighet att erhålla kännedom om förarbetena till författningen och sålunda endast hava dess ordalydelse att följa, torde det vara erforderligt att skyndsamt söka erhålla en annan avfattning av den ifrågavarande reglementsbestämmelsen.

På grund av vad sålunda anförts får jag härmed hos Eders Kungl. Maj:t anmäla detta ärende till den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna omständigheterna föranleda.»

* *
*

Den 28 juni 1940 utfärdade Kungl. Maj:t förordning om ändrad lydelse av krigsavlöningsreglementet, varvid den av militieombudsmannen gjorda framställningen vann beaktande.

9. Angående lärarbefattningen i krigshistoria vid krigshögskolan.

Den 13 juli 1940 avlät militieombudsmannen följande skrivelse till Konungen:

»På krigshögskolans stat finnas bland den militära personalen uppförda sex lärare — två majorer och fyra kaptener — av vilka en med skyldighet att vara lärare i krigshistoria.

I en den 3 maj 1939 till mig inkommen skrift förklarade sig dåvarande löjtnanten, numera kaptenen N. A. R. Strömbom vilja anmäla vissa förhållanden, som stode i samband med tillsättandet år 1938 av nämnda lärarbe-

fattning i krigshistoria, samt anförde därvid såvitt nu är ifråga följande: Sedan genom meddelande från militärläroverksinspektionen lärarbefattningen i krigshistoria vid krigshögskolan i mars 1935 ledigförklarats, hade Strömbom anmält sig såsom sökande till befattningen ifråga. Då Strömbom känt till att chefens för generalstabens krigshistoriska avdelning yttrande i överensstämmelse med tidigare praxis skulle få betydelse vid ärendets avgörande, hade han hos ifrågavarande chef, numera översten G. V. Petri anhållit om förord till befattningen. Översten Petri hade emellertid då redan beslutat att giva förordet åt kaptenen vid generalstaben Gösta Jörlin. Petri hade ansett, att Strömbom vore alltför ung i tjänsten, samt att Strömbom borde inrikta sig på att erhålla ifrågavarande lärarbefattning nästa gång denna ledigförklarades. Till dess borde han såsom dittills tjänstgöra vid generalstabens krigshistoriska avdelning. I enlighet med Petris råd hade Strömbom också sedermera tjänstgjort vid generalstabens (försvarsstabens) krigshistoriska avdelning. När lärarbefattningen i krigshistoria vid krigshögskolan genom meddelande från chefen för arméstaben år 1938 ånyo ledigförklarats, hade jämte kaptenen vid generalstabskåren G. Åkerman Strömbom åter anmält sig såsom sökande. Strömbom hade åberopat såsom meriter, att han under 4 $^1/_4$ år tjänstgjort vid generalstabens (försvarsstabens) krigshistoriska avdelning, att han ett år varit biträde åt läraren i krigshistoria vid krigshögskolan, att han 2 år (1936—37 och 1937—38) varit lärare i krigshistoria vid infanteriofficersskolan, att han för fil. kand.-examen tenterat i ämnet historia med betyget Med utmärkt beröm godkänd samt att han under nio terminer deltagit i historiska licentiatseminariet vid Stockholms högskola. Strömboms speciella inriktning på strategiska och krigshistoriska förhållanden hade dessutom framgått av ett stort antal uppsatser, som under en följd av år publicerats i tidskrifter och i dagspressen. Strömboms medsökande hade icke åberopat sig på några meriter liknande Strömboms. Över ansökningarna hade i första hand chefen för krigshögskolan, översten friherre S. L. Åkerhielm haft att avgiva yttrande. Detta hade varit ställt till chefen för arméstaben och dagtecknat den 24 mars 1938. Med vissa anförda motiveringar hade översten Åkerhielm däri givit förord åt kaptenen Åkerman. Med bifogande av chefens för krigshögskolan yttrande hade sedermera chefen för armén den 30 mars avgivit underdånigt yttrande, vari likaledes förord givits åt kaptenen Åkerman. Denne hade också sedermera blivit av Kungl. Maj:t förordnad såsom lärare i krigshistoria vid krigshögskolan för tiden den 1 oktober 1938—den 30 september 1940.

Sedan Strömbom därefter gått in på en detaljerad kritik av de yttranden som i utnämningsärendet avgivits av chefen för armén och chefen för krigshögskolan samt därvid gjort gällande, att handläggningen av ärendet från början på intet sätt ägt rum med den opartiskhet som gällande författningar föreskreve, anförde Strömbom bland annat, att han med hänsyn till chefens för armén och chefens för krigshögskolan enligt hans mening uppenbara åsidosättande av tjänstgöringsreglementets m. fl. bestämmelser anhölle att jag måtte taga detta ärende under prövning.

Strömbom hade vid sin skrift fogat i styrkta avskrifter bland annat *dels* de tjänstgöringsbetyg m. m. som han åberopat till stöd för sin ansökan om ifrågavarande lärarbefattning, dels chefens för krigshögskolan och chefens för armén den 24 resp. den 30 mars 1938 i utnämningsärendet avgivna yttranden och *dels* två av Strömbom till chefen för försvarsdepartementet ställda, den 6 och den 12 april 1938 dagtecknade skrifter till bemötande av vad i nämnda yttranden anförts.

I översten Åkerhielms ovan nämnda yttrande anfördes bland annat: I yttrande till inspektören för militärläroverken den 6 juli 1935 över sökande till då ledigförklarad lärarbefattning i krigshistoria hade chefen för krigshögskolan framlagt bland annat nedanstående principer för tillsättande av ifrågavarande befattning. 'För varje lärarbefattning i de militära ämnena vid KHS fordras ett allsidigt och gediget militärt vetande. Av särskilt stor betydelse är kravet härpå i fråga om läraren i krigshistoria. Ämnet berör nämligen krigskonstens alla grenar och undervisningen i detsamma är av grundläggande betydelse för undervisningen i övriga militära ämnen. Denna ämnets betydelse av grundläggande art framgår med all tydlighet dels av 1934 års undervisningsplan för KHS, där det säges »Den (undervisningen) avser att genom ett analytiskt studium av slag och fälttåg utveckla det taktiska och strategiska omdömet samt — även genom påvisande av de omständigheter av samhällelig, ekonomisk och teknisk natur, som utövat inflytande på krigföringen — öka förståelsen för företeelsernas sammanhang», dels även därav att från och med lärokursen 1934—1936 all undervisning i krigshistoria förlagts till första arbetsåret i syfte att därigenom skapa den allmänt krigsvetenskapliga grund, varpå den i huvudsak applikatoriska undervisningen under andra arbetsåret har att bygga. Läraren i krigshistoria har alltså att avpassa sin undervisning på sådant sätt, att undervisningen i övriga militära ämnen kan ansluta och hänvisa till densamma. Härför fordras, som redan framhållits, allsidiga och gedigna allmänt militära kunskaper grundade såväl på genomgången utbildning som på erfarenheter under långvarig tjänstgöring i olika militära befattningar.' De anförda principerna borde alltjämt läggas till grund för värdesättning av sökande till lärarbefattningen i krigshistoria. Vid värdesättningen av de sökande borde nedan angivna kunskaper och övriga kvalifikationer vara av avgörande betydelse: kunskaper i historia och krigshistoria, allmän krigsvetenskaplig bildning och genom tjänstgöring förvärvad allsidig militär erfarenhet samt undervisningsskicklighet. I fråga om kunskaper i historia och krigshistoria besutte båda de sökande erforderlig kompetens, Åkerman genom sitt höga krigshögskolebetyg i ämnet krigshistoria och genom under åren 1934—1938 bedriven lärarverksamhet för inträdessökande samt Strömbom genom flerårig tjänstgöring vid krigshistoriska avdelningen, genom akademiska meriter och genom lärarverksamhet vid infanteriofficersskolan. Strömbom måste, trots sitt låga krigshögskolebetyg i ämnet krigshistoria, anses vara Åkerman i fråga om kunskaper i historia och krigshistoria väsentligt överlägsen. Beträffande allmän krigsvetenskaplig bildning och

genom tjänstgöring förvärvad allsidig militär erfarenhet fyllde Åkerman genom sina på krigshögskolan ådagalagda utmärkta goda kunskaper i militära ämnen väl kraven på allmän krigsvetenskaplig bildning. Hans tjänstgöring efter avslutad genomgång av krigshögskolan — aspiranttjänstgöring och tjänstgöring såsom generalstabsofficer — vore för lärarbefattningen meriterande. Strömbom kunde däremot icke anses fylla de krav, som i dessa hänseenden måste ställas på innehavaren av lärarbefattningen i krigshistoria. Hans betyg i militära ämnen från krigshögskolan uppnådde endast medelbetyg 6.4 oaktat han i det närmaste två år deltagit i undervisningen vid högskolans äldre kurs (tillhört kursen 1928—1930 från kursens början till den 7 maj 1930 samt därefter kursen 1929—1931 under arbetsåret 1930—1931). I sitt ovan nämnda yttrande över sökande till den 1935 ledigförklarade lärarbefattningen i krigshistoria hade chefen för krigshögskolan ansett, att Strömbom, som även då sökt befattningen, oavsett att han obetingat besuttit de övriga sökandena överlägsna insikter i ämnet historia, icke fyllt de här berörda kraven på en lärare i krigshistoria. Då Strömboms tjänstgöringsförhållanden sedan 1935 icke varit ägnade att ändra den då intagna ståndpunkten, ansåge Åkerhielm att Strömbom icke kunde ifrågakomma vid den ledigförklarade befattningens återbesättande. I fråga om undervisningsskicklighet ägde båda de sökande erforderlig kompetens, Åkerman genom fyra års undervisning i historia för inträdessökande till krigshögskolan — en undervisning, som på grund av sin natur icke kunde närmare dokumenteras — och Strömbom genom väl vitsordad lärarverksamhet i ämnet krigshistoria vid infanteriofficersskolan. En sammanfattning av det ovan anförda utvisade att beträffande historisk och krigshistorisk kunskap båda de sökande vore kompetenta och Strömbom väsentligt överlägsen Åkerman, att beträffande allmän krigsvetenskaplig bildning och genom tjänstgöring förvärvad allsidig militär erfarenhet Åkerman vore väl kvalificerad medan Strömbom icke besutte nöjaktig kompetens samt att beträffande undervisningsskicklighet båda de sökande vore kompetenta. Enär Åkerman sålunda vore den ende som i alla avseenden besutte kompetens för befattningen ville Åkerhielm föreslå, att såsom lärare i krigshistoria vid krigshögskolan för angiven tid förordnades kaptenen Åkerman.

Chefen för armén, generallöjtnanten P. G. Sylvan anförde i sitt den 30 mars 1938 avgivna underdåniga yttrande, under hänvisning till chefens för krigshögskolan yttrande: I fråga om kunskaper i historia och allmän krigshistoria vore Strömbom överlägsen Åkerman. Även den senares kunskaper måste dock betraktas såsom mycket goda. Av undervisningsplanen för krigshögskolan framginge emellertid — vilket även anfördes i chefens för krigshögskolan skrivelse — att ändamålet med undervisningen i krigshistoria icke endast vore att meddela eleverna historiskt vetande i allmänhet rörande viktigare, främst under senare tid genomförda krig, utan även att genom ett analytiskt studium av slag och fälttåg utveckla elevernas taktiska och strategiska omdöme. För att denna mycket viktiga del av undervisningen verkligen skulle kunna tillgodoses, krävdes av läraren — förutom erforderliga krigshistoriska kunska-

per och god pedagogisk förmåga — en allmän krigsvetenskaplig bildning av betydande mått. Han måste sålunda särskilt äga djupgående kunskaper i taktik och strategi samt icke minst en genom mångsidig tjänstgöring förvärvad förmåga att tillämpa dessa kunskaper på det krigshistoriska materialet och göra detta levande. Dessa kvalifikationer vore ofrånkomliga, om läraren skulle kunna utveckla och berika elevernas taktiska och strategiska omdöme. I dessa betydelsefulla hänseenden fyllde Åkerman synnerligen högt ställda krav, under det att Strömboms meriter härutinnan vore svaga. I avseende på undervisningsskicklighet syntes båda sökandena vara kompetenta. Även om Åkerman icke haft samma tillfälle att meddela officiell undervisning som Strömbom, hade han dock under sin elevtid vid krigshögskolan samt senare under sin därpå följande stabstjänstgöring, visat sig besitta en mycket klar och medryckande framställningskonst. Med anledning av vad sålunda ovan framhållits — särskilt beträffande den stora betydelse, som borde tillmätas sökandes allmänna krigsvetenskapliga bildning — syntes Åkerman mera kvalificerad för ifrågavarande befattning än Strömbom. På grund härav och i överensstämmelse med chefens för krigshögskolan förslag finge Sylvan hemställa, att Åkerman måtte förordnas såsom lärare i krigshistoria vid krigshögskolan för angiven tid.

I sin förutnämnda till mig inkomna klagoskrift anförde Strömbom i anledning av chefens för krigshögskolan och chefens för armén yttranden såvitt nu är ifråga följande: Redan den omständigheten syntes i och för sig märklig, att chefen för krigshögskolan, som icke vore krigshistoriker, uttryckligen, men utan angivande av egentligt sakskäl, inkompetensförklarade Strömbom, under det att chefen för armén icke gjorde detta, samtidigt som chefen för försvarsstabens krigshistoriska avdelning, vilken väl kände för undervisningen vid krigshögskolan gällande krav, i ett av Strömbom åberopat tjänstgöringsbetyg förklarat Strömbom 'synnerligen väl lämpad för krigshistorisk lärarverksamhet'. Icke mindre märkligt vore, att båda de ifrågavarande yttrandena uppenbarligen innehölle vilseledande uppgifter, chefens för krigshögskolan dessutom oriktiga sådana, vilket i fortsättningen av skriften skulle närmare påvisas. Det låge ju i öppen dag att allvarliga missförhållanden måste uppstå, därest Kungl. Maj:t i ärenden rörande militära befordringar och förordnanden genom missvisande framställningar av underlydande chefer bibringades en oriktig uppfattning angående ärendenas beskaffenhet.

Sedan Strömbom därefter redogjort för en del förhållanden, som enligt hans mening bestyrkte att ovidkommande synpunkter fått inverka på ärendets handläggning, anförde han beträffande chefens för krigshögskolan yttrande: Inledningsvis citerades av chefen för krigshögskolan ett yttrande av inspektören för militärläroverken av den 6 juli 1935 innehållande dels allmänna synpunkter på lärarbefattningen i krigshistoria, dels ett utdrag ur 1934 års undervisningsplan för krigshögskolan. Såsom av fortsättningen i chefens för krigshögskolan yttrande framginge vore nämnda uttalande av inspektören för militärläroverken avsett att utgöra motiveringen för inkompetensförklaringen av Strömbom. Nu visade sig emellertid — tvärtemot vad

chefen för krigshögskolan sökte göra gällande — vid en närmare granskning av Åkermans kvalifikationer på det krigshistoriska området, att just det citerade principuttalandet alldeles bestämt gåve vid handen, att Åkerman icke alls ägde och icke heller på något sätt styrkt kompetens för den ifrågavarande befattningen. För påvisandet härav ville Strömbom närmast anföra två punkter i principuttalandet: 1) »För varje lärarbefattning i de militära ämnena vid KHS fordras ett allsidigt och gediget militärt vetande. — —» 2) »Den (undervisningen) avser att genom ett analytiskt studium av slag och fälttåg utveckla det taktiska och strategiska omdömet samt — även genom påvisande av de omständigheter av samhällelig, ekonomisk och teknisk natur som utövat inflytande på krigföringen — öka förståelsen för företeelsernas sammanhang.» I verkligheten förhölle sig emellertid — även enligt vad som tydligt framginge av chefens för krigshögskolan och chefens för armén yttranden — så, att Åkerman obestridligen saknade det mått av »allsidigt och gediget» krigshistoriskt vetande som främst av allt vore erforderligt för nämnda »analytiska studium av slag och fälttåg», vilket verkligen utgjorde det centrala i ämnet krigshistoria. Det enda, som beträffande Åkerman i förevarande sammanhang vore ådagalagt, vore att han särskilt studerat gymnasiekursen i ämnet historia (och därvid huvudsakligen Nya tiden). Med avseende på Åkermans kunskaper i krigshistoria vågade icke ens chefen för krigshögskolan nämna mera än »Åkermans höga KHS-betyg i Krigshistoria». Vad ett sådant betyg kunde vara värt, angåve emellertid översten Åkerhielm samtidigt genom att anföra att »Strömbom måste, trots sitt låga KHS-betyg i ämnet Krigshistoria, anses vara Åkerman i fråga om kunskaper i historia och krigshistoria väsentligt överlägsen». Strömbom anhölle, att här liksom i sin skrivelse till chefen för försvarsdepartementet av den 6 april 1938 få understryka, att kursen i krigshistoria vid krigshögskolan endast förmådde giva en mycket ytlig orientering i ämnet. Att Åkerman varit en god elev kunde sålunda icke på något sätt kvalificera honom såsom lärare i ämnet krigshistoria, i all synnerhet som Åkerman icke på något sätt styrkt, att han, sedan han slutat krigshögskolan, sysslat speciellt med ämnet i fråga. Snarast syntes väl Åkermans tjänstgöring på andra områden hava utgjort ett bestämt hinder för honom att göra detta. Det vore sålunda alldeles ostridigt, att Åkerman för tjänsten såsom lärare icke ägde erforderligt »gediget vetande» i krigshistoria. Därest man skulle utgå från inspektörens för militärläroverken eget yttrande vore Åkerman på grund härav tydligtvis icke kompetent. Att påstå motsatsen vore lika orimligt som att anse, att en nybliven student med goda betyg vore kompetent att undervisa i ring IV vid ett allmänt läroverk eller att en nyutnämnd fänrik ägde kompetens att tjänstgöra som lärare vid krigsskolan. Icke desto mindre vågade chefen för krigshögskolan med klar vetskap om såväl Åkermans som Strömboms meriter men med illa dold iver att kompetensförklara Åkerman i skrivelse till chefen för arméstaben anföra: »I fråga om kunskaper i historia och krigshistoria besitta båda de sökande erforderlig kompetens etc.» Strömbom anhölle att alldeles särskilt få fästa min uppmärksamhet på detta förhållande. Från chefens för krigshögskolan sida syntes

nämligen här föreligga ett uppbart åsidosättande av § 62 mom. 4 i tjänstgöringsreglementet, där det talades om »förtjänst och skicklighet ådagalagda på sådant sätt att den kan förutsättas skola göra sig gällande i den beställning eller tjänstegrad, som besättandet eller förslaget avser». Det förefölle Strömbom alldeles uppenbart, att chefen för krigshögskolan med vetskap bland annat om att Strömbom under två årskurser undervisat i krigshistoria vid infanteriofficersskolan men Åkerman aldrig tagit befattning med ämnet i fråga icke varit berättigad att på sätt här skett yttra sig över hans och Strömboms kompetens. Chefen för krigshögskolan fördolde i själva verket på detta sätt Åkermans bristande förtrogenhet med ämnet krigshistoria samt åstadkomme därigenom en oriktig grundval såväl för chefens för armén som Kungl. Maj:ts bedömande av ärendet. Beträffande »allmän krigsvetenskaplig bildning och genom tjänstgöring förvärvad allsidig militär erfarenhet» vore chefens för krigshögskolan iver att inkompetensförklara Strömbom lika påtaglig som samme chefs iver att beträffande kunskaper i krigshistoria kompetensförklara kapten Åkerman. Detta framträdde i de synnerligen vaga och konstlade motiv chefen för krigshögskolan anförde för att i sin skrivelse till chefen för arméstaben underkänna Strömboms kompetens. I första hand anfördes, att Åkermans »aspiranttjänstgöring och tjänstgöring såsom generalstabsofficer är för lärarbefattningen meriterande». Strömbom anhölle att icke endast få bestrida detta utan bevis framförda påstående utan även hävda, att det vore rent objektivt uteslutet, att Åkermans anförda tjänstgöring kunde hava ökat hans kompetens såsom lärare just i krigshistoria. Chefen för krigshögskolan syntes heller icke vara i stånd att anföra några hållbara bevis för sin åsikt. Strömbom visste emellertid väl, att man såväl vid krigshögskolan som inom arméstaben i samband med föreliggande ärende sökt lansera en helt ny och egendomlig totaluppfattning av ämnet krigshistoria, som skulle göra detta ämne i så hög grad besläktat med ämnena taktik och generalstabstjänst, att till lärare i krigshistoria endast skulle kunna utses en generalstabsofficer — d. v. s. kaptenen Åkerman. Syftet med det hastigt uppkomna intresset för denna nya begreppsbestämning vore endast alltför genomskinligt. För övrigt vore tanken på en kombination av krigshistoria med modern taktik och generalstabstjänst rent logiskt och vetenskapligt orimlig. Det förhölle sig ju också så, att av chefen för krigshögskolan och chefen för armén, i vilkas yttranden nämnda uppfattning lyste igenom, ingendera vore krigshistoriker. Beträffande Åkermans nämnda, såsom merit anförda tjänstgöring vore att tillägga, att Åkerman såsom aspirant icke vid något tillfälle tjänstgjort vid krigshistoriska avdelningen. Såsom generalstabsofficer hade han huvudsakligen tjänstgjort såsom mobiliseringsofficer vid arméfördelningsstab. Just denna omständighet underströke ohållbarheten i påståendet, att Åkerman, vars tid under den anförda tjänstgöringen måste hava varit mycket upptagen, skulle hava förvärvat några speciella insikter av betydelse för lärarverksamheten i krigshistoria. Chefen för krigshögskolan tillade här Åkerman en merit som vid närmare granskning framstode såsom en ren fiktion. Såsom ett annat medel att underkänna Strömboms kompetens

använde chefen för krigshögskolan Strömboms betyg från krigshögskolan. Nu vore emellertid att observera, att Strömbom med väl godkända betyg genomgått krigshögskolan, och att den värdesättning eller gradering — beträffande kompetensen för en lärarbefattning i krigshistoria — som här gjordes av chefen för krigshögskolan, måste anses helt godtycklig, så länge särskilda bestämmelser icke funnes utfärdade i ifrågavarande hänseende. Var ginge den betygsgräns, som skulle avgöra, om den sökande vore kompetent eller icke? Så länge någon klar bestämmelse härvidlag icke funnes syntes chefen för krigshögskolan sakna befogenhet att avgjort underkänna en sökande som godkänd genomgått krigshögskolan och som i det ämne i vilket lärarbefattningen söktes — såsom beträffande Strömbom i detta fall — vore sin medtävlande bestämt överlägsen. Dessutom ville Strömbom ifrågasätta, huruvida omkring åtta år gamla betyg i detta fall överhuvud taget kunde anföras, då Strömbom under dessa år hade förvärvat kunskaper i strategi och vapenteknik, vilka Strömbom hade bestämda skäl förmoda vore Åkermans väsentligt överlägsna — detta med hänsyn till den olika tjänstgöring, i vilken Strömbom och Åkerman varit placerade. Såsom ett belägg härför anhölle Strömbom att få anföra det av avdelningschefen för försvarsstabens krigshistoriska avdelning avgivna tjänstgöringsintyg, vari nämndes 'Strömboms höga standard beträffande såväl militär som civil allmänbildning samt hans omfattande insikter i krigshistoria, strategi och vapenteknik', i vilket omdöme även förre chefen för dåvarande generalstabens krigshistoriska avdelning, översten Petri förklarat sig instämma. Det vore härvid att märka, att översten Petris kända krigshistoriska verksamhet och i övrigt mycket allsidiga militära tjänstgöring, ävensom den omständighet, att han även vore äldre i tjänsten än översten Åkerhielm, skänkte en betydande tyngd åt översten Petris åsikt. Med hänsyn till undervisningsskicklighet, den tredje bedömningsgrund, som anfördes av chefen för krigshögskolan, yttrade denne, 'äga båda de sökande erforderlig kompetens, Åkerman genom fyra års undervisning i historia för inträdessökande till krigshögskolan — en undervisning, som på grund av sin natur icke kan närmare dokumenteras — och Strömbom genom väl vitsordad lärarverksamhet i ämnet krigshistoria vid infanteriofficersskolan'. Det förefölle här ännu en gång synnerligen genomskinligt, huru chefen för krigshögskolan på allt sätt sökte tillägga Åkerman en kompetens jämställd med Strömboms. Chefen för krigshögskolan antydde däremot icke på ringaste sätt den avsevärda skillnaden mellan de meriter det här vore fråga om. Åkermans verksamhet inskränkte sig till att han helt privat förberett inträdessökande till krigshögskolan med avseende på gymnasiekursen i nya tidens historia, under det att Strömbom under två år varit på generalorder beordrad såsom lärare vid infanteriofficersskolan samt styrkt detta genom vitsord av chefer för nämnda skola. Strömboms undervisning vid infanteriofficersskolan hade omfattat tiden från 1789 till omkring 1920, således det modernaste avsnittet i krigshistorien och därvid icke allenast bestått av muntliga föredrag utan även av Strömbom på grundval av omfattande litteraturstudier utarbetade övertryck. Skillnaden i valör mellan Åkermans och Strömboms meriter

måste anses uppenbar. Den av Åkerman bedrivna och av chefen för krigshögskolan anförda undervisningen hade i själva verket intet alls med krigshistoria att göra.

Beträffande chefens för armén yttrande i utnämningsärendet anförde Strömbom i sin klagoskrift: Strömbom anhölle att få fästa min uppmärksamhet på i huru hög grad detta yttrande i likhet med chefens för krigshögskolan yttrande vore uppbyggt på en serie helt obevisade påståenden, genom vilka även chefen för armén tillagt Åkerman en kompetens som han uppenbarligen icke besutte. Sålunda yttrades om Åkerman i fråga om kunskaper i 'historia och allmän krigshistoria': 'Även den senares kunskaper måste dock betraktas såsom mycket goda.' Strömbom tilläte sig framställa frågan: 'Hur vet chefen för armén, att kapten Åkermans kunskaper i allmän krigshistoria i förhållande till undertecknads äro mycket goda, då kapten Åkerman under ett flertal år såsom redan tidigare framhållits väl måste anses ha varit i huvudsak upptagen, dels av sin undervisning åt inträdessökande vid krigshögskolan, dels av sin aspiranttjänstgöring, dels slutligen av sin tjänstgöring såsom generalstabsofficer?' Under motsvarande tid hade däremot Strömbom varit helt sysselsatt med studier, officiell undervisningsverksamhet och författarskap på det krigshistoriska och strategiska området. Chefen för armén framhölle vidare, att läraren vid krigshögskolan borde vara i stånd att leda ett 'analytiskt studium av slag och fälttåg'. Man ställde sig undrande inför denna argumentering, då man samtidigt ovillkorligen måste fråga sig, hur det vore möjligt att analytiskt framställa slag och fälttåg utan att rent kunskapsmässigt behärska deras förlopp och sammanhang eller, vilket vore kanske ännu viktigare, att äga en sådan insikt och krigshistorisk överblick över olika tiders krig att man vore i stånd att riktigt utvälja de ur utvecklingshistorisk synpunkt betydelsefulla slagen och operationerna. Detta hörde till det mest väsentliga inom all krigshistorisk undervisning. Även chefen för armén yttrade sig på ett uttryckligt sätt om betydelsen av 'allmän krigsvetenskaplig bildning' samt framhölle, att Åkerman härvidlag fyllde 'synnerligen högt ställda krav, under det att Strömboms meriter härutinnan äro svaga'. Det vore sant, att Åkerman på det moderna, rent taktiska området haft förmånen att under sin aspiranttjänstgöring och senare få deltaga i de skrivningar och applikatoriska exempel, som inginge i aspirantutbildningen ävensom i ett antal fältövningar. Allt detta hade ju dock praktiskt taget intet att göra med ett ämne av rent specialhistorisk karaktär såsom ämnet krigshistoria. För övrigt syntes det väl rent orimligt att påstå att Strömbom med mera än 14 års tjänst såsom officer icke skulle äga den allmänna inblick i taktik som erfordrades vid sidan av de speciella insikterna i krigshistoria för att kunna undervisa vid krigshögskolan i detta ämne. I fortsättningen yttrade chefen för armén: 'I avseende på undervisningsskicklighet synas båda sökandena vara kompetenta.' Huru oberättigat och godtyckligt framkastat detta påstående i verkligheten vore framginge icke allenast av Strömboms resp. Åkermans ansökningshandlingar utan även av chefens för armén egen

reservation, däri öppet medgåves: 'Även om Åkerman icke haft samma tillfälle att meddela officiell undervisning som Strömbom — — —'. Att chefen för armén själv känt detta såsom ett minus för Åkerman framginge endast alltför tydligt av att det ansetts nödvändigt kompensera denna brist med den i detta fall ytterst egendomliga argumenteringen, 'har han dock under sin elevtid vid krigshögskolan samt senare under sin därpå följande stabstjänstgöring visat sig besitta en mycket klar och medryckande framställningskonst'. Det vore verkligen för rättskänslan upprörande att chefen för armén, trots att han haft väl vitsordande tjänstgöringsintyg av två efter varandra följande chefer för infanterioffícersskolan för ögonen, totalt negligerade dessa Strömboms intyg — de omnämnas icke ens i chefens för armén yttrande — och i stället på allt sätt sökte framhålla till Åkermans fördel talande omständigheter. Dock borde väl envar inse, att Åkermans verksamhet som elev vid krigshögskolan eller hans medryckande framställningskonst vid stabstjänstgöring icke hade något alls eller i varje fall mycket ringa att göra med tjänsten som lärare i krigshistoria.

Sedan Strömbom i en den 3 maj 1939 hit inkommen skrift kompletterat sin förut ingivna klagoskrift med en förteckning över de personer, som kunde antagas äga kännedom i saken, hördes den 5, 6, 8 och 9 maj 1939 å militieombudsmansexpeditionen översten Petri, överstelöjtnanten E. J. Zeeh, majorerna O. S. F. Odenrick, E. O. A. Norman och A. G. Nordström samt kaptenerna Åkerman och E. J. P. Nordfeldt.

Kaptenen Åkerman uppgav därvid: Den av Åkerman åt inträdessökande till krigshögskolan meddelade undervisningen i historia hade varit helt privat och hade omfattat gymnasiekursen i nya tidens svenska och allmänna historia. Undervisningen hade icke varit krigshistoriskt betonad. Åkerman hade icke efter det han genomgått krigshögskolan bedrivit några krigshistoriska studier. Trots detta hade Åkerman emellertid ansett sig kompetent för lärarebefattningen i krigshistoria. Åkerman ansåge att Strömbom vore honom överlägsen i krigshistoria.

Majoren Odenrick berättade: Han hade föredragit ärendet angående lärareförordnandet inför chefen för arméstaben. Odenricks uppfattning om vilkendera sökande som borde äga företrädet hade strax icke varit stadgad; han hade funnit det vara mycket svårt att väga sökandenas kvalifikationer mot varandra och fatta ståndpunkt. Odenrick hade varit i förbindelse med översten Petri och majoren Norman för att höra deras åsikt i saken. Norman hade yttrat att Strömbom vore Åkerman absolut överlägsen i krigshistoria. Huruvida Norman i övrigt uttalat sig om Strömboms kvalifikationer kunde Odenrick icke säga; i vart fall hade Norman icke sagt något om att Strömbom icke ägde tillräckliga kunskaper i andra ämnen än krigshistoria. Petri hade avgivit samma utlåtande som Norman och hade sagt att Strömbom vore kompetent till befattningen. Odenrick hade icke något minne av att Petri och Norman direkt uttalat sig om vilkendera av Strömbom och Åkerman som borde erhålla befattningen. De jämförelser som Petri och Norman gjort mellan sökandena hade endast gällt dessas kompetens i

krigshistoria. Möjligen hade Petri dessutom gjort något allmänt uttalande om sökandena; detta hade i så fall gått till fördel för Strömbom. Även Norman hade möjligen gjort ett liknande uttalande. De omdömen som Petri och Norman avgivit om Strömbom och Åkerman hade i vart fall icke inneburit att Åkerman borde hava företrädet till förordnandet. — Vid föredragning av ärendet inför chefen för arméstaben hade Odenrick framfört vad han inhämtat av Petri och Norman. Flera föredragningar hade ägt rum. I början hade Odenricks egen uppfattning ungefär sammanfallit med Petris och Normans. Efter de diskussioner som uppkommit under föredragningarna hade han emellertid kommit att ändra åsikt. Härvid hade han icke varit utsatt för någon press eller påverkan. Odenrick hade slutligen stannat för att Åkerman borde hava företrädet. Visserligen vore Strömbom den skickligare krigshistorikern men Åkerman vore överlägsen i allmän krigsvetenskap, d. v. s. taktik och strategi. Skulle man för befattningen hava att välja mellan en krigshistoriker utan tillräcklig militär erfarenhet och en duktig militär utan tillnärmelsevis samma krigshistoriska kapacitet men med gott omdöme och skicklighet i övrigt borde man föredraga den senare.

Majoren Norman uppgav: Han vore sedan den 1 juli 1937 chef för försvarsstabens krigshistoriska avdelning. Då ifrågavarande lärarbefattning tidigare tillsatts hade skett ett nära samarbete mellan krigshögskolan och krigshistoriska avdelningen. Vid kaptenen Jörlins förordnande hade Norman tjänstgjort såsom generalstabsofficer på stabens krigshistoriska avdelning och den gången hade högskolan och avdelningen varit överens om tillsättningen. Vid nu ifrågavarande tillfälle hade emellertid krigshistoriska avdelningen icke tillfrågats i ärendet. Efter ansökningarnas ingivande hade sålunda inget samarbete skett mellan krigshögskolan och krigshistoriska avdelningen. Under ärendets beredning inom arméstaben hade Odenrick konfererat med Norman och hade Norman därvid yttrat till denne, att Strömbom borde få befattningen därför att han vore medsökanden överlägsen. Norman hade även talat med Petri och dennes uppfattning hade varit densamma som Normans egen. Norman hade icke varit i förbindelse med förutvarande läraren i krigshistoria överstelöjtnanten O. Ribbing i saken. Ej heller hade Norman blivit tillfrågad av cheferna för armén och arméstaben eller haft något samtal med dem. Alla förhandlingar hade gått genom Odenrick med vilken Norman i ärendet haft två telefonsamtal och ett personligt sammanträffande. Norman hade icke under förhandlingarna med Odenrick ändrat uppfattning i fråga om vem som borde äga företrädet till lärarbefattningen. Av en lärare borde man enligt Normans mening dock kräva att han skulle vara en föregångsman. Detta krav uppfyllde icke Strömbom, som ofta ginge slarvigt klädd och hade dålig hållning. Dessutom vore Strömbom en dålig truppkarl, och det vore icke bra om en officer som man visste vore dålig truppkarl vore lärare vid krigshögskolan. Detta gällde även läraren i krigshistoria. Dessutom hade Strömbom visat omdömeslöshet genom sina tidningsskriverier. Vissa artiklar i tidningen Östgöten i april 1938 måste enligt Normans mening vara in-

spirerade av Strömbom. Man visste även att Strömbom varit i förbindelse med chefredaktören för Dagens Nyheter. I fråga om Strömboms lärarverksamhet på infanteriofficersskolan hade Norman erfarit att skolans förre chef, översten Stenbeck givit Strömbom mycket goda vitsord. Då lärarbefattningen i krigshistoria vid infanteriofficersskolan senast skulle tillsättas, hade skolchefen ringt till Norman i dennes egenskap av chef för krigshistoriska avdelningen och frågat om Norman tilläte att Strömbom fortfarande med sin tjänst på avdelningen finge förena lärartjänsten vid skolan. Norman hade emellertid, trots sin åsikt att Strömbom som krigshistoriker vore utomordentligt skicklig, icke velat gå med härpå. Norman hade nämligen ansett att Strömbom för sin hälsas skull icke skulle orka med båda tjänsterna. Strömbom hade under sin tjänstgöring vid avdelningen ofta tagit sjukledighet. Under år 1938 då Strömbom skulle utarbeta ett verk om det spanska inbördeskriget hade han blivit sjuk och varit tjänstledig 3—4 månader, varför Norman själv fått övertaga arbetet. Norman hade icke vågat taga risken för att liknande komplikationer skulle uppkomma flera gånger. Norman hade därför inför chefen för försvarsstaben yrkat avslag i fråga om Strömboms tjänstgöring vid infanteriofficersskolan. — Då det tidigare gällt att tillsätta befattningen som lärare i krigshistoria vid krigshögskolan hade det etablerats samarbete mellan högskolan och krigshistoriska avdelningen. En dylik medverkan av sakkunnig myndighet vore enligt Normans mening till god nytta. Samma synpunkter kunde läggas även på tillsättandet av andra lärarbefattningar vid militära undervisningsanstalter. — Enligt Normans mening borde läraren i krigshistoria vid krigshögskolan vara krigshistoriker. Samtliga Åkermans företrädare hade även varit krigshistoriker.

Överste Petri anförde: Strömboms i klagoskriften lämnade relation av vad som förekommit mellan Petri och Strömbom år 1935, då lärarbefattningen den gången skulle tillsättas, vore i huvudsak riktig. Enligt Petris förmenande kunde en privat lärarverksamhet som omfattat gymnasiekursen av nyare tidens allmänna och svenska historia icke vara någon merit för lärarbefattningen i krigshistoria vid krigshögskolan i annan mån än att det kunde hava givit viss undervisningsvana. Petri ville instämma i uttalandet att goda insikter i strategi och taktik vore en förutsättning för skicklighet i krigshistoria. — Då ifrågavarande lärarbefattning vid krigshögskolan skulle tillsättas hade Petri haft ett samtal med Åkerhielm, såvitt Petri kunde erinra sig vid ett tillfälligt sammanträffande. Petri hade då yttrat att Strömbom enligt hans mening borde erhålla befattningen. Härtill hade Åkerhielm, såvitt Petri kunde erinra sig, genmält att han redan bestämt sig. Då Petri intagit en i viss mån ömtålig ställning i det att han icke officiellt haft med utnämningsärendet att göra, hade han icke velat lägga sig i det alltför mycket. Vid de förhandlingar som Petri haft med Odenrick hade han även för denne framlagt sin syn på saken. Huru orden fallit kunde Petri icke erinra sig men i vart fall vore det uteslutet att icke Odenrick fått klart för sig att Petri direkt förordat Strömbom. Även under samtal med chefen för arméstaben, generalmajoren H. V. Jung, hade Petri framfört samma synpunkter. Petri och

Norman hade haft överensstämmande uppfattning om Strömbom. Då Norman skulle utfärda ett av Strömbom åberopat tjänstgöringsbetyg av den 18 mars 1938 för Strömbom, hade Norman i telefon läst upp intyget för Petri och denne hade helt instämt i uttalandena i intyget.

Överstelöjtnanten Zeeh berättade: Han hade tjänstgjort å försvarsstabens krigshistoriska avdelning eller motsvarande avdelning inom generalstaben sedan 1927. Strömbom hade hela tiden han tjänstgjort vid avdelningen stått under Zeehs befäl. Enligt Zeehs mening hade Strömbom varit väl kompetent till lärarbefattningen och i fråga om krigshistoria den ojämförligt skickligaste av de båda sökandena. Zeehs uppfattning hade helt överensstämt med Normans och Zeeh hade fördenskull velat förorda Strömbom. Zeeh hade emellertid hört att chefens för krigshögskolan uppfattning varit en annan. Enligt Zeehs förmodan hade Åkerhielm icke tidigare känt Strömbom. Zeeh hade emellertid icke talat med Åkerhielm i saken och kunde därför icke yttra sig om anledningen till att Åkerhielm icke ville hava Strömbom som lärare i ämnet. Enligt Zeehs uppfattning fyllde Strömbom icke riktigt måttet som lärare vid krigshögskolan. Denna uppfattning hade Zeeh haft sedan några år. Strömbom vore nämligen kverulant, han vore av den missnöjda typen. Enligt Zeehs mening vore det olämpligt för en officer att anföra sådana klagomål som Strömbom gjort. Detta omdöme gällde dock icke Strömboms anmälan mot översten Gyllenkrok, i vilket ärende Strömbom enligt Zeehs mening i mycket haft rätt.

På särskild fråga uppgav Zeeh härjämte att enligt hans mening ett privat utövat lärarskap i nyare tidens allmänna och svenska historia icke vore av någon betydelse för lärarskap i krigshistoria vid krigshögskolan.

Kaptenen Nordfeldt uppgav: Han hade hört sägas att då Strömbom börjat tjänstgöra på krigshistoriska avdelningen Petri avsett att Strömbom skulle förvärva meriter till lärarbefattningen i krigshistoria vid krigshögskolan. Det vore även enligt Nordfeldts mening den riktiga utbildningsvägen för en lärare i krigshistoria vid krigshögskolan att han började på krigshistoriska avdelningen. Enligt Nordfeldts mening vore Strömbom en mycket skicklig krigshistoriker.

Majoren Nordström anförde: Han sysslade med krigshistoriska forskningar sedan fem år tillbaka och kunde vitsorda Strömboms stora kapacitet på området. Nordström ville sätta Strömbom främst bland samtliga krigshistoriker i hela landet. Möjligen funnes en enda som vore hans jämlike. Strömbom hade en stor vetenskaplig produktion bakom sig. För närvarande biträdde Strömbom Nordström med ett arbete om kriget i Kina, vilket verk alltså komme att avhandla moderna förhållanden. — Påståendena att Strömbom icke skulle vara Åkerman vuxen i strategi och taktik vore enligt Nordströms mening ohållbara. Strategi och taktik vore de centrala ämnena inom krigshistorien som huvudsakligen handlade om strategiens och taktikens utveckling. Utan kunskaper i strategi och taktik vore man överhuvud ingen krigshistoriker. Åkermans överlägsenhet rörde sig om det rent formella, om orderskrivning och dylikt, men därom vore icke fråga när det gällde krigshistorien.

På fråga vilket värde som borde tillmätas Åkermans lärarverksamhet i allmän och svensk historia yttrade Nordström: Kunskaperna i den politiska och ekonomiska historien vore givetvis nödvändiga som en bakgrund för krigshistorien; men för att kunna undervisa i krigshistoria måste man vara krigshistoriker. Åkerman vore emellertid ingen krigshistoriker. För undervisningen i krigshistoria saknade Åkermans föregående lärarverksamhet betydelse. Goda betyg i krigshögskolan gåve icke i sig kompetens för lärareverksamhet i ämnet vid skolan. — Enligt Nordströms mening hade en uppenbar orättvisa blivit begången gentemot Strömbom då denne icke erhållit lärarbefattningen. Liknande orättvisor kunde nog förekomma även inom den akademiska världen, men de finge där icke så svåra följder. Inom det militära vore det i sista hand krigsberedskapen som bleve lidande. Enligt Nordströms mening vore det lyckligt om det passerade kunde leda till att en annan ordning infördes vid läraretjänstens tillsättande, så att sakkunskapen kunde göra sig bättre gällande.

Sedan jag med överlämnande av samtliga handlingar i ärendet i skrivelse den 25 maj 1939 anmodat översten friherre Åkerhielm att inkomma med yttrande, anförde denne i skrivelse den 16 juni 1939 i huvudsak följande: Strömbom hade bland annat gjort gällande, såvitt här vore fråga, dels att han bort äga företräde till ifrågavarande lärarbefattning, dels att Åkerhielm vid handläggningen av detta utnämningsärende skulle hava förfarit oriktigt och låtit ovidkommande synpunkter inverka på sitt ståndpunktstagande. Vad först anginge frågan vem av sökandena till lärarbefattningen — Åkerman eller Strömbom — som ägt de för befattningen största kvalifikationerna, förtjänade erinras, att denna fråga finge anses slutligt avgjord genom Kungl. Maj:ts beslut att utnämna Åkerman. Det borde sålunda icke vara möjligt att ånyo ingå på en granskning av de å ömse sidor åberopade meriterna med mindre det kunde med fog göras gällande, att Kungl. Maj:t blivit avsiktligt vilseledd av de i ärendet förslagsgivande myndigheterna. På sätt av det följande måste anses framgå hade Åkerhielm icke låtit något sådant komma sig till last. Det oaktat ville han emellertid, då meritvärderingen vore en av utgångspunkterna för Strömboms bedömande av befordringsärendet, med några ord beröra ifrågavarande spörsmål. Redan i skrivelser den 6 och den 12 april 1938 till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet hade Strömbom framlagt huvuddelen av de synpunkter som, ehuru i annan form, nu framförts till militieombudsmannen. De synpunkter, som kunde anses hava varit kända för Kungl. Maj:t i utnämningsärendet, lämnade Åkerhielm sålunda här å sido. Vad Strömbom eller andra personer i detta ärende därutöver anfört föranledde följande uttalande från Åkerhielms sida. Krigshögskolebetygen måste anses äga mycket stor betydelse vid bedömandet icke allenast av de sökandes allmänna krigsvetenskapliga bildning utan även av deras förutsättningar för att fylla de med en högskolelärarbefattning förenade åliggandena. På denna punkt vore, som framginge av Åkerhielms förslag till lärarbefattningens tillsättande, skillnaden mellan de sökande stor. Strömbom sökte i sin klagoskrift förringa

denna skillnad samt efterlyste en bestämd betygsgräns för kompetens. Det vore ägnat att förvåna, att Strömbom med den kännedom om betygsskalan och betygssättningen vid krigshögskolan, som han bort äga, icke insett, att Åkermans medelbetyg 8.5, poängsumma 520 och utgångsnummer 2 (bland 19 elever) betecknade synnerligen goda kunskaper, medan Strömboms egna medelbetyg 6.4, poängsumma 393 och utgångsnummer 17 (bland 22 elever) betecknade kunskaper liggande icke oväsentligt under medelnivån. Särskilt anmärkningsvärt vore Strömboms svaga betyg 5 i det viktigaste läroämnet, taktik (vid poängsummans uträknande hade under de sökandes elevtid de koefficienter, varmed betygen multiplicerades, varit för övningar på fältet 10, för taktik 8, för övriga ämnen 7—2, sistnämnda siffror numera ändrade till 6—2). Strömbom hade sålunda i avseende på krigshögskolebetyg — det enda område där en säker jämförelsegrund mellan de sökandes allmänna krigsvetenskapliga bildning kunde föreligga — varit sin medsökande väsentligt underlägsen och fyllde icke ens lågt ställda fordringar. Upplysningsvis kunde nämnas, att betyget 10 (motsvarande berömlig) i de militära huvudämnena förekomme mycket sällan. Även betyget 5 (det lägsta av de tre betyg, som motsvarade godkänd) förekomme sällan, i taktik hade det under senaste 10-årsperioden förekommit i icke fullt 10 procent fall. Betygsskalan rörde sig i huvudsak inom de gränser, som betecknades av betygen 9 och 6. Medelbetyget 7 i militära ämnen och fältövningar utgjorde, där icke särskilda skäl förelåge, minimifordran för förslag till aspirant vid generalstabskåren. Därest en minimibetygsgräns för lärarebefattning i ett av huvudämnena skulle kunna ifrågakomma, syntes det för aspirantförslag fastställda medelbetyget 7 vara ett absolut minimum. Det i Åkerhielms yttrande till chefen för arméstaben citerade uttalandet om Strömboms verksamhet vid krigshögskolan hade innan skrivelsen avlåtits verifierats av dåvarande läraren i krigshistoria, överstelöjtnanten O. Ribbing, till vars förfogande Strömbom stått. Strömboms tjänsteförteckning vore i ifrågavarande avseende oriktig. Strömbom funnes icke införd i krigshögskolans rulla över lärare, i lärarrådsprotokollen eller i den till berättelse över verksamheten vid krigshögskolan under arbetsåret 1934—1935 fogade förteckningen över stabs- och lärarpersonal under arbetsåret. Strömbom hade sannolikt — vilket även av hans skrivelse syntes framgå — vid upprättandet av sin tjänsteförteckning givit en inom expeditionen, sannolikt av 1. expeditionsvakten, upprättad, icke vederbörligen bestyrkt förteckning, upptagande personalens tider för förordnande, adresser och telefonnummer, vitsord före utfärdad generalorder och krigshögskoleorder. Strömbom sökte i sin skrift förringa värdet av Åkermans aspiranttjänstgöring och tjänstgöring såsom generalstabsofficer. Att sådan tjänstgöring, vars höga värde ur meritsynpunkt icke syntes behöva närmare motiveras, även tidigare vid tillsättandet av lärarebefattningen i krigshistoria i de avseenden Åkerhielm i sitt förslag anfört, tillmätts stor och i viss mån avgörande betydelse, framginge av Åkerhielms vid hans yttrande fogade utdrag ur vid befattningens återbesättande åren 1922 och 1931 avgivna förslag. Båda de i utdragen förekommande fallen

företedde vissa likheter med det här föreliggande. Vad Strömbom i nu berörda avseenden anfört funne Åkerhielm sakna betydelse vid frågans bedömande. Vad därefter anginge frågan om den handläggning Åkerhielm ägnat ifrågavarande ärende, ville Åkerhielm till en början bestämt tillbakavisa antydningarna, att han därvid icke förfarit riktigt. Åkerhielm gjorde sålunda gällande att hans under ämbetsansvar, efter noggrant övervägande avgivna utlåtande angående Åkerman och Strömbom erhållit den avfattning, som rättvisa och billighet krävt. Några oriktiga faktiska upplysningar, ägnade att vilseleda andra myndigheter vid deras ståndpunktstagande i ärendet hade icke lämnats av Åkerhielm. Strömboms påstående om motsatsen hade icke till någon del styrkts genom vad i ärendet förekommit. Vad anginge frågan om Åkerhielms personliga kännedom om de sökandes lämplighet ville Åkerhielm nämna, att såväl Åkerman som Strömbom varit Åkerhielms elever under den tid Åkerhielm varit lärare i generalstabstjänst vid krigshögskolan, den förre under ett och den senare under nära tre år. Det vore riktigt, att något samråd med krigshistoriska avdelningen icke förekommit. Strömboms krigshistoriska kompetens hade emellertid icke av Åkerhielm satts ifråga och behövde sålunda icke närmare styrkas. Vad hans kapacitet i övrigt anginge, hade ett bedömande av densamma legat utanför krigshistoriska avdelningens möjligheter. Ingen anledning till samråd hade alltså förelegat. Beträffande Åkerman hade ingen anledning funnits till samråd, enär Åkerman icke tjänstgjort vid avdelningen. Däremot hade Åkerhielm i ärendet samrått med överstelöjtnanten Ribbing, som under åren 1928—1935 varit lärare i krigshistoria vid krigshögskolan och under denna tid haft båda sökandena såsom elever, Strömbom även under huvuddelen av ett arbetsår ställd till sitt förfogande. Ribbing hade härvid uttalat såsom sin uppfattning, att av alla hans elever (sålunda ej mindre än sju kurser om sammanlagt omkring 145 elever) han icke vetat någon, som vore lämpligare för lärarbefattningen i krigshistoria än Åkerman. Ribbing hade därför redan 1935 uppmanat Åkerman att söka befattningen. Att Åkerhielm samrått med Ribbing, vars krigshistoriska kunnande och framstående förmåga såsom lärare borde vara allmänt erkända, och vilken synts Åkerhielm särskilt skickad att bedöma de sökandes lämplighet, måste anses stå i full överensstämmelse med vad som inom svensk förvaltning vore vedertagen praxis i liknande fall.

Med överlämnande av samtliga handlingar i ärendet anhöll jag därefter i skrivelse den 21 juni 1939 till chefen för armén, generallöjtnanten Sylvan, att denne ville inkomma med yttrande dels för egen del och dels av chefen för arméstaben, generalmajoren Jung.

Generallöjtnanten Sylvan överlämnade därpå med skrivelse den 21 augusti 1939 yttrande samma dag av generalmajoren Jung, vari denne anförde:

I mars månad 1938 hade ifrågavarande ärende av Jung föredragits inför chefen för armén i stort sett med den utformning, i vilken det sedermera av chefen för armén insänts till Kungl. Maj:t. Vid Jungs första föredrag-

ning hade chefen för armén efter någon diskussion förklarat sig vara av den uppfattningen, att de av Jung framförda synpunkterna vore riktiga. Samtidigt hade chefen för armén betonat, att Strömboms ådagalagda kunskaper i strategi och taktik vore av en sådan beskaffenhet, att han måste ställa sig skeptisk i fråga om dennes möjlighet att över huvudtaget göra undervisningen i krigshistoria vid krigshögskolan fruktbärande. Chefen för armén hade avslutat denna första föredragning av ärendet med det meddelandet, att han önskade behålla handlingarna i målet några dagar för att personligen grundligt sätta sig in i detsamma och att han först därefter önskade taga slutgiltig ställning till frågan. I enlighet härmed hade chefen för armén efter några dagar ånyo upptagit ärendet till behandling och därvid meddelat, att han efter grundligt studium av detsamma alltjämt vore av den uppfattningen, att de av Jung framförda synpunkterna vore bärande och riktiga samt att han intet hade att erinra mot den av Jung föreslagna formuleringen av skrivelsen till Konungen.

För egen del anförde generallöjtnanten Sylvan i sin skrivelse den 21 augusti 1939, att han till alla delar vitsordade riktigheten av vad i generalmajoren Jungs yttrande framhållits, varjämte han tillade, att han efter anmodan av dåvarande chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Nilsson för denne muntligen klarlagt sin ståndpunkt i ärendet samt att statsrådet Nilsson meddelat att han godtoge de av Sylvan framförda synpunkterna, varför han ämnade föreslå kaptenen Åkerman till ifrågavarande befattning.

Sedan Strömbom beretts tillfälle att avgiva påminnelser i anledning av de av Sylvan, Jung och Åkerhielm avgivna yttrandena, inkom Strömbom den 19 oktober 1939 med en skrift, vari han ytterligare utvecklade sina synpunkter beträffande handläggningen av ifrågavarande utnämningsärende.

Till belysning av den ställning ämnet krigshistoria nu intager och tidigare intagit vid krigshögskolan torde följande böra nämnas.

Enligt tidigare reglemente för krigshögskolan, fastställt den 20 september 1926, skulle bland krigshögskolans ständiga personal finnas fem lärare, nämligen två i taktik, två i krigshistoria och en i vapenlära. Det nu gällande reglementet för krigshögskolan, givet den 14 oktober 1938, föreskriver att krigshögskolans personal utgöres av chef samt övriga befattningshavare i enlighet med vad staten för krigshögskolan angiver. Staten för krigshögskolan upptager, förutom en chef, såsom lärare fyra majorer eller kaptener samt två kaptener. Dessa sex beställningshavare äro skyldiga att vara lärare, två i taktik samt en i vartdera av ämnena strategi, stabstjänst, krigshistoria och vapenlära.

Bland de obligatoriska ämnena vid krigshögskolan upptager 1926 års reglemente krigshistoria, Sveriges strategiska förhållanden och taktik. Den gällande stadgan för undervisningen har motsvarande ämnen, nämligen

taktik, strategi och krigshistoria. I fråga om ämnet krigshistoria synes en tydlig förskjutning ha ägt rum i den riktning att allt större vikt lagts vid de senaste tiderna. Sålunda stadgas i den undervisningsplan som fastställdes genom generalorder den 20 september 1926, nr 1650, att undervisningen i krigshistoria skulle följa krigskonstens utveckling från äldsta tider till nuvarande tid, varvid de faktorer — beväpning, stridssätt, krigsförfattning m. m. — som inverka på krigföringen, i möjligaste mån allsidigt skulle belysas medelst genomgång av fälttåg (delar av fälttåg) ur de viktigaste tidsskedena. Under första arbetsåret skulle behandlas tiden intill år 1914, varvid huvudvikten skulle läggas på senare tiders förhållanden. Under andra arbetsåret skulle behandlas tiden från och med nämnda år.

Genom generalorder den 22 juni 1934, nr 1327, fastställdes ny undervisningsplan för krigshögskolan, vilken innehåller följande stadganden angående undervisningen i krigshistoria: Undervisningen i krigshistoria behandlar krigskonsten (krigföringen) i dess framträdande under skilda tidsskeden fram till nuvarande tid, varvid huvudvikten lägges på senare tiders förhållanden. Den avser att genom ett analytiskt studium av slag och fälttåg utveckla det taktiska och strategiska omdömet samt — även genom påvisande av de omständigheter av samhällelig, ekonomisk och teknisk natur, som utövat inflytande på krigföringen — öka förståelsen för företeelsernas sammanhang.

Nu gällande undervisningsstadga för krigshögskolan, fastställd genom arméorder den 1 november 1938, nr 4112, föreskriver: Undervisningen i krigshistoria har till ändamål att bibringa den kunskap om krigskonsten (krigföringen), som är en betingelse för att utveckla och befästa det taktiska och stategiska omdömet. Undervisningen omfattar krigskonsten under olika tidsskeden fram till senaste tid, varvid huvudvikten lägges på tidsskedet från och med världskriget 1914—1918.

Den betydelse undervisningen i krigshistoria ansetts äga har också kommit till uttryck i det antal timmar som anslagits för ämnet samt den koefficient varmed betyget i ämnet skall multipliceras vid uppgörandet av turlistan beträffande eleverna. Enligt undervisningsstadgan av den 25 september 1926 utgjorde sammanlagda timantalet för ämnet krigshistoria 180, för ämnet Sveriges strategiska förhållanden 90 och för ämnet taktik 200. Koefficienterna för dessa ämnen voro respektive 7, 5 och 8. Genom en år 1930 genomförd ändring i 1926 års undervisningsstadga nedsattes sammanlagda timantalet för krigshistoria till 150. Koefficienterna äro enligt 1938 års undervisningsstadga för taktik 8 samt för strategi och krigshistoria 6.

Enligt instruktionen för försvarsstaben den 18 juni 1937 skall verksamheten inom staben bedrivas å särskilda avdelningar, däribland en krigshistorisk avdelning. Det åligger chefen för försvarsstaben bland annat att leda det krigshistoriska forskningsarbetet.

Särskilda föreskrifter synas ej vara meddelade angående den kompetens som erfordras för befattningen såsom lärare i krigshistoria vid krigshögskolan. De krav som ställas på läraren framgå emellertid ganska klart

ur de krav som ställts på undervisningen, nämligen att den skall vara ägnad att bibringa eleverna den kunskap om krigföringen som är en betingelse för att utveckla och befästa det taktiska och strategiska omdömet. Chefen för krigshögskolan har uppgivit att följande kvalifikationer äro av avgörande betydelse, nämligen 1) kunskaper i historia och krigshistoria, 2) allmän krigsvetenskaplig bildning och genom tjänstgöring förvärvad allsidig militär erfarenhet samt 3) undervisningsskicklighet. Häremot synes ej vara något att anmärka; när det gäller allmän krigsvetenskaplig bildning torde huvudvikten läggas på taktik och strategi.

Vad beträffar den tredje kvalifikationen, undervisningsskicklighet, torde båda sökandena få anses kompetenta. Möjligen bör det framhållas att den undervisning Åkerman tidigare meddelat varit helt privat och icke avsett krigshistoria.

I fråga om kunskaper i historia och krigshistoria är det uppenbart och även allmänt vitsordat, att Strömbom är Åkerman klart överlägsen. Strömbom har tjänstgjort vid krigshistoriska avdelningen sedan år 1933, han har specialiserat sig på krigshistoria och har tydligen planmässigt sökt meritera sig för ifrågavarande befattning, vilken han sökt redan då den år 1935 var ledig. I samband med platsens tillsättande vid nämnda tillfälle har Strömbom av dåvarande chefen för krigshistoriska avdelningen erhållit anvisning att fortsätta sin tjänstgöring vid avdelningen för att kunna erhålla befattningen när den nästa gång förklarades ledig. Om resultatet av Strömboms studier vittna sådana omdömen som att Strömbom såsom krigshistoriker vore utomordentligt skicklig samt att Strömbom kunde sättas främst bland samtliga krigshistoriker i hela landet. Om Åkerman har det däremot sagts, till synes med full rätt, att han icke är någon krigshistoriker. Såvitt av handlingarna framgår har han icke förvärvat någon utbildning i krigshistoria utöver den som meddelas å krigshögskolan. Han har genomgått krigshögskolan åren 1930—1932 med betyget 9 i krigshistoria. Den privata undervisning som Åkerman meddelat åt inträdessökande vid krigshögskolan har allenast avsett nya tidens svenska och allmänna historia.

När det gäller insikter i taktik och strategi har Åkerman ansetts Strömbom överlägsen, och det är tydligen denna överlägsenhet som avgjort ärendet till Åkermans fördel. Det är här huvudsakligen fråga om omdömen, vilka icke kunna direkt bestyrkas eller vederläggas. Det synes ej vara anledning att ifrågasätta Åkermans kompetens i detta avseende. Beträffande Strömbom har nuvarande chefen för krigshögskolan förklarat, att denne icke besitter nöjaktig kompetens. Chefen för armén har gjort det mera försiktiga uttalandet, att Strömboms meriter härutinnan äro svaga. Strömbom har åberopat tjänstgöringsintyg från avdelningschefen vid krigshistoriska avdelningen. I detta uttalas att Strömboms höga standard beträffande såväl militär som civil allmänbildning samt hans omfattande insikter i krigshistoria, strategi och vapenteknik möjliggjort ett kvalitativt sett förnämligt arbetsresultat, samt att han, frånsett stor fallenhet för krigshistoriskt forsknings- och författarskap,

måste anses synnerligen väl lämpad för krigshistorisk lärarverksamhet. Under åren 1936—1937 och 1937—1938 har Strömbom tjänstgjort såsom lärare i krigshistoria vid infanteriofficersskolan. Chefen för denna skola år 1936—1937 har intygat, att genom det sätt på vilket undervisningen planlades och genomfördes erhöllo eleverna en i förhållande till den till förfogande stående tiden mycket god inblick i sambandet mellan utvecklingen på det vapentekniska området och infanteriets därav betingade stridsförfarande. Chefen för samma skola år 1937—1938 har vitsordat, att Strömbom kunnat grunda sin lärargärning på ingående kunskaper i sitt ämne samt utfört densamma med god pedagogisk förmåga, varför resultatet av arbetet blivit gott. De föreliggande handlingarna synas icke motivera ett påstående, att Strömbom icke varit kompetent i detta avseende. De giva snarare stöd för den uppfattningen, att Strömboms allmänna krigsvetenskapliga bildning varit mer än väl tillräcklig för att sätta honom i stånd att meddela den undervisning i krigshistoria som krävs enligt undervisningsstadgan för krigshögskolan.

För bedömande av spörsmålet om företräde bör givas Strömbom eller Åkerman är det av avgörande betydelse, om huvudvikten skall läggas på insikter i krigshistoria eller på kunnighet i taktik och strategi i allmänhet. Givet är att läraren i krigshistoria, för att med ledning av gångna tidsskedens krigföring kunna belysa faktorer av betydelse för nutida krigskonst, måste vara insatt i taktik och strategi. Å andra sidan är det klart att denne lärare om han — utöver vad som sker vid undervisningen i taktik och strategi — skall vara i stånd att giva ett verkligt tillskott av nya synpunkter på de taktiska och strategiska problemen, måste helt behärska den vid undervisningen aktuella delen av krigshistorien. Även om forskningar i äldre tiders krigshistoria numera torde ha förlorat i betydelse, synes dock kravet på en genom historiska studier förvärvad särskild kompetens icke kunna uppgivas, därest krigshistoria över huvud skall bibehållas såsom ett särskilt undervisningsämne vid krigshögskolan. Vid sidan härav kvarstå anspråken på allmän krigsvetenskaplig bildning liksom det synes böra fordras, att lärarbefattningarna vid krigshögskolan skola besättas med särskilt dugliga officerare.

Utnämningsärendets förberedande behandling synes på ett par punkter kunna föranleda erinringar. Då Strömboms egentliga meritering för befattningen skett på krigshistoriska avdelningen synes officiellt yttrande ha bort inhämtas från chefen för denna. En sådan åtgärd hade varit påkallad redan med hänsyn till Strömboms berättigade intressen. Chefen för krigshögskolan har förklarat att något samråd med krigshistoriska avdelningen icke förekommit. Enligt hans uppfattning hade anledning till sådant samråd icke förelegat, enär Strömboms krigshistoriska kompetens icke satts i fråga och sålunda icke behövde närmare styrkas, under det att ett bedömande av Strömboms kapacitet i övrigt låge utanför krigshistoriska avdelningens möjligheter samt Åkerman icke tjänstgjort vid avdelningen. Häremot kan till en början invändas, att det bort ankomma på chefen för krigshistoriska avdelningen att själv avgöra, huruvida han kunde bedöma Strömboms kapacitet

i övrigt. Vidare torde det, med hänsyn till Åkermans svaga meriter i krigshistoria, för de myndigheter som sedermera hade att taga befattning med ärendet ha varit av intresse att erhålla avdelningens uttalande angående frågan, huruvida Åkermans kompetens i detta avseende blivit i ärendet ådagalagd. Slutligen, och detta får anses vara det väsentliga, borde krigshistoriska avdelningen beretts tillfälle att yttra sig över de olika befordringsgrundernas inbördes betydelse. Av de anvisningar som Strömbom erhållit 1935 får det anses framgå, att avdelningen fäst avgörande vikt vid krigshistoriska studier. Ett klarläggande på denna punkt hade varit av värde icke endast i detta ärende utan även för dem som ämna meritera sig för att framdeles söka denna befattning. Utgången av detta utnämningsärende måste föranleda, att eventuella aspiranter på befattningen få den meningen, att krigshistoriska forskningar tilldelats ett ganska ringa meritvärde. Icke minst med hänsyn härtill borde principfrågan om kompetenskraven ha blivit fullständigare utredd.

Att Strömbom tillskyndats olägenheter därav att han, på sätt skett, av en myndighet tillråtts att ur meriteringssynpunkt ägna sig åt ett arbete, som av annan myndighet ansetts icke vara nödvändigt för kompetens till den ifrågakomna befattningen, är tydligt. Även för krigsmakten själv måste det vara till skada, att officerare utbildas till poster, på vilka deras arbetskraft sedan icke tages i anspråk. Om man beträffande det föreliggande fallet bortser från bristerna i samarbetet mellan chefen för krigshögskolan och krigshistoriska avdelningen, synes avsaknaden av kompetensvillkor för befattningen vara en av anledningarna till det inträdda läget. Behovet av närmare föreskrifter rörande kompetensfordringarna framträder med särskild styrka, om det hos olika myndigheter råder skilda meningar därom. På grund härav får jag med stöd av 16 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen härmed för Eders Kungl. Maj:t anmäla detta ärende till den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna omständigheterna föranleda.»

10. Angående vissa förhållanden å Skeppsholmen.

Den 7 juni 1940 avlät militieombudsmannen följande skrivelse till Konungen:

»Frågan om förflyttning av Stockholms örlogsbas från dess nuvarande förläggning i Stockholms stad till plats inom Stockholms skärgårdsområde har varit aktuell i snart sjuttio år. Detta har medfört att särskilt under det senaste decenniet nödvändiga underhålls- och ändringsarbeten fått anstå i avbidan på flottstationsfrågans lösning.

Förläggningsförhållandena vid örlogsstationen äro numera, enligt vad jag vid inspektion den 8 och den 9 maj 1940 kunnat konstatera, mycket dåliga, i vissa fall rent av hälsovådliga. Vid örlogsstationen är sjukdomsfrekvensen

i fråga om s. k. förkylningssjukdomar anmärkningsvärt större än vid övriga truppförband i huvudstaden, vilket förhållande huvudsakligen måste hänföras till den täta och ohygieniska förläggningen. Särskilt måste förläggningen av manskap å logementsfartygen af Chapman och Göta betecknas som synnerligen olämplig. Å det förra fartyget äro förlagda 180—199 man, å det senare 135—152 man. Å dessa fartyg ligger manskapet i koj, vilket — ehuru oundvikligt å rustade örlogsfartyg — måste anses synnerligen olämpligt vid förläggning i land. Sedan förstärkt försvarsberedskap intagits hava ett flertal lokaler utanför stationens område måst tagas i anspråk för förläggning av flottans personal. Dessutom har stationschefen i stor utsträckning måst medgiva personalen att på kronans bekostnad förhyra rum i staden, ett för disciplinens vidmakthållande olämpligt förhållande. Besättningen å de fartyg som för reparation och dylikt under någon tid kvarligga å varvet måste av brist på utrymme förläggas i läsrum eller annat för personalens trevnad anordnat utrymme. För de permittenter som från kustflottans fartyg anlända till Stockholm finnas överhuvud taget icke möjlighet att ordna förläggning. Sistnämnda fråga har för de närmaste månaderna provisoriskt lösts genom tillmötesgående från Stockholms stad.

Jämväl sjukavdelningens lokalutrymmen äro synnerligen otillräckliga. Understundom måste till och med ett och annat av de fåtaliga logementen tagas i anspråk för sjukavdelningens behov. På grund av sjukavdelningens knappa utrymme omöjliggöres att i erforderlig utsträckning fördela undersökning och behandling till olika lokaler under ledning av olika läkare (för sjukmönstring i egentlig mening, för vaccinering, för blodundersökning, för omläggning m. m.). Den bild som nu möter vid sjukmönstringarna är beklämmande med massor av människor som få stå i kö för att avvakta sin tur att komma till läkare. En ytterligare olägenhet med den nuvarande sjukavdelningen är att densamma är förlagd i direkt anslutning till matsal och kök. De sanitära vådorna härav ligga i öppen dag.

Undervisningslokalerna äro i hög grad otillfredsställande. De fåtaliga lokaler som finnas äro spridda över ett stort område, vilket medför tidsödande marscher till och från lokalerna samt i övrigt olägenheter för skolornas ledning. Lokalbristen medför jämväl att åskådningsmateriel som anses nödvändig för den moderna yrkesutbildningen vid flottan måst så gott som fullständigt ersättas med planscher, ävensom att undervisningsfilm icke kan förevisas.

Expeditionslokalerna äro otillräckliga. Flera expeditionsrum befinna sig i ett skick som icke svarar mot skäliga anspråk.

Även på ett flertal andra områden gör sig lokalbristen starkt påmind. Förrådsutrymmena äro mycket bristfälliga. För sängservisförrådet saknas överhuvud taget lokaler. Samma är förhållandet för sjukhusförvaltningens materiel. Matinrättningens vid örlogsstationen proviantuppbörd är inrymd i källaren under matsalen. Lokalen är alldeles för liten för att en fullt tillfredsställande uppläggning av de olika proviantartiklarna skall vara möjlig. Sålunda få exempelvis potatis, sill, lök, rengöringsmedel och tomemballage

av olika slag förvaras i samma rum. Förvaringsutrymmena för mjöl, gryn och andra torra livsmedel äro ur hygienisk synpunkt mindre tillfredsställande. Intendenturförvaltningens proviantförråd är inrymt på vinden till en av byggnaderna. Lokalförhållandena måste betecknas såsom mycket otillfredsställande icke blott genom bristen på utrymme utan även på grund av att lokalen saknar erforderlig omboning, vilket medför att temperaturen i förrådet praktiskt taget följer yttertemperaturen.

Sedan den 24 januari 1939 föreligger ett nytt förslag rörande förflyttningen av Stockholms örlogsbas, vilket förslag enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande utarbetats av chefen för marinen. Förslaget har ännu icke föranlett framställning till riksdagen. Även om definitivt beslut i flottstationsfrågan skulle inom en nära framtid komma att fattas av statsmakterna, torde det dröja avsevärd tid innan detsamma kan bliva genomfört. I avbidan härpå äro vissa åtgärder för avhjälpande av de nuvarande missförhållandena oundgängligen erforderliga. Därest principbeslut om förflyttning till annan plats fattas, måste dessa åtgärder bliva provisoriska under det att desamma kunna få definitiv karaktär, om beslutet innebär att örlogsbasen skall kvarstanna å nuvarande plats.

Vissa åtgärder för vinnande av ökat utrymme kunna emellertid redan nu vidtagas utan sammanhang med frågan om örlogsstationens förflyttning. I främsta rummet torde de institutioner, som icke nödvändigt behöva vara förlagda till Skeppsholmen, flyttas därifrån. Sålunda bör den förrådsbyggnad som för närvarande disponeras av arméns intendenturförråd återlämnas till stationsmyndigheterna. I samband därmed bör stationens beklädnadsförråd flyttas från örlogsvarvet för att bereda varvet en välbehövlig utökning av dess förrådsutrymme. För arméns intendenturförråd, som för närvarande disponerar förrådsutrymmen enligt uppgift på icke mindre än 10 olika ställen i staden, torde lämpliga lokaler böra uppföras på Järvafältet. Stora utrymmen skulle kunna erhållas därest sjökrigsskolan förflyttades till annan lokal. Även från skolans egen synpunkt är det av största vikt att en förflyttning snart kommer till stånd. Enligt vad jag från ansvariga myndigheter erfarit kan den för sjöförsvarets effektivitet så betydelsefulla kadettutbildningen icke bedrivas på ett effektivt sätt i de nuvarande otidsenliga lokalerna, som ej heller medge kadetternas inkasernering. Vidare bör i detta sammanhang framhållas, att marindistriktets expeditioner givetvis icke med nödvändighet behöva ligga i omedelbar anslutning till en örlogsbas. Slutligen kan ifrågasättas om icke sjökarteverket, som disponerar stort lokalutrymme på Skeppsholmen, lämpligen kan förflyttas till annan plats.

Det sålunda anförda bar jag ansett mig böra bringa till Eders Kungl. Maj:ts kännedom för den åtgärd vartill Eders Kungl. Maj:t må finna omständigheterna föranleda.»

11. Angående behovet av klarare bestämmelser i vissa avseenden i förfogandelagstiftningen.

Härom avlät tjänstförrättade militieombudsmannen den 31 juli 1940 följande framställning till Konungen:

»I 21 § allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 stadgas, att om någon till säkerhet för fordran har panträtt i förnödenhet, som avstås till kronan, äger han, ändå att fordringen ej är till betalning förfallen, framför ägaren rätt att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran. Samma skall ock gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla förnödenheten till säkerhet för förfallen fordran. Ersättningsbelopp för förnödenhet, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningsmannen. Avser ersättningsbeloppet förnödenhet, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, skall beloppet, där part det äskar, utgivas till överexekutor; och har denne att med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

Bestämmelser svarande mot 21 § allmänna förfogandelagen äro upptagna i beredskapsförfogandelagen den 22 juni 1939 (7 §) och lagen den 31 mars 1938 om förfoganderätt för luftskyddets behov (7 § i dess lydelse enligt lag den 22 juni 1939) samt funnos jämväl i lagen den 27 april 1917 om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden (12 §) och i militära förfogandelagen den 31 mars 1938 (12 §). Sistnämnda båda paragrafer voro dock avfattade annorlunda än de nu gällande bestämmelserna. Sålunda stadgades i militära förfogandelagen att, då till kronan avstått förnödenhet, som borgenär hade såsom pant eller eljest under panträtt i handom, ersättningen för förnödenheten skulle överlämnas till överexekutor i den ort, där förnödenheten avstods. Lag samma skulle vara, där borgenären hade panträtt i förnödenheten utan att hava den under panträtt i handom eller ägde rätt att kvarhålla förnödenheten till säkerhet för fordran samt borgenären tillika, innan ersättningen guldits, yrkat utfå betalning därur hos den, som det tillkomme att gälda ersättningen. I fråga om överexekutors förfarande med ersättningen skulle gälla vad om fördelning hos utmätningsman av köpeskilling för utmätningsvis såld lös egendom vore stadgat.

Vid utarbetandet av de nu gällande, förut nämnda tre förfogandelagarna hade ursprungligen den äldre lagstiftningen tjänat såsom förebild. Sålunda hade i ett den 31 mars 1939 till lagrådet remitterat förslag till allmän förfogandelag 21 § en lydelse som mycket nära ansluter sig till 12 § i 1938 års militära förfogandelag. Gällande lagtext har avfattats med ledning av 58 § lagen om försäkringsavtal och tillkommit i anledning av en vid lagrådets granskning framställd anmärkning mot förslaget. Beträffande 21 § allmänna förfogandelagen erinrade lagrådet följande:

Uppenbart är att det, när gods avstås till kronan, ej sällan kan vara tvivelaktigt vem rätten till ersättningsbeloppet skall tillkomma. Tvist kan t. ex.

råda i fråga om äganderätten till godset eller någon kan på grund av panträtt eller annan sådan rätt göra gällande anspråk att framför godsets ägare uppbära ersättningen. I den mån icke anspråk är så uppenbart obefogat att det utan vidare måste lämnas ur räkningen, äger kronan numera, sedan lagen den 24 mars 1927 om gälds betalning genom penningars nedsättande i allmänt förvar trätt i kraft, i dylika fall fullgöra betalningen genom att för vederbörandes räkning nedsätta ersättningen hos överexekutor. Med hänsyn härtill synes den i 21 § av förslaget i anslutning till 1917 års förfogandelagstiftning upptagna föreskriften varken behövlig eller lämplig. Däremot finnas skäl att här fastslå samma regler, som enligt 58 § lagen om försäkringsavtal gälla i fråga om utfallande försäkringsbelopp. Lagrådet hemställer förty om sådan ändring av paragrafen, att där föreskrives

att därest någon till säkerhet för fordran har panträtt i förnödenhet, som avstås till kronan, han äger, ändå att fordringen ej är till betalning förfallen, framför ägaren rätt att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran;

att detsamma skall gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla förnödenheten till säkerhet för förfallen fordran;

att ersättningsbeloppet för förnödenhet, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningsmannen; samt

att om ersättningsbeloppet avser förnödenhet, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, beloppet skall, där part det äskar, utgivas till överexekutor, vilken har att med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

Den av lagrådet sålunda gjorda erinringen iakttogs vid lagens slutliga avfattning.

Förhållandet mellan person som på avbetalning sålt egendom och förbehållit sig själv äganderätten tills full betalning erlagts samt köparen till sådan egendom företer likheter med förhållandet mellan panthavare samt pantens ägare. Därest egendomen med äganderätt tages i anspråk enligt förfogandelagstiftningen bör i båda fallen en fördelning av ersättningen äga rum, så snart denna överstiger den återstående delen av köpeskillingen respektive panthavarens fordran. Liksom panthavaren enligt 21 § allmänna förfogandelagen framför ägaren har rätt att utfå sin fordran, ändå att denna ej är förfallen till betalning, så torde säljaren till avbetalningsgods böra tillerkännas företrädesrätt till den del av löseskillingen som motsvarar den oguldna delen av avbetalningspriset. Sistnämnda regel synes kunna härledas ur grunderna för 21 § allmänna förfogandelagen. Beträffande avbetalningsgods tillkomma emellertid vissa omständigheter till vilka hänsyn synes böra tagas, när storleken av säljarens fordran skall beräknas. Då man vid utformningen av lagstiftningen om avbetalningsköp tagit hänsyn därtill, att priset vid avbetalningsaffärer regelmässigt sättes högre än vid kontantköp, samt i överensstämmelse härmed föreskrivit en viss reduktion av icke förfallna poster, då uppgörelse äger rum i förtid, torde skäl kunna anföras att jämväl vid inlösen enligt förfogandelagstiftningen en viss nedskrivning skall företagas beträffande ogulden, icke förfallen del av avbetalningspriset. I brist på uttryckliga lagbestämmelser på detta område torde myndigheterna hava svårt att komma till en tillfredsställande lösning av dessa frågor. Att ersättningsbeloppet i tvistiga fall kan nedsättas hos överexekutor medför endast, att vederbörande militära befattningshavare undgår svårigheterna.

Av det anförda synes framgå att 21 § allmänna förfogandelagen och motsvarande lagrum i andra författningar behöva fullständigas genom bestämmelser, huru man skall förfara med ersättningen för egendom, vilken på grund av avbetalningsköp innehaves av någon till vilken äganderätten ännu icke övergått.

Förfogandelagarnas hithörande bestämmelser synas jämväl i ett annat avseende vara bristfälliga. De innehålla stadganden därom, att panthavare skall äga företrädesrätt att ur ersättningen utfå sin fordran, men de giva icke några säkra hållpunkter vid avgörandet av frågan, huruvida den myndighet som utanordnar ersättningen har att vidtaga några som helst åtgärder för utrönande av förekomsten av pantsättning eller likartade förhållanden. Det är att märka att 58 § lagen om försäkringsavtal, vilken paragraf tjänat såsom förebild till 21 § allmänna förfogandelagen, ansluter sig till stadganden som närmare reglera frågan om vem som är legitimerad att uppbära utfallande ersättningsbelopp. Spörsmålet om ägares och panthavares inbördes ställning när det gäller rätten att lyfta ersättningsbeloppet torde böra lösas genom uttrycklig lagbestämmelse. Detsamma gäller ägares och innehavares befogenheter i fråga om ersättning för avbetalningsgods som tagits i anspråk. I sistnämnda avseende hava i praktiken misshälligheter uppstått.

I häst- och fordonsanskaffningslagen föreskrives, att vad i denna lag stadgas om ägare av motorfordon skall beträffande motorfordon, som av någon innehaves på grund av avbetalningsköp, i stället hava avseende å innehavaren, ändå att äganderätten ännu icke å honom övergått. Till följd härav synas de i formulären för motorfordonsrulla och mönstringsbesked förekommande kolumnerna för anteckning om ägarens namn böra upptaga innehavarens namn, då någon innehar motorfordon på grund av avbetalningsköp. Denna tolkning vinner direkt stöd av 10 § nämnda lag.

Häst- och fordonsanskaffningsförordningen saknar föreskrift, att stadgandena om ägare i stället skola avse innehavare av motorfordon i vissa fall. Emellertid torde ordet ägare på vissa ställen i förordningen böra givas den innebörd, att det skall avse den som på grund av avbetalningsköp innehar motorfordon, ändå att äganderätten icke övergått å honom. Då det i 16 § förordningen föreskrives, att å mönstringsplats skall utbetalas det ersättningsbelopp, som prövas tillkomma ägare för den avstådda egendomen, synes det vara tvivelaktigt till vem utbetalning skall äga rum. Det synes vara skäl att i förordningen använda klarare uttryckssätt än vad nu är fallet.

Med stöd av 16 § i den för riksdagens militieombudsman utfärdade instruktionen får jag härmed för Eders Kungl. Maj:t anmäla detta ärende till den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna omständigheterna föranleda.»

12. Angående svensk ulls användning i yllevaror för försvarets räkning.

I skrivelse den 16 februari 1940 från ordföranden i A.B. Svensk Ull greve Knut Lewenhaupt, sekreteraren i Klubben för svenska lantrasfåret, civilingenjören Lennart Wålstedt och sekreteraren i Svenska fåravelsföreningen, statskonsulenten Nils Insulander påkallades militieombudsmannens uppmärksamhet med anledning av att vissa stickade plagg för arméns räkning skulle vara tillverkade av mindervärdigt material samt att armé- och marinförvaltningarna vidtagit åtgärden att ur det nya uniformstyget för manskap borttaga den förr obligatoriska procenten svensk ull. Klagandena hemställde att militieombudsmannen måtte vidtaga åtgärder för att förse manskapet med bättre och av svensk ull förfärdigade plagg.

Över klagoskriften infordrade militieombudsmannen yttranden från arméförvaltningens intendenturdepartement samt från marin- och flygförvaltningarna.

Intendenturdepartementet lämnade i sitt yttrande redogörelse för de av departementet fastställda bestämmelserna för tillverkning av strumpor, ylletröjor, vantar och halsdukar samt av sängfiltar ävensom för motivet till borttagande av den obligatoriska procentsatsen svenskull i det s. k. tunnare kommisskläde t. Härjämte yttrade departementet: Departementet hyste det största intresse för att alla åtgärder vidtoges som kunde vara ägnade att höja tillgången på ur ullsynpunkt fullgoda får inom landet och komme alltid att ägna denna fråga sin uppmärksamhet. Det främsta medlet till ernående av en ökad fårstam torde emellertid ligga i fåruppfödarnas egen hand, nämligen vidtagandet av sådana åtgärder, att erforderlig kvalitetsförbättring hos svenskullen ernåddes.

Marinförvaltningen förklarade sig biträda den åsikten att svensk fåravel i möjligaste mån borde gynnas därigenom att svensk ull användes för tillverkning av beklädnadspersedlar av olika slag för marinens behov. Däremot kunde ämbetsverket icke för att gynna svensk fåravel åsidosätta berättigade krav med avseende å pris och kvalitet.

Flygförvaltningen yttrade bl. a. följande. I fråga om uniformskläde hade flygvapnet tidigare följt arméns bestämmelser angående inblandning av svensk ull. Under år 1939 hade på försök framställts ett diagonalkläde för vilket svensk ull ej lämpade sig. Flygförvaltningen ville framhålla att ämbetsverket ansåge att det ur beredskapssynpunkt vore önskvärt att åtgärder vidtoges ägnade att höja den inhemska fåraveln och stimulera produktion av för behovet lämpliga ullprodukter. Flygförvaltningen ville i det sammanhanget framhålla att upprepade försök att intressera fårodlare att tillgodogöra sig flygfältens grässkördar för avbetning endast delvis lett till påföljd.

I skrivelse den 31 augusti 1940 till statens livsmedelskommission hemställde militieombudsmannen härefter att kommissionen ville avgiva utlåtande i ärendet. Med anledning härav meddelade kommissionen i skrivelse den 17 sep-

tember 1940 att kommissionen hade sin uppmärksamhet riktad på betydelsen av en större inhemsk fårstam än den nuvarande. Kommissionen hade i underdånig skrivelse den 7 maj 1940 hemställt om vissa åtgärder i syfte att stödja den svenska fåraveln. Med anledning härav hade Kungl. Maj:t den 12 juni 1940 lämnat statens industrikommission i uppdrag att verkställa utredning i ärendet. Kommissionen ville samtidigt nämna att vid institutet för husdjursförädling å Viad försigginge sedan 1937 utredning rörande kvaliteten hos i Sverige producerad fårull, avseende att möjliggöra en effektiv förädling av densamma.

Med anledning av vad i ärendet förekommit avlät militieombudsmannen den 21 oktober 1940 en skrivelse till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, däri militieombudsmannen anförde följande. Uppenbarligen vore det av största betydelse för landet om åtgärder kunde vidtagas för att verksamt understödja den binäring till jordbruket som fåraveln på sina håll utgjorde. Statsmakterna hade tidigare uppmärksammat detta spörsmål. Men även för vidmakthållande av landets försvarsberedskap vore det betydelsefullt om inom landet kunde i betydligt högre grad än hittills produceras råvaror för ylleindustriens behov. Detta gällde självfallet särskilt under nuvarande tid, då import från ullproducerande länder praktiskt taget vore utesluten. Utan verksamt stöd på olika sätt från statsmakternas sida torde några betydelsefulla resultat knappast kunna ernås. Att avsättningen inom försvarsväsendet vid frågans bedömande spelade en väsentlig roll vore uppenbart. Då militieombudsmannen erfarit att inom jordbruksdepartementet påginge utredning angående åtgärder för beredande av tryggad avsättning av inhemsk ull överlämnade militieombudsmannen handlingarna i det hos militieombudsmannen anhängiga ärendet till departementschefen.

Ärendet överlämnades den 21 oktober 1940 till statens industrikommission.

13. Angående bestämmelser i militärt järnvägsreglemente om tjänsteresor.

Ämbetsberättelsen till 1939 års lagtima riksdag innehåller (sid. 311 ff.) redogörelse för en av tjänstförrättande militieombudsmannen den 29 juli 1938 till Konungen avlåten skrivelse i ämnet. Ifrågavarande skrivelse innehöll bland annat följande: Enligt militärt järnvägsreglemente vore resor från tjänstgöringsorten av avskedat fast anställt manskap att anse såsom tjänsteresor. För dylika resor skulle ersättning utgå enligt militärtaxan, vilket innebure viss nedsättning i det eljest gällande biljettpriset. Kostnaderna för resorna betalades av militär myndighet endast i vissa särskilda, under staten för anslaget till rekryteringskostnader angivna fall. I övriga fall nödgades den avskedade själv betala resan och ägde därvid icke åtnjuta den nämnda nedsättningen i biljettpriset. Detta berodde på att biljett för tjänsteresa kunde betalas endast av myndighet och icke av enskild. Det framginge

sålunda att bestämmelserna om betalningssättet kommit att beträffande avskedat manskaps hemresa i vissa fall utgöra ett faktiskt hinder mot tillämpning av den materiella regeln att avgiften skulle utgå enligt militärtaxan, nämligen i de fall då resan icke skulle betalas av de medel som anslagits för rekryteringskostnaderna. Av förarbetena till militärt järnvägsreglemente förefölle det emellertid mindre sannolikt att en sådan verkan varit avsedd. Tjänsteförrättande militieombudsmannen hade därför ansett sig böra anmäla ärendet för den åtgärd som kunde av omständigheterna föranledas.

Kungl. Maj:t beslöt den 19 maj 1939 att framställningen skulle överlämnas till 1936 års lönekommitté för att vara för kommittén tillgänglig vid fullgörandet av dess uppdrag. Kommittén upptog framställningen till närmare behandling i sitt den 14 december 1939 avgivna betänkande med förslag till manskapsavlöningsreglemente (statens off. utr. 1939: 38) och framlade därvid vissa förslag. I anslutning till dessa hava i det sedermera utfärdade manskapsavlöningsreglementet och i tilläggsbestämmelserna därtill meddelats enhetliga föreskrifter angående ersättning vid resa för sökande och tillträdande av fast anställning såsom manskap vid försvarsväsendet. Genom det nya reglementet borttogs generellt rätten till ersättning för resa efter erhållet avsked från fast anställning. Av kommittén ifrågasatt ändring i militärt järnvägsreglemente i syfte att medgiva nedsättning i avgiften för järnvägsresa vid erhållet avsked är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

14. Angående vissa åtgärder för att underlätta inkallelser av värnpliktiga till tjänstgöring m. m.

Ämbetsberättelsen till 1940 års lagtima riksdag innehåller (sid. 216 ff.) redogörelse för en av militieombudsmannen den 8 november 1939 till Konungen avlåten skrivelse i ämnet. Med utgångspunkt från erfarenheter som vunnits i sammanhang med 1939 års inkallelser av värnpliktiga till förstärkt försvarsberedskap framlade militieombudsmannen vissa förslag till ändringar i fråga om rullföringen och inkallelsesättet m. m. Därvid berördes även frågan om de värnpliktigas hänförande till årsklass (årsgrupp). I denna del anförde militieombudsmannen bland annat följande:

Av grundläggande betydelse för den värnpliktige, när han skulle söka bedöma sin eventuella inställelseskyldighet vid en inkallelse, vore att han visste, vilken årsklass han tillhörde. Årsklassen kunde nämligen icke alltid betecknas med det år, under vilket den värnpliktige fyllt tjugo år. Om den värnpliktige utan laga förfall uteblivit från inskrivning eller från honom åliggande tjänstgöring, finge det år han uteblivit icke räknas honom till godo såsom tjänsteår i beväringen. Den värnpliktige kunde sålunda icke alltid lita på, att den årsklassbeteckning, som angåves av hans värnpliktsnummer, vore riktig. Att värnpliktig icke finge räkna sig år, under vilket

han utan laga förfall uteblivit från inskrivning eller tjänstgöring, till godo såsom tjänsteår i beväringen, vållade även svårigheter när det gällde att bedöma, vid vilken ålder den värnpliktige överginge från beväringen till landstormen. Värnpliktig tillhörde nämligen beväringen i femton *tjänsteår,* icke till viss levnadsålder. Om visst år icke av den värnpliktige finge tillgodoräknas såsom tjänsteår, uppskötes därmed också inträdet i landstormen. Då inskrivningsboken ofta saknade anteckning om överföring till landstormen hade den värnpliktige icke alltid så lätt att avgöra om han tillhörde beväringen eller landstormen. Det anförda kunde betecknas såsom en av de brister i själva systemet för de värnpliktigas rullföring m. m. som medverkat till att inkallelseförfarandet fungerat mindre tillfredsställande genom att inkallelsekungörelserna icke kunnat avfattas med erforderlig tydlighet.

I infordrat yttrande över framställningen anförde överbefälhavaren i huvudsak följande:

Även överbefälhavaren ansåge, att nuvarande lagbestämmelse angående tillgodoräknande av tjänsteår i beväringen — med därav följande svårighet för såväl myndigheter som värnpliktiga att rätt hänföra dessa senare till årsklass (årsgrupp) — vore en av de mest bidragande orsakerna till att felaktigheter förekommit i samband med inkallelse av äldre värnpliktiga. Det syntes därför önskvärt, att nämnda lagbestämmelse ändrades i sådan riktning, att överensstämmelse mellan födelseår och årsklass i största möjliga utsträckning åstadkommes. Inskrivningsböckernas uppgifter om födelseår kunde nämligen så gott som undantagslöst anses vara riktiga. Syftet syntes kunna nås därest § 5 värnpliktslagen ändrades därhän, att det år, då värnpliktig utan laga förfall eller beviljat uppskov uteblivit från inskrivning eller tjänstgöring, finge tillgodoräknas honom såsom tjänstetid respektive tjänsteår i beväringen, så snart han fullgjort all honom enligt § 27, mom. 1 eller 2 och 2 a, värnpliktslagen åliggande tjänstgöring eller sedan tjänstgöringsskyldighet enligt sistnämnda lagrum av annat skäl icke längre förelåge för honom. Härigenom komme nämligen varje värnpliktig från och med den tidpunkt, då han fullgjort beredskapsövning eller därifrån befriats, att redovisas i årsklass (årsgrupp) motsvarande sitt födelseår ända till dess han skulle fullgöra obligatorisk landstormsövning. Fullgjordes icke landstormsövningen i rätt tid, kunde omföring utan olägenhet ske på sätt nu vore föreskrivet. Vore den värnpliktige vid omföringen från femte årsklassen så gammal, att han redan uppnått landstormsåldern, borde omföringen på samma sätt som nu ske till landstormens yngsta årsklass i stället för till åldersklassen. Dessa båda fall inverkade emellertid icke på inkallelseförfarandet vid mobilisering eller förstärkt försvarsberedskap ur den värnpliktiges synpunkt. Rullförings- och landstormsområdesbefälet måste dock alltid ihågkomma, att landstormens yngsta årsklass kunde innefatta icke »rättåriga» värnpliktiga. Någon ändring i nuvarande bestämmelser syntes i dessa fall icke erforderlig. Genom den ifrågasatta lagändringen skulle en avsevärt ökad säkerhet vinnas ifråga om inkallelseförfarandet vid mobilisering m. m. Den som uteblivit från inskrivning eller tjänstgöring kunde icke heller sägas därigenom undslippa att sona sin förseelse. För uteblivandet hade han nämligen i varje fall blivit bestraffad. Den ytterligare bestraffning, som förlusten av tjänstetidsberäkning i beväringen sannolikt avsåge att utgöra, kunde näppeligen hava någon reell betydelse så länge dels landstormen toges i anspråk för rikets försvar i praktiskt taget samma utsträckning som beväring-

en, dels värnplikten upphörde med det kalenderår, under vilket den värnpliktige fyllde fyrtiofem år, oavsett huru länge han undanhållit sig från inskrivning eller tjänstgöring. Tjänstetidsberäkningen enligt nuvarande grunder medförde emellertid en avsevärd extra arbetsbörda för rullföringsbefälet, oreda och oklarhet ur inkallelsesynpunkt såväl vid landstormsövningar som vid mobilisering m. m. samt betydande kostnader för statsverket i form av hämtnings-, rese- och postverkskostnader etc. Nu ifrågavarande ändringar kunde vidtagas helt oberoende av den omläggning av de värnpliktigas rullföring och redovisning, som i övrigt kunde visa sig erforderlig.

Vid föredragning av frågan i statsrådet den 17 maj 1940 anförde chefen för försvarsdepartementet:

Den nuvarande ordningen för de värnpliktigas rullföring och inkallelse till tjänstgöring hade i vissa avseenden fungerat på ett mindre tillfredsställande sätt, då den utsatts för större påfrestningar, såsom varit fallet vid höstens inkallelser till förstärkt försvarsberedskap. Visserligen torde då en viss ovana vid dylika inkallelser av mera omfattande slag hava bidragit till svårigheterna, men under alla förhållanden kvarstode — såsom militieombudsmannen i sin skrivelse närmare framhållit — vissa brister i systemet, som skulle kunna avhjälpas genom ändrade bestämmelser. En av dessa brister hade avseende å de värnpliktigas hänförande till årsklass (årsgrupp). Nu gällande bestämmelser därutinnan vore, såsom militieombudsmannen och överbefälhavaren framhållit, ägnade att medföra en viss oklarhet ur inkallelsesynpunkt, i det att den värnpliktiges födelseår stundom icke överensstämde med året för den årsklass (årsgrupp), vartill han hänfördes. Denna olägenhet torde, såvitt värnplikslagen anginge, kunna undanröjas genom en ändring i § 5 mom. 2 värnpliktslagen.

Förslag till erforderlig ändring av värnpliktslagen framlades i proposition nr 284 till 1940 års lagtima riksdag.

Propositionen blev av riksdagen bifallen

Yttrande till Konungen i anledning av remiss av ett av fångvårdsstyrelsen framlagt förslag till vissa förenklingar i fråga om fångförteckningarna.

Militieombudsmannen avgav i skrivelse den 26 augusti 1940 följande underdåniga yttrande:

»Genom remiss den 21 augusti 1940 har Eders Kungl. Maj:t lämnat riksdagens militieombudsman tillfälle att skyndsamt avgiva utlåtande över en den 23 juli 1940 dagtecknad skrivelse från fångvårdsstyrelsen med förslag till vissa förenklingar i fråga om fångförteckningarna. Med anledning härav får jag i underdånighet anföra följande.

Den viktiga kontroll över militära bestraffningars verkställande som åligger militieombudsmannen sker huvudsakligen dels genom granskning vid militieombudsmannens inspektioner av truppförbanden m. m. av de militära straffregistren, dels genom inspektioner å de allmänna straffanstalterna, dels ock genom granskning av de fångförteckningar som inkomma till militieombudsmansexpeditionen. Då mellan två på varandra följande inspektioner av ett truppförband eller en straffanstalt i regel förflyter en tid av 2 till 3 år kan den fortlöpande kontrollen av straffverkställigheten endast utövas genom granskning av fångförteckningarna. Då de bestraffningar som verkställas i militärhäkte så gott som uteslutande äro kortvariga disciplinstraff torde det icke låta sig göra att, med bibehållande av kravet på en verksam kontroll, från redovisning i fångförteckningarna utesluta några arrestanter. Vad beträffar fångförteckningarna från de allmänna fångvårdsanstalterna, vilka närmast avses i fångvårdsstyrelsens framställning, äro de särskilt under nuvarande förhållanden, då urbota straff i stor utsträckning förekomma, av icke ringa betydelse, då de möjliggöra för militieombudsmannen att öva en kontinuerlig kontroll över fältkrigsrätternas verksamhet. Någon begränsning av uppgifterna i de fångförteckningar som komma under militieombudsmannens granskning torde sålunda enligt min uppfattning icke lämpligen böra äga rum.»